LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

Nuoširdžiai dėkojame
VLIKo Tarybai,
šio numerio rėmėjui

Viršelyje Dainavos apygardos partizanai

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGA
ISTORIJOS SEKCIJA

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

5

KAUNAS, 1992

947.45:083

UDK 947.45(084)
La-148

Redakcinė kolegija:
Balys GAJAUSKAS, Irena JANAVIČIENĖ, Česlovas KIŠONAS,
Algis KAŠĖTA, Antanas KLIUNKA, Antanas LUKŠA,
Gintaras ŠIDLAUSKAS, Gintaras VAIČIŪNAS, Vidas GREGORAITIS

Viršelį apipavidalino Alvydas LADYGA

Reprodukcijos Regimanto ŽILIO

1 Klaipėdos m. CB
Skaitytojų aptarnavimo skyrius

1-C 13469

© Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1992

DZŪKŲ RINKTINĖS ARCHYVAS

Dokumentai, kuriuos pokario rezistentai slėpdavo žemėje, daugeliu atvejų yra žuvę — vieni saugumo organų surasti ar atsitiktinių asmenų sunaikinti, kiti — tiesiog užmiršti ar nuo laiko sudūlėję. Laiminga išimtis yra štabo archyvas, kurį 1952 rudenį Birštono apylinkėse užkasė Dainavos partizanų apygardos vadas Vincas Daunoras-Ungurys (anksčiau veikęs Kelmo slapyvardžiu). Jo paslaptį išsaugojo ir 1991 metais Kauno „Tremtinio" klubo atstovui Česlovui Kišonui perdavė Antanas Kalesinskas-Savalkietis).

Nr. 1

LLKS Dzūkų Rinktinės
Vadas
52.07.01
Nr. 2

NV Vadui
Raportas

Tamstai pranešu, kad Dainavos Apygardos Dzūkų Rinktinės P. P. Margio tėvūnijos laisvės kovotojas talkininkas Savalkietis, Sąjūdyje nuo 1949 m., savo žinioje globojo slėptuvėje nuo dviejų iki keturių partizanų ir kartu aprūpindavo maistu bei reikmenimis.

1951 m. gegužės mėn. MVD-istams masiškai siautėjant, talkininkas Savalkietis išgelbėjo tris partizanus iš mirtino pavojaus ir šelpė maistu.

Tlk. Savalkietis ir toliau tęsia savo darbą dėl išsilaisvinimo kovos.

Prašau atžymėti tlk. Savalkietį sulig Jūsų nuožiūra.

Rinktinės Vadas /parašas neįskaitomas/

Dalis dokumentų bidonėlyje buvo visiškai ar iš dalies sunaikinti drėgmės ir pelėsių. Įskaitomi liko tik 70 dokumentų ar jų fragmentų. Tai — raportai, laiškai, įsakymai ir pan. Dzūkų rinktinės archyvu šį rinkinį sąlygiškai pavadinome todėl, kad daugelio dokumentų turinys atspindi šios rinktinės veiklą.

Dzūkų rinktinės pavadinimas vartojamas nuo 1945 m. gegužės mėnesio, kada žymioje Dzūkijos dalyje atskirus partizanų būrius sujungė atsargos kapitonas Domininkas Jėčys-Ąžuolis.

Nuo 1946 m. balandžio mėn. Dzūkų rinktinė tapo Dainavos apygardos sudėtine dalimi (be jos, dar buvo Kazimieraičio ir Šarūno rinktinės), o jos vadas Ąžuolis tapo apygardos vadu.

Dzūkų rinktinę sudarė keturios grupės (tėvūnijos):

1. DLK (Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio) Kęstučio grupė, veikusi Alytaus apskrities Simno, Ūdrijos valsčiuose, iš dalies Alytaus ir Miroslavo valsčiuose.

2. DLK Vaidoto grupė, veikusi Marijampolės apskrities Balbieriškio ir Gudelių valsčiuose.

3. P. K. (Punios kunigaikščio) Margio grupė, veikusi Alytaus apskrities Birštono, Jiezno, Stakliškių, Butrimonių valsčiuose, iš dalies Alytaus valsčiuje.

4. Geležinio Vilko grupė, veikusi Alytaus apskr. Daugų ir Alovės valsč. ir Trakų apskr. Onuško valsč. 1947 m. rudenį grupė buvo prijungta prie Prt. Kazimieraičio rinktinės.

1949 m. pabaigoje ar 1950 m. pradžioje D. L. K. Vaidoto tėvūnija buvo likviduota, jos veikimo zona padalyta tarp Kęstučio ir Margio grupių. 1950 m. spalio mėn. Geležinio Vilko tėvūnija su visu jos veikimo plotu buvo įjungta Dzūkų rinktinės sudėtin.

Archyviniai dokumentai atspindi rinktinės veiklą 1950—1952 metais. Šis laikotarpis — tai ginkluotos rezistencijos saulėlydis, kurio ypatumai būdingi visai Lietuvai. Socialinė rezistencijos bazė jau pakirsta. Rinktinėje likę vos keliolika partizanų nepajėgūs vykdyti aktyvių kovos veiksmų. Pastebima drausmės stoka ir tam tikra demoralizacija — nevilties ženklas. Partizanai jaučia, kad jie — paskutinieji.

Laisvės sąjūdžio pradžioje saugumo agentų, infiltruotų į pačių rezistentų tarpą, įtaka paprastai būdavo epizodinė ir palyginti lengvai eliminuojama, o šiuo laikotarpiu padėtis keičiasi. Provokatoriai veikia praktiškai visose grupėse, prasiskverbia į vadovybę, kontroliuoja slapto ryšio punktus ir per juos skleidžia dezinformaciją. Galima teigti, kad beveik visų rezistentų žuvimas šiuo laikotarpiu yra išdavysčių ir provokacijų padarinys. Atskleisti tai dokumentais ir yra šios publikacijos tikslas.

Atsiprašome skaitytojų, kad neturėjome galimybės pateikti ir išnagrinėti visą archyvo medžiagą. Viliamės, kad Jūsų pagalba mums leis tai padaryti kitose publikacijose.

Nr. 2

D. L. K. Kęstučio Tv.
..... Br. Vadas
(19)51.IV mėn. 28 d.
Nr. 2.

P. Tėvūnijos Vadui
R a p o r t a s

Nuo š/m. balandžio mėn. 1 dienos į Partizanus kandidatu priimti asmenį slapyvarde „N a r s ū n a i t i s".

Ąžuolas /parašas/
J. . . Br. Vadas

Redakcijos komentaras

Narsūnaitis — Bronius Baranauskas iš Varduvos kaimo (Miroslavo valsč.). Provokatorius. Veikė kartu su J. Dabulevičiumi-Mišku ir A. Nedzinsku-Jovaru. Miręs.

Ąžuolas — Juozas Kuzmickas iš Gudelių k. (Krokialaukio valsč.). Žuvęs.

Nr. 3

L. L. K. S.
D. L. K. Kęstučio Tv.
Vadas
1952.05.27
Nr. 7.

Dzūkų Rn. Vadui.
R a p o r t a s

Pranešu jums, kad 1951 m. spalio 16 dieną Aniškio miške, pastovyje part. Jovarui su part. Narsūnaičiu, kuris nuo part. Jovaro atsiskyrė ir negrįžo.

Vakare part. Jovaras pasitraukė į U. km. ir apsistojo. Tik trečią dieną sužinojo, kad part. Narsūnaitis vaikščiojo po kaimą su M.V.D.-istais ir išdavinėjo.

Iš vėliau gautų žinių paaiškėjo, kad pats nuėjo pas priešą.

Aidas
Tv. Vadas

Redakcijos komentaras

Jovaras — Albinas Nedzinskas iš Žižėnų kaimo (Miroslavo valsč.). Plačiau apie jį — Antano Petrikonio-Laivo atsiminimuose.

Raportas — Jovaro dezinformacijos rezultatas, kadangi abu su Narsūnaičiu veikė sutartinai.

Aidas — Vytautas Stanaitis iš Budnykų kaimo (Balbieriškio valsč.). 1952 gruodžio mėn. nužudytas provokatorių J. Dabulevičiaus-Miško ir Stasio Babarskio-Garso. (Žr. A. Žilas. Dvikova su „Litu". — kn. Nematomas frontas. V., 1967, p. 95—100).

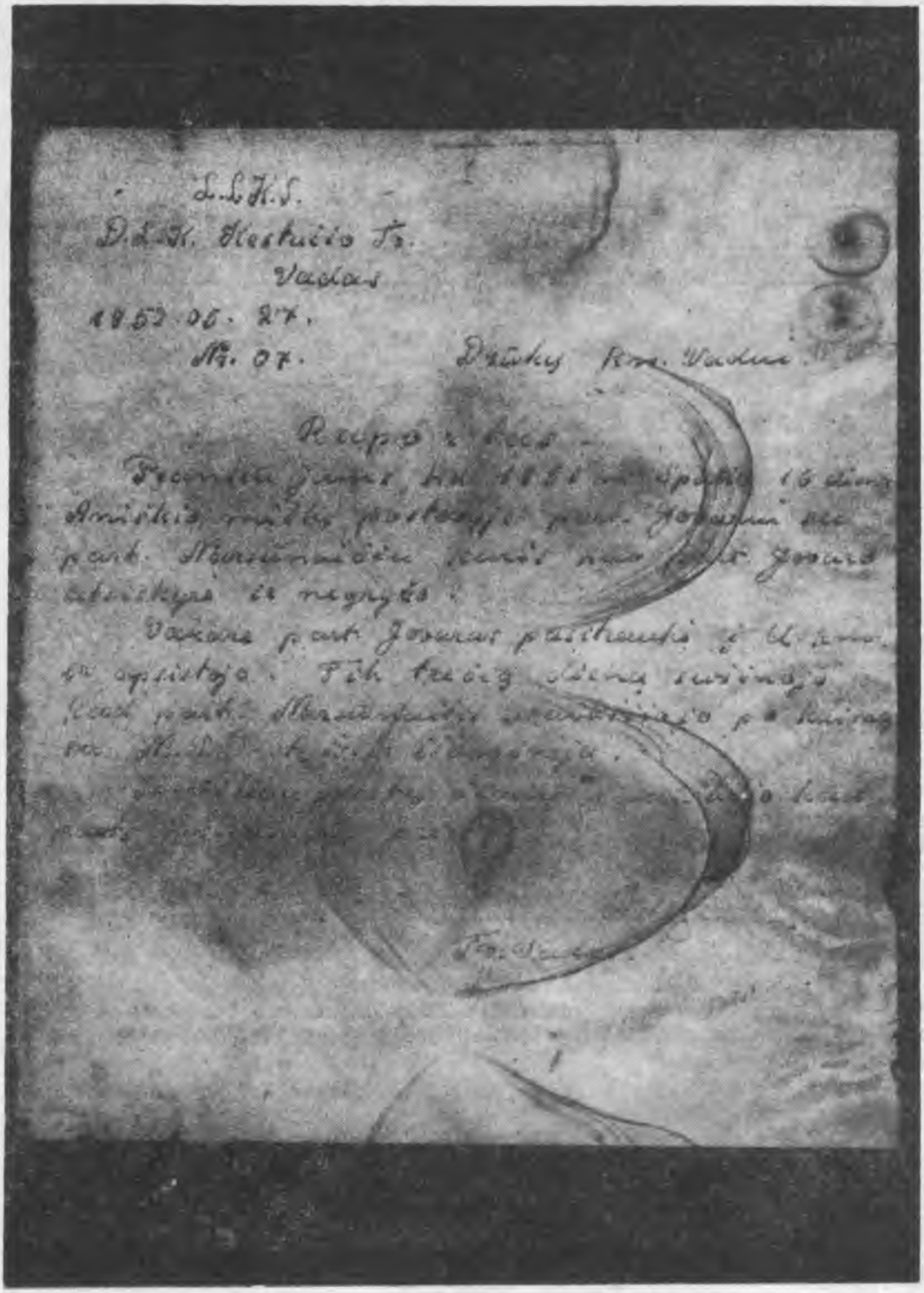

Nr. 4

L.L.K.S.
D.L.K. Kęstučio TV.
Vadas
1952.05.27
Nr. 09

Dzūkų Rn. Vadui

Raportas

Pranešu jums, kad nuo šių metų sausio 5-tos dienos į partizanų kandidatus priimtas asmuo, anksčiau buvęs ryšininkas, slapyvarde Miškas.

Aidas
Tv. Vadas

Redakcijos komentaras

Miškas-Litas — Jonas Dabulevičius. Gyveno Miroslavo apylinkėse. Stambaus masto M.G.B. provokatorius, pradėjęs savo veiklą ne vėliau kaip 1948 metais. 1953 m. aktyviai padėjo likviduoti Nemuno srities vadavietę Prienų šile, kur žuvo srities vadas Sergijus Staniškis — Litas-Viltis. Vėliau — kadrinis KGB darbuotojas. Gyvena Vilniuje. (A. Žilas. Dvikova su „Litu". — Nematomas frontas, p. 88—103).

Nr. 5

L.L.K.S.
D.L.K. Kęstučio TV.
Vadas
1952.05.27
Nr. 06

Dzūkų Rn. Vadui

Raportas

Pranešu jums, kad 1951 m. spalio mėn. 6-tą dieną Močiškėnų km. Miroslavo valsč. pas gyventoją Petrikonį Antaną žuvo Kęstučio Tv. 3-čio būrio Vadas part. Jūreivis ir part. Lakūnas.

Išdavimu paties Petrikonies Antano.

/parašas/ Aidas
Tv. Vadas

Redakcijos komentaras

Šis raportas — A. Nedzinsko-Jovaro dezinformacijos vaisius. Jūreivis — Antanas Griškonis iš Semeniškių kaimo (Miroslavo valsč.). Lakūnas — Vincas Jančiukas iš Miroslavo apylinkių. (Žr. A. Petrikonio-Laivo atsiminimus).

Nr. 6

.....
.....
.....

Gauta 51.12.25
Rg. Nr. 86
Įsak.Nr. 11 §1

Dzūkų Rn. Vadui

Raportas

Pranešu jums, kad šių metų 11. 27 dieną Alytaus vals. Sabališkių miškely, šnipų išdavimu, kautynėse su M.V.D. ginkluotomis pajėgomis garbingai žuvo part. Tautmylis ir part. Gintaras. Su jais priešui pa-

puolė į rankas du automatai „Rusiški" ir du šimtai penkiasdešimt šovinių, du pistoletai ir dvidešimt penki šoviniai ir trys granatos. Priešo trys mirtinai nušauti ir rusiškas šuo.

Aidas /parašas/
Kęstučio Tv. V.

Redakcijos komentaras

T a u t m y l i s — Jonas Kučinskas iš Balbieriškio valsčiaus Skėvonių kaimo, būrio vadas. Anksčiau veikė Spyruoklio slapyvardžiu.

Nr. 7

Kautynių aprašymas

1951 m.....mėn. 13 d. apsistojus partizanams Žaibui ir Džiu(gui pas pi)lietį /M/ Mociškėnų km. Miroslavo val .Jiems bū(nant pa)stovyje anksti ryt, šeimininkas praneša, kad ateina (MVD-istai. At)sitraukimas buvo neįmanomas.

Atėję (MVD-istai) tuojau apsupo trobą. Įėję į prieangį ėmė .... į lubas. Bebadant durtuvas atsimušė į prt..... MVD-istai sujautę durtuvo atsimušimą paleido ..... į tą vietą, kur buvo pasislėpęs prt. Žaibas .....MVD-istai pamatė kraują trykštant pro lubas. Bet jie nežinojo ką ten nušovė, ar civilį žmogų, ar ginkluotą. O ant stubos lipti bijojo. Tuomet pasigavę civilį žmogų varė ant stubos, kad nuimtų ką nušovė.

Žmogelis užlipęs ant stubos, pažėrė šiaudus ir pamatė negyvą part. Žaibą, net nušalo. Paėmė jį už rankos ir nuleido žemėje. Jau buvo bepradėjęs lipti nuo stubos, bet MVD-istai liepė ieškoti, ar nėra daugiau. Jis beklupinėdamas pamatė dar vieną partizaną laikantį pistoletą rankoje. Jis nė nepasijuto, kaip nusirito nuo stubos.

Partizanas Džiugas iššokęs iš palėpio pradėjo šaudyti nuo stubos į kambarį, kur buvo susirinkę MVD-tų būrys ir žiūrėjo .....ito partizano Žaibo. MVD-istai nešdamies priedanga pa.....mi išbėgo lauk. Dėl to iš .....sveika..... ..... partizanas Džiugas .....kęs..... .....rus neduodamas MVD-istams užimti geresnės pozicijos. Šaudy.....met partizanas Džiugas nušovė prieš duris gulintį prie kulkosvaidžio MVD-tą ir vieną sužeidė. Vėliau įbėgęs į kitą (kambarį), pamatė atbėgantį vieną MVD-tą, laikantį rankoje (pistoletą. Parti)zanas Džiugas išdūręs šautuvo (vamzd)žiu lan(gą) šovė į jį. MVD-tui šūvis pateko į ranką, kurioje jis laikė (gra)natą, jis pargriuvo ant žemės laukinio žvėries (balsu) pradėjo šaukti: „jobtvaju mat, ranil menia!"

Keli MVD-tai pradėjo šliaužti prie sužeistojo, suteikti pagalbos. Partizanas Džiugas vėl pradėjo šaudyti į MVD-tus priversdamas juos sugulti ir pasinaudojęs proga išsliaužė iš kambario.

Partizaną D ž i u g ą MVD-tai pastebėjo jau tik toliau bėgantį, pastebėję šaudydami pradėjo vytis. Bet ir čia partizanas Džiugas stipriai atsišaudydamas pasitraukė laimingai, tik lengvai sužeistas į dešinę ausį. Bet jam labiau už viską širdį skaudėjo, kad amžinai teko skirtis nuo partizano Ž a i b o.

/parašas neįskaitomas/

Redakcijos komentaras

Žaibas — nenustatytas. Džiugas — Česlovas Vabuolas.

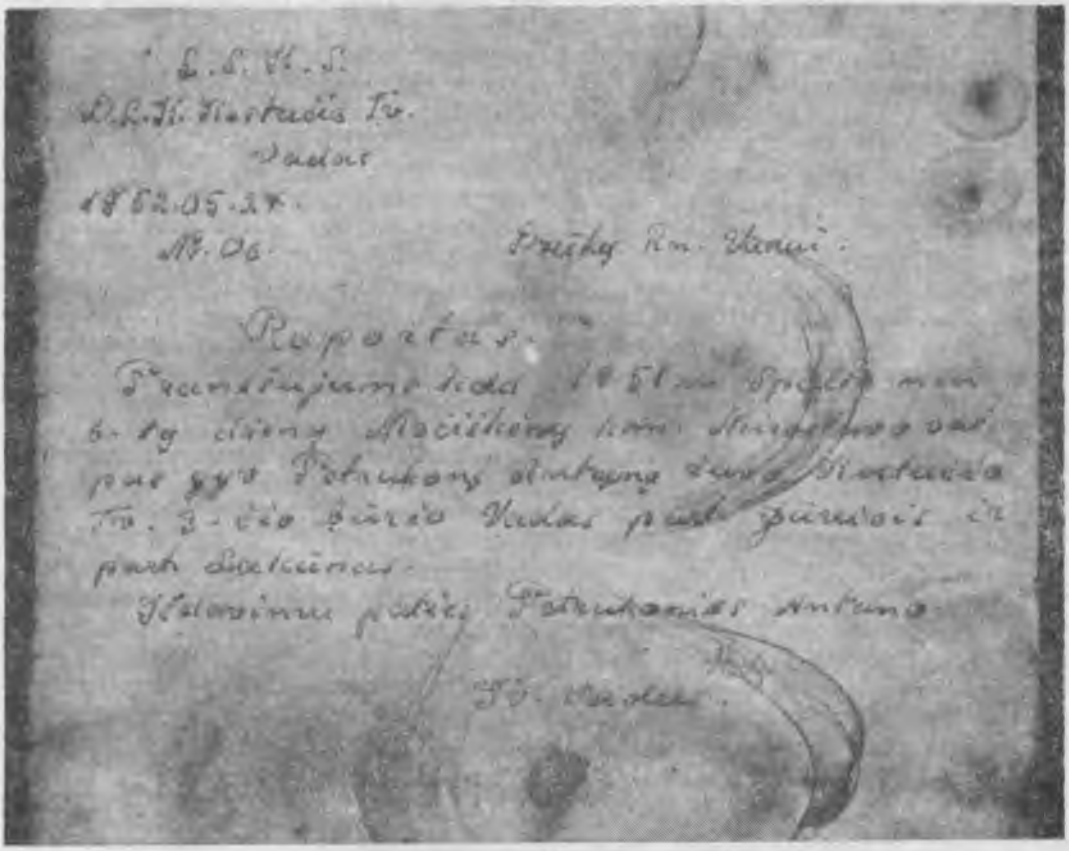

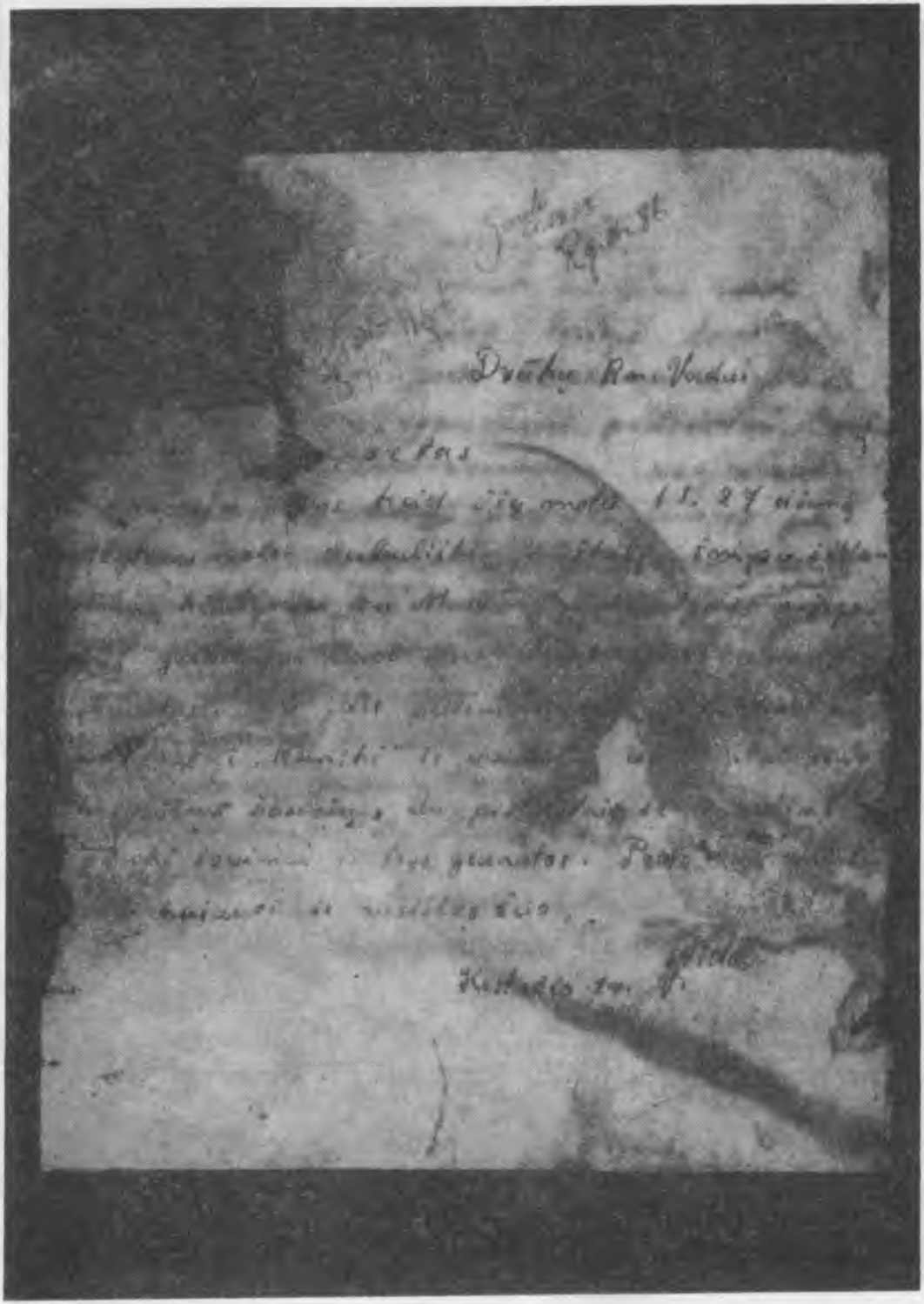

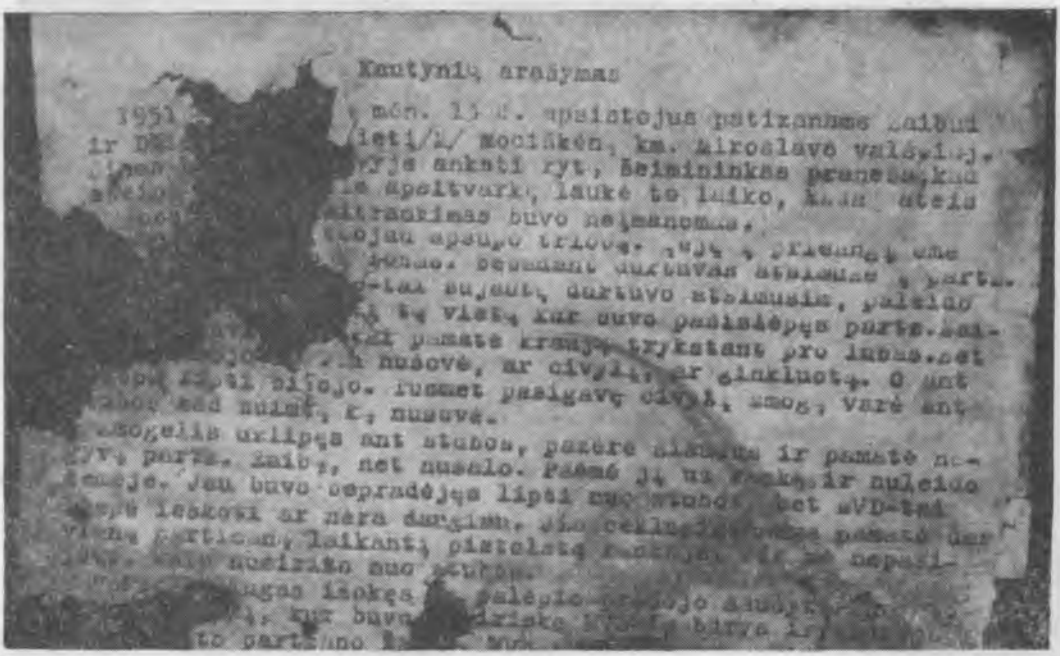

Kautynių aprašymas

1951 [illegible] mėn. 13 d. apsistojus patikrinimui laikui ir [illegible] ieti/2/ mociškėn, km. Miroslavo valsčiuje. [illegible] rytą anksti ryt, šeimininkas pranešė, kad [illegible] apsitvarkę, lauke to laiko, kada ateis [illegible] tikrinimas buvo neįmanomas.

[illegible] atsijau apsupo trijose. [illegible] ir [illegible] ene [illegible] pradėjus. pasiimant durtuvais atsimušė į partiz. [illegible]-tas šuojant, durtuvo atsimušis, palaido [illegible] į tą vietą, kur buvo pasislėpęs partiz. [illegible] [illegible] pamatė krentį trykštant pro lubas. net [illegible] nusove, ar civilį, ar šiaulietį. O ant [illegible] nuėjo. Tuomet pasigavę civilį, manę, varė ant [illegible] nuėmė, t. y. nusove.

[illegible] šoguelis užlipęs ant stubos, pažere aplinkui ir pamatė ne- [illegible] partiz. laibų, net nusalo. Paėmė jį už [illegible], ir nuleido [illegible] jau buvo pradėjęs lipti ant stubos, bet VD-tas [illegible] ieškosi ar nėra durginio, jis [illegible] pamatė dar [illegible] partizaną laikantį pistoletą [illegible] ir [illegible] nepasi- [illegible] nuo stubos.

[illegible] ugas iškėlė [illegible] pasiėmė [illegible] ir [illegible], kur buvo [illegible] to partizano [illegible]

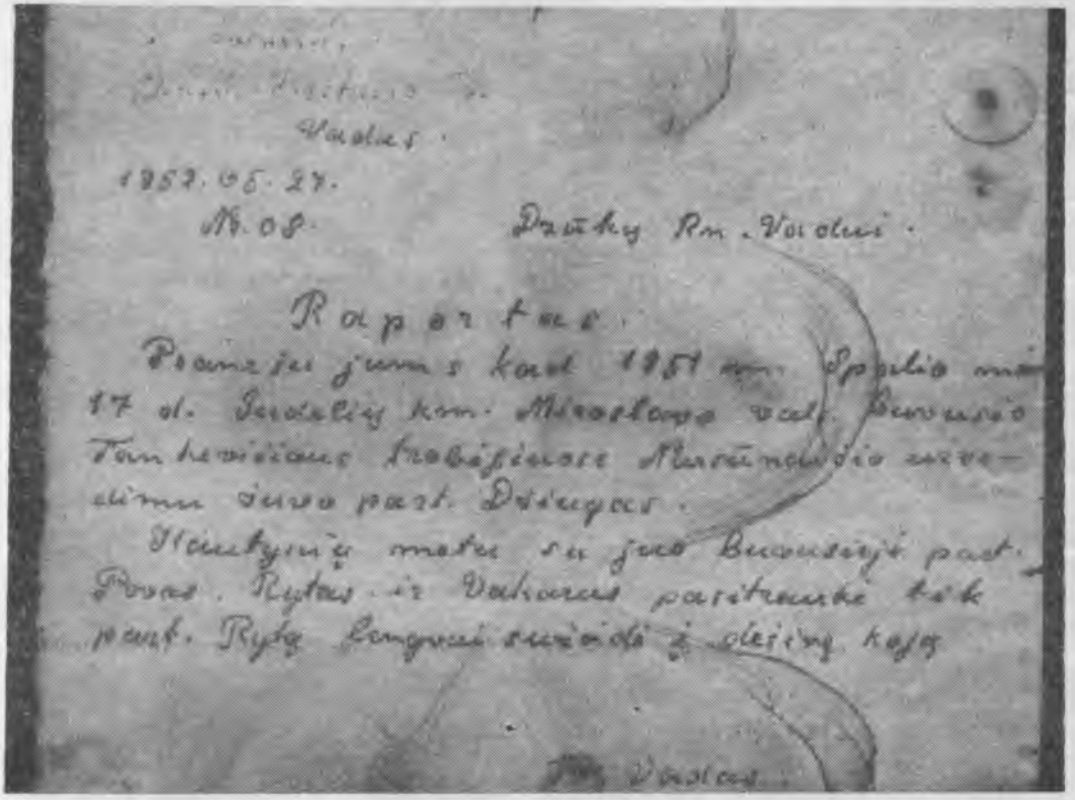

[illegible]

Vaclovas.

1952.05.27.

M.O.S. Daukų Rm. Vaclovui.

Raportas.

Pranešu jums kad 1951 m. Spalio mė- 17 d. Jaroslių km. Miroslavo vals. Buvusio Tauro apygardos štabo partizanai Marcinkevičiaus vado- [illegible] buvo part. Dėdinges.

Vienkynių mokyt. su jais Buivydžių past. Povas. Rytas iš Vaclovos paėmė kė- [illegible] pamf. Rytą [illegible] sužeidė į [illegible] kojų

[illegible] Vaclovas.

Nr. 8

L.L.K.S.
D.L.K. Kęstučio Tv. Vadas
1952.05.27.
Nr. 08.

Dzūkų Rn. Vadui
Raportas

Pranešu jums, kad 1951 m. spalio mėn. 17 d. Gudelių km. Miroslavo vals. buvusio Tankevičiaus trobesiuose Narsūnaičio užvedimu žuvo part. Džiugas.
D.L.K. Kęstučio Tv. Vadas
Kautynių metu su juo buvusieji partizanai Povas, Rytas ir Vakaras pasitraukė, tik part. Rytą lengvai sužeidė į dešinę koją.

Aidas
Tv. Vadas

Nr. 9

L.L.K.S.
D.L.K. Kęstučio Tv. Vadas
1952.05.27
Nr. 05

Dzūkų Rn. Vadui
Raportas

Pranešu Jums, kad 1951 m. lapkričio mėn. 21 d. Vankiškučių km. Miroslavo vals. pas gyventoją Radišauską Praną žuvo Kęstučio Tėvūnijos 3-čio būrio partizanai Povas ir Rytas, kur su jais buvo naujai paimtas į partizanus kandidatus asmuo, slapyvarde Vakaras.

Kiek turima žinių iš vietos gyventojų, tai Vakaras juos išprovokavo, nes jis visai nepavartojęs ginklo, pasidavė gyvas.

Vėliau minimas Vakaras yra daug išdavęs ir norėjęs išprovokuoti kitus.

Aidas /parašas/
Kęstučio Tv. Vadas

Redakcijos komentaras

Povas ir Rytas nenustatyti.

Susirėmime žuvo sodybos šeimininkė ryšininkė Pranutė Radišauskaitė-Žibutė, o jos brolis Pranas buvo sunkiai sužeistas ir suimtas.

Vakaras — Juozas Janulevičius iš Laukintukų kaimo Miroslavo valsč. — pateko nelaisvėn, sužeistas ir buvo sušaudytas teismo sprendimu. Į partizanų gretas jį prievarta įtraukė J. Dabulevičius-Miškas ir A. Nedzinskas-Jovaras, kuris ir atvedė baudėjus į Radišauskų sodybą.

Nr. 10

L L K S
D.L.K. Kęstučio Tv.
Vadas
1951.?.?.
Nr. ?

Gauta 51.12.12
Rg. Nr. 81
Įsak. Nr. 11 §1

Dzūkų Rinktinės Vadui
Raportas

Pranešu Jums, kad 1951 m. IV mėn. 20 d. Balbieriškio girioje prie Žiūronių km. per masinį rusų valymą nuo priešo garbingai žuvo partizanai

Trenksmas ir Ainis. Į priešo rankas pateko du vokiški šautuvai su 100 šovinių, du pistoletai „naganai" su 30 šovinių ir trys granatos.

Per įvykusias kautynes buvo nukautas vienas rusas.

Aidas /parašas/
Kęstučio Tv. Vadas

Nr. 11

A. Nedzinsko-Jovaro laiškas
V. Daunorui-Kelmui-Unguriui
p. Unguriui

Kaip Jūs man įsakėte laiškelyje, bei įsakyme Nr. 7.

1) Kad aš dėčiau pastangas nuo 1 d. kovo susirišti su savo Tėvūnijos vadu.

2) Susirišti su Šarūno Rinktine.

3) Su savim turėti žinias, apie žuvusius bei gyvus patekusius partizanus pas priešą.

Aš šitą visą Jūsų nurodymą kiek leido g(ali)mybė esu įvykdęs, ką aš žemiau pažymėsiu.

(D)ar praeitais metais rudenį aš smulkiai buvau aprašęs laiškuose Tylai ir Kelmui, kuriuos palikau Būdos kaime. Nežinau ar jie juos gavo.

Su savo Tėvūnijos Vadu ryšio punktą nustatęs turiu, nors tikrai nežinau, kas yra mūsų Tėvūnijos Vadas. Bet kiek sprendžiu iš laiškų, tai turi būti Aidas. 15 d. balandžio buvome numatę Aido nurodytoje vietoje susitikti. Bet eidami į susitikimą užėjome mes ant pasalaujančio priešo ir susitikimas su Aidu neįvyko. Nuo pasalų pavyko ištrūkti, tik vieną iš mūsų lengvai sužeidė į kairią koją.

Su Šarūno Rinktine ryšį turiu. Dar p(ra)džioje žiemos buvau susitikęs su Juozapavičiaus Tėvūnijos Vadu Medeliu. Jis man tuomet pasakojo, kad žuvęs Diemedis ir Šarūno Rinktinės vadas, o su j(ai)s dar keletas kovotojų.

Jų žuvimo priežastis, kiek jis man nupasakojo, tai yra (.....) lenkų partizanų, o tikrumoj buvo MVD-istų.

Dar dabar paskutiniuoju metu susirišau su Mindaugo Tėvūnija. Todėl jei ką norite siųsti Šarūno Rinktinei, tai galite siųsti.

Apie žuvusius partizanus ir gyvus paimtus, tai esu pasiuntęs raportus mūsų Tėvūnijos Vadui.

Linkiu sėkmės.

Jovaras

1952.IV.21.

Nr. 12

L L K S
Dainavos Apygarda
Nr.

Dzūk(ų Rn. Vadui)

Nežinau ar Jūs gavo(te mūsų laišką) susirinkimo klausimu, kadang(i.....) neatsiuntėte savo at(stovų).

Susirinkimas pravestas (k)aip (ir buvo nu)matyta. Mane išrinko Apygardos Vadu. Maty(t) taip jau buvo man lemta nuo (.....). Visi susirinkimo dalyviai labai galėjos(i), kad nieko nebuvo iš Jūsų Rinktinės.

Dabar man būtina žinoti apie dabarti(nę) padėtį Jūsų Rinktinėje. Prašau smulkiai informuoti mane apie visas naujienas, geras bei blogas. Tas mūsų (.....).

Artimiausiu laiku turėsime sa(v)o sp(audą). Dėl atkūrimo „Laisvės Varpo" smarkia(i) dirbame kartu su p. Putinu.

Linkiu laimės ir sėkmės.
Lauksiu Jūsų at(s)akymo.

Medelis
(195)2.V.20. ?.V.p

Nr. 13

1952.V.15

P. Ungury,

Rašau Jums antrąjį laišką. Tačiau pirmąjį raš(i)au nežinodamas nei Jūsų slapyvardės. Neseniai Jūsų slapyvardę ir pareigas sužinojau iš Jūsų laiško, kurį Jūs siuntėte p. Geniui. Gi laiškas rašytas Jūsų p. Geniui pateko net man. P. Genys jį man prisiuntė.

Bendrai žiema buvo gana sunki. Daug kovotojų žuvo. Tačiau dėl gyventojų nuoširdaus pritarimo partizaninis gyvenimas sekasi neblogai. Kovotojai gana užsigrūdinę, kieti. Be to, iš jaunimo yra tokių, kurie nori stoti į partizanų eiles.

Savo pirmąjį laišką Jums siunčiu per p. Medelį, kuriame raš(i)au apie rengiamą susirinkimą. Kadan(gi) jokios vadovybės nuo praeitų me(tų) nebuvo, mes su p. Medeliu nusprendėm sušaukti susirinkimą. Susirinkimas įvyko š/m. gegužės mėn. 8 d. Šarūno rinktinės pavaduotojui p. Medeliui buvo pavesta susirinkimo laikinai eiti Apygardos Visuomenines (šis žodis išbrauktas autoriaus) Vado pareigas. Mane išrinko Apygardos Visuomeninės Dalies Viršininku. Gi Jus paskyrė Apygardos Vado pavaduotoju. Nežinau, ar Jūs mūsų laiškų negavote, ar negalėjote atvykti į susirinkimą. Dėl to labai apgailestaujam. Bendrai su aukštesne vadovybe jokio ryšio nėra nei su Medeliu, nei su manimi. Vienas iš svarbesnių reikalų yra tas, kad kuo greičiau reikalinga spauda. Todėl aš su visomis jėgomis to darbo ėmiausi. Atrodo, kad išleisiu Dainavos Apygardos organo „Laisvės Varpas" šių metų pirmąjį numerį. Pirmas numeris, aišku bus rašytas mašinėle. Tačiau tikiuosi, kad antrasis bus gausingesnis ir normalesnis, nes baigiu gauti tam reikalingas priemones. Bendrai, jeigu turite galimybes, apie tai praneškite Srities Vadui, kuris turi duoti reikalingus nurodymus ir patvarkymus. Manau, kad spaudos greit pasiųsim ir Jūsų rinktinei.

Tiesa, pagal galimybes, prašau prisiųsti visuomeninės medžiagos.

Be to, pasistenkite duoti gerą ryšį iš savo pusės su Prt. Kazimieraičio Rinktine, tuo pačiu ir su manimi. Su Jumis ryšį tvarkys p. Genys.

Linkiu ištvermės partizaniškame gyvenime.

/parašas/ Putinas DApVDV
D(ainavos) Ap(ygardos) V(isuomeninės) D(alies) V(iršininkas)

Redakcijos komentaras

Ungurys, anksčiau Kelmas — Vincas Daunoras, gimęs 1924 m. Žiegždrių kaime (Birštono valsč.) — Dzūkų rinktinės vadas, vėliau vadovavo visai Dainavos apygardai. Žuvęs 1952—1953 m. žiemą.

Šarūno rinktinė — Dainavos apygardos sudėtinė dalis: jos veikimo zona apėmė dabartinį Lazdijų rajoną.

Juozapavičiaus tėvūnija — viena iš trijų, sudariusių Šarūno rinktinę. Šios tėvūnijos vadas Medelis — tai Juozas Karpavičius iš Demeniškių kaimo (Seirijų valsč.)

Diemedis — Juozas Gegužis iš Ginčionių kaimo (Seirijų valsč.), Dainavos apygardos vadas. Žuvo 1951 m. rugsėjo mėn. Demeniškių kaime, slėptuvėje drauge su Šarūno rinktinės vadu Broniumi Šalaševičiumi-Žilvičiu, Algirdu Saliniu-Skirmantu, Boliumi Vailioniu-Narsuoliu ir kitais. Tai įvyko dėl provokacijos, kurią surengė lenkų partizanais persirengę MGB-istai. Susitikti su Diemedžiu jiems padėjo provokatorius Bronius Saveikis-Klajūnas iš Leipalingio. Šiame įvykyje nėra aiškus jo dalyvio — Juozo Karpavičiaus-Medelio vaidmuo.

Plačiau apie Diemedį, Medelį ir Putiną žr. Antano Vaitulionio-Lakūno straipsnyje „Miško tragedijos" žurn. „Metai", 1991 m. birželio mėn. numeryje, p. 141—156.

Nr. 14

L.L.K.S.
D.L.K. K(ęstučio) Tv.
(Vadas)
1951.(?).(?).
Nr. (?).

Gauta 51.12.25.
Rg. Nr. 8§.
Įsak. Nr. 11 §2.

Dzūkų Rinktinės Vadui
R a p o r t a s

(Pr)anešu j(ums), kad šių metų Rugpjūčio mėn. 15 dieną Alytaus apskr. Alytaus vals. Takniškių km. su M.V.D. ginkluotomis pajėgomis per kautynes pasidavė gyvas į priešo rankas part. L u b i n a s.

Su juo į priešo rankas pateko vokiškas šautuvas ir penkiasdešimt šovinių, rusiškas pistoletas „Naganas" su keturiolika šovinių ir viena granata.

Aidas /parašas/
Kęstučio tv. V.

. . . . . .

Nr. 15

(L L K S)
(D L K Kęstučio) Tv.
(Vadas)
(data ?)
(Nr. ?)

Gauta 51.12.12
Rg. Nr. 80
Įsak. Nr. 11 §2

Dzūkų Rinktinės Vadui
R a p o r t a s

Pranešu Jums, kad 1951 m. VIII mėn. 16 d. naktį Lubinui atvedus rusus, buvo paimtas gyvas Kelmanonių kaime, Alytaus vals. partizanas Ž e m a i t i s.

Su juo į priešo rankas pateko pistoletas „radon" 9 mm, 30 šovinių ir 1 granata.

Apie tai jums pranešu.

Aidas /parašas/
Kęstučio Tv. vadas

Redakcijos komentaras

Žemaitis — Vincas Baranauskas iš Ostampo k. Simno valsč., D.L.K. Kęstučio tėvūnijos kovotojas. Broliai Viktoras-Vanagas ir Jonas žuvę kaip partizanai.

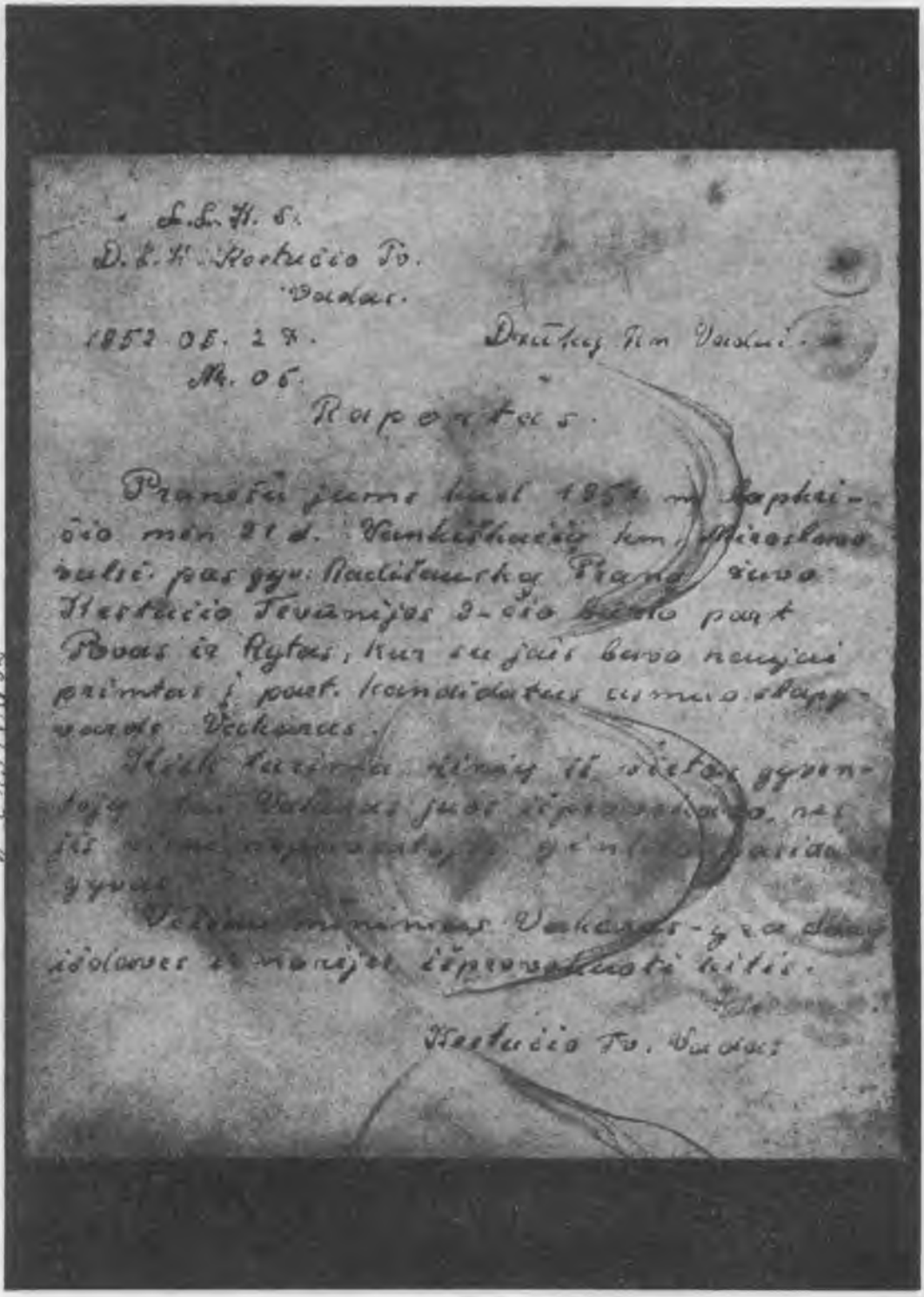

L. L. K. S.
D. L. K. Kestučio Tv.
Vadas.

1852. 05. 27. Drūkų Km Vadai.
Nr. 06.

Raportas.

Pranešu jums kad 1851 m. lapkričio min 21 d. Vankiškaičių km. Miroslavo valsč. pas gyv. Radišauską Prano žuvo Kestučio Tevūnijos 2-čio būdo part Povas ir Rytas, kur su jais bavo naujai primtas į part. kandidatus asmuo slapyvardu Vakaras.

Kiek turima žinių iš vietos gyventojų tai Vakaras juos išprovokavo, nes jis [illegible] gyvas.

Veiksau minimus Vakaras-yra dėlų išdaves ir norijes išprovokuoti kitis.

Kestučio Tv. Vadas

1-C13769

1 Klaipėdos m. CB Skaitytojų aptar-

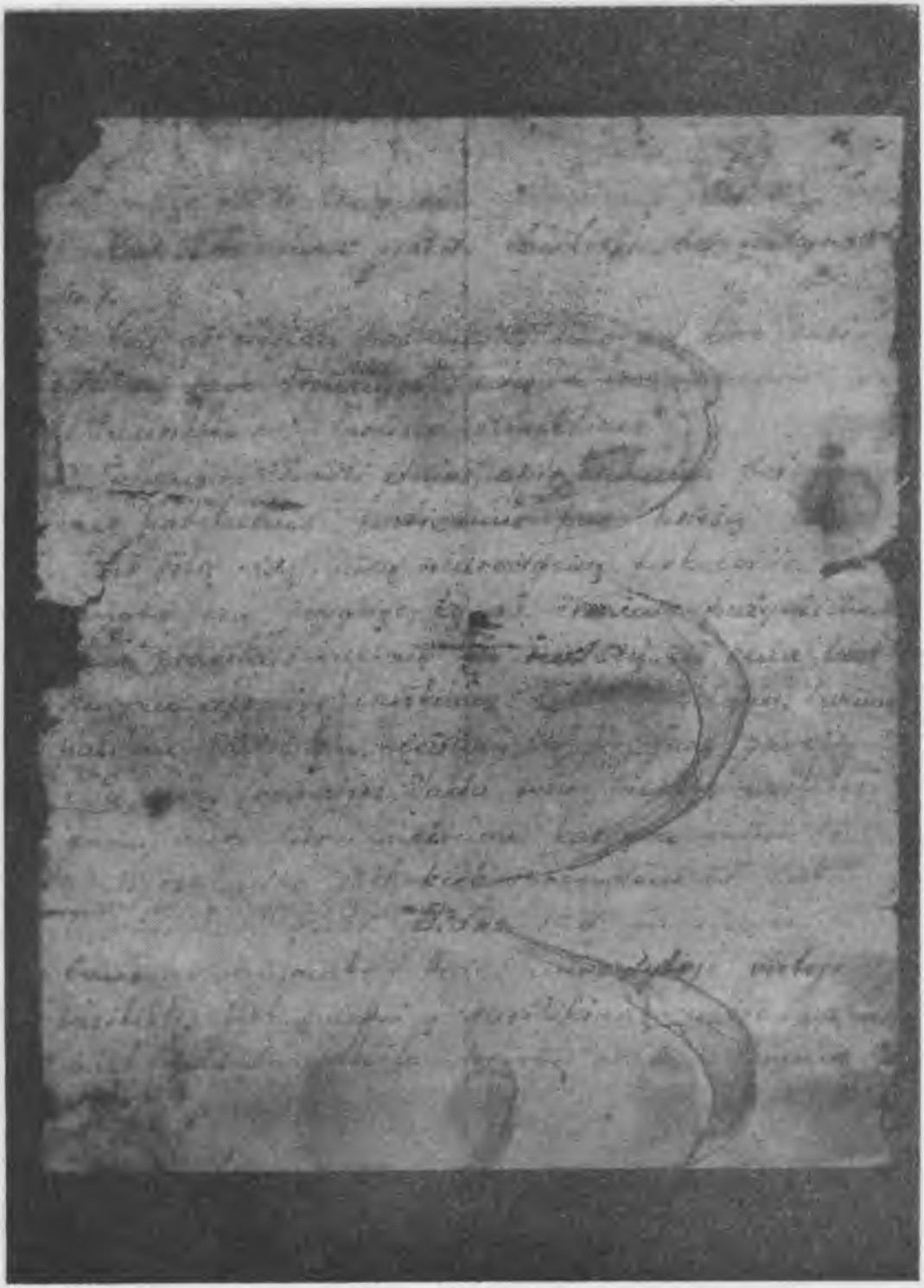

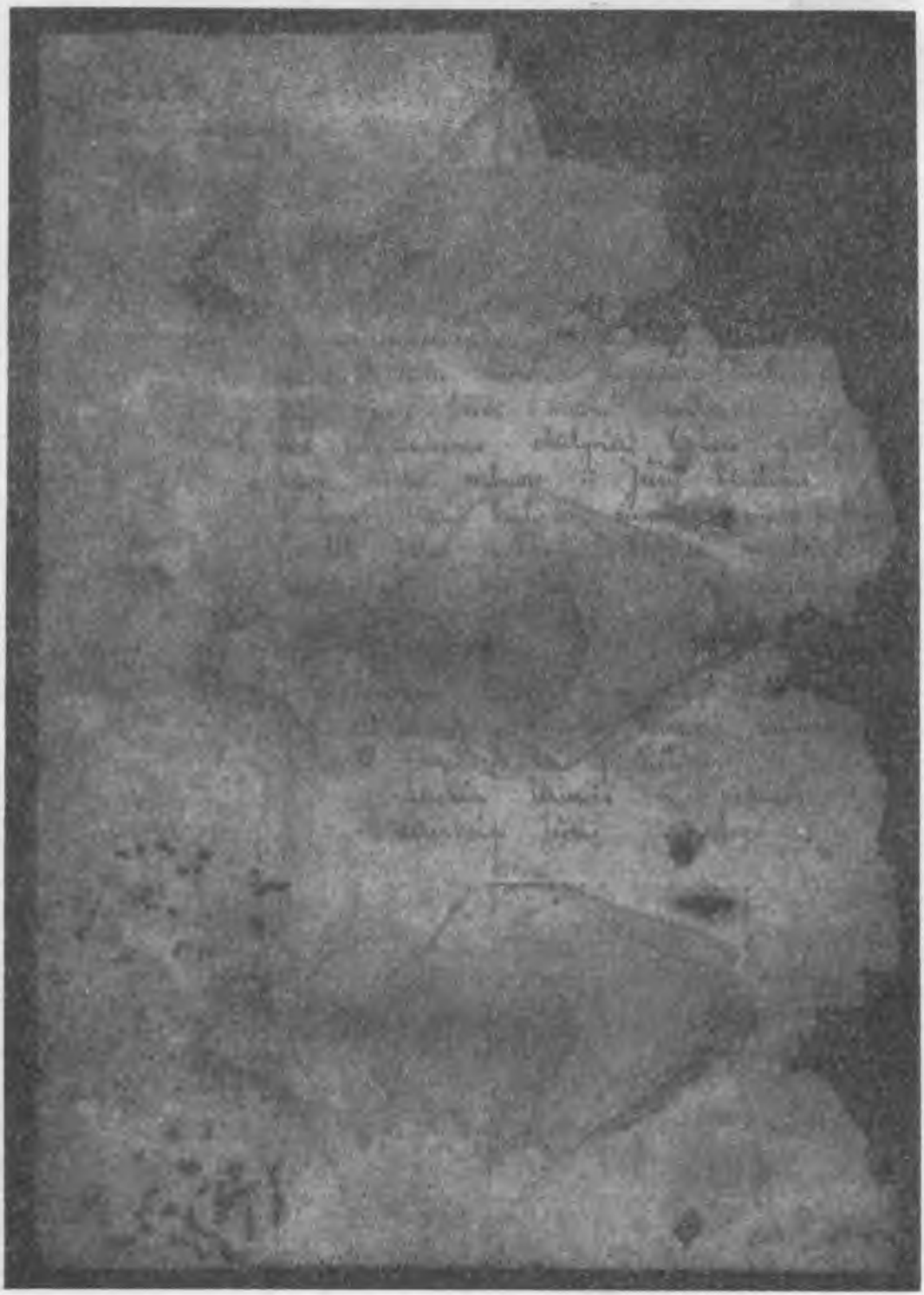

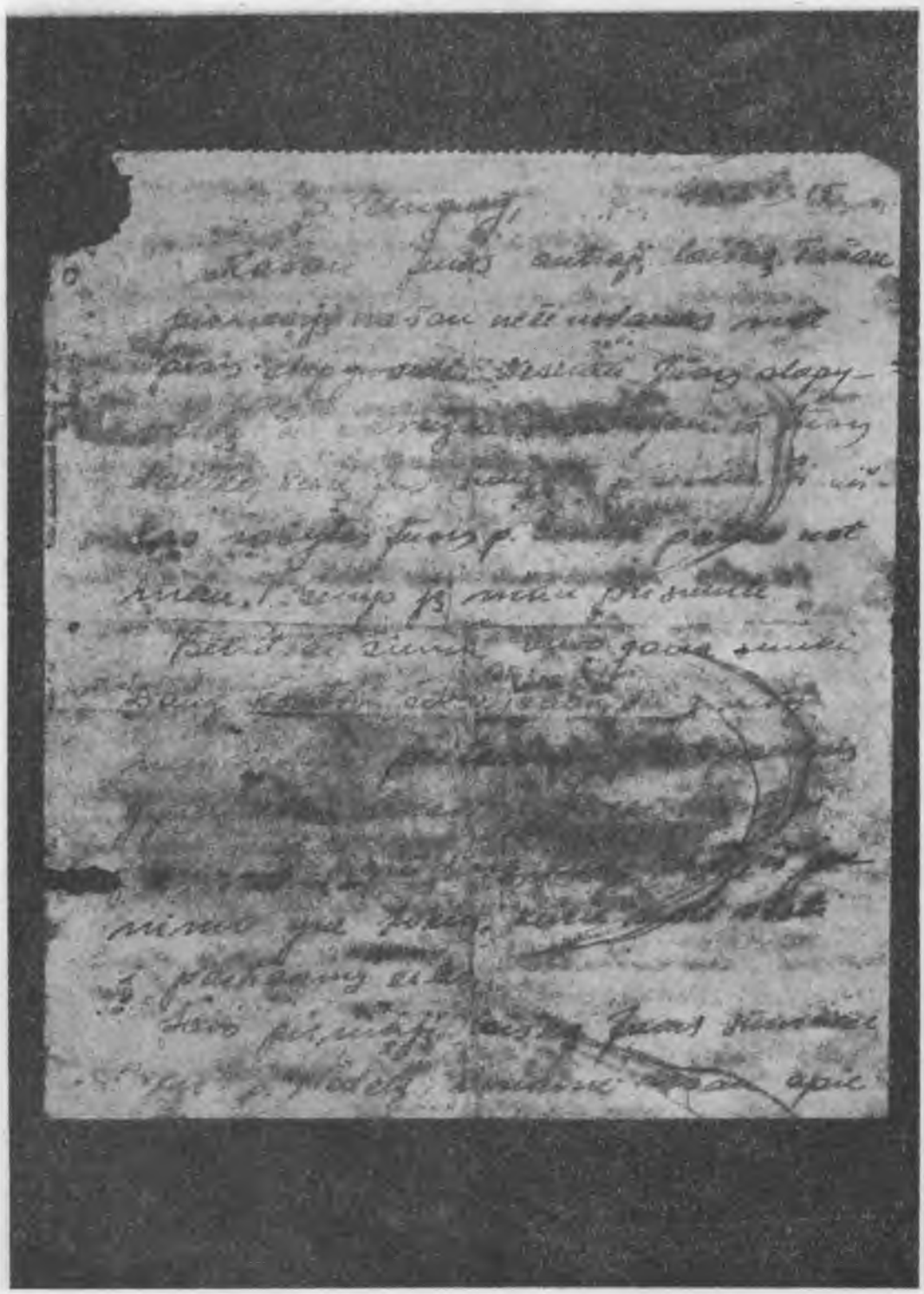

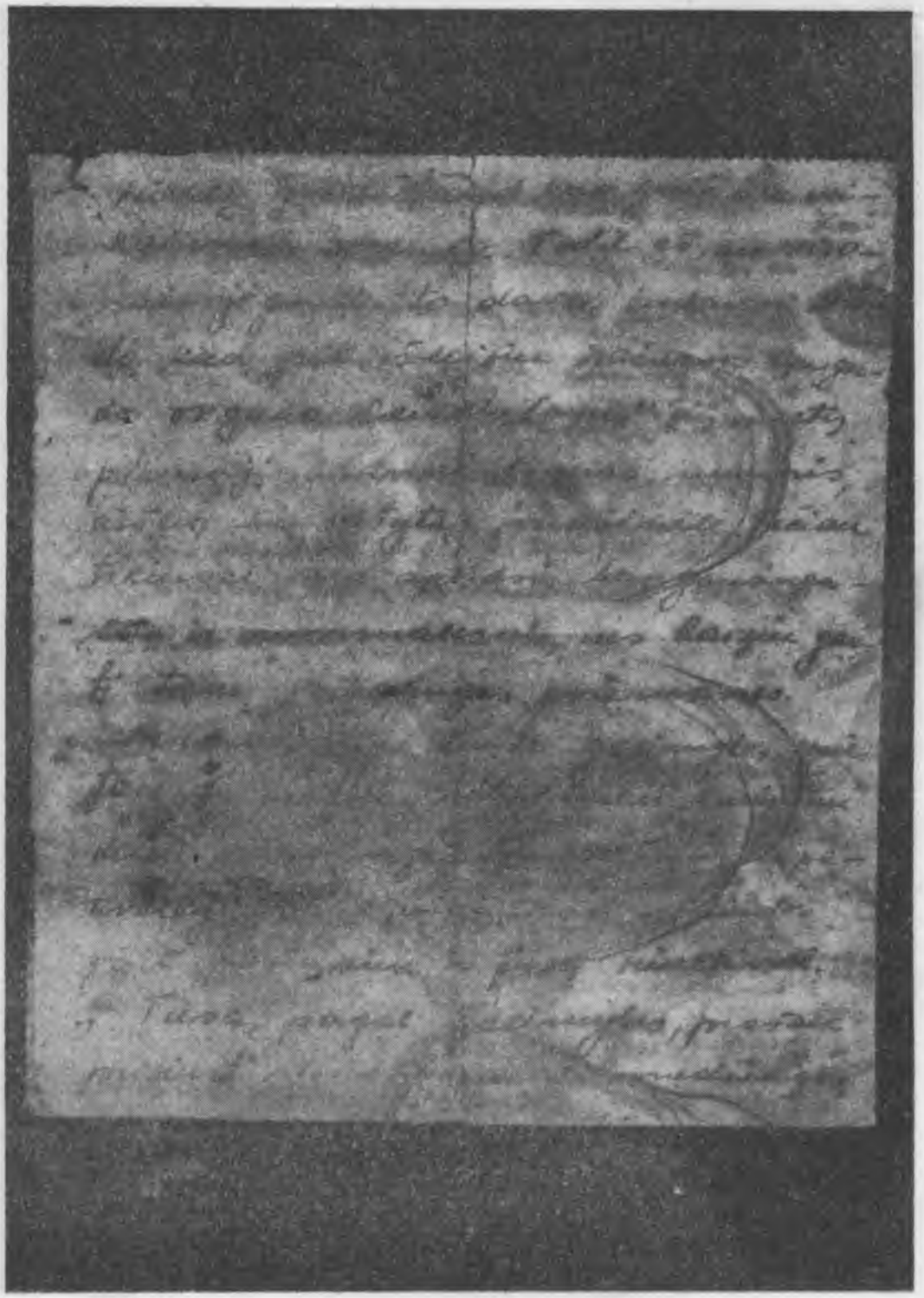

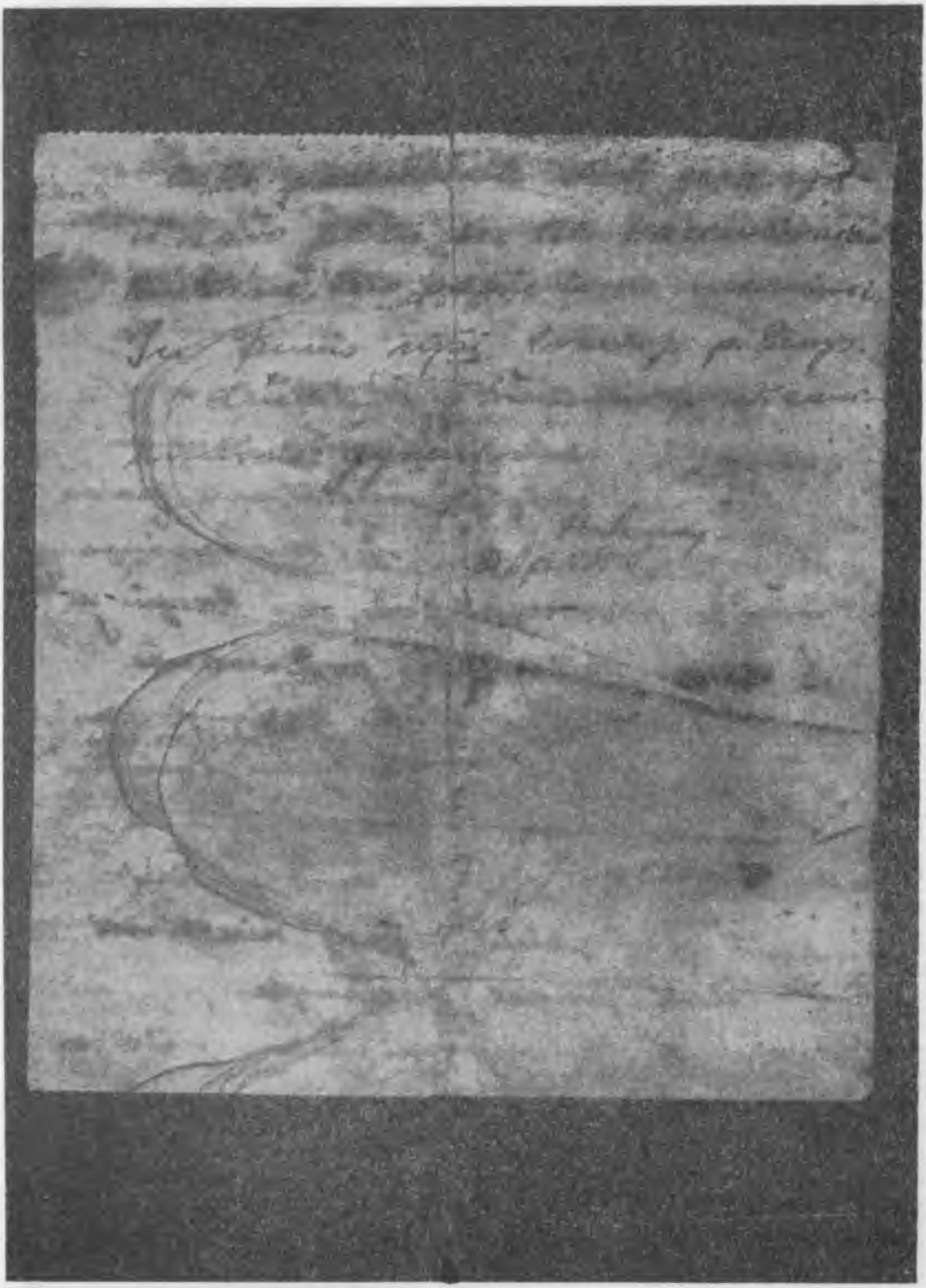

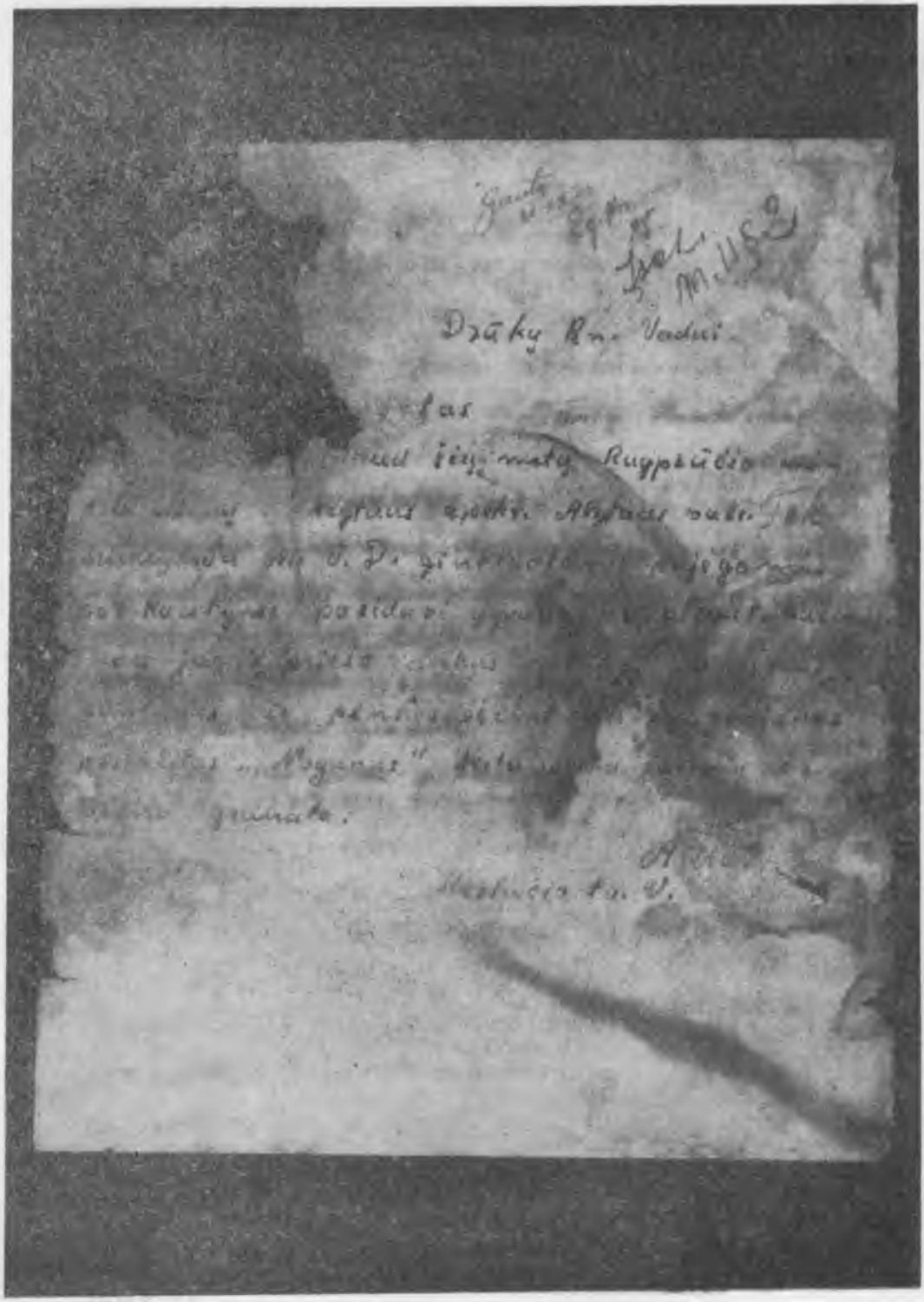

Drūky Rn. Vadui

Nr. 16

Gauta 51.12.12
Rg. Nr. 82
Įsak. Nr. 11 §2

(L.L.K.S.)
(D.L.K. Kęst)učio Tv.
(Va)das
(data ?)
(Nr. ?)

Dzūkų Rinktinės Vadui
Raportas

Pranešu Jums, kad 1951 m. Rugpjūčio mėn. 17 d. naktį Dubių km. Alytaus valsč. partiz(anui) Žemaičiui atvedus rusus, buvo gyvas paimtas part. Alfukas. Su juo į priešo rankas pa(teko) vok. šautuvas (ir) 50 šovinių, pistoletas 7 mm „...tuleras" (ir) 15 šov. ir 1 granata.

Aidas /parašas/
DLK Kęstučio Tv. Vadas

Redakcijos komentaras

Alfukas — Alfonsas Iešmanta iš Struoginių kaimo (Balbieriškio valsč.) — partizanas slapukas. Keliolikai metų praslinkus po aprašomų įvykių pastebėtas Kaune.

Nr. 17

Suėmimo aprašymas

(1951). 8. 16 dienos naktį atėjo part. (Lubino ve)dini rusais, apsirengusiais lietuviš(komis unifor)mom pas pil. M. ir liepė pašaukti (part. Žemait)į. Pašaukus partz. Žemaitį sveiki(ndamiesi jį) griebė už rankų ir pareiškė, Tamsta Z... kolistas esi raštuotas" ir surišo rankas ir nuvedė.

Žemaitis pabėgęs pasakojo, kad ant vieškelio stovėjo mašina ir ten buvo rusų. Jį inkėlė į mašiną, paklausė kur Alfas. Jis pasakė ir ant..... atvedė pas pil., kur buvo Alfus.

(Ž)emaitis dabartiniu laiku pabėgęs, bet (dar) mums neprisistatė.

Aidas /parašas/

Nr. 18

L.L.K.S.
D.L.K. Kęstučio Tv.
Vadas
1952.05.27
Nr. 11

Dzūkų Rn. Vadui
Raportas

Pranešu jums, kad šių metų kovo mėn. 20(?) dieną Balbieriškio vals. Vaivos km. žuvo part. Žemaitis.

Išprovokavimo būdu. Išprovokavo Iešmanta Alfonsas, Struoginių km Gudelių val(sčiaus).

Part(izanas) Žemaitis būdamas pas priešą, minimą pilietį išdavė, kad partizanų rėmėjas .

Pabėgęs Žemaitis jį su savimi vedžiojosi ir jie išdavė priešui (Šalną?). Iešmanta Alfonsas dabar laisvas.

Aidas
Tv. Vadas

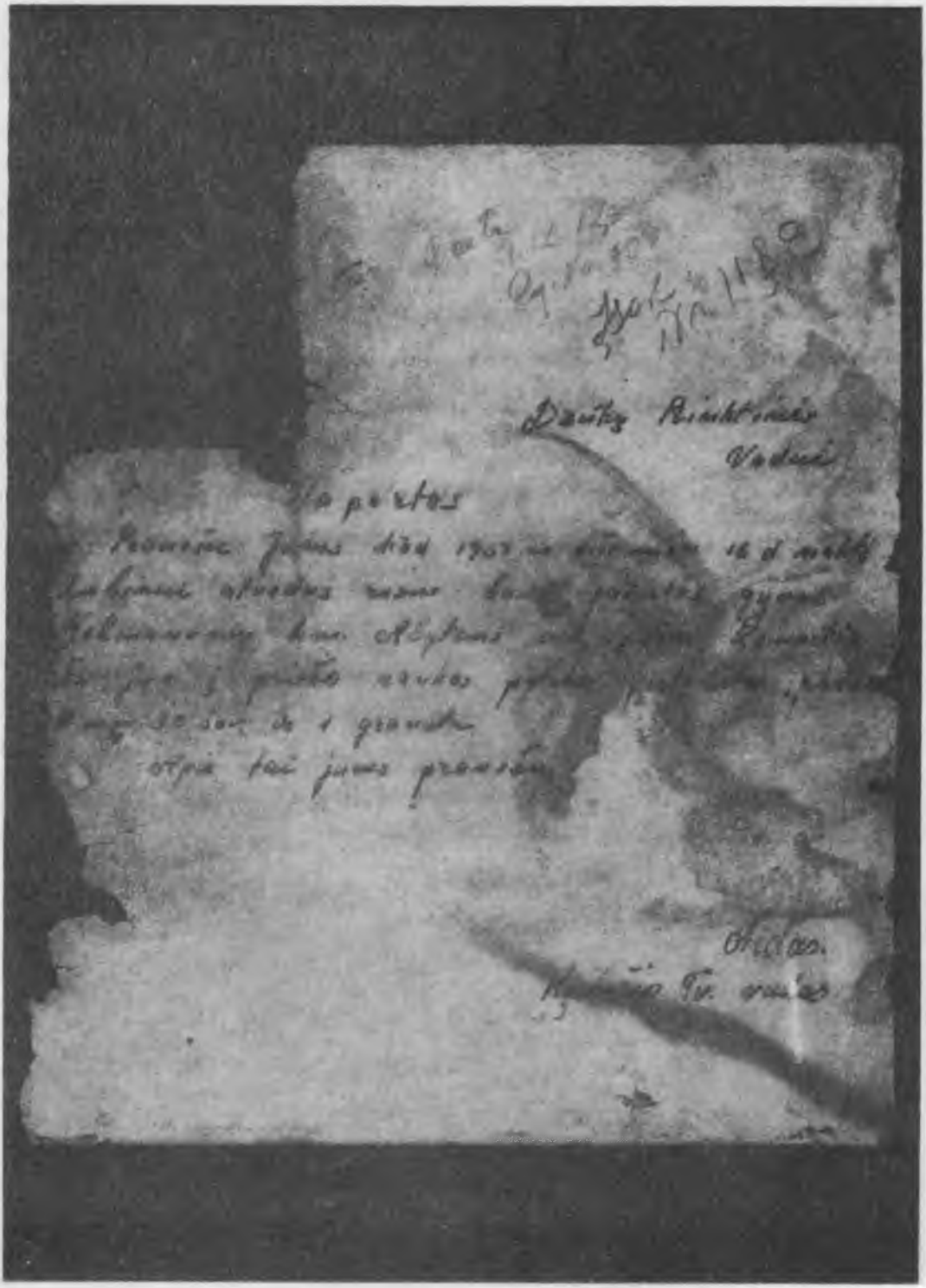

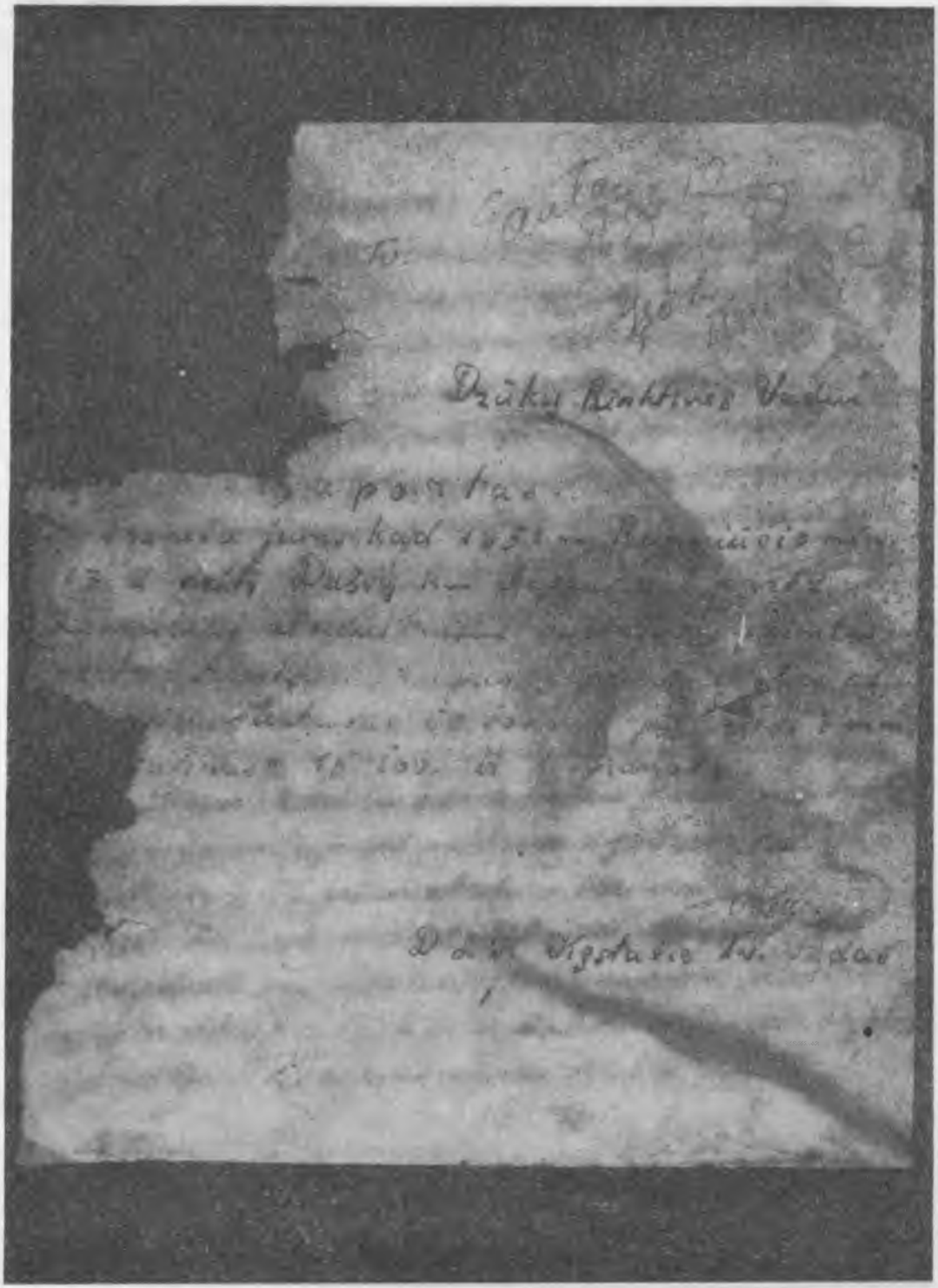

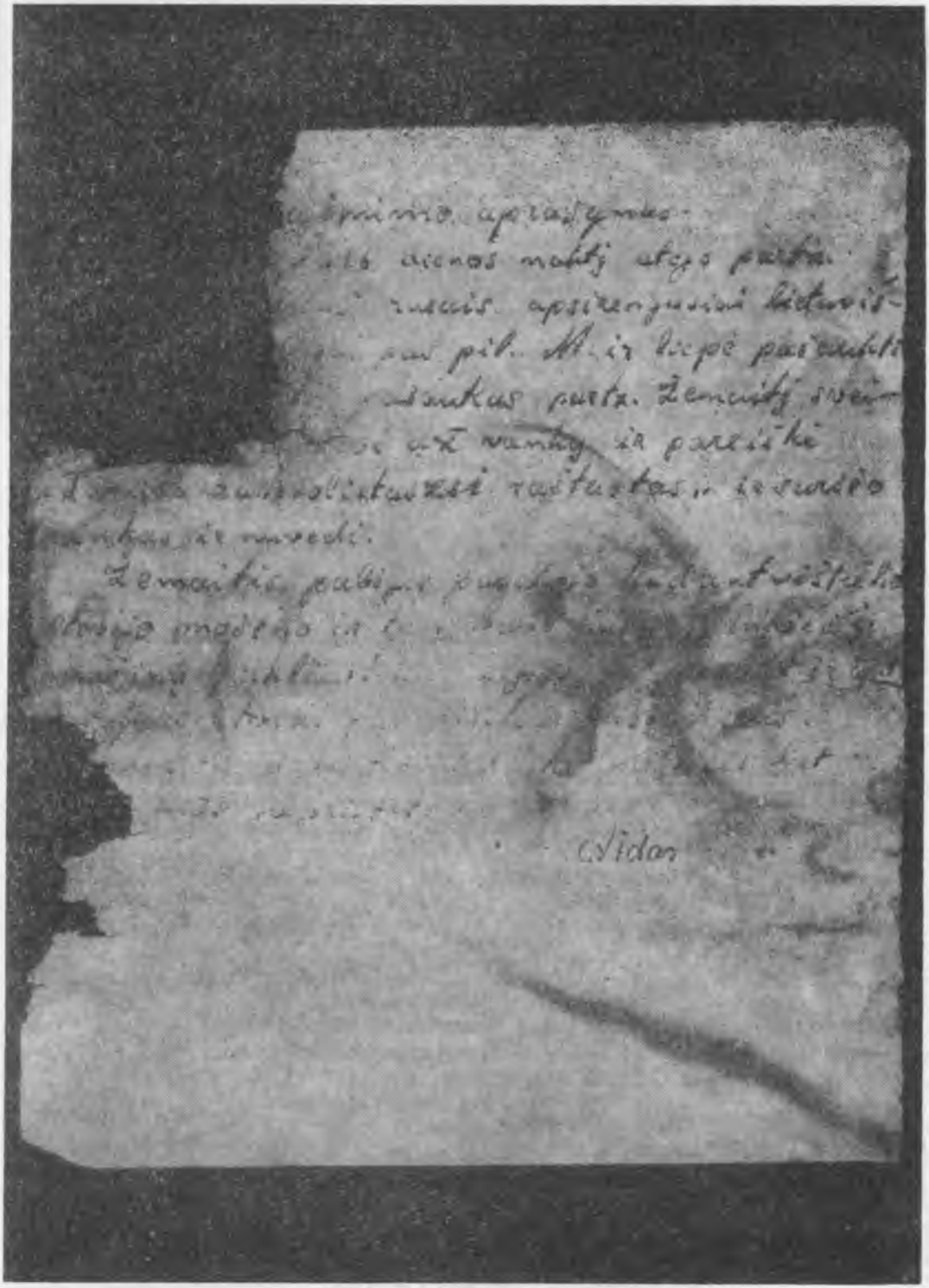

Nr. 19

Iš Įsakymo LLKS DAp. Dzūkų Rinktinei Nr. 4
1952 gegužės 30 d.
§ 6

Buvęs D.L.K. Kęstučio tėvūnijos partizanas L u b i n a s /Antanas Račkauskas/, 1951 m. rugpjūčio mėn. gyvas pasidavęs priešui, vėliau priešui išdavęs visas žinotas jam paslaptis, išprovokavęs tos (pačios) tėvūnijos partizanus: Ž e m a i t į i r A l f u k ą, kurie pateko priešui (gyvi), išdavęs priešui visus jam žinotus partizanų rėmėjus, kartu su priešo provokatoriais provokavęs vietos gyventojus, pagaliau šių metų sausio mėnesio 1 dieną, priešo paleistas su dokumentais ir ginkluotas /Balbieriškio apylinkėj/ toliau vykdė provokacijas, vaizdavo pabėgusį iš priešo partizaną, — š. m. sausio mėnesį Kęstučio tėvūnijos partizanų suimtas ir Karo Lauko Teismo sprendimu sušaudytas.

Pastaba: KLT sprendimas, 52. 01. 24.

Rinktinės (Vadas)
/parašas nuplėštas/

P K Margio tėvūnija: žūsta paskutinieji

Nr. 20

LLKS .....
Dzūkų Part(izanų) .... Nr. 231
Rinktinė 1. 02. 25
PK Margio Tv. Įsak. Nr. 17
.....
.....
Nr. ?

Dzūkų Partizanų rinktinės
V a d u i
RAPORTAS Nr. 1

Pranešu Tamstai, kad 1951 m. sausio mėn. 16 d. dienos metu, P K Margio Tv. II Būrio partizanas Narsuolis ir partizanas — slapukas D r u g e l i s nuvyko pas pil. Žeimienę Bronę, Važionių km., Jiezno valsč. ryšio reikalais.

Jiems atvykus, po pusės valandos tą namą apsupo Jiezno MVD-istai ir pradėjo šaudyti į namą.

Kautynių metu partizanas N a r s u o l i s ir partizanas — slapukas D r u g e l i s žuvo.

P K Margio T(v Vadas)

Redakcijos komentaras

Narsuolis — Adomas Bortušas iš Nemajūnų (Birštono valsč.)
Drugelis — Vytautas Gervickas iš Plasapnykų k. (Butrimonių valsč.)

Nr. 21

Dzūkų rinktinė Gauta 51.10.?
Gel. Vilko Tėvūnija Rg. Nr. ?
1951. 10 mėn. 5 d.
Nr. 22

Dzūkų Rinktinės Vadui

Liečia: partizanų žuvimą.

Š. m. 3 mėn. 8 d. Valiūnų km. Butrimonių valsč. pas pil..... ..... susekus ir išdavus apie 200 MVD-istų apsupo namą. Kau-

tynių metu žuvo part. Vėjelis ir PK Margio Tv partizanai Liūtas, Rytas ir Viesulas. Priešui pateko du automatiniai pistoletai ir 400 šovinių, 3 vokiški šautuvai ir 200 .....
.....

Redakcijos komentaras

Yra žinoma, kad per aprašomą susirėmimą žuvo šie partizanai:
Liūtas — Juozas Laukaitis iš Varsodžių kaimo (Alytaus valsč.),
Viesulas — Juozas Paukštys iš Punios,
Genė Kovienė — iš Kauno,
Vasaris — Česlovas Sipavičius iš Pušėnų kaimo (Butrimonių valsč.),
Kotas — Jonas Milišauskas iš Gervėnų kaimo (Butrimonių valsč.).

Pirmieji trys partizanai priklausė P. K. Margio, kiti du — Geležinio Vilko tėvūnijai. Be jų, įvykio metu dar žuvo sodybos šeimininkės sūnus Stasys Novapolskas.

Ryšininkų Br. Ivaškevičiaus-Geručio ir St. Šimelionio-Berželio teigimu, partizanus išdavė Liūto brolis Jonas Laukaitis, užverbuotas MGB.

Nr. 22

L.L.K.S.
Dzū(kų Partiza)nų Rinktinė
P. K. (Margio) Tėvūnija
1951. ?. ? d,
Nr. 26.

Gauta 51 12. 02.
Reg. Nr. 77
Įsak. Nr. 11 §1.

Dzūkų Rinktinės Vadui
Raportas

Pranešu Tamstai, kad š. m. lapkričio mėn. 17 d. priešo šnipų užvedimu Alytaus valsčiaus Padvariškių kaime pas pilietį Vabuolį Juozą slėptuvėje garbingai žuvo partizanas Saulius.

Kratoms vykdyti buvo atvažiavę trys mašinos rusų.

Kuomet rado slėptuvę, partizanas Saulius gintis negalėdamas, pats nusišovė.

Tv. V. Vėjas /parašas/

Redakcijos komentaras

Saulius — Jonas Baranauskas iš Punios.

Nr. 23

LLKS/DAp Dzūkų rinktinei

ĮSAKYMAS Nr. 7
1952 m. birželio mėn. 23 diena.
Rikiuotės sritis
§ 1

Priimtas į laisvės kovotojų partizanų eiles pil. Kaimietis skiriamas į Geležinio Vilko tėvūniją kandidatu, nuo 1951 m. rugsėjo mėn. 4 dienos. Jį įtraukti į rinktinę ir tėvūnijos kovotojų sąrašus.

Pagrindas: GVTvV raportas Nr. 6, 51. 11. 10.

§ 2

1951 m. rugpjūčio 15 dieną Alytaus v. Takniškių km. per kautynes su priešo kariuomene buvo užskaitytas žuvusiu ir pravestas Rn. įsak., Geležinio Vilko rinktinės prt. Balandis, tačiau, vėliau paaiškėjo, kad jis per kautynes buvo sunkiai sužeistas /prie peties visiškai nutraukta kairė ranka/ ir priešo paimtas gyvas, bet išdavimų nepadarė.

Pagrindas: GVTvV raportas Nr. 8.

§ 3

Š. m. balandžio mėn. 4 d. Alytaus v. Dubių k. P. K. Margio tėvūnijos vadas prt. Vedėjas ir prt. Genys, bei vežėjas pil. Antanas Klinavičius, vykdami tarnybos reikalais, susidūrė su priešu ir kautynėse kaudamiesi visi garbingai žuvo.

§ 4

Nuo š. m .birželio mėn. 22 d. GVTvV prt. j. pusk. Šerną skiriu savo pavaduotoju.

Rinktinės Vadas /parašo nėra/

Redakcijos komentaras

Vėjas — Jonas Beinoravičius iš Panemunės k. (Birštono valsč.)
Genys — Pranas Kupčiūnas iš Panemuninkų k. (Alytaus valsč.)
Antanas Klinavičius — iš Trakelių k. (Birštono valsč.)
Apie Kaimietį, Balandį ir Šerną žr. skyrių Geležinio Vilko tėvūnija.

Nr. 24

LLKS
D Ap Dzūkų Rinktinė
52. 04. 06.
Nr. 12.

P(unios)-K(unigaikščio) Margio
Tėvūnijos prt. Žilvičiui.

Pranešu, kad 52. 04. 04. žuvo P-K Margio tėvūnijos vadas partizanas pusk. Vėjas.

Nuo šios dienos skiriu part. Žilvitį laikinai eiti P-K Margio tėvūnijos vado pareigas.

Rinktinės Vadas /parašas neįskaitomas/

Redakcijos komentaras

Žilvitis — Adomas Bogušas, kilęs iš Jiezno apylinkių. Žuvo 1952—1953 metų žiemą drauge su Vytautu Smalakumi-Ąžuolu ir Jonu Česnulevičiumi-Sakalu (paskutinis P K Margio tėvynijos vadas). Tai vieni iš paskutiniųjų tėvūnijos partizanų, kuriems žuvus, P K Margio tėvūnija kaip organizacinis vienetas nustojo egzistuoti.

Nr. 25

Geležinio Vilko tėvūnija
1950 m. Geležinio Vilko Tėvūnijos žuvusių
Laisvės Kovotojų partizanų vardinis
sąrašas

1. Burokas	žuvęs	1950.04.09
2. Šilas	,,	,, 05.17
3. Viesulas	,,	,, 06.20
4. Guoba	,,	,, 06.20
5. Žalgiris	,,	,, 11.04

1951 m. Geležinio Vilko Tėvūnijos žuvusių
Laisvės kovotojų partizanų vardinis sąrašas

01, 02, 03 mėnesių:

1.	Žalgiris	žuvęs	1951.01.21
2.	Liepa	„	„ 01.21
3.	Širvintas	„	„ 01.21
4.	Kudirka	„	„ 01.21
5.	Dainius	„	„ 01.21
6.	Triukšmas	„	„ 02.15
7.	Pavasaris	„	„ 02.15
8.	Vasaris	„	„ 03.08
9.	Kotas	„	„ 03.23
10.	Kardas	„	„ 03.08
11.	Bijūnas-Siaubas	„	„ 03.23

04, 05, 06 mėnesių:

1.	Jurginas	žuvęs	1951.04.23 paimtas į nelaisvę
2.	Trispalvis	„	1951.05.13.

07, 08, 09 mėnesių:

1.	Vėtra	žuvęs	1951.08.10.
2.	Žilvitis	„	08.10.
3.	Jaunutis	„	08.10.
4.	Vyturys	„	08.10.
5.	Rugys	„	08.10.
6.	Švendrys	.....	1951.08.10 paimtas
7.	Rytas	žuvęs	į (nelaisvę) 08.11.
8.	Gintaras	„	08.15.
9.	Balandis	.....	1951.08.15 paimtas į nelaisvę
10.	Ąžuolas	1951.08.15. provokatorius,	pasidavęs į nelais.

Pastaba: 10 ir 11 mėnesių žuvimų nebuvo.

/parašas/ Šernas
Tv. V /parašas neįskaitomas/ Št. v-kas

Redakcijos komentaras

Burokas — Jonas Radziūnas iš Žiegždrių k. (Daugų valsč.). Šilas — nenustatytas. Viesulas — Vytautas Kuzmickas iš Būdos k. (Daugų valsč.). Guoba — Vaclovas Petrauskas iš Melnytėlės k. (Daugų valsč.). Žalgiris — Vytautas Saulėnas iš Dargužių k. (Varėnos valsč.). Žalgiris — nenustatytas. Širvintas — Vytautas Bakūnas iš Kaniūkų k. (Alytaus valsč.). Kudirka — Jonas Turskas iš Žiegždrių k. (Daugų valsč.). Dainius — Mykolas Adžgauskas iš Skraičionių k. (Daugų valsč.). Triukšmas — Juozas Lukoševičius iš Lekionių k. (Butrimonių v.). Pavasaris —nenustatytas. Vasaris — Česlovas Sipavičius iš Pušėnų k. (Butrimonių valsč.). Kardas — Juozas Protusevičius iš Barsukų k. (Butrimonių valsč.). Bijūnas-Siaubas — Vladas Remeika.

Vėtra — Tarasevičius. Žilvitis — Juozas Makarevičius iš Panedingio k. (Perlojos v.). Jaunutis — Aloyzas Zelenius iš Venciūnų k. (Alovės valsč.). Vyturys — Vytautas Kantaravičius. Rugys — Alfonsas Šeiglinskas iš Papiškių k. (Daugų valsč.). Švendrys (kitur vadinamas Švidriu) — nenustatytas. Rytas — Vladas Gavelis Adomo s. iš Melnytėlės k. (Daugų valsč.) nepainioti su Vladu Gaveliu, Vinco s. — Banadu iš to paties kaimo. Gintaras —Juozas Jonika iš Venčiūnų k. (Alovės valsč.). Balandis — Antanas Bačinskas iš Lačionių k. (Butrimonių valsč.). Likimas nežinomas. Ąžuolas — Petras Dilijonas iš Gečialaukio k. (Alovės valsč.). Jurginas — Vytautas Virbickas iš Kalnėnų k. (Alovės valsč.).

Nr. 26

Šie asmenys yra tinkami būti pakeltais į Gr(andinio) laipsnį anksčiau pakeltais nebuvo: Briedis, Juokdarys, Putinas, Rūkas, Girinis, Šarūnas.

Šie asmenys yra tinkami būti pakeltais į jaun(esnio) pusk(arininkio) laipsnį: Šernas, Biliūnas, Degsnys, Beržas, Aras, Granitas.

Redakcijos komentaras

Briedis — Vytautas Zaleckas iš Onuškio apyl. (Trakų apskr.). Juokdarys — Algis Mažeika iš Gečialaukio k. (Alovės valsč.). Gyvena Vilniuje. Putinas — Jonas Mikailionis. Žuvęs. Rūkas — Jonas Zasimavičius iš Mieliūnų k. (Alovės valsč.). Žuvęs. Girinis — Juozas Danilevičius iš Būdos k. (Alovės valsč.). Žuvęs. Šarūnas — nenustatytas. Šernas — Petras Liuiza iš Bundzių k. (Butrimonių valsč.). Žuvęs. Biliūnas — Gabrielius Turskas iš Žvirgždžlių k. (Daugų valsč.). Žuvęs. Degsnys — Petras Varanauskas iš Antakalnio k. (Onuškio valsč.). Žuvęs. Beržas — Petras Jankauskas iš Jurgionių k. (Onuškio valsč.). Žuvęs. Aras — Juozas Baliukonis iš Lačionių k. (Butrimonių valsč.). Žuvęs. Granitas — Jonas Protusevičius iš Barsukų k. (Butrimonių valsč.). Gyvena Vilniuje.

Nr. 27

Dzūkų Rinktinės Vadui

Pranešu, kad begyvenant slėptuvėje man Šernui, Tv. V. Varpui, Granitui, Jovarui, jo žmonai ir Juokdariui, Kalesnykų miške prie Židonių km., 1952 m. II mėn. 25 (pirmadienį) MVD-istai, matyt pagal pranešimą, pradėjo supti slėptuvę.

Stovėjęs sargyboj p. Juokdarys pas(tebėj)o artėjančius MVD-istus ir praneš(ė) (ap)ie pavojų. Mes tuo kart visi sprukom į viršų ir pradėjom trauktis. Dengęs mūsų atsitraukimą didvyriškai žuvo Tv. V. Varpas. Taip pat žuvo Jovaro žmona. Man ir Juokdariui pavyko pasprukti.

Granitas ir Jovaras, kaip girdisi, taip pat paspr(u)kę, nors aš kol kas su jais nesus(i)rišau.

Taip pat kaip gir(d)ėti, atrodo bus žuvęs p. Beržas. Su Beržu gyveno Aras, o vėliau kada žuvo Briedis buvo Beržui paskirtas Kaimietis. Bet kol kas nežinojom, ar Kaimietį Beržas buvo pasiėmęs, ar ne.

Per kautynes mane sužeidė į kairę koją ir į dešinę ranką. Aš kol kas dar nesu visai sveikas, bet (dien)a per dieną vis sveikstu.

Dabar jokių dokumentų nesiunčiu, nes visi žuvo slėptuvėje.

52.03.10. /parašas/ Šernas

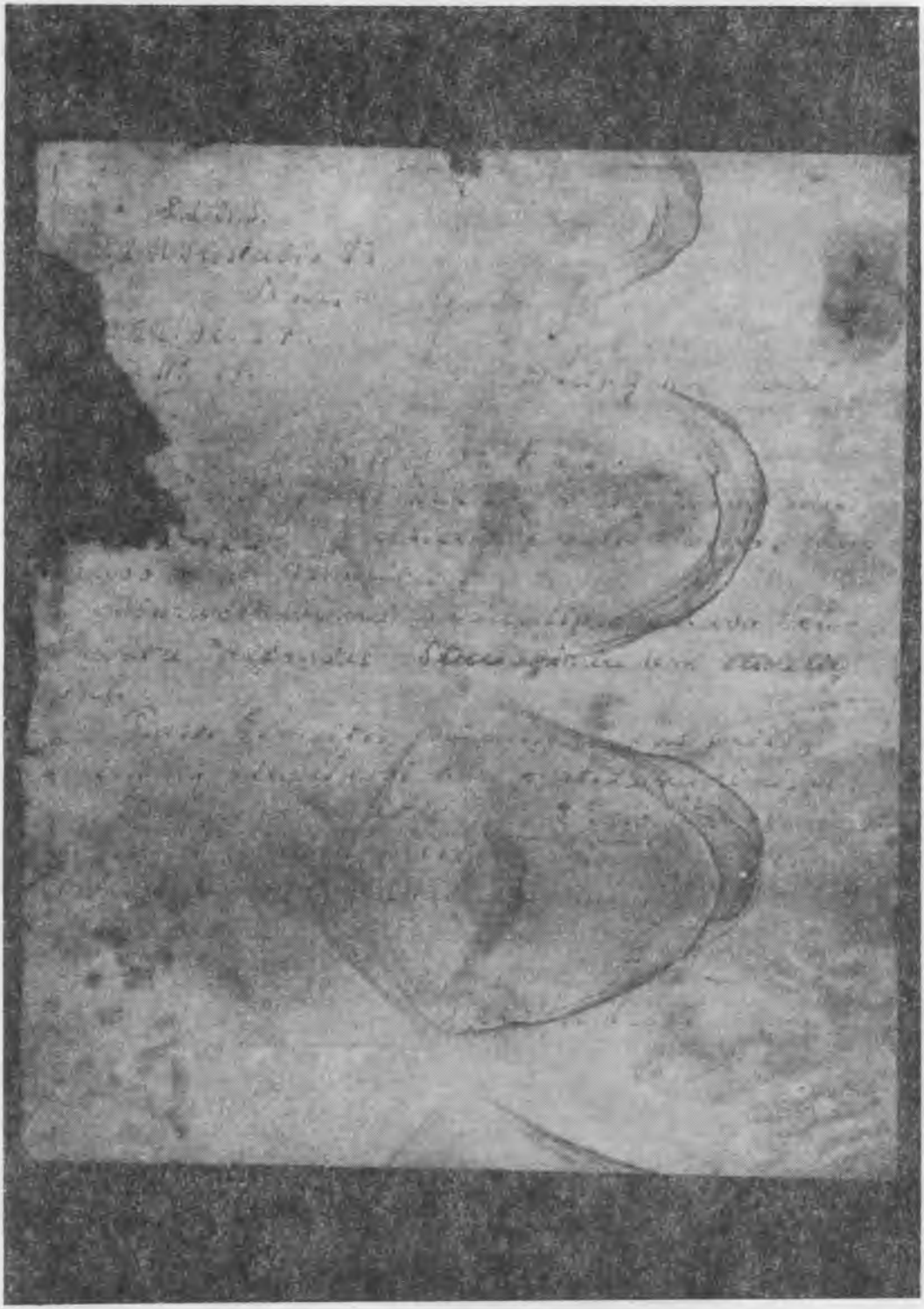

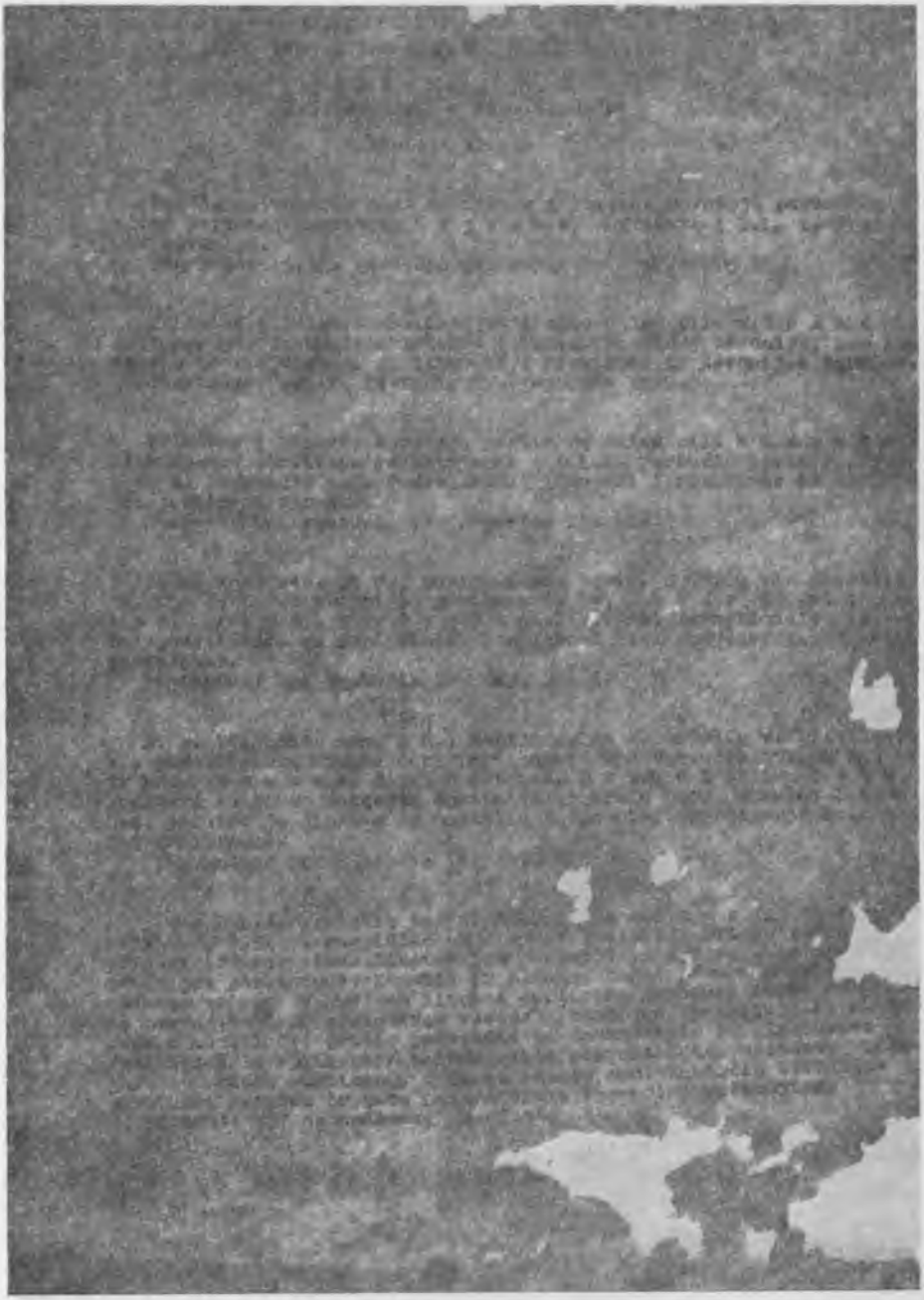

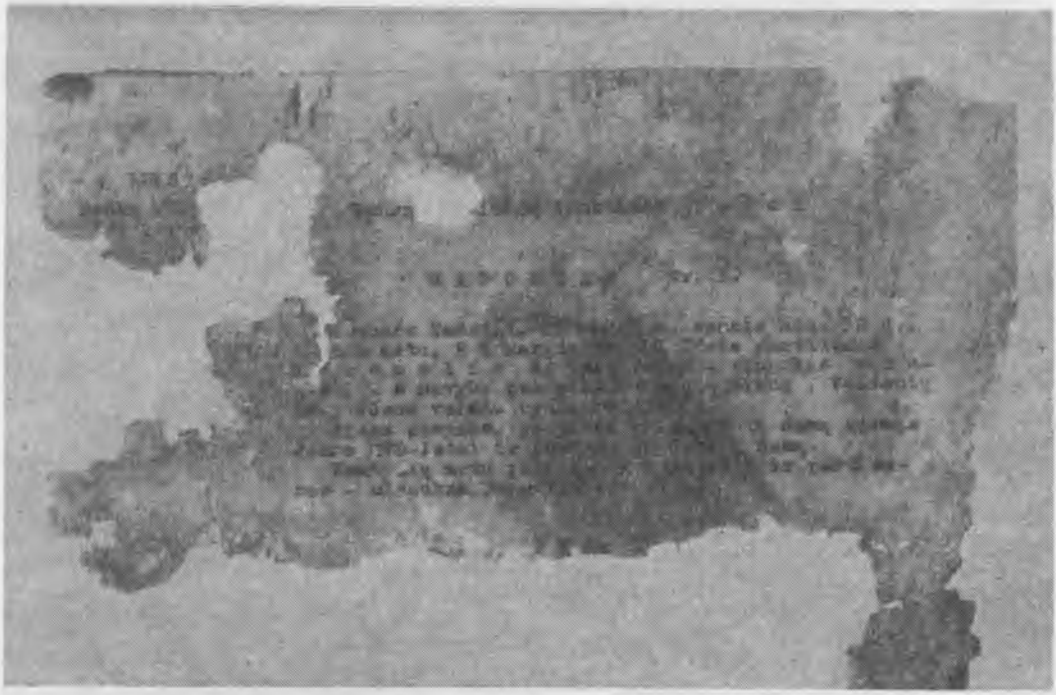

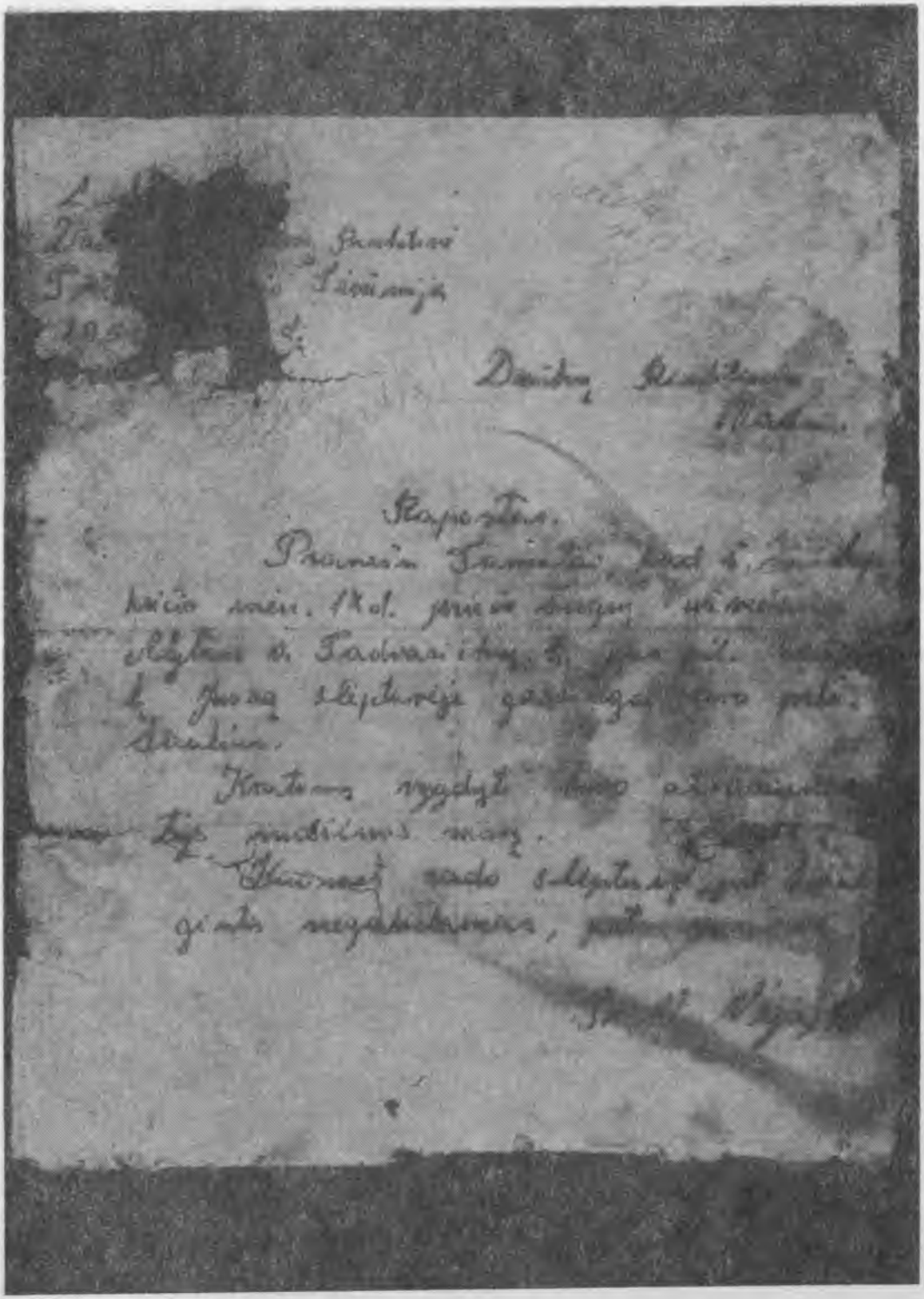

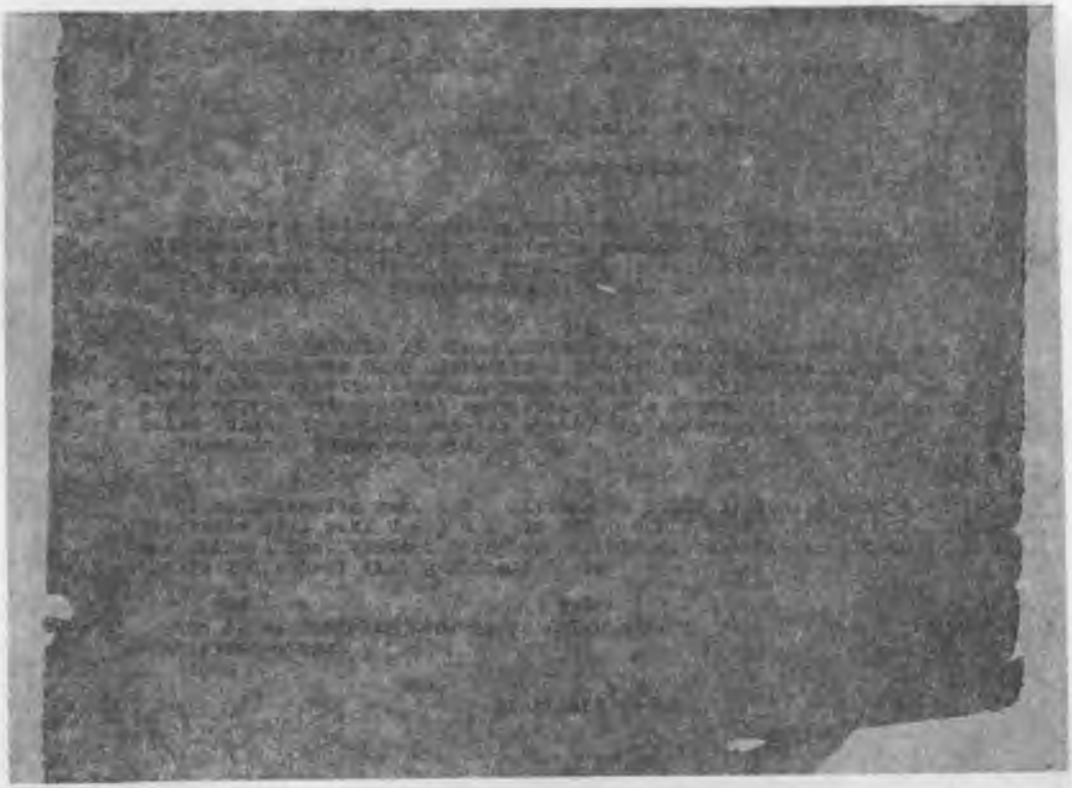

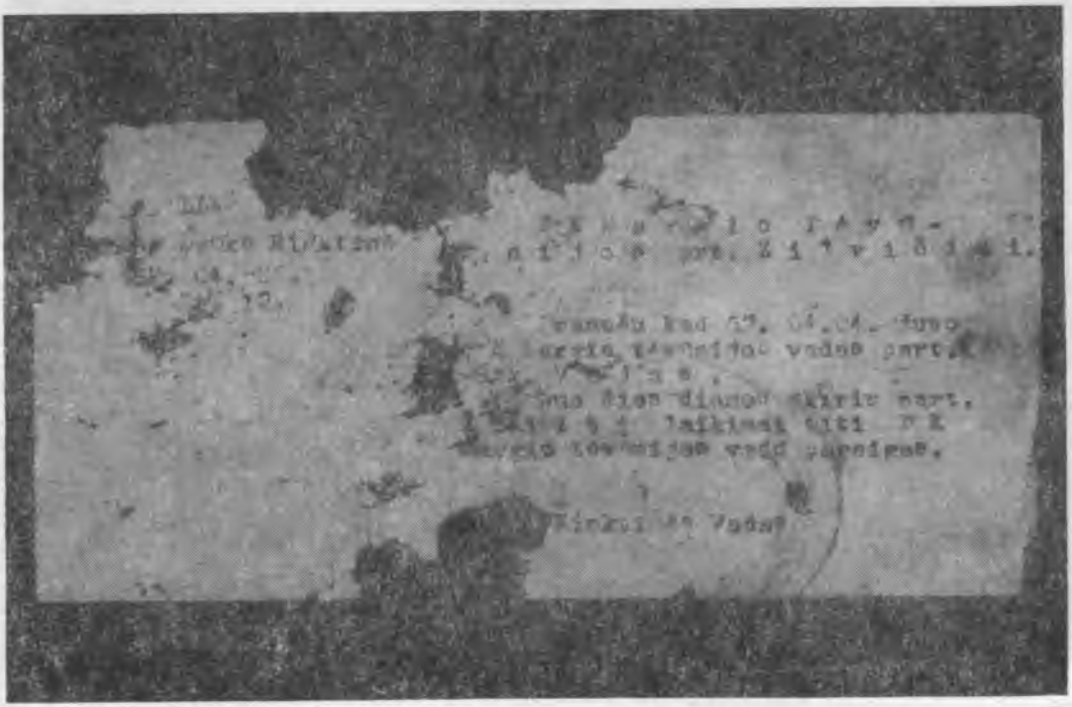

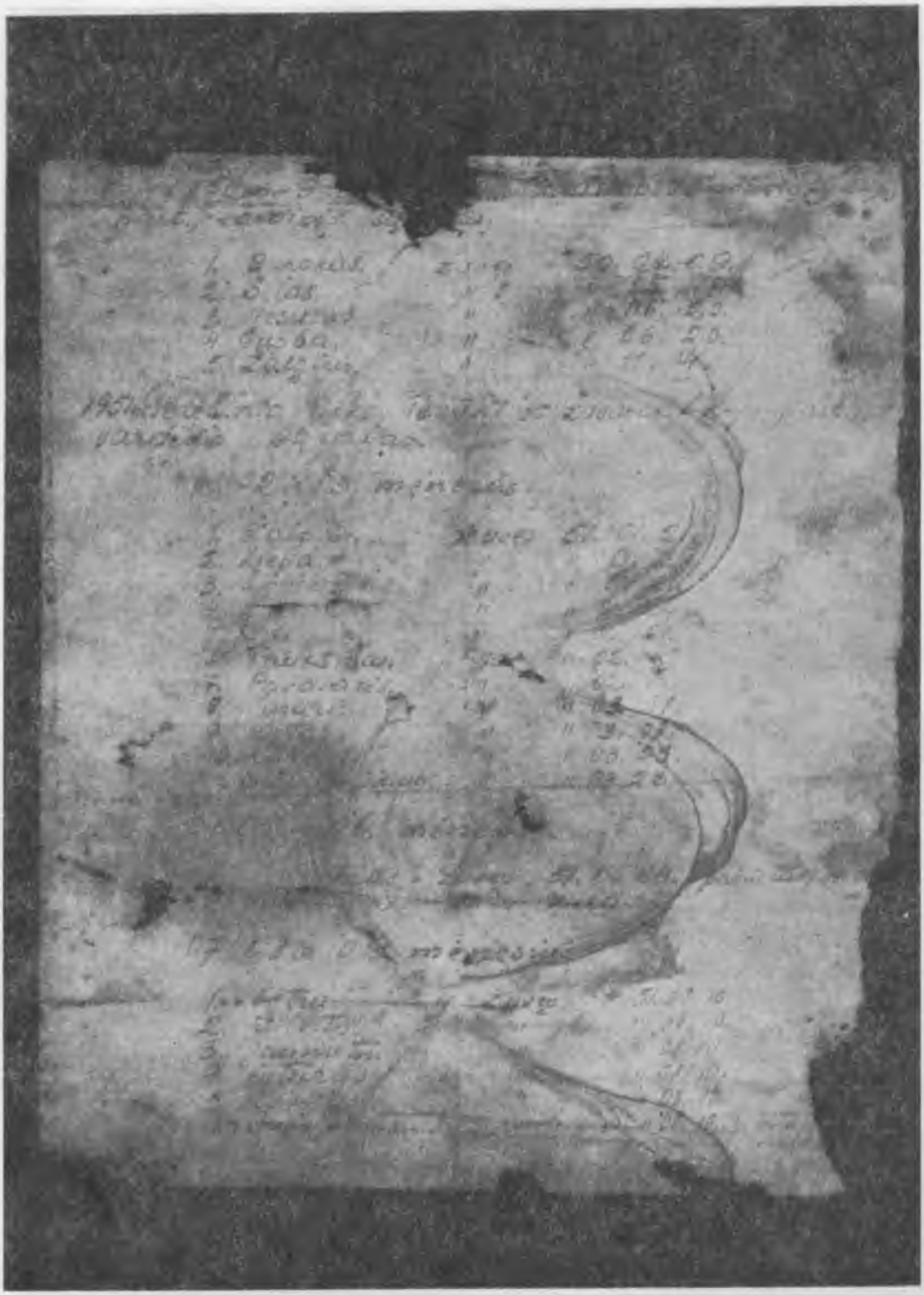

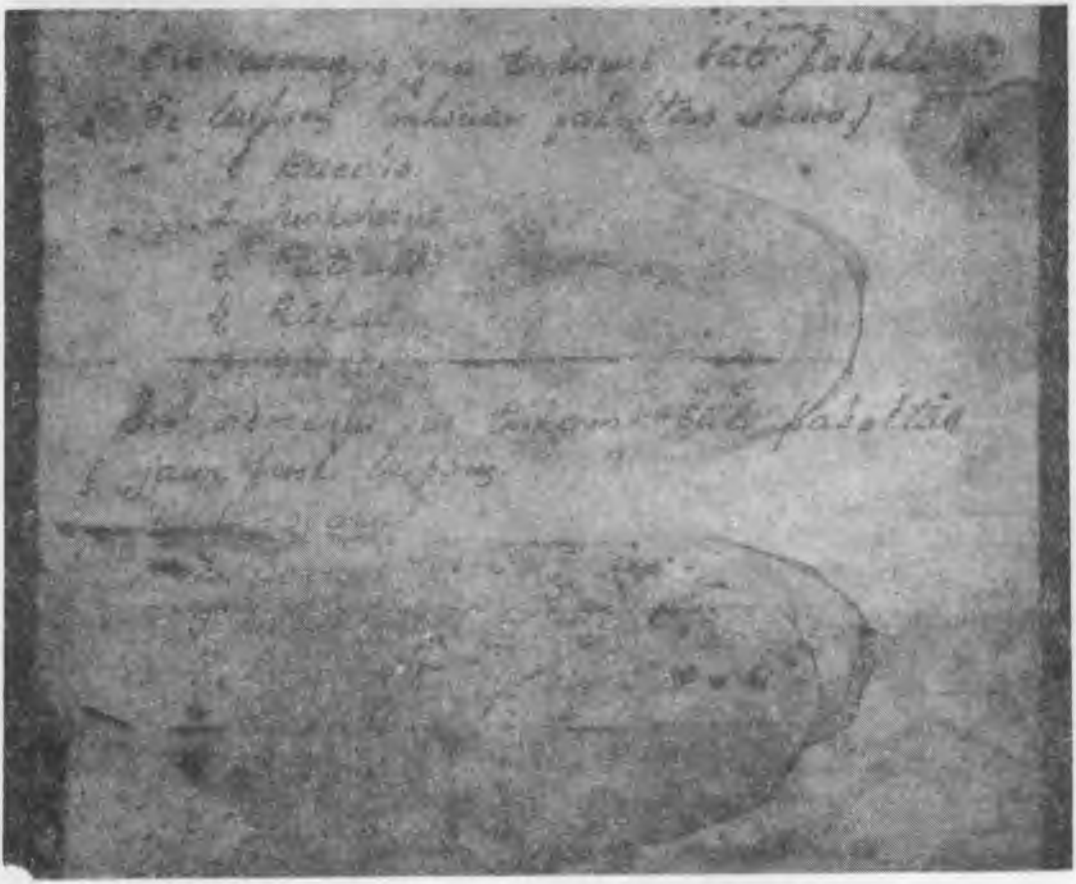

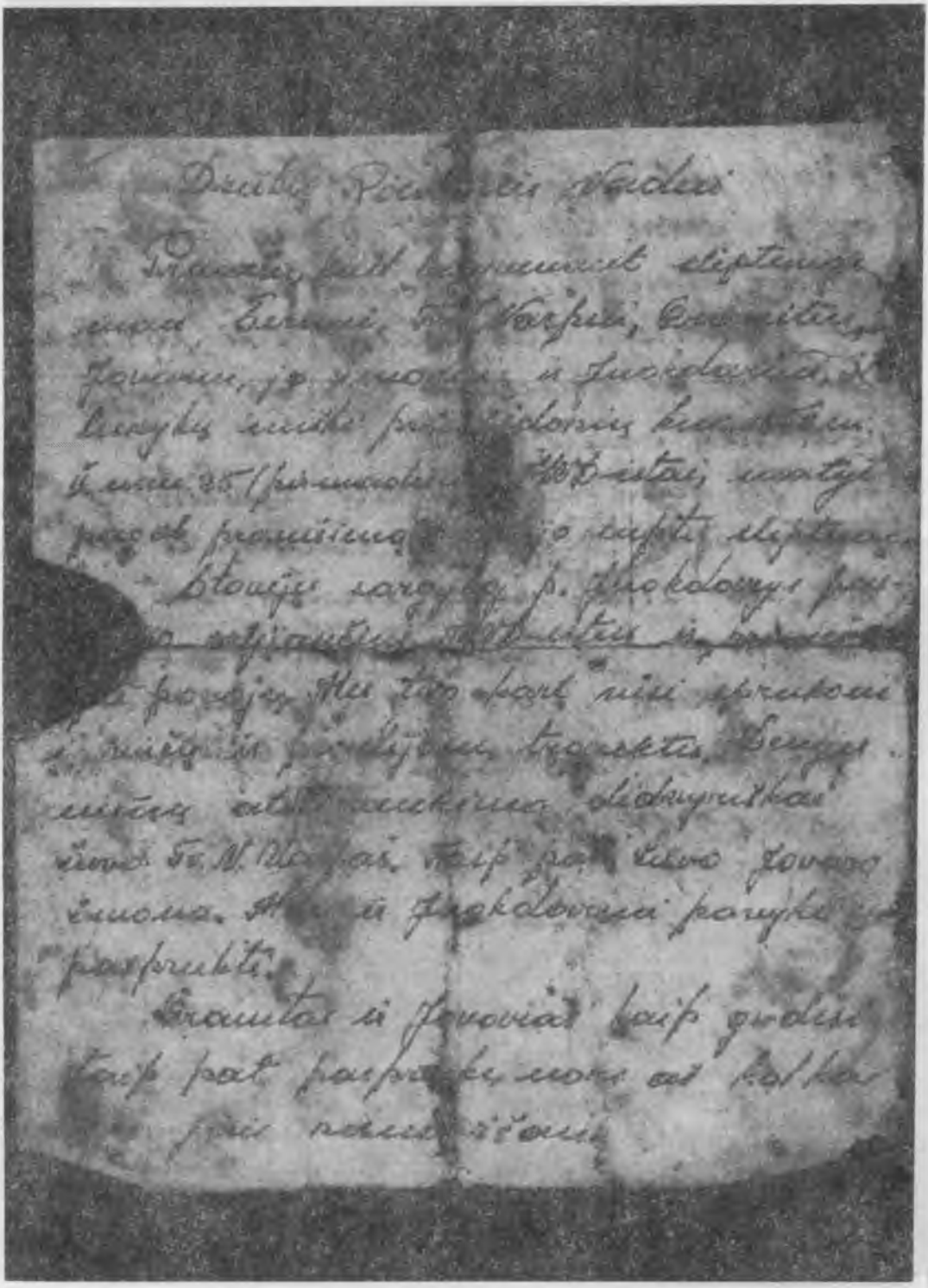

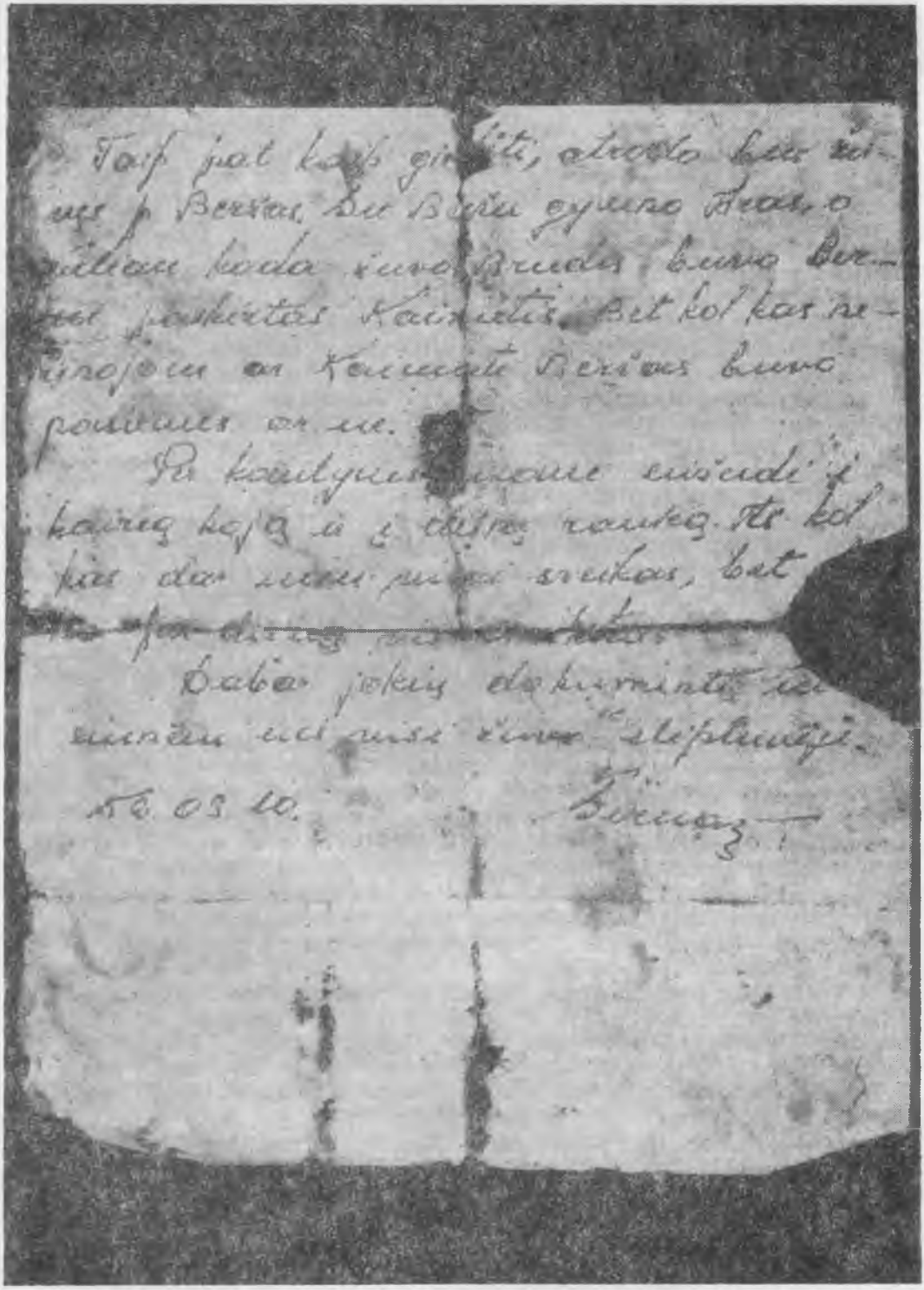

ANTANO PETRIKONIO-LAIVO ATSIMINIMAI

(Spausdinami patrumpinti)

1945 m. birželio mėnesį stojau į partizanų būrį, kurį suorganizavo žemaičiai Negras ir Jūra bei vietinis Vaclovas Vabuolas. Pastarajam buvo pavykę gyvam ištrūkti iš apsupimo Liepakojų kaime, kur žuvo 26 vyrai. Mūsų būrys veikė apie tris mėnesius. Po to dauguma jo narių (tarp jų mano vyresnis brolis ir svainis) legalizavosi. Aš, šešiolikametis, taip pat grįžau pas tėvus.

Tiedu žemaičiai, kuriam laikui dingę, po kelių mėnesių vėl pasirodė su nemažu būriu partizanų. Iki 1948 m. pavasario buvau šio būrio ryšininku: platinau spaudą, teikiau žinias ir t. t. Prasidėjus areštams, perėjau į nelegalią padėtį ir tų pačių metų bene spalio mėnesį, atidavę būrio draugams savo ginklus ir apsirūpinę fiktyviais dokumentais, mudu su J. Gyliu-Gintaru išvykome į Kauną. Pasijutę saugumo sekami, pasitraukėme į Žemaitiją. Kurį laiką veikėme žemaičių partizanų būryje. Tačiau pastarieji itin didelio pasitikėjimo mumis neparodė, todėl nusprendėme grįžti.

Grįžau į namus 1949 m. lapkričio mėnesį. Pasirodė, kad tėvai mane jau buvo apraudoję, nes gavo žinią, jog „banditas" Petrikonis užmuštas prie Vainuto.

Greitai pavyko susitikti su Jūreiviu-Griškoniu. Buvo susitarta mano namuose įrengti slėptuvę; tai ir padarėme 1950 m. ankstyvą pavasarį. Joje gyvenome trise: Jūreivis, Lakūnas ir aš. Kiti būrio vyrai slėptuvės nežinojo.

1950 m. pabaigoje ar 1951 m. pradžioje vyrai pasiūlė priimti gyventi Albiną Nedzinską-Jovarą. Jis užimąs D.L.K. Kęstučio tėvūnijos štabo viršininko pareigas ir neturįs kur gyventi. Man sutikus, gal po savaitės atsirado ir jis, atsigabeno rašomąją mašinėlę ir du ryšulius kažkokių popierių.

Iš slėptuvės kartkartėmis išeidavome, tačiau su Jovaru vaikščioti vengdavome, nes jis girtavo ir mėgo švaistytis pistoletu. Per mūsų slėptuvę keliaudavo visas slaptas paštas Dainavos apygardos vadovybei, atvykę partizanai norėdavo pas mus apsistoti, bet mes dažniausiai nukreipdavome juos pas patikimus kaimynus.

1951 m. vasarą sužeidė būrio naujoką Česlovą Juškelį-Gintarą. Jį gydžiau mūsų slėptuvėje. Vėliau dar atėjo į svečius Dzūkų rinktinės vadas Jonas Kučinskas-Tautmylis, tad beveik mėnesį slėptuvėje gyvenome šešiese. Vėliau — rugsėjo pradžioje ar viduryje — dar ne visai pasveikęs Gintaras su Jovaru išlydėjo Tautmylį.

Po kurio laiko tėvas, grįžęs iš Alytaus, pranešė girdėjęs, kad Jovaras ir Bronius Baranauskas-Narsūnaitis užmigdyti ir suimti, bet rimtesnių faktų nebuvo. Ir vis dėlto mes tą patį vakarą slėptuvę palikome, aš apsistojau pas artimą žmogų, o Jūreivis su Lakūnu išvyko pas partizanus į kitą ežero pusę. Mano tėvai taip pat nenakvojo namuose. Liko tik 86 metų senelė.

Man nesant, naktį pas senelę užėjo Jovaras su trimis nepažįstamais vyrais ir klausinėjo, kur mes. Senelė atsakė, jog, sužinoję jį esant suimtą, pasitraukėme. Jovaras pareiškė, kad visa tai yra netiesa, jis tik išėjęs pas kito būrio vyrus ir greitai grįšiąs paimti rašomosios mašinėlės, arba jos paimti ateis vienas iš jo draugų.

Aš visu tuo patikėjau ir kitą naktį grįžau į slėptuvę. Po poros dienų vėl atėjo nakčia Jovaras, šįkart jau vienas, ir paklausė, ar negrįžo vyrai.

Senelei atsakius, kad esu aš vienas, pareiškė norįs pasiimti mašinėlę, bet dabar labai skubąs ir ateisiąs kitą kartą.

Po dienos ar dviejų grįžo Jūreivis su Lakūnu. Kai mes visi aptarėme padėtį, kilo įtarimas, kad čia kažkas neaiškaus: kodėl jis sugrįžo su nepažįstamais ir laisvai prie jų kalbėjo apie mus ir slėptuvę? Antras dalykas: kodėl, būdamas vienas, nepasiliko nakvoti slėptuvėje? Ir nutarėme spalio 5-osios vakare išeiti kokiam mėnesiui pas kitus partizanus prie Metelių ežero, iš kur ką tik buvo grįžę abu mano draugai. Bet kadangi kitą dieną Jūreivis turėjo atnešti — neprisimenu — švarką ar baltinius, tai jis pasakė, kad šią naktį prabūsim, o rytoj tikrai išeisim, be to, gal čia taip ir nėra, kaip įsivaizduojame.

O ankstų rytą (spalio 6-osios), išgirdę kažkokį triukšmą virtuvėje, pasiėmėm ginklus ir vienas po kito tuneliu atšliaužėm prie angos. Aš buvau pirmas, už manęs — Jūreivis ir Lakūnas. Angos plytos buvo nuimtos, liko tik skarda, kuri laikė plytas. Tad aišgirdome kalbant lietuviškai su rusišku akcentu:

— Išlįskite, pasiduokite gyvi, priešintis jums beprasmiška, jūs apsupti, žinome, kad esate trise, ir t. t.

Mes apie pasidavimą negalvojome ir tylėjome. Tada jie kažkokiu kabliu užkabino skardą ir išplėšė ją į viršų; tuo pačiu momentu ir aš šokau su automatu. Matyt, jiems buvo tokia staigmena, kad išvirto su virtuvės lango rėmais, kiti gal pro duris, nes jos visur buvo atviros. Kiek jų buvo virtuvėje, nežinau, bet tik kažkuris iš jų bėgdamas paleido dvi trumpas serijas, o kulkos pataikė prie mano galvos į kaminiuką.

Mes visi trys iššokome iš slėptuvės, Lakūnas šoko pro duris į lauką, bet jį pasitiko serija šūvių ir nukovė vietoje. Mes su Jūreiviu dar gana ilgai atsišaudėme, bet paskui uždegė sodybą ir, jau beveik degant luboms, sužeidė Jūreivį. Jis, visas kruvinas, sėdėjo ant grindų. Tada aš prie jo padėjau pistoletą ir pasakiau, kad jam beliko tik šitai, nes greitai grius lubos. Jis man nieko neatsakė, o kai ėjau prie lango ir ištariau :„sudie", jis tik linktelėjo galva. Aš šokau pro langą ir čia pat kritau ant žemės, truputį pašliaužiau, paskui pakilau ir pasileidau bėgti krūmų link. Pasipylė pragariška ugnis, jutau tik karštą orą, prašvilpiantį pro veidą.

Sužeistas į koją ir ranką, nubėgau dar gana toli, bet pabėgti nepavyko. Vėliau mane tardė Kaune. Teismas skyrė abiem su senele po 25 metus lagerių, o Jovaras, pasirodo, ir vėliau dirbo savo juodą darbą. Jis sunaikino ir paskutiniuosius mūsų būrio partizanus Rytą, Povą, o Janulevičių-Vakarą suėmė gyvą. Būdamas lageriuose, 1952 metais sužinojau, kad Jovaras su Jonu Dabulevičiumi-Mišku dar partizanauja, o grįžęs 1960 metais Kauno autobusų stotyje ir pats jį sutikau. Jis man labai gražiai aiškino esą buvęs pririštas virve ir visur vedžiojamas. Aš jam atsakiau, kad pasakomis seniai nebetikiu. Pasisakė gyvenąs Smalininkuose. Vėliau aš jo ieškojau ne tik Smalininkuose, bet ir Jurbarke. Ir tik labai vėlai po jo mirties (mirė užspringęs alkoholiu) sužinojau, kad buvęs Nedzinskas gyveno ne savo, bet Griniaus pavarde ir kartkartėm susitikinėjo su Dabulevičiumi.

PRIEŠ 40 METŲ

1952 m. vasario 25 d., pirmadienį, prieš pat Užgavėnes, Kalesnykų miško pakraštyje prie Žarnaučiznos kaimo, slėptuvėje buvome šeši partizanai: Geležinio Vilko tėvūnijos vadas Varpas — Julius Makaravičius, šta-

bo viršininkas Petras Liuza — Šernas, skyriaus vadas Petras Ašmenskas — Jovaras, jo žmona Elena — Vėtra, partizanas Algis Mažeika — Juokdarys ir aš — Granitas — tėvūnijos ūkio dalies viršininkas.

Tą rytą ruošėmės išeiti iš slėptuvės pakvėpuoti tyru oru, apsilankyti pas apylinkės gyventojus — pasirodyti, kad dar esam gyvi miško broliai. To padaryti nepavyko — buvome išduoti. Kieno?.. Slėptuvės šeimininko?.. O gal dar kažkieno, ko nežinome?.. Nors slėptuvėje turėjome KGB agentą Algį Mažeiką — Juokdarį, bet apie jos užpuolimą jis nieko nežinojo. Priešingai, būdamas slėptuvės angoje, prie atvirų durelių, sargyboje, A. Mažeika labai išsigando ir davė ženklą, kad mes supami. Jo įspėjimo dėka pradėjome sėkmingai nuo slėptuvės trauktis.

Kautynės prasidėjo tik miško pakraštyje, ties Žarnauskų sodyba, už gero puskilometrio, tada, kai KGB-istai mus pasivijo. Jos buvo nelygios ir labai sudėtingos. Išeidami į miško pakraštį, dar sugebėjome pirmuosius čekistus suklupdyti, vieną kitą likviduoti. Traukiantis toliau nuo miško, padėtis keitėsi: Juokdarys apsimetė nukautas, liko sniege. Varpas buvo atskirtas, traukėsi miško pakraščiu ties ta vieta, kur prieš 2,5 metų žuvo brolis Juozas — Žilvitis ir K. Pyplys — Mažytis.

Kartu likome: Jovaras, jo žmona Vėtra, Šernas ir aš. Išsigelbėti atrodė beviltiška. Jovaras pasiūlė bėgti pas Žarnauskus ir bandyti gauti arklį su rogėmis. Ilgai negalvodamas, tai ryžausi padaryti aš. Gausiai lyjant kulkoms, pavyko pasiekti sodybą, bet arklio ir rogių gauti nepavyko. Liko viena išeitis: tęsti kautynes. Bet jos jau nebuvo veiksmingos: miško pakraštyje narsiai kaudamasis žuvo Varpas. Jovaras ir Šernas, tikriausiai sužeisti, pasidavė gyvi. Didvyriškai kovėsi Jovaro žmona Vėtra. Ji septinto kalibro pistoletu „Valteriu" nušovė šunį, kareivį ir karininką ir žuvo pakalnėje prie Žarnauskų sodybos šulinio.

Man dar buvo galima bandyti pasitraukti. Pavyko prasiskinti kelią į plentą: sargyboje prie mašinų buvo likę nedaug kareivių ir, turbūt, jie nesuprato, kas čia dedasi. Jie paskiau, aptikę pėdsakus ir atsikvošėję, „vadų" raginami, su šunimis ėmė mane vytis. Bet jau buvo per vėlu...

Dzūkų rinktinės partizanai. Iš kairės: Putinas, Švendrys-Širvys, Vėtra, Granitas, Šernas, Briedis, Girėnas-Girinis, Jovaras, Varpas, Beržas

Dzūkų rinktinės partizanų rikiuotė. Iš kairės: Jovaras, Briedis, Deksnys, Vėtra-Taraseviičius, Granitas, Juokdarys, Gintaras, Vyturys-Kantaravičius, Perkūnas, Rytas, Aras, Jaunutis, Girinis-Girėnas, Šernas, Dobilas, Karvelis, Balandis-Bačinskas, Švendrys-Širvys, Varpas

Alytaus—Daugų plentą perbėgome miško pakraštyje ir kiek galėdamas dūmiau Nedzingės link į pietus. Miške buvo labai daug sniego ir jokio žmogaus pėdsako. Nežinau po kiek laiko, bet vis dėlto pasiekiau siaurą vieškelį einantį nuo Subartonių į Nedzingę. Kartais galima patikėti ir stebuklais: vyras su žmona ir kokių 7—9 metų berniuku važiavo iš krikštynų nuo Nedzingės į Raudonąją Alovę. Jie kaip geri pažįstami priėmė mane į savas roges ir apie pietus jau buvau vaišinguose namuose.

Po ilgoko pokalbio su šeimininku nutariau apsilankyti netoliese esančioje rašytojo V. Krėvės-Mickevičiaus tėviškėje. Neapsirikau. V. Krėvės sesuo buvo svetinga ir drąsi moteris.

Naktis, nejučia užmigus svečių sofoje, praėjo ramiai, nors pas kaimynus pamiškėje, vienoje ir antroje kelio pusėje, atsiviję čekistai darė smulkias kratas: išnarstė avilius, supjaustė maišus su grūdais ir pridarė daug kitokių eibių. Rytą reikėjo V. Krėvės sodybą palikti, nes buvo nesaugu: pas abu kaimynus apsistojo KGB-istai.

Su ūkvedžiu sugrįžau pas savo vakar dienos prietelius ir sulaukiau vakaro, o vakare, šeimininko palydėtas į plentą, su jaunystės energija įveikęs apie 25 km, aplenkęs Kaniūkų kryžkelę, grįžau į Alytaus apylinkes. Čia turbūt daug padėjo ir šventa Užgavėnių naktis.

Tą patį Užgavėnių vakarą prie kitos mūsų slėptuvės Alytaus rajone, Juozo Dzenkausko žinioje Šernas ir Juokdarys, saugomi čekistų, būdami sužeisti ar tik vaizduodami, laukė manęs sugrįžtančio tris paras. Tariamasis jų persekiojimas (provokacija) tęsėsi daugiau kaip metus laiko.

Po Stalino mirties Šernas neišlaikė, nušovė jo apsaugoje buvusį KBG majorą (žmonės sako, kad ir antrąjį saugojusį čekistą) ir pats pasitraukė. Bandė partizanauti vienas. 1953 m. kovo ar balandžio mėnesį Dusmenėlių kaime pas Budrevičių, čekistų apsuptas baisiai išsigando, į kautynes nestojo ir pats nusišovė.

Pas Žarnauskus apsistoję čekistai išbuvo jų sodyboje iki 1954 metų, t. y. iki mano arešto. Mūsų slėptuvių šeimininkai Sasnauskas ir Dzenkauskas jau mirę. Jovaras neišdavinėjo: 1952 metais nuteistas mirties bausme, sušaudytas. Apie Algio Mažeikos — Juokdario likimą žinių neturiu. 1954

metų kovo mėnesį KGB rūmuose Vilniuje man buvo surengta su juo akistata. Jis buvo kaip laisvas KGB darbuotojas.

Ši provokacija buvo plačiai organizuota ir daug kam žinoma. Per porą trejetą mėnesių žuvo visi likę Geležinio Vilko tėvūnijos partizanai, apie 17 žmonių. Savo apimtimi ir klasta tai prilygsta 1946—1949 metų K. Kubilinsko — A. Skinkio provokacijai. O gal buvo jos tęsinys? Tokios pat nuomonės apie minėtas provokacijas buvo ir A. Ramanauskas — Vanagas, V.Smalskas — Ąžuolas, V. Daunoras — Ungurys-Kelmas, S. Staniškis — Viltis-Litas ir kai kurie kiti vadai.

1991 12 21 Partizanas Jonas PRATUSEVIČIUS-Granitas

Dzūkų rinktinės archyvinę medžiagą spaudai parengė H. Rimkus ir A. Kašėta

---

LIETUVOS REZISTENCIJOS CENTRALIZACIJOS KLAUSIMU

(Tęsinys)

Ginkluotos rezistencijos vyr. vadovybės kūrimosi proceso analizė neįmanoma be KGB veiklos, jos įtakos šiam procesui įvertinimo. Visą laiką, kol vyko pasipriešinimas, partizanų vadų veiksmai daugiau ar mažiau buvo kontroliuojami saugumo. Tik 1948 m. pabaigoje — 1953 m., atsisakius kurti vyr. vadovybę iš legaliai didžiuosiuose miestuose gyvenančių asmenų, dalinai pavyko išvengti KGB tiesioginio poveikio. Tuomet keitėsi ir KGB taktika. Dėl to būtina smulkiau panagrinėti BDPS, VLAKo įkūrimą, jų užsienio delegatūrų veiklą, konkrečių asmenų vaidmenį šiuose procesuose.

1946 m. į Lietuvą atvyksta J. Deksnys ir Stanevičius. Kaip aiškėja iš J. Lukšos-Mykolaičio ataskaitos LLKS vadovybei (pateikiamas visas tekstas), jie išvyko nesuderinę veiksmų su VLIKu, kuris jau tuomet buvo pripažintas kaip oficialiai atstovaujantis Lietuvos interesus užsienyje.

Lietuvoje J. Deksnys užmezgė ryšius su Tauro apygardos vadu Baltūsiu ir kai kuriais kitais vadais. Jie tarėsi dėl glaudesnių kontaktų. KGB tai sužinojo iš agento Marytės (vieno iš partizanų vadų ryšininko). Taip atsirado galimybė paimti į savo rankas rezistencijos vadovybės ryšių kanalus su vakarais. Tuo tikslu Deksniui buvo pakištas agentas Noreika (J. Markulis — aut. past.). (I)

KGB tikėjosi, kad Noreika bus radinys visoms pusėms (iki užverbuojant jis buvo LLA štabo narys). Kombinacija buvo vykdoma per agentą Marytę, kuris vienam iš vadų pranešė, kad turi ryšį su vienu iš Vilniaus inteligentijos grupių vadų. Tuo susidomėjo J. Deksnys ir pakvietė ag. Noreiką susitikti. Po šio susitikimo Noreika surengė Deksniui ir kitiems vadams kelionę į Vilnių, kur jie gyveno saugumo kontroliuojamuose butuose. Čia Deksnys susitikinėjo su būrių vadais — persirengusiais saugumiečiais. Viename tokių susitikimų Deksnys pranešė apie VLAKo sukūrimą. Noreika buvo paskirtas pirmininku. Pats Deksnys tapo „Komiteto" atstovu užsienyje. Jis, paveiktas Noreikos, pripažino ginkluotą kovą neperspektyvia ir kvietė pereiti prie pasyvios kovos taktikos. Su tuo sutiko ir

kai kurie partizanų vadai. KGB savo agentų pagalba visaip stengėsi priversti partizanų vadus atsisakyti ginkluotos kovos. (2)

Kai Deksnys, užbaigęs savo veiklą Lietuvoje, ruošėsi vykti į užsienį, buvo nutarta jį panaudoti ten skaldant ir pjudant tarpusavyje lietuvių emigracines organizacijas. Buvo žinoma, kad VLIKas remia ginkluotą pasipriešinimą, laiko save jo atstovais užsienyje. Reikėjo ten sukurti pseudocentrus, kurie kompromituotų VLIKą pasaulio galingųjų akyse, t. p. skleistų dezinformaciją apie padėtį Lietuvoje.

Į Lenkiją Deksnį lydėjo saugumo majoras Maksimovas, kuris pogrindyje buvo žinomas Antano slapyvardžiu (toliau pateikiamas jo raporto tekstas).

Vakaruose J. Deksnys apsiskelbia krašto rezistencijos įgaliotiniu ir ima veikti. Čia įkuriamos VLAKo ir BDPS delegatūros, informacijos centrai. Iš krašto gaunama informacija naudojama skaldytojiškiems tikslams. J. Deksnys užmezgė ryšius su anglų ir amerikiečių žvalgybomis, t.p. latvių ir estų emigracija. Čia buvo puiki dirva skleisti propogandai apie pasyvaus pasipriešinimo privalumus.

Lietuvoje KGB taip pat nesnaudė. Pavyzdžiui, 1944—48 m. pagal operatyvinį planą „Cerberiai" pavyko infiltruoti agentus į Didžiosios Kovos apygardos vadovybę, susilpninti, o vėliau ir sunaikinti apygardą. (3)

Sunku pasakyti, kuo būtų baigęsi šie KGB planai, jei ne aktyviosios rezistencijos vadų įžvalgumas, galbūt net intuicija. Iškilus įtarimui dėl Erelio (ag. Noreika, Kudirka) veiklos KGB naudai, sukūrus vadovaujančias struktūras iš aktyviųjų kovotojų, 1947 m. į Vakarus buvo pasiųsti įgaliotiniai Skrajūnas ir Audronis (BDPS Prezidiumo įsakymas Nr. 1002, 1947.XII.14) Jiems buvo pavesta smulkiai sužinoti apie VLIKą, jo sudėtį, veiklą, santykius su BDPS atstovu Deksniu-Prapuoleniu. Taip pat, jei paaiškėtų, kad VLIKo veikla nesuderinta su užsienio delegatūros ir Prezidiumo nario Prapuolenio veikla, įgaliotiniai turėjo pamėginti suderinti ir nustatyti santykius bei kompetencijos ribas, kalbant kovojančios tautos vardu. (4)

Tokiu būdu susidarė situacija, kai 1947 m. pabaigoje—1948 m. pradžioje Lietuvoje veikė KGB sukurtas VLAKas ir Tauro apygardos ribose veikiąs ginkluotos rezistencijos vadų sukurtas centras, naudojąs tą patį BDPS pavadinimą. Vakaruose vyko tie patys procesai: veikė VLIKas, kaip krašto rezistenciją atstovaujanti organizacija, o taip pat Deksnio (KGB veikiamo netiesiogiai) sukurtos VLAKo ir BDPS delegatūros.

Kaip jau žinome, 1948 m. pradžioje saugumas likvidavo Žvejo vadovaujamą BDPS. Per šios organizacijos gyvavimo laiką buvo nustatyti ryšiai su beveik visomis partizanų apygardomis, 2 kartus buvo siunčiami atstovai į užsienį. Naikinant BDPS, buvo išaiškinti ryšių kanalai su kai kuriomis apygardomis, t. p. su Vakarų emigraciniais centrais. (5)

Kadangi toliau reikėjo rodyti Vakarams, kad BDPS veikia Lietuvoje ir vienija visas kovojančias jėgas, KGB operatyviniuose planuose buvo naujo BDPS sukūrimas. Tokiu būdu buvo siekiama perimti ryšių kanalus, infiltruoti savo žmones į emigracinius centrus, o taip pat skaldyti ir dezorganizuoti partizanų struktūrą ir veiksmus.

1948 m. toks „BDPS" Prezidiumas buvo sudarytas. (6) Į jį buvo įtraukti patyrę KGB agentai:

1. „BDPS" Prezidiumo pirmininkas-agentas Vytautas (pogrindyje žinomas kaip Kardas) — g. 1896 m., išsilavinimas aukštasis, moka kelias užsienio kalbas. 1941 m. kaip pavojingas elementas (Lietuvos laikais buvo Tautininkų partijos sekretoriumi) areštuotas ir nuteistas 5 m. kalėti. 1942

m. lageryje užverbuotas, o 1945 m. paleistas. Dirbo Kaune vieno instituto direktoriumi.

2. Pavaduotojas-agentas Mindaugas (pogrindyje — Žemaitis) — g. 1898 m., Lietuvos kariuomenės plk. ltn., užverbuotas 1945 m.

Nariai:

3. Agentas Liūtas (pogr. — Kęstutis) — katalikų dvasininkas, užverbuotas 1940 m.

4. Agentas Liepsna (pogr. — Aukštaitis) — g. 1915 m., Lietuvos kariuomenės leitenantas.

Agentai vienas apie kitą nieko nežinojo, todėl galėjo vienas kitą sekti. Reikėjo rodyti, kad organizacija veikli ir todėl Vytautas karts nuo karto kviesdavo posėdžius.

Tuo pat metu aktyviosios rezistencijos vadai kūrė organizacines struktūras, vyr. vadovybę. Krenta į akis tai, kad saugumo sukurto „BDPS" dalyvių pogrindinės slapyvardės atkartoja partizanų vadų slapyvardes. Matyt, buvo siekiama sukelti sumaištį, manipuliuojant pavadinimais, slapyvardėmis. 1949 m., pakeitus organizacijos pavadinimą į LLKS, sumažėjo ši galimybė.

„BDPS" autoritetui pakelti buvo reikalingi žymūs praeityje rezistencijos veikėjai. Taip netiesiogiai buvo panaudojamas gen. Giedrys-Gintautas, taip pat V. Vokietaitis, per kurį turėjo būti ruošiami kanalai agentų išsiuntimui į Vakarus. Nepavykus įsitvirtinti Lietuvoje, „BDPS" siekė išvesti agentus į Vakarus. 1950 m. per Lenkiją, Vokietiją, Angliją buvo pasiųstas agentas Liepsna. (7) Jis buvo įgaliotas vesti derybas su LPS, kalbėti apie pogrindžio veiklos taktiką (BDPS — pasyvi, LLKS — aktyvi).

Anglijoje Liepsna užmezgė ryšius su Žakevičiumi-Žymantu. (8) Šis pasakojo apie nesutarimus tarp LPS ir VLIKo, apie tai, kad VLIKas nepripažįsta Lozoraičio.

Lapkričio 19 d. Londone, „Rojal" viešbutyje įvyko LPS ir agento Liepsnos pasitarimas. (9) Dalyvavo: Lozoraitis, Žakevičius, Žilinskas, Vidugiris, Neveravičius, Kuzmickas ir ag. Liepsna. Šiame pasitarime buvo pasmerktas VLIKas, kaip kurstąs terorizmą Lietuvoje, pritarta BDPS pasyviai kovos taktikai. Rezultatai buvo užfiksuoti aktuose.

Iš Londono per Hamburgą agentas Liepsna išvyko į Lietuvą. Jis parvežė saugumui dokumentus, iš kurių paaiškėjo, kad 1950 m. spalio mėn. Lietuvoje išmestas Skrajūno desantas. Ten rašoma, kad LPS atsiriboja nuo Skrajūno. (10)

Tokiu būdu buvo sudaryti operatyviniai planai VLIKo—LPS supriešinimui, Skrajūno, sumaišiusio KGB planus, kompromitacijai.

1953 m. sausio 17 d. į Vakarus buvo pasiųsta radiograma, kurioje sakoma, kad „BDPS" sutriuškinta. (11)

Šių operatyvinių planų rezultatas — suimti 4 desantininkai, paimta daug pinigų, 5 radiostotys, šifrai, slaptaraščio reikmenys, ginklai ir t. t., taip pat nepavyko sukurti vieningo centro Vakaruose — sujungti LPS ir VLIKą. Po ginkluotos rezistencijos sutriuškinimo, KGB kompromitacijos dėka, 1955 m. VLIKas turėjo persikelti į JAV. (12)

Tuo metu LLKS vadovybė buvo informuota apie padėtį emigracinėse organizacijose. 1949 m. birželio mėnesį J. Žemaitis gavo laiškus iš Ramanausko ir Audronio. Tuo pat metu buvo gautas VLIKo atstovų posėdžio protokolas su Skrajūnu ir Deksnio-Prapuolenio informacija apie VLIKo veiklą. (13). Grįžęs į Lietuvą, J. Lukša-Mykolaitis parašė kelias PRO MEMORIA, kuriose išnagrinėjo padėtį, pateikė savo rekomendacijas. (14)

Spalio 1 d. rašte buvo analizuojami VLIKo nesutarimai su Lozoraičiu. (VLIKas buvo pasisakęs už 1922 m. konstituciją, o Lozoraitis — už 1938 m.) Spalio 3 d. Mykolaitis rašo, kad užsienyje buvo įtarta, o krašte įsitikinta, kad Deksnys dirba KGB. Pastarasis, be Mykolaičio žinios, paskyrė Lietuvos rezistencijos atstovą užsieniui S. Žakevičių-Žymantą, pagarsėjusį savo separatistinėmis tendencijomis. Be to, visokiais būdais buvo trukdoma Mykolaičiui grįžti į Lietuvą, kadangi bijojo Deksnio kompromitacijos.

Žuvus Pypliui, Lukšai, areštavus Sakalą, LLKS vadovybės ir VLIKo ryšiai nutrūko.

Kiek pasitaisęs po ligos 1952 m. vasarą J. Žemaitis-Vytautas vėl pradėjo vadovauti pogrindžiui. (15) Tada buvo pradėta galvoti, kaip atstatyti ryšius su Vakarais. Tam buvo pasitelktas A. Bakšys-Klajūnas, vėliau — Vilčinskas. Šių planų įgyvendinti nepavyko, nes 1953 m. gegužės mėn. buvo suimtas J. Žemaitis.

Skaitytojui pateikiami 3 dokumentai: KGB majoro Maksimovo raportas, Mykolaičio PRO MEMORIA ir Lietuvos atstovo St. Bačkio kalba, pasakyta 1977 m. Čikagoje. Visuose šiuose dokumentuose kalbama apie tuos pačius įvykius, tik iš skirtingų pozicijų. Tai paaiškina, kai kurias situacijas, išryškina vieno ar kito veikėjo vaidmenį.

(B. d.)

Parengė Dalia KUODYTĖ

NUORODOS

1. VSK specbiblioteka. Bylos Nr. 1245(5—2497). L. 56.
2. Ten pat. L. 57—8.
3. VSK archyvas. Byla Nr. 5699. L. 106.
4. VSK specbiblioteka, Nr. 81 ns. II t. L. 53.
5. VSK archyvas. Bylos Nr. 19856—N. L. 1.
6. Ten pat. L. 3.
7. Ten pat. L. 7.
8. Ten pat. L. 8.
9. Ten pat. L. 9.
10. Ten pat. L. 17.
11. Ten pat. L. 78—9.
12. VSK specbiblioteka. Byla Nr. 1245 (Nr.5/2—2497). L. 12.
13. VSK archyvas. Byla Nr. 33960/3 (Nr. 19376/3) T. 1. L. 208.
14. Ten pat. T. XI. L. 216, 219.
15. Ten pat. T. 1. L. 181.

Generolui-majorui J. J. Petkevičiui
VSK prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Pirmininkui

Raportas

Lietuvos TSR Valstybės saugumo ministerijos vadovybės įsakymu nuo 1946 m. liepos mėn. dalyvavau operatyviniuose veiksmuose ir vykdžiau užduotis iki 1947 m. lapkričio mėn. Bet po to, iki 1950 m., mane ne kartą įtraukdavo į atskirus tos bylos veiksmus (Lukšos, Pyplio, Krikščiūno ir kitų nacbandpogrindžio dalyvių paieškos mūsų respublikos teritorijoje, Lenkijoje, darbas Baltijos jūros pakrantėse ir kt).

Šiame darbe man teko saugumo organų sukurto BDPS (Bendras Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdis) centro bendradarbio ryšiams su užsieniu vaidmuo (centrinio ryšininko pareigybė).

Operatyvinis planas ir jo padarinys BDPS atsirado tada, kai į Lietuvos TSR nelegaliai vėl atvyko Jonas Deksnys. Ta proga TSRS VSK centrui paruoštame dokumente 1946 m. sakoma, kad į Lietuvą nelegaliai atvyko anglų žvalgybininkai — „Alfonsas" (Jonas Deksnys) ir „Andrius" (Vytautas Stanevičius). Jie turėjo organizuoti žvalgybą ir sudaryti lietuvių nacionalistų pogrindžio vyriausią vadovybę.

Tokiu būdu Lietuvoje buvo sukurtas VLAK (Vyriausias Lietuvos Atstatymo Komitetas), kuriam buvo pavaldus BDPS ir VGPŠ (Vyriausias Ginkluotų Pajėgų Štabas).

Motyvuojant mano įsijungimą į šią operaciją, centrui buvo pranešta: „Siekiant sukurti mūsų agentūros infiltravimo galimybes į emigracijos centrus ir anglų bei amerikiečių žvalgybos kanalus, „Alfonsui" skirti operatyvinį darbuotoją, mokantį lenkų kalbą."

Su Jonu Deksniu mane supažindino agentas Kudirka, kuriam pastarasis pareiškė: „Net iš akių matyti, kad tai mūsų žmogus."

Po to, prieš išvykstant į Lenkiją, asmeniškai teko ruošti Deksnį (kaip jis turi su manimi elgtis lenkų repatriantų vagone, apmokyti būtiniausių lenkų ir rusų kalbų žodžių.) Išvykome į Lenkiją lenkų repatriantų ešelonu. Kai atvykome į vietą — Punsko miestą, į marijonų ligoninę mus įtaisė Mykolas Pečeliūnas. Ten su Deksniu gyvenome mažoje mansardoje, kol jis užmezgė ryšį su užsienio žvalgybos atstovu.

Lenkijoje padėjau Deksniui surasti konspiracinį butą ir, kadangi jis prastai kalbėjo lenkiškai, susikalbėti su seimininke (Zosė Dombrovska, Gdynė, Šlionsko g. 42. Tame bute vėliau mane priimdavo M. Pečeliūnas), išaiškinau rezidentus M. Pečeliūną ir Pilypą Žukauską (abu buvę Štuthofo kaliniai), sužinojau, kad Deksnys pranešė užsienio žvalgybai apie savo laimingą grįžimą iš Lietuvos per švedų pastorių Ove Andrel, patarnavusį švedų jūreiviams. Vėliau, jam padedant, nelegaliai per jūrą buvo išsiųstas į Švediją, išsiaiškinau nelegalų persiuntimo kanalą sausumą Lenkijos—TSRS pasienyje Suvalkų apskr. Baltstogės vaivadijoje ir vedlius Mariją Bryl, Nataliją Bryl, Pijų Pozniaką, asmeniškai susipažinau su Dombrovskos konspiracinio buto šeimininku, jos vyru Janeku ir rezidentu M. Pečeliūnu, išstudijavau padėtį ir maršrutą.

Būnant pas Pečeliūną (apie 2 savaites), Deksnys pasakojo apie savo nacionalistinę veiklą, smulkiai instruktavo įvairiais klausimais apie BDPS veiklą ir mano atliekamą darbą. Jis teikė didelę reikšmę ir svarbą šiam kanalui, kalbėjo apie jo užduotis ateityje.

Tuo pačiu jis prašė atkreipti dėmesį į galimybę panaudoti Baltijos jūrą ir pakrantes įvairių operacijų vykdymui. Kaip vieną galimų punktų susitikimams ir pasikeitimui paštu jis paminėjo netoli Gotlando esančią įlanką, žinomą Palangos ir Šventosios žvejams. Be to, Deksnys pasakė, kad BDPS turi išstudijuoti tarp Palangos ir Šventosios esantį pajūrio ruožą, išaiškinti ten esančias ginkluotas nacionalistines gaujas ir užmegzti ryšius su jomis, surinkti informaciją apie sienų apsaugą, apie asmenis, bendradarbiaujančius su saugumo organais, sužinoti apie galimybes parduoti užsieninių markių laikrodžius ir medikamentus (pvz. tuo metu deficitinį peniciliną). ir kt.

Be to, Deksnys aiškino, ką aš turėčiau pranešti BDPS vadovybei tuo ar kitu klausimu, kuriuos jis lyg buvo užmiršęs pasakyti Lietuvoje (tai buvo kaip tik po jo susitikimo su užsienio žvalgybos atstovu). Jis atkreipė dėmesį į nenutrūkstamą ir savalaikį pašto iš Lietuvos perdavimą Pečeliūnui, kuris privalo skubiai jį persiųsti tolyn į vakarus. Tame pašte turi būti nacionalistinio pogrindžio veiklos, ginkluotų formuočių ataskaitos. Jose turi atsispindėti konkretūs Komunistų partijos vedamos politikos pavyzdžiai, Tarybų valdžios organų veiksmai ir ketinimai centre ir vietose. Ypatingai atkreipė dėmesį į žvalgybinių duomenų rinkimą apie Lietuvos TSR ir visos TSRS ekonomiką, apie Tarybinę Armiją, jos ginkluotę, atskirų dalių judėjimą ir dislokaciją ir t. t. Akcentavo, kad ypač svarbu gauti švarių pasų, karinių, partinių, komjaunimo bilietų ir komandiruočių blankų, nedarbingumo lapelių, kad būtina išnagrinėti pasų rėžimą, traukinių tvarkaraštį, bilietų įsigijimo stotyse tvarką ir t. t.

Deksnys vis tikrino, ar neužmiršau slaptažodžio, kurį turėjau perduoti nacionalistinio pogrindžio atstovui, jam vykstant į Lenkiją pas Pečeliūną susitikti su nacionalistinio judėjimo atstovu užsienyje, įteikė atpažinimo ženklus ir kt.

Šiam operatyviniam planui TSRS MGB teikė tam tikrą reikšmę.

Pagal susitarimą susitikti su Pečeliūnu turėjo atvykti agentas Kudirka, kuris pogrindyje, t. p. ir Pečeliūno buvo žinomas Erelio ir daktaro Narutavičiaus slapyvardžiais. Operatyviniais sumetimais su antrąja siunta pasiuntė mane. Prieš kelionę į Lenkiją, turėjusią įvykti 1946 m. pabaigoje, mane išsikvietė į Vyr. valdybos 2-ąjį skyrių. Kolegijoje trumpai papasakojau apie savo veiklą. Čia sprendėsi mano važiavimo klausimas, kadangi buvo baiminamasi, kad „mane gali įkišti į maišą ir išvežti į Švediją". Išvažiavau 1947m. pradžioje, žiemą.

Pagal agentūrinės bylos „Vakarai" veiksmų planą, patvirtintą TSRS VSK Ministro pavaduotojo 1947 m. gegužės 16 d., mano pasiuntimas į Lenkiją taip motyvuojamas: „Antano kelionė su persiunčiamu paštu būtina Vilniaus BDPS komiteto autoritetui pakelti, pasitikėjimui sustiprinti. Tuo pačiu, siekiant išaiškinti Vatikano agentūrą, į Lenkiją buvo pasiųstas kunigas Zasas, kurį lydės Antanas. Ryšius palaikysime netiesiogiai naudodami Zasą, per Antaną."

Tokiu būdu, ne kartą važiavau į Lenkiją, keičiausi paštu su Pečeliūnu. Įteikdavau jam medžiagą iš Lietuvos, o jis — iš užsienio, Švedijos mums gautą medžiagą. Saugumo organai jam siųsdavo dezinformaciją, o iš jų gaudavo įvairias instrukcijas, nurodymus, iškarpas iš leidžiamų vakaruose nacionalistinių laikraščių, spausdinimo techniką (minirotatorius), skirtą bandnacpogrindžiui (jei ne mūsų kanalas, Pečeliūnas visa tai būtų galėjęs persiųsti per nelegalų Punsko kanalą, kuriuo palaikė ryšį su Tauro apygarda). Mykolas Pečeliūnas visa tai perduodavo man. Tik dolerius, kuriuos atsiųsdavo Deksnys, pasilikdavo sau, teisindamasis: „Imu organizacinėms išlaidoms". O Deksnys tuos dolerius siūlė įteikti Antanui, kad jie patektų į Lietuvą nacionalistinio ir banditinio pogrindžio atstovams, kad pasklistų gandai, jog anglai ir amerikiečiai ne tik moraliai, bet ir materialiai remia kovojančius Lietuvoje.

Reikia pažymėti, kad nors Deksnys Kudirkai ir pareiškė pasitikėjimą manimi, visgi visą mūsų bendravimo laiką jis mane tikrino. Iki TSRS—

Lenkijos sienos perėjimo, jis, kaip lenkas repatriantas Franc Matuzanovič, ešelone pasieniečiams tikrinant dokumentus, kalbėdamas vartojo rusiškus ir lenkiškus žodžius, kurių nedaug žinojo, elgėsi ramiai, net bailiai. Pervažiavus sieną, gėrė alkoholį, aiškindamas, kad užsitarnavom. Olštyne išlipus iš ešelono ir nuėjus apie 300 metrų, Deksnys suvaidino pabėgimą. Pasakęs, kad vagone paliko papirosų „Gedimino pilis" pakelį (200 vnt.), pasiuntė mane jų paimti. Prisiėjo išpildyti jo prašymą. Kaip ir reikėjo tikėtis, papirosų ten nebuvo. Kai grįžau į vietą, kur palikau Deksnį, ten jo neradau. Pagalvojau: „Tai apgavo mane Deksnys! Kaip reikės pasiaiškinti? Pasiuntė su svarbia užduotimi, o aš jį paleidau!" Mano susijaudinimas buvo nereikalingas — Deksnys stovėjo už keliasdešimties metrų skersgatvyje ir stebėjo mano elgesį. Vėliau buvo dar ne vienas patikrinimas. Pavyzdžiui, vagono kupe, kurioje mes važiavom dviese, jis beveik visą kelią nuo Olštyno iki Ilavos stoties („Ilava—Gdynė"), o vėliau ir vienuolyno ligoninėje, ir kitais atvejais vis klausinėjo apie mano kilmę (iš buožių, tėvai 1941 m. išvežti į Sibirą), pavardę (Aleknavičius), kuo verčiausi (Fizkultūros ir sporto komitete inspektorius), apie draugus, pažįstamus (Julius Valeika, futbolininkas, pravarde „Bim-bom", už dalyvavimą masinėse tarybinių piliečių žudynėse Pašilės miške nuteistas mirties bausme; Miškinis, Laurinavičius Jonas-Negras — bendraklasiai, abu veikę Ukmergės rajono gaujose ir kt.); ar seniai pažįstamas su Ereliu, kokias pogrindžio užduotis vykdžiau karo metu (pažįstu nuo vaikystės — žemietis, gabenau ginklus, juos saugojau, organizavau ryšius ir t. t. Žodžiu dariau viską, ką daro pogrindininkai).

Atvykome į Gdynės priemiestį Chilonę, kur, Dombrovskos teigimu, gyveno Pilypas Žukauskas, pas kurį turėjome apsistoti. Jo neradome, kadangi buvo išvykęs.

Nuvykome į antrą punktą — Punską — pas M. Pečeliūną. Jo taip pat neradome, bet vienuolyno ligoninėje, kur jis dirbo, pasakė, kad jis išvykęs ligoninės reikalais.

Nenorėdami likti mieste ir pakliūti milicijai ar kitiems teisėtvarkos darbuotojams, patraukėme į pajūrį išsimaudyti. Nors oras buvo ne visai tinkamas, bet po kelionės prekiniame traukinyje norėjosi nusiprausti.

Besimaudant Deksnys pastebėjo mano randą, likusį nuo fronto. Teko paaiškinti, kad šią „dovaną" gavau Kernavės apylinkėse, kur, važiuodamas pas Žaliąjį Velnią, patekau į pasalą. Paskui, kai rengėmės, jis paklausė, iš kur aš gavau kareiviškus apatinius baltinius. Atsakiau, kad pirkau turguje.

Mano tikrinimas nesibaigė. Kartą, išnešęs pamazgų kibirą į lauką, grįžęs užtikau Deksnį, stovintį prie spintos ir čiupinėjantį mano švarką. Kitą kartą jis pasiūlė išlyginti mano kelnes, kadangi, jo nuomone, aš to nemoku. Lygindamas jis atidžiai iščiupinėjo juosmenį, atlankus, lyg taisydamas raukšles, čiupinėjo iš vidaus.

Begyvenant mansardoje, Deksnys daug rašė, šifravo. Aš nuduodavau, kad nekreipiu dėmesio, skaitydavau lenkiškus laikraščius ir žurnalus, kurių atnešdavo Pečeliūnas. Tik tada, kai Deksnys paprašė, padėjau užšifruoti laiškus. Pavyko sužinoti šifrą ir jo raktą, kuriuo jis naudojosi. Apie tai sugrįžęs raportavau.

Pasakojimuose apie „partizanų" gyvenimą teko operacijas prieš banditus priskirti „partizanams".

Pavestą užduotį įvykdžiau: atlaikiau Deksnio tikrinimus, įtikinau, kad aš — tikras banditinio pogrindžio dalyvis, kad jis turi reikalą su tikru Vilniaus pogrindžiu, pateikusiu programas ir kitus dokumentus, užtikrinusiu jo nelegalų išvykimą iš Lietuvos. Tai patvirtino tolesnė Deksnio veikla užsienyje, kur jis, būdamas BDPS delegatūros užsienyje vadovu, netiesiogiai vykdė saugumo organų idėjas, suskaldė, sukėlė nesutarimus nacionalistų organizacijose — tarp VLIK iš vienos pusės ir LPS iš kitos — ir apskritai visoje reakcingoje emigracijoje; jis teigiamai vertino Vilniaus BDPS, nežiūrint į rimtus Lukšos ir kt. įtarimus ir kaltinimus, apie kuriuos jis pranešė atvykęs į Vakarus; trečias nelegalus Deksnio atvykimas į Lietuvą jūra.

Apie tai, kad Deksnys (tuo metu buvęs Švedijoje) buvo įsitikinęs, jog jis sutelkė Lietuvos nacionalistinį pogrindį ir jo ginkluotas gaujas, iš kurių jis gaudavo informaciją, liudija ir šis faktas. Kartą, nuvežus paštą į Lenkiją pas Pečeliūną ir pasiuntus tolyn į Švediją Deksniui, sulaukiau jo atsakymo po poros savaičių. (Tuo metu aš, stipriai persišaldęs, gydžiausi toje pačioje vienuolyno ligoninėje, žinoma, tarpininkaujant Pečeliūnui, kaip jo „bendramintis" gavau gerą tiems laikams gydymą). Laiške, atėjusiame su paštu Pečeliūnui, Deksnys tarp kita ko pranešė, kad Antanas už veiklumą ir drąsą, pristatant svarbų paštą, ir t. t., apdovanojamas Vyčio Kryžiumi — aukščiausiu Lietuvos apdovanojimu.

Laiške Nr. 2/4—2379 (1974 m. balandžio mėn.), adresuotame KGB vadovybei dėl pensijos paskyrimo Deksniui, atskleidžiami jo nuopelnai, likviduojant nacionalistinį ir banditinį pogrindį respublikoje ir jį suskaldant užsienyje.

Čia rašoma: „...1945 m. balandžio mėn. Deksnys amerikiečių kariuomenės buvo išvaduotas iš kalėjimo. Vėliau jis įsijungė į užsienio lietuvių nacionalistinių organizacijų veiklą, susisiekė su anglų ir amerikiečių žvalgybomis. 1945 m. spalio mėn. per Lenkiją nelegaliai atvyko į Lietuvos TSR užmegzti ryšių su respublikos nacionalistiniu pogrindžiu. 1946 m. užsienyje esančių antitarybinių organizacijų pavedimu vėl nelegaliai atvyko į Lietuvos TSR suvienyti nacionalistinį pogrindį ir organizuoti pastovų ryšį tarp vietinių ir užsienio nacionalistų. Kadangi Deksnys siekė ginkluotą pogrindžio veiklą perorganizuoti į politinį pasyvų pogrindinį judėjimą, jį ėmė kontroliuoti saugumo organų agentūra. Jis buvo panaudotas netiesiogiai likviduojant gaujas ir nutraukiant jų teroristinę veiklą.

Dirbant su Deksniu netiesiogiai, pasirodė tikslinga jį panaudoti saugumo organų interesams, siekiant suskaldyti užsienio lietuvių nacionalistines organizacijas, ginkluotą nacionalistinį pogrindį, veikusį respublikoje. Siekiant perimti užsienio nacionalistinių centrų bei žvalgybų ir nacionalistinio pogrindžio Lietuvoje ryšių kanalus, t. p. naudojant Deksnį prieš VLIKą, įkvepiantį ir palaikantį banditizmą Lietuvoje, Deksniui, prižiūrimam saugumo organų, buvo leista išvykti į Lenkiją, o vėliau į Švediją. Ten jis sukūrė „BDPS užsienio delegatūrą", 1948 m. pavadintą „Informaciniu centru", tapusią priešprieša VLIKui.

Būdamas mūsų agentūros įtakoje, naudodamasis mūsų dezinformacija, Deksnys veikė prieš VLIKą.

1947 m. Lenkijos teritorijoje Deksnys, susitikęs su lietuvių nacionalistinių gaujų vadeivomis, perdavė savo vadovaujamos BDPS delegatūros nuostatas, kad teroristinė veikla yra beprasmiška ir žalinga.

Gyvendamas Stokholme, jis užmezgė ryšius su švedų, anglų ir amerikiečių žvalgybomis ir šioms spectarnyboms padedant paruošė žvalgybinę

grupę į Lietuvos TSR, kuriai pats vadovavo. 1949 m. gegužės 1 d. naktį grupė šnipų, vadovaujama Deksnio, buvo išlaipinta Baltijos pajūrio lietuvių zonoje, kur juos sučiupo saugumo organai. Iš Deksnio ir radisto Briedžio buvo paimtos 2 trumpabangės radiostotys, slaptaraščio priemonės, fotoaparatai slaptam fotografavimui, žvalgybinių duomenų rinkimo instrukcijos, ginklai, pinigai ir kt.

Tardymo metu Deksnys smulkiai ir teisingai papasakojo apie savo veiklą, nukreiptą prieš TSRS, apie ryšius su užsienio žvalgybomis ir nacionalistais. Paveikus Deksnį ideologiškai, jis parašė specialų pareiškimą, kuriame siūlėsi padėti nutraukti ginkluoto pogrindžio veiklą ir dirbti prieš užsienio žvalgybas. TSRS MVD sankcionavus, jis tapo slaptu saugumo organų bendradarbiu, pasirinko „Petrenko" slapyvardį. Nuo 1949 m. jį aktyviai panaudojo radiožaidimuose „Bangos" byloje. Šiais radiožaidimais buvo siekiama paimti ir panaudoti ryšių kanalus, jungiančius žvalgybos centrus ir užsienio nacionalistus su respublikos pogrindžiu, ir naujų žvalgybinių grupių, išmetamų į mūsų teritoriją, sučiupimas.

1949 m. saugumo organai per Deksnį ir jo radistą (t. p. perverbuotą), radio ryšiu, naudojant slaptaraštį, priešui perdavė dezinformaciją apie respublikos pramonę ir karinius objektus, melagingą ekonominės, politinės ir kultūrinės padėties Lietuvos TSR apžvalgą, t. p. dezinformaciją apie nacionalistinio pogrindžio veiklą.

Per radiožaidimus, kuriuose aktyviai dalyvavo Deksnys, anglų žvalgybai buvo perduotas šnipų priėmimo punktas, į kurį 1950 m. balandžio mėnesį anglai atsiuntė 3 šnipus. Vienas iš jų — Neris — turėjo užmegzti ryšį su Deksniu. Imant grupę, Neris žuvo. Tarp jo daiktų buvo rasti dokumentai, kvarcai ir šifrai, skirti Deksniui abipusiams ryšiams su anglų žvalgyba palaikyti, t. p. kitos vertybės.

Anglų žvalgybai buvo pranešta, kad Neris žuvo atsitiktinai, o visus Deksniui skirtus daiktus į ryšių punktą pristatė kiti grupės nariai.

1951 m. rugsėjo mėn. per kito radiožaidimo kanalus („Miškas") anglai Deksniui atsiuntė 40 tūkst. rublių.

1952 m. balandžio 19 d. anglų žvalgyba Deksniui atsiuntė šnipą — radistą Maiką, kuris atvežė trumpabangę radiostotį su kvarcais ir šifrais, ultratrumpabangę radiostotį-švyturį „Bikon" (turėjo padėti lėktuvui išmetant desantą), slaptaraščio priemones, 50 tūkst. rublių, apžvalgas ir užsienio lietuvių nacionalistų kreipimusis į Deksnį, priemonių rinkinį fiktyviems dokumentams gaminti, medikamentus ir anglų žvalgybos konspiracinius adresus.

Mūsų priežiūroje Maikas buvo pristatytas į Kauną ir apgyvendintas konspiraciniame mūsų agento Adatos bute. Dirbant su Maiku paaiškėjo, kad Anglijos žvalgyba ir užsienyje gyvenantys lietuviai nacionalistai visiškai pasitiki Deksniu ir galvoja, kad jis elgiasi teisingai, organizuodamas pasipriešinimą Lietuvoje, t. p. tikisi, kad mūsų sukurtas „pasyvus pogrindis" bus naudingesnis žvalgybinei veiklai.

Deksnys, sąžiningai vykdydamas čekistų nurodymus, išgavo iš Maiko ryšių priemones, ėmė kontroliuoti visus jo veiksmus ir sudarė galimybes jį panaudoti netiesiogiai radiožaidimuose su anglais.

Deksnio radiožaidimai su švedų žvalgyba turėjo diskredituoti Lietuvos banditizmą prieš užsienio žvalgybą, t. p. prieš užsienio nacionalistines organizacijas.

Pats Deksnys sudarė virš 150 dezinformacinių radiogramų projektų, kurie buvo panaudoti radiožaidimuose su anglų ir švedų žvalgybomis, mū-

sų nurodymu parašė virš 10 dezinformacinių slaptaraščių. Tuo pat metu Deksnys buvo panaudotas operacijose, išaiškinant nacionalistines formuotes Lietuvoje. Per kitą agentūrą jis buvo infiltruotas į legaliai gyvenančių žymių lietuvių nacionalistų inteligentų tarpą, įgijo jų visišką pasitikėjimą, įvedė juos į legendinio nacionalistinio taip vadinamo „Vyriausiojo Kovojančios Lietuvos Vadovybės" centro sudėtį, ir saugumo organų nurodymu panaudojo netiesiogiai išaiškinant nacionalistines miesto ir kaimo inteligentijos grupes. Jomis remiantis reikėjo suskaldyti nacionalistinį pogrindį ir užkirsti kelią teroristinei, diversinei ir kt. veiklai.

Pasinaudodamas šiuo „nacionalistiniu centru" Deksnys įsitvirtino radiožaidimuose su švedų ir anglų žvalgyba. Be to, šis centras pasitarnavo kompromituojant Lietuvos banditinį judėjimą prieš užsienio nacionalistines organizacijas. O tas privertė jas kritiškiau vertinti nacionalistinį pogrindį.

KGB aktyviai panaudojo Deksnį ir kituose operatyviniuose planuose. Remiantis jo parodymais, Kaune buvo išaiškinta buvusių banditų nacionalistinė organizacija (areštuota 15 žmonių), sukompromituoti banditai iš inteligentijos ir katalikų dvasiškių sluoksnių..."

Jau minėjau, kad laiške į Centrą buvo pranešta, jog, siekiant išsiaiškinti Vatikano agentūrą, kartu su Antanu į Lenkiją pas Pečeliūną persiųstas katalikų šventikas Juozas Zasas. Su jo pagalba buvo tikimasi sukurti nelegalaus perėjimo į respubliką kanalą. Jis palaikė ryšius su Vakaruose gyvenančiais nacionalistiniais veikėjais (kunigu Bernatoniu vak. Vokietijoje, Lietuvos buržuazinės armijos pulkininku Viršila Švedijoje ir kt.) Zasas mane žinojo kaip nacionalistinio pogrindžio dalyvį, kuris turi jį vežti per sieną kaip repatriantą. Jo ekonomė buvo Duobaitienė — buv. Lietuvos slaptosios policijos „Saugumo" Ukmergės skyriaus darbuotojo žmona (su jų sūnumi aš kartu mokiausi). Ji man papasakojo, kad Lietuvos—rytų Prūsijos pasienyje esančio miestelio sodyboje paslėptas buv. Lietuvos prezidento Kazio Griniaus archyvas.

Pervežant dėžes su Zaso daiktais, aš stipriai persitempiau ir gavau išvaržą.

Ieškodamas ryšių su užsieniu, tuo pat metu dirbau VGPŠ (Vyriausias Ginkluotų Pajėgų Štabas), kurio viršininku ir ginkluotųjų pajėgų vadu BDPS Vilniaus Komitetas buvo paskyręs J. Lukšą-Skirmantą, Skrajūną ir kt., su kuriuo teko ne kartą susitikti, sprendžiant įvairius techninius klausimus, pvz.: štabo aprūpinimo inventoriumi, spausdinimo priemonėmis, žmonių pristatymo (tarp jų ir radioinžinierius iš Kauno radiostoties taisymui) ir kt.

Beje, štabe, buvusiame Vilniuje, Žygio g. 85a, BDPS vadovybės nutarimu man buvo pavesta paskelbti įsakymą, kuriuo Lukšai suteikiamas kapitono laipsnis. Nuo to laiko nacionalistai savo spaudoje — knygose, žurnaluose ir laikraščiuose — Lukšą vadina nacionaliniu didvyriu, kapitonu, adjutantu ir visų Lietuvos partizanų pajėgų vadu.

Tariamai dėl persiuntimo į Lenkiją ir tolyn į Vakarus iš apygardų buvo išviliojami vadai, ypač pasižymėję teroristiniuose veiksmuose, ir areštuojami. Taip, pavyzdžiui, buvo izoliuotas Ant. Kulikauskas-Daktaras — Dainavos apygardos vado pavaduotojas, pasižymėjęs žiauria teroristine veikla Dzūkijoje.

Daktaras atvyko į Vilnių su šeima, čia apsistojo bute-spąstuose, esančiame Šviesos g. 11. Jis turėjo šaunamąjį ginklą. Kai atvykau pas jį pir-

mą kartą, jis pradėjo mane tikrinti, klausinėdamas, kas aš toks, kas yra Algis (tada aš tokio nežinojau). Kai aš atsakiau neigiamai, Kulikauskas nepanoro su manimi svarstyti klausimų, susijusių su išvykimu į užsienį. Nors jis ir patvirtino, kad yra girdėjęs apie Antaną, bet apie mano atvykimą nieko nežinojęs. Kai kitą dieną užėjau pas juos, Daktaras su žmona buvo labai malonūs (suveikė agentūriniai mechanizmai. Kaip vėliau paaiškėjo, mano pirmo vizito metu jis nebuvo perspėtas). Paaiškinau jam, kad baimintis nėra ko, nes turėsime solidžius lietuvių—lenkų repatriacinės komisijos narių dokumentus, t. p. tarnybines komandiruotes. Aš paprašiau jo fotografijų, kurių reikėjo dokumentams padaryti. Dokumentus turėjau įteikti traukinyje prieš išvykstant. Svarbiausia buvo įtikinti Kulikauską, kad jis neimtų nei pistoleto, nei granatų, su kuriomis nenorėjo skirtis. Įtikinti pavyko. Šioje arešto kombinacijoje gerai pasirodė G. M. Blochas, suvaidinęs puikią, mano požiūriu, sceną minkštojo vagono Vilnius—Baranovičiai kupe. Blochas atpažino, kad pilietis, sėdintis prieš jį — banditas, nors šis ir pateikė dokumentą, patvirtinantį, jog jis yra Lietuvos TSR LKT repatriacinės komisijos narys. Blochas „piktinosi", kad kupe esantis karininkas ne tik jam nepadeda nustatyti asmenybę, bet netgi „užstoja" kaltinamąjį. Vis dėlto karininkas (draugas Kovalec) viename iš sustojimų, ramindamas Daktarą, pasiūlė išlipti į peroną, kur stovėjo milicininkas, išsiaiškinti nesusipratimą ir paprašyti nuraminti jį įžeidusį pilietį. Jis išlipo. Kol aiškinosi, traukinys pajudėjo, su juo nuvažiavo ir Antanas. Tuo metu stotyje pasirodė lengvasis automobilis, į kurį buvo įsodintas Kulikauskas.

1948 m. ir 1949 m. kelių TSRS MGB ir LTSR MGB operatyvinių grupių sudėtyje (pirmosios vadas plk. Katinev iš TSRS MGB, joje dar buvo plk. V. N. Vasiljev ir aš iš Lietuvos MGB. Antrajai grupei vadovavo pulkininkas J. P. Malcevas) buvau komandiruotas į Lenkiją, kur išbūdavau po keletą mėnesių. Šios operatyvinės grupės turėjo surasti Lukšą, Pyplį, Kriščiūną ir kt., išaiškinti jų ryšius. Pavyzdžiui, Lenkijoje gyveno toks Mazik (Mažeika), savo metu mokęsis Kaune. Jis padėjo Lukšai ir Pypliui susisiekti su Varšuvoje esančiais užsienio žvalgybų atstovais. Suvalkų apskrityje, Seinų valsčiuje buvo atraminiai punktai (Punsko gyventojo Brylio dukterys Marija ir Natalija, jų teta Varšuvoje). Jų pusbrolio Pijaus Pozniako sodyboje, esančioje pačiame Lietuvos—Lenkijos pasienyje, slapstėsi Deksnys ir Stanevičius, atvykę iš Vakarų. Iš čia jie perėjo į Lietuvą. Deksnys nurodė mums šį punktą tam atvejui, jei nepavyktų grįžti į Lietuvą savo keliu. Tada P. Pozniakas padėtų man susisiekti su Tauro apygardos banditais.

Ypač daug rūpesčių sukėlė nelegalus Lukšos, Pyplio ir kt. išvykimas į Lenkiją, o po to tolyn į Vakarus. Pirmiausiai jie turėjo davinių, iš kurių aiškėjo, kad Vilniaus BDPS — saugumo organų filialas. Antra, Lenkijoje, Suvalkų ap., Seinų v. jie įkūrė gerai užkonspiruotą ryšių punktą, per kurį palaikydavo ryšius su Vakarais Tauro ir kt. apygardos, neįėjusios į Vilniaus BDPS. Tam punktui vadovavo Lukšos pusbrolis Krikščiūnas-Rimvydas, iki to buvęs Dainavos apygardos štabo ryšių skyriaus viršininku. Svarbiausia, kad sodyba, kurioje slapstėsi Krikščiūnas, buvo įsiterpusi į Lietuvos TSR teritoriją, todėl buvo labai patogu perduoti informaciją iš apygardų, kuri toliau paprastu paštu keliavo į vakarus.

Be kita ko, Lenkijoje buvo užverbuotas nacionalistų rezidentas M. S. Pečeliūnas. Jam padedant, į Lenkiją palaikyti ryšį su anglų žvalgyba buvo išsiųstas agentas Gintautas.

Bevykdant operacijas Lenkijoje, 1949 m. TSRS MGB įsakymu kartu su dr. I. P. Malcevu dalyvavau daugiau kaip mėnesį trukusioje operatyvinėje-karinėje operacijoje sulaikant 4 banditus (Juozą Jucį-Margį, A. Jonauską ir brolius Vladą ir Algirdą Freigofus), kurie prasiveržė pro Lietuvos—Lenkijos sieną, norėdami patekti į Vakarus.

Komandiruočių į Lenkiją metu man teko derinti oficialaus pareigūno darbą ir, esant reikalui, vaidinti nacionalistinio pogrindžio dalyvį. Suvalkų mieste padėjau užverbuoti Ireną Kadyš. Jos tėvų sodyboje slapstėsi Deksnys, Stanevičius, Lukša, Pyplys ir kt. Jos brolis Pijus Kadišius, gyvenantis Vilniuje, buvo panaudojamas netiesiogiai. Jo bute buvo VGPŠ štabas.

Varšuvoje Visuomeninio Saugumo Ministerijos izoliatoriuje teko dirbti su Varšuvos vienuolyno vienuoliu, kuris buvo įtariamas, kad vokiečių okupacijos metu buvęs baudėju. Sėkmingai atlikus tyrimą, duomenys pasitvirtino. Objektas areštuotas.

Dalyvaujant BDPS planuose, užduočių atlikimas buvo susijęs su pastovia rizika, pavojumi būti išaiškintu dėl nenumatytų priežasčių. Iš čia kilo net fizinio sunaikinimo pavojus.

Kai buvau pervestas į nelegalią padėtį, man buvo kategoriškai uždrausta užeiti į Lietuvos TSR MGB be ypatingo reikalo. Dieną, jei nebuvo būtinybės dėl operatyvinio darbo, man draudė būti mieste. Sėdėjau užrakintas name, esančiame netoli ministerijos, kuriame gyveno saugumo darbuotojai.

Štai keli pavyzdžiai situacijų, kurios galėjo baigtis demaskavimu. Lydėdamas Deksnį iš agento Kudirkos buto, kuriame jis buvo apsistojęs, grįžęs iš Lenkijos, į butą-spąstus Šviesos gatvėje, kur tuomet buvo Lukša, ėjau su juo per visą miestą. Polocko gatvėje atsitiktinai susidūriau su liaudies gynėju Pečiuliu iš Saldutiškio, kur anksčiau dirbau. Jis, mane pažinęs, sušuko: „Draugas leitenante!" Matyt, apsidžiaugė pamatęs, norėjo pasikalbėti. Išgelbėjo tai, kad atsitiktinai netoliese ėjo karininkas. Nieko neatsakęs, pašnibždėjau Deksniui, kad paspartintų žingsnį. Deksniui, tik išėjusiam iš miško, vis atrodė, kad tuoj jį sulaikys. Mano aiškinimus, kad pilietis norėjo kažko paklausti karininko, Deksnys priėmė kaip įrodymą, kad nuo kariškių reikia laikytis atokiau.

Važiuojant į Lenkiją lenkų repatriantų ešelono prekiniame vagone, Vilkaviškio, tiksliau Pilviškių geležinkelio stotyje, išlipęs iš vagono prasimankštinti, netikėtai, susidūriau su buvusiu bendradarbiu, karininku Echodos iš Podolsko Karo-Pėstininkų mokyklos, kuris tuomet dirbo apskrities kariniame komisariate. Į jo klausimą, kaip atsiradau tarp lenkų repatriantų, aš pasakiau, kad tikriausiai žino, kur dirbu ir paprašiau apsimesti, kad jis manęs nepažįsta. Toliau Kaliningrado srityje, Gumbinės (dab. Gusevo) stotyje, vaikščiodamas perone, sutikau repatriantą Zajanckovskį, kurį tardžiau Vorkutlage. Teko pasislėpti ir daugiau neiti iš vagono.

Prieš išvažiavimą, pildydamas dokumentus repatriacinėje komisijoje, sutikau LKT darbuotoją Petronį, kuris dirbo toje komisijoje.

Kai ketvirtą kartą vykau į Lenkiją pas rezidentą Pečeliūną su eiliniu paštu, jis sutiko mane labai šaltai. Net suvaidino, kad manęs nepažįsta, sutinka pirmą kartą, o apie kokius bendrus reikalus?! Dieve, apsaugok! Vos pavyko įkalbėti, kad paimtų eilinį paštą. Jis pasakė, kad nutraukė bet ko-

kią veiklą ir nenori turėti nieko bendro nei su Deksniu, nei su jo pažįstamais. Ir daugiau jokių BDPS atstovų jis nenori matyti!

Toks staigus Pečeliūno pasikeitimas Vilniaus BDPS atžvilgiu, ir konkrečiai mano atžvlgiu, paaiškėjo vėliau, kai paskambinau į Vilnių. Operatyvinis darbuotojas pasakė, kad to reikėjo laukti. Smulkmenų nepasakojo. Grįžęs į Vilnių sužinojau, kad Lukša ir kt. įtarė, kad BDPS ir VGPŠ kontroliuoja saugumo organai. Jie paliko štabe laišką su daugybe klausimų ir pabėgo į Tauro apygardą, o vėliau į užsienį.

Be to, operatyvinis darbuotojas pasakė, kad prieš išvykstant iš Vilniaus, Lukša manęs ieškojo, norėdamas įspėti apie gresiantį pavojų. Iš Lukšos ataskaitų, išspausdintų knygose „Partizanai" ir „Vienų vieni", matyti, kad Antaną jis laikė tikru pogrindžio dalyviu. Dar vėliau paaiškėjo, kad man būnant tąkart pas Pečeliūną, Lukšą ir Pyplį Pečeliūnas slėpė Gdynėje pas Kukulskį. (Reikia pažymėti, kad Pyplys, pravarde Mažytis (nors buvo aukštas) buvo užkietėjęs teroristas. Kartą atvažiavęs į Kauną motociklu, užmušė 5 žmones, sėdėjusius pasaloje).

BDPS reikalais keletą kartų buvau pasiųstas į pajūrį, Palangos ir Šventosios rajoną, tikrinti ir instruktuoti butų-spąstų šeimininkų, kurie buvo naudojami netiesiogiai. Nors tarp jų buvo ir priklausančių saugumo agentūrai, bet jie apie nacionalistinio pogrindžio dalyvių apsilankymus ir gautas užduotis nieko nepranešdavo. „Atstovas" gyvendavo pas juos ištisas savaites. Žvejams Milašiui, Venckui ir kt., kurių pavardžių nepamenu, buvo pavesta, pastebėjus išlipusį į krantą desantą, tuojau pranešti telegrama nurodytu adresu. Žinoma, buvo aptartas atitinkamas tekstas. Be to, jie turėjo, pastebėję įtartinus asmenis, ieškančius galimybės pabėgti jūra į užsienį (tie žvejai dar vokiečių okupacijos metu persiuntinėjo žmones, jų tarpe ir pogrindžio atstovus, į Švediją) tuoj pat pranešti mums. Kaip inspektoriui teko buvoti ir banditizmu užkrėstuose rajonuose.

Siekdama išvengti nacionalistinio pogrindžio teroristinių aktų prieš BDPS vadovybę, Lietuvos TSR MGB ėmėsi priemonių. Agentas Kudirka buvo pervestas į Leningradą, o aš į Ukmergę.

Dar vienas epizodas iš operacijos, kurioje dalyvavau. 1948 m. rudenį, dirbant dvasininkijos skyriuje, buvau infiltruotas į bandą, apygardos vado Šarūno ryšininkui. Bedirbant su ryšininku, išaiškinau, kad jis tikrai yra banditų ryšininkas ir palaiko ryšį su Šarūnu. Ryšininkas turėjo pistoletą (muštukas buvo nupjautas iš anksto). Tardymo metu ryšininkas prisipažino, kad jis asmeniškai susisiekia su Šarūnu ir jo pavedimu atvyko į Vilnių įsigyti ginklų. Be to, jis nurodė susitikimo su Šarūnu vietą ir laiką.

Operatyvinės-karinės operacijos eigoje ryšininko duomenys visiškai pasitvirtino, bet Šarūnas Kupiškio MGB operatyvinės grupės buvo paleistas (į namą, kur turėjo įvykti susitikimas, atėjo persirengęs karininko uniforma Šarūnas, paklausė kareivių apie pasalos tikslus, palinkėjo sėkmės ir ramiai pasitraukė).

Laikau, kad mano įvykdytos, nors ir kuklios užduotys ir darbas prisidėjo prie to, kad Deksnys (įsitikinęs, jog turi reikalą su tikru nacionalistiniu pogrindžiu) netiesiogiai vykdė saugumo organų idėjas. Jis suskaldė ir sukėlė vaidus tarp užsienio pogrindinių nacionalistinių centrų — VLIKo, LPS, Diplomatų Kolegijos ir reakcingosios emigracijos apskritai. Tas, žinoma, turėjo įtakos ir banditiniam judėjimui respublikoje. Uždavinių,

įvykdytų pagal planą „Cerberiai", pagrindu buvo sukurti nauji grupiniai planai: „Vakarai", „Banga", „Miškas" ir kt.; sudarę galimybę tam tikru mastu paraližuoti banditizmą respublikoje. Masinio ir aktyvaus teroro taktikos šalininkams buvo įpiršta pasyvaus pasipriešinimo idėja, o nesutikusieji — likviduoti ar izoliuoti. Kitus banditus, įvykdžiusius nežymius nusikaltimus, legalizavo. Mūsų agentų perimtas kanalas suvaidino teigiamą vaidmenį užkertant kelią antitarybinei literatūrai, spausdinimo priemonėms ir užsienio valiutai iš vakarų į respubliką. O tai užkirto propogandos plitimą, kad vakarai banditus laiko teisėtais kovotojais ir palaiko ne tik moraliai, bet ir materialiai. Tik įsitikinęs, kad turi reikalą su tikru pogrindžiu 1949 m. atvyko į Lietuvos TSR kaip užsienio žvalgybos emisaras su šnipu-radistu vykdyti žvalgybinę diversinę veiklą. Jį paėmus ir jo pagalba žaidžiant su anglų ir švedų žvalgybomis, atsirado galimybė kontroliuoti nelegalų kanalą, kuriuo šios žvalgybos siuntė grupes ir techniką. Tokiu būdu privertėme šias žvalgybas dirbti tuščiai eilę metų. Už šį nepasisekimą anglų žvalgybos Pabaltijo skyrius buvo išformuotas ir jo vadovai nubausti.

Nutraukus radiožaidimus, Deksnys buvo panaudotas kontrpropogandiniame darbe ir tolesnei lietuvių nacionalistinės emigracijos, antitarybinių organizacijų ir jų vadų diskreditacijai. Pvz., respublikinėje spaudoje (laikraščiuose, žurnaluose) buvo išspausdinti pareiškimai, straipsniai: laikraštyje „Tiesa" (1960 m. vasario 20 d., Nr. 42(3773) pareiškimas „Kodėl aš su jais nutraukiau santykius?" Analogiškas kreipimasis buvo nufilmuotas ir pateko į filmą „Juoduoju keliu", išleistą 1976 m. pabaigoje dokumentinių filmų studijoje.

Nemaža medžiagos apie kovą su nacionalistiniu banditiniu pogrindžiu, operacijas, kuriose teko dalyvauti, išspausdinta emigracinėje nacionalistinėje spaudoje. Pavyzdžiui, nemažai apie tai rašoma Daumanto knygoje „Partizanai", Sūduvio „Vienų vieni". Pastarosios knygos 230—273 puslapiuose aprašytas mano dalyvavimas šiame darbe. Antano slapyvarde mane žinojo Jonas Deksnys — Vakarų žvalgybų ir lietuvių emigracinių centrų emisaras; Juozas Lukša-Skirmantas, Skrajūnas ir kt. J. Lukša, iki paskyrimo VGPŠ štabo viršininku, buvo Tauro apygardos vado pavaduotoju (apygarda pastoviai pretendavo vadovauti visam pogrindžiui), vėliau amerikiečių ir prancūzų žvalgybų agentas, VLIKo emisaras, užmuštas Lietuvos TSR 1950 m., Pyplys-Mažytis, vienas iš Tauro apygardos vadovų, vėliau, kaip ir Lukša, prancūzų ir amerikiečių žvalgybų agentas, VLIKo emisaras, užmuštas 1949 m. Lietuvos TSR, Antanas Kulikauskas-Daktaras, Dainavos apygardos vado pavaduotojas, suimtas ir nuteistas sušaudyti, Mykolas Pečeliūnas — nacionalistų rezidentas Lenkijoje, Juozas Zasas-Zaremba, katalikų šventikas ir kt.

Mano dalyvavimą šiose operacijose patvirtina dokumentai, esantys bylose, apie kurias kalbėjau. Tai gali paliudyti Deksnys ir Kudirka-Erelis, o t. p. buvę Lietuvos TSR saugumo organų darbuotojai: J. B. Počkaj, L. Martavičius, M. Goliakevičius, D. Kaverznevas, N. Zubavlenko, P. D. Karpuchin, P. P. Rimkevičius, Slovaitė-Rimkevičienė, I. N. Malcev, V. T. Natočij, P. T. Kovalenkov, I. I. Augucevičius, A. D. Grišečkin ir kt.

Raštiško patvirtinimo, kad dalyvavau tose operacijose, niekur nerašiau. Charakteristikose ir atestacijose, kurios buvo rašomos apie mane

dirbant saugumo organuose ir su kuriomis mane supažindino, mano, kaip operatyvinio darbuotojo, dalyvavusio įvairiose operacijose, veikla neatsispindi. Apie tai aš savo laiku išdėsčiau raporte ir pažymoje. Be to, komisijos, tyrusios čekistų darbą, prašymu, parašiau išsamią pažymą, bet kur ji yra, nežinau.

Kadangi mano nelegalus darbas buvo susijęs su pavojumi gyvybei, prašau šį mano darbo laikotarpį užskaityti lengvatoms gauti, o šį raportą prideti prie mano asmeninės bylos.

Majoras L. M MAKSIMOVAS
1974 m. liepos 29 d. VSK prie LTSR Ministrų Tarybos
Vilnius I-ojo skyriaus operatyvinis darbuotojas

Red. pastaba. Versta iš rusų kalbos.
(VSK spec. biblioteka)

Visiškai slaptai

PRO MEMORIA

/Liečia mano uždavinius, vykdytus pagal įgaliojimus nr. 997 iš 1947 metų gruodžio 13d./

Neturėdamas davinių ar Lietuvos pogrindžio vadovybę yra per Audronį pasiekęs mano raportas, rašytas BDPS Prezidiumo Pirmininkui iš 1949 metų pavasario, paliesiu mano vykdytų uždavinių eigą nuo to momento, kuris vadinamas „Geležinės Uždangos" pralaužimu.

1947 metų gruodžio mėn. gale iš Rytprūsių Heinemuenės miškų rajone prasiveržėme į Lenkijos teritoriją. Lenkijoje rastų ryšių pagalba, palikę Šturmą su draugais pasienyje, su Audroniu per Varšuvą patraukėme link Gdynės. Turėjome tikslą iš čia pakliūti į Švediją. Kiti keliai pasiekti Vakarus per Čekoslovakiją atrodė mažiau patikimi. Sausio mėn. gale iš Gdynės pavyko susirišti su Stockholme esančiu Prapuoleniu. Jis vasario mėn. pirmomis dienomis atvyko į Gdynią. Prapuolenis tikėjosi, kad aš su Audroniu pasidalinę su juo informacija, bei perdavę atgabentą medžiagą, tiesiog iš Gdynės grįšime tučtuojau į kraštą. Tačiau Prapuolenio į Gdynią atgabenti kraštui daviniai toli gražu neatatiko mūsų uždavinių apimties, todėl ir Prapuoleniui teko sutikti su mūsų planais. Vasario šeštą pasiekėme Švedijos krantus, perėjome kalėjimą ir lagerį, kaip politiniai pabėgėliai, jau kovo mėnesio viduryje laisvi atsidūrėme Stockholme, iš kur pradėjome vykdyti uždavinius.

Sąlygos veikti buvo gana sunkinančios. Iš vienos pusės susidūrėme su gana dar nepalankia atmosfera tarptautinės padėties, iš kitos pusės mūsų veiklą sunkino užsienyje krašto vardu veikianti BDPS delegatūra. Kilmė šios delegatūros sietina su Prapuolenio /Alfonso Hektoro-Deksnio/ ir Meškio buvojimu Lietuvoje 1946 metais, kada buvo birželio mėnesyje sulipdyti VLAKo ir BDPS įkūrimo aktai. Prie šių aktų prisidėjo ir Erelis. Nežiūrint į tai, kad mano pirmos kelionės į užsienį /1947 metų pavasaryje/ metu per Prapuolenį BDPS už. delegatūra buvo pilnai painformuota apie Erelio instancijos išdavikišką veiklą, kas turėjo atimti bet kokį juridinį pagrindą tiek VLAKo, tiek BDPS delegatūroms veikti, bet abi instancijos savo egzistenciją tęsė toliau. Maža to. Abiejų delegatūrų veikla buvo separatistinė kitų lietuviškų veiksnių atžvilgiu. Ištyrus reikalą pasirodė, kad pats BDPS delegatūros sąstatas susidėjo iš tokio elemento, kuris netilpo

kitų lietuviškų, už laisvę kovojančių veiksnių gretose. Didelė dalis delegatūrinio elemento susidėjo iš praeityje žinomų nacionalistų, kita dalis netilpo VLIKe tik todėl, kad nebuvo patikimi savo charakterio silpnumu, padarę nacių okupacijos metu atatinkamų išdavimų etc. Taip pat patirta, kad ir pats pirmasis Prapuolenio vykimas į Lietuvą /1945 m. rudenyje/ išėjo iš asmeniško Prapuolenio nepasitenkinimo VLIKo organu, kadangi Prapuolenis dėl padarytų išdavimų vokiečių okupacijos metais VLIKo buvo neįsileistas Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos atstovo pavaduotoju /VLIKo nario B. Bieliuko parodymu./ Antros Prapuolenio-Meškio kelionės metu /1946 metų pavasaryje/ vėl randama separatistinių tendencijų. Prapuolenis išvyko be VLIKo pirmininko žinios, pasitaręs tik su kai kuriomis grupėmis. Šį kartą Prapuolenis turėjo aiškų tikslą palaidoti VLIKą, aktyviai velkantį Lietuvos laisvinimo užsienyje kovos vežimą. Prapuoleniui asistavo Meškis, nacionalsocialistų atstovas. Per Meškį voldemarininkai siekė savo pozicijos sustiprinimo, kadangi kaip tik tuo metu iš lietuviškųjų veiksnių užsienyje buvo eliminuota lietuviškosios nacistinės pajėgos, kad Vakarai VLIKe nematytų fašistinių komponenčių ir tuomi nebūtų apsunkinta Laisvės Kovos byla. Viršuj suminėto elemento pozicijų sustiprinimui, buvo suorganizuota Prapuolenio-Meškio kelionė, atsivežti iš užsienio BDPS ir VLAKo įkūrimo aktai kišenėje, išgauti ant minėtų aktų parašai iš neatsakingų rezistencijos atstovų arba Kontra Razviedka SMIERŠ agentų ir jau su tokiais aktais atsidūrus užsienyje, jais remiantis, kaip krašto rezistencijos valios išraiška, pradėta separatistinė akcija VLIKo atžvilgiu. 46 metų rudenyje Kircheime /Vokietijoje/ buvo suruošta konferencija, į kurią Prapuolenio ir Meškio iniciatyva buvo sukviesta jų pačių nustatyta, VLAKo delegatūros sudėtis. Prapuolenis ir Meškis pranešė, kad krašte veikianti centralizuota vyr. politinė rezistencinė instancija po VLAK etikete, į kurią įeina krašte susikūręs naujas vienalytis rezistencinis sąjūdis — BDPS ir senųjų politinių partijų atstovai. Iš VLIKo pusės posėdyje dalyvavę nariai: prof. Krupavičius, prof. Brazaitis ir prof. Kaminskas atsisakė priimti jiems atgabentus įgaliojimus, pareikšdami, kad nėra tikslu užsienyje griauti įsipilietinusį organą VLIKą, kuriant VLAKo delegatūrą; jiems Prapuolenis ir Meškis nesugebėjo įrodyti VLAKo krašte egzistavimą ir jie nuo įgaliojimų priėmimo susilaiką, kol bus tikrai išsiaiškinta ir įsitikinta, kad toks VLAK tikrai krašte egzistuoja. Tam reikalui iš VLIKo pusės buvo numatyta į kraštą pasiųsti VLIKo žmogus, kuris ten padėtį ištirtų. Įgaliojimus priėmė tik VLIKo narys Bieliukas, kuris buvo prisidėjęs prie Prapuolenio ir Meškio kelionės organizavimo. Kol padėtis bus išaiškinta, susitarta laikinai VLAKą neeksponuoti. Šiai konferencijai nepavykus, su BDPS delegatūros numatytu sąstatu panaši konferencija nei nebandyta suruošti. Nuo šio momento, nesilaikant susitarimo dvasios, Stockholme pradėjo veikti VLAKo informacijos centras ir BDPS delegatūra(visiškai net ne to sąstato, kuris buvo numatytas krašte, bet vien tik iš ekstremistinių srovių. BDPS delegatūra kūrė įvairiuose kraštuose filijales, plėtė organizacinį tinklą, leido, naudodamiesi gaunamą medžiagą, informacinius, direktyvinius biuletenius ir orientacines gaires, užsienyje afišavosi kaip kovojančio krašto valios reiškėjai. Šitokia padėtis brendo ir mano pirmosios kelionės į užsienį metu, bet padėtį ištirti nebuvo galima, kadangi apart susitikimo su Prapuoleniu, jokių kontaktų neturėjome, kas galėtų padėtį nušviesti objektyviai arba iš kito stebėjimo taško. Šio susitikimo metu Prapuolenis prašė, kad krašto rezistencijos vadovybė suteiktų jam įgaliojimus sudaryti VLAKo dele-

gatūrą naujo sąstato, kadangi numatyti anksčiau delegatūros nariai daugumoje įgaliojimų nepriėmė. Man, tačiau, šios antrosios kelionės metu buvo duota parėdymas — nuodugniai ištirti BDPS, VLAK delegatūrų ir VLIKo veiklą ir stengtis suderinti jų veikimą, o radus būtina padaryti atatinkamų patvarkymų. Šitokis įgaliojimų redagavimas tuos santykius išlyginti ypatingai palengvino. Prapuoleniui gi, dar Gdynėje pavyko iš mūsų išgauti Gintauto vardu įgaliojimai, pagal kuriuos jam suteikta teisė toliau tvarkyti delegatūras. Teisiškai tokius patvarkymus padaryti mano įgaliojimų punktai leido, bet patyręs tikrąją padėtį, aš apie tokį jo įgaliojimų juridiškumą deklaravau, pastebėdamas, kad tie įgaliojimai išduoti asmenine mano ir Audronio atsakomybe. Tikrąjį VLAKo, BDPS ir VLIKo veiklą, veidą pažinau dar Stockholme, užmezgęs tiesioginį kontaktą su vienu savo bendradarbiu iš rezistencijos prieš vokiškąją okupaciją laikų. Mano ir Audronio atvykimas Prapuolenio kompanijos buvo stengiamasi nuo kitų lietuviškų veiksnių nuslėpti. Jonyno pastangomis buvo pralaužta ta uždanga. Jau balandžio mėnesyje VLIKo Pirmininkui buvo žinoma apie krašto atstovų atsiradimą užsienyje. VLIKo iniciatyva buvo daromi žygiai kuo skubiau susitikti pasitarimui. Kol buvo ganėtinai išsiaiškinta ir sutvarkyta kelionėms reikalingi dokumentai, susitikimas nusitęsė ligi liepos mėnesio. Per visą laiką BDPS delegtūra varė gilyn kylį santykiuose su VLIKu. Iš krašto atgabenta nauja medžiaga, kuri buvo perduota Prapuoleniui, buvo milžinišku ginklu VLIKą sprogdinti. Nežiūrint VLIKo istorinio autoriteto, jo autoriteto kylančio iš konstruktyvinio demokratiniu būdu sutelkto organo, nežiūrint jo įsipilietinimo didžiųjų valstybių sluoksniuose, BDPS delegatūros leidžiami informaciniai biuleteniai net keliomis kalbomis, naudojant iš krašto atgabentą medžiagą, griovė VLIKo autoritetą savųjų ir svetimųjų tarpe, stabdė Lietuvos Laisvės kovos vežimą, dezorientuodami mumis besiinteresuojančias instancijas. Tokiose tai sąlygose buvo padarytas BB susitarimas, kurio tekstas skamba sekančiai:

Lietuvos Laisvinimo Vadovybės Vieningumo Reikalu Susitarimas. I. Lietuvos valstybės laisvinimo kovai vadovauja:

a) krašte — ten susikūręs, krašto rezistenciją apjungiąs organas.

b) užsienyje — VLIKas ir Vykdomoji Taryba, kuri esamose sąlygose vykdo Lietuvos valstybės valdžios funkcijas.

..... bei VLAK būstinių egzistavimą Stockholme, Arūno misiją nukreipė į Švediją. 1950 m. sausyje į mane kreipėsi vienos jėgos žvalgybiniai sluoksniai, teiraudamiesi ar aš asmeniškai nepažįstąs tokio Arūno, kuris paskutiniu laiku randasi Gdynėje ir kaip Lietuvos rezistencijos atstovas norįs patekti į Vakarus. Mano atsakymas buvo, kad tokio nepažįstu, kad tokio atstovo Lietuvos rezistencija, nesužinojusi Rimvydo misijos rezultatų, negalėjusi užsienin siųsti ir Arūnu besidomintiems sluoksniams patariau laikytis rezervuotai, kad nepatekus ant provokacinės meškerės. Po Rimvydo žuvimo, pažįstant bolševikų provokacinius metodus, kaip tik ir laukiau Lenkijos sektoriuje panašios bolševikų akcijos. Mano perspėjimai padarė tai, kad Arūnas, gerokai palūkuriavęs Gdynėje, iš jos prašapo.

Kiek vėliau teko patirti, kad Arūnas savo buvojimo Gdynėje metu parašė savo ranka keliolikos sąsiuvinio puslapių pranešimą apie Lietuvos rezistencijos padėtį krašte ir keliais žodžiais užsiminęs apie bendrąją krašto padėtį, žadėjo artimiausiu laiku, pasinaudodamas paprastu paštu parašyti išsamų pranešimą apie padėtį Lietuvoje visų gyvenimo sričių.

Laimingu būdu tas pirmasis pranešimas /fotokopijos pavidale/ pateko pas mane. Pranešime Arūnas pasisako, kad jis turėjęs uždavinį iš BDPS Prezidiumo Pirmininko **prof. Dramblio** susirišti su Informacijos centru. Kadangi Arūnas kreipėsi į Stockholmą — A. Vokietaitį, kuris savo laiku buvo VLAKo Informacijos Skyriaus Viršininkas, tai leido suprasti, kad bolševikai neturėjo tikslių davinių apie instancijas, kurios paskutiniu metu rūpinosi ryšiais su kraštu, arba nudavė, kad krašto rezistencija paskutiniu metu tikrosios padėties nežino. Charakteringa, kad Arūnas susilaikė nuo pasisakymo, į kurį informacijos centrą jis taikė /BDPS ar VLAK/. Matyt bolševikai nesiorientavo, kuria etikete toks centras egzistuojąs. Daviniai taikymui į A. Vokietaitį turėjo būti gauti iš Erelio, nes po Erelio dešifravimo tokia instancija buvo Stockholme panaikinta.

Arūnas pamini, kad žuvus pulk. Žvejui ir pulk. Gediminui, BDPS vadovybėje įvyko persiorganizavimas, BDPS Prezidiumą sudarant prof. Drambliui, Ąžuolui, pulk. leit. Maironiui, kun. Broliui, pulk. leit. Ruginiui, jam, Arūnui ir dar porai asmenų, kurių slapyvardžių aš nebeatmenu. Toliau Arūnas rašė, kad BDPS giliau įsišaknijęs tik Pietų Lietuvoje, gi Aukštaičiuose ir Žemaičiuose BDPS-dį atstovaują pulkininkai — Mačioka ir Jankauskas. Čia Arūnas praneša, kad BDPS Prezidiumo vedama linija yra griežtai priešinga buv. Lietuvos kariuomenės kapitono Žemaičio vedamai linijai, kuris save pavadinęs generolu ginkluotų dalinių pagalba, vykdydamas neleistinas operacijas, iššaukia bolševikų teroro veiksmus Lietuvos gyventojų naikinimui. Kažkokiu būdu Arūnas, jo vadinamą kpt. Žemaitį perkėlė į Pietų Lietuvą. Taip apibūdinęs „krašto rezistencijos nesutarimus", Arūnas papliumpa šmeižtais prieš ginkluotus partizanų dalinius, kuriuos apibūdina kaip paprastas gyventojus apiplėšiančias banditų gaujas, visiškai nustojusias pasitikėjimo visų gyventojų sluoksniuose. Šis provokatoriaus Arūno partizanų apibūdinimas, labai neapdairiai pareikštas, buvo tašku, jį matant tik bolševikų provokatoriumi.

Paliesdamas bendrąją krašto padėtį Arūnas sumini, kad Tarybinėje Lietuvoje per paskutinius metus žymiai pakilęs krašto ekonominis gyvenimas, kad į rinką išmesta gausiai kasdieninio vartojimo pramoninių gaminių, kad komunizmui pavyko įsišaknyti Lietuvos inteligentijos ir moksleivijos sluoksniuose. Apie kolektyvizaciją ir jos padarinius Arūnas visai nutyli.

Gale savo „pranešimo" Arūnas nusako BDPS Prezidiumo ateičiai veikimo gaires. Jis pareiškė, kad Prezidiumas „tikįs" Lietuvos išsivadavimu, kad jis darys visa, kad kuo lankstesnėmis priemonėmis lietuvių tauta pergyventų okupaciją ir kuo daugiau sutaupytų fizinių tautos jėgų lemiamam momentui.

Išanalizavęs Arūno pranešimą ir turėdamas iš Rimvydo davinius apie Lietuvos pogrindžio vadovybės naujus patvarkymus, juo kaip provokatoriumi neabejojau. Suinteresuotiems sluoksniams — svetimųjų ir savųjų, padariau išsamius komentarus. Gerai išstudijavęs Arūno rankraštį, atpažinau, kad Arūnas buvo vienu Erelio adjutantų, užpildančių iš Erelio gaunamų dokumentų blankus.

Po kurio laiko buvo gautas papildomas pranešimas, kad Arūnas vėl atsiliepęs Lenkijoje, Varšuvoje. Atrodo, kad ten jis turėjo uždavinį galutinai sulikviduoti mano nustatytą ryšių tinklą. Tam siūlus bolševikai gavo po ryšininkės R. Našlaitės suėmimo po Rimvydo pasirodymo. 1950 metų rugsėjo mėn. gale gavau pranešimą, kad iš Lenkijos atsiliepė kažkokis

neaiškus Bronius, galbūt taip pat provokatorius. Jis prisistatė, kaip Rimvydo ir jo žuvusio draugo pusbrolis, ieškąs ryšio ir pagalbos su Skirmantu.

Be stambesnių žuvų, išprovokuoti lietuviškiems veiksniams užsienyje bolševikai naudoja ir pilkus agentus. Jie daugiausiai paruošti Sokolovo instancijos, grupėmis infiltruojami į Vakarus. Apsimetę partizanais jie bando prieiti prie vlikinių ar kitų sferų, stengdamiesi klaidingais pranešimais dezorientuoti visuomenę apie padėtį krašte. Vienam iš tokių pilkųjų provokatorių — Rasiukevičiui, besidedančiam partizanu pavyko prieiti net ligi VLIKo Informacijos Tarnybos, kur jis buvo galutinai dešifruotas.

1950 m. spalio 30 d. S. MYKOLAITIS
Gauna LLKS Tarybos nariai.

Red. pastaba. Originalo kalba netaisyta.

Lietuvos atstovo, dr. St. Bačkio žodis, pasakytas 1977.VI.12 Chicagoje, minint tragiškuosius birželio mėn. išvežimus ir J. Daumantą-Lukšą.

NELIŪDĖKIME. Nukankintieji kovoja drauge su mumis...
Jie stiprina mūsų gretas...
Tebus pašlovinti nenusilenkę prieš netiesą...
M. Reinys, Vilniaus Arkivyskupas
Vladimiro kalėjime.

VLIKo Užsienio Tarnybos 1951 m. išleistoje knygoje APEAL TO THE UNITED NATIONS ON GENOCIDE yra atspausdinti VLIKo bei Baltijos tautų memorandumai pateikti per Baltijos valstybių diplomatinius atstovus JAV-se, Jungtinių Tautų Organizacijai nuo 1946 m. ligi 1950 m. Jų tarpe yra ministro P. Žadeikio 1950.XI.21 raštu pateiktas JTO-jai VLIKo 1950.XI.15 memorandumas, kuriame yra nurodytas ūkininko Lukšos likimas. Ten taip pasakyta:

„Ūkininkas Lukša, 75 metų, turėjo 5 sūnus. Jis pats ir du jo sūnūs, studentas Jurgis, 25 ir Stasys, 20, 1947 m. buvo komunistų nužudyti. Kiti du jo sūnūs, mokytojas Antanas, 30, ir ūkininkas Vincas, 40, buvo nuteisti. Jų senutė motina, našlė, buvo išvaryta iš ūkio. Jo (sūnaus Juozo) pusbroliai, Juozas ir Antanas Stravinskai nužudyti 1946 m. Juozo Stravinsko šeima deportuota į Komi. Lukšos dėdė Vilkas deportuotas 1946 m., o du pusbroliai Vilkai — 1948 m. Artimas Lukšos giminė Varkala su visa šeima deportuotas, o sūnus Algis Varkala 1947 nužudytas. Giminaitė Danutė Dičpinigytė, gailestingoji sesuo, nužudyta 1946 m., jos motina deportuota.

Tai ryškus genocido faktas, primenąs mums 1941 m. deportacijas ir parodąs, kaip šeimos buvo likviduojamos. Citatoje paminėta, kad nėra žinių apie penktą sūnų Juozą. Šiandien mes ir paminėsime Jį. Deportacijų pasėkos buvo klaikios Lietuvoje, bet lietuvių priešinimosi jos nepalaužė. Pirmiausia lietuvių rezistencija reiškėsi nuo 1945 m. ligi 1952 m. partizanų veikla. Vėliau rezistencija įgavo kitokias lytis ir kitaip reiškėsi, ir

šiandieną tebesireiškia. Seniau apie lietuvių rezistenciją žinojom iš partizanų leidžiamos slaptos spaudos ir partizanų atneštų į Vakarus dokumentų. Dabar tai sužinome iš ok. Lietuvoje slapta leidžiamų dokumentuotų leidinių. Prisiminkime, kaip juose reiškiasi lietuvių rezistencija prieš okupantą Sovietų Sąjungą. Štai žodžiai iš L.K.B. Kronikos 20-ojo numerio: „Lietuvoje buvo ir bus žmonių, kurie nebos beprotnamių klaikumos ir Rusijos lagerių šalčio. Juos palaikys krikščioniškasis būties supratimas ir lietuviška pasaulėjauta — sąlygos dvasinei revoliucijai, kuri neišvengiamai įvyks. Gal net po mūsų, bet tai įvyks — ir net menkai prisidėdami prie pasaulio dvasinio atgimimo, mes pagerbsime atgimimą tų žmonių, kurie žuvo degdami begaline meile pasaulio Kūrėjui, Harmonijai ir Tautai!"

Neseniai krašte išleistame 1977.II.16 AUŠROS 5/45 numeryje, straipsnyje apie dr. J. Basanavičių, V. Apyaušris iškelia faktą, kad klastojama Lietuvos istorija ir pamirštami faktai. Ir jis priduria: „Toko niekšingo ir sąmoningo istorijos klastojimo fone šį kartą mums nuskamba J. Basanavičiaus parinkto MOTTO žodžiai: „Žmonės, nežinantieji istorijos, yra vaikai". Toliau jis priduria, kad tie žodžiai „primena pareigą domėtis savo praeitimi, jie primena taip pat, kad ir dabartis nepaprastai panaši į jo laikus, tik dar sunkesnius ir pavojingesnius. Įspėja, kad tautai ir dabar gresia mirtinas pavojus — pavojus žlugti pirmiausia moraliai, paskęstant alkoholyje, išsiblaškant šeimų pakrikime, sumaterialėjime ir aukštesniųjų idealų praradime, o paskui išnykstant fiziškai, ištirpstant svetimųjų masėje. Primena, kad priešas tas pats, ir metodai dažnai tie patys, bet drauge ir padrąsina. Mes kovojome ir laimėjome! Būkite mūsų verti. Šiandien padarykite tai, ką privalote padaryti! Ar paklusime savo didžiojo tautos patriarcho žodžiams", klausia J. Apyaušris. „Ar mokėsime būti ne bejėgiais vaikais, o subrendusiomis asmenybėmis, žinančiomis, ko iš mūsų reikalauja istorija?!"

Tokios, tat, dabar nuotaikos pavergtoje tėvynėje, kaip L.K.B. Kronika ir Aušra rašo. Jos rodo kelius, kaip veikti, kada krašte mūsų broliai ir seserys, gyvendami pavojuose, rezistuoja ir skelbia, kad reikia daryti tai, ko iš mūsų reikalauja gyvenamasis momentas ir padėtis tautos, nešančios sunkų okupacijos jungą.

Prisimindami deportacijas, kartu minime šiandieną Juozą Lukšą-Daumantą. Jo atsiminimų „Partizanai už Geležinės Uždangos" dėka mes turime vaizdą ryžtingos, vieningos lietuvių kovos prieš Lietuvos okupantą. Baigęs gimnaziją 1940 m. jis įkalintas buvo pirmosios Sovietų okupacijos metu. 1941 m. jis įsijungė į pogrindį prieš antrąjį-Nacinį-okupantą. 1946 m., studentas, jis su broliu Stasiu įsijungė į partizanus kovoti prieš raudonąjį okupantą — Sovietų Sąjungą. 1947 m. sausio mėn. jis su Rimvydu buvo prasiveržęs į Lenkiją susitikti su partizanų ryšininku iš Vakarų. Tais pačiais metais gruodžio 15 d. jis kartu su Kazimieru Pypliu-Audroniu prasiveržė į Vakarus ir pasiekė Skandinaviją su labai turtinga, gera dokumentacija apie padėtį ok. Lietuvoje, deportacijas, partizanų judėjimą, su Lietuvos Katalikų Laišku Popiežiui Pijui XII, partizanų dainomis, etc 1948 m. birželio pradžioje jis pasiekė su kitu rezistencijos įgaliotiniu V. Vokietiją, kur 1948 m. liepos 7—9 d. Baden-Badene įvyko derybos ok. Lietuvos Rezistencijos įgaliotinių su VLIKu Lietuvos bylos reikalais ir kada buvo pasirašytas VLIKo ir Krašto Rezistencijos atstovų susitarimas, vadinamas Baden-Badeno susitarimu. To susitarimo reikalu 1948 m. VII. 12 d. laiške prelatas M. Krupavičius taip man rašė:

FRANCE

TITRE D'IDENTITÉ
ET
DE VOYAGE

Taxe : 580 francs

TITULAIRE :
Nom : MICKIEWICZ
Prénoms : Adam

Le titre d'identité et de voyage comprend 16 pages non compris la couverture

J. Lukšos-Daumanto prancūziškas pasas A. Mickevičiaus pavarde

„Dėkoju Tau už atsiųstus liepos 7 d. svečius. Su jais susitikom ir šnektelėjom kalnuose po eglėmis... Pašnekesys nebuvo lengvas, bet greitai baigėsi. Turimose sąlygose nieko geresnio sulaukti nebuvo galima. Aš skaitau pašnekesio rezultatus pavykusius — ir juos laikau didelės vertės. Taip baigėsi tik dėl to, kad dalyvavo Pašešupių žmogus (mano pastaba — Juozas Lukša). Jei jo nebūtų, su kitu dalyviu iš žuvėdrų žemės nieko nebūtų pasiekta. Ačiū Dievui. Ačiū ir Tau už įdėtą į tą reikalą širdį ir darbą bei rūpestingumą. Keistas dalykas. Įsitikinau, kad VLAKas gimė ne Lietuvoj ir kad ir dabar jo Lietuvoj nėra. Klustelk tuo klausimu ir pašešupinio, bet tik akis į akį, be liudininkų. Trečiadienį ar ketvirtadienį jie vėl pas Tave grįžta".

Galima pridurti tiek, kad iš Lukšos esu patyręs, jog VLAKo aktą yra redagavęs Jonas Deksnys, o BDPS — kitas žmogus, dabar esąs Vakaruose. Aišku, jie tai sukūrė ne vieni... Toks įspūdis yra, kad be Skrajūno ir Audronio atsiradimo Vakaruose 1948 m. pradžioje su turtinga dokumentacija apie rezistenciją ok. Lietuvoje — VLIKui būtų buvusi sunki kova su BDPS ir VLAKu, tvirtinančiais, kad tos institucijos ok. Lietuvoje veikia ir įgalioja kitus asmenis Vakaruose veikti, bet ne VLIKo vadovybę.

1949 m. III. 31 d. raštu į kraštą, per Audronį, Lukša pranešė Rezistencijos vadovybei krašte apie lietuvių veiksnių veiklą Vakaruose ir savo žygius, kaip geriau galima būtų ryšius su kraštu iš Vakarų sutvarkyti ir Rezistencijai krašte padėti.

Būdamas Vakaruose Skrajūnas-Daumantas-Lukša 1948—1950 metų laikotarpyje dviem atvejais gavo svarbių žinių iš krašto per rezistencijos

J. Lukša Prancūzijoje

įgaliotinį Rimvydą-Jurgį Kriščiūną, žuvusį Lenkijoje. Tos Rimvydo persiųstos informacijos Lukšai labai sustiprino jo padėtį vakaruose ir dar kartą parodė, kad jo informacijos apie rezistenciją krašte buvo tikros. Jos atskleidė, kad ok. Lietuvoje Rezistencija buvo apsijungusi Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžio vardu, Sąjūdžio, kuris Lukšą-Daumantą paskyrė savo atstovu Vakaruose nuo 1949. X. 14 d., t. y. kada Audronis, pasiekęs kraštą, buvo painformavęs apie tai, kas Rezistencijai buvo svarbu žinoti apie lietuvių veiksnių veiklą Vakaruose. J. Lukša, būdamas Vakaruose, parašė savo atsiminimus „Partizanai už Geležinės Uždangos", kurie buvo išleisti 1950 m. ir antrą kartą 1962 m. su papildymais.

1950 m. spalio 3 d. J. Lukša grįžo kraštan su kitais dviem vyrais: Benediktu Trumpiu-Ryčiu ir Širviu-Sakalu. Su Lukša į kraštą būtų vykęs buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas, artileristas Jonas Kupstas, bet dėl automobilio nelaimės jis negalėjo vykti. Jis mirė Vakaruose 1974. IV. 20 d.

Grįžęs kraštan J. Lukša, susisiekęs su Laisvės Kovų Sąjūdžio vadovybe, pranešė į Vakarus, kad šis Rezistencijos sąjūdis patvirtina Baden-Badeno susitarimus ir patvirtino paliktus Sąjūdžio vardu ryšininkus Vakaruose — J. Brazaitį ir A. Aušrą.

Vėliau, 1951 m. IV. 19 d. kraštan nuvyko Julijonas Būtėnas ir Jonas Kukauskas, kuris ruošėsi kartu su Lukša vykti į kraštą. Kaip žinome, J. Būtėnas, grįžęs kraštan, greit žuvo. J. Lukša-Daumantas žuvo, kaip prielaida daroma, 1951 m. rugsėjo mėn. tarp Veiverių ir Prienų miškų, susidūręs su Sovietų saugumo pareigūnais.

Daug jau buvo rašyta ir skelbta apie J. Daumantą-Lukšą. Tikiu, kad dar daug bus apie jį rašoma ir skelbiama. Ir tai todėl, kad jis savo gyvenimu, savo žygiais užfiksavo faktus, bet sukūrė Lietuvos kovotojų mitą, kuris istorijoje liks amžiams ir rodys, kaip lietuviai, sunkiausiomis sąlygomis, be pagalbos, kovojo dėl savo tautos laisvės.

Dėkingas esu šio minėjimo organizatoriams už suteiktą man galimybę atiduoti pagarbą Juozui Lukšai, kuris buvo ne vienu žygiu herojus, bet per daugelį metų, tyliame heroizme leido dieną iš dienos, įsijungęs į krašto rezistenciją ir kovojęs dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės, žuvęs ne tik su viltimi, bet su tikėjimu į laisvą nepriklausomą Lietuvą. Juozas Lukša-Daumantas buvo didelių gabumų vyras. Jis turėjo ir poetinį talentą, turėjo jumoro ir sąmojaus, santūrumo ir atsargumo, kantrybės ir buvo nepaprastos energijos, drąsos vyras. Kietas principuose, tvirtos moralės, religingas ir nepaprastos intuicijos bei nuoširdus ir atviras. Jis niekuomet nenusiminė nepasisekimuose, bet visada žinojo būdų, išeities padaryti, kas galima. Jis yra ir liks simbolis patrijoto, ginančio savo tautos laisvę — visuomet ryžtingas ir drąsus. Jis tikėjo Lietuvos laisve, Žmogaus teisių įgyvendinimu. Džiaugėsi žinodamas, kad 1948. XII. 10 d. yra priimta J. T. Pilnaties Žmogaus Teisių Deklaracija. Jam atrodė, kad tai yra didžiausias pasaulio kolektyvinės sąžinės balso pasireiškimas. Jis jautė, kad Pasaulinė Žmogaus Teisių Deklaracija, kaip 1968 m. balandžio mėn. Teherane Žmogaus Teisių Reikalais J. T. Konferencija skelbė, išreiškia bendrą pasaulio tautų supratimą apie neatimamas ir nepažeidžiamas teises visų žmonių ir kad tai uždeda pareigą visiems tarptautinės bendruomenės nariams jas gerbti ir jų laikytis. Neginti žmogaus teisių — J. Lukšai atrodė būtų išdavimas principų, kurių laisvi žmonės visur laikosi ir kurie yra didžiausia žmonijos laimėta brangenybė.

Centre — J. Lukša-Daumantas (apie 1950 m.)

J. Lukša, atvykęs su ginklo pagalba į Vakarus, laikėsi duotos priesaikos Rezistencijos vadovybei ir laikė savo vyriška pareiga grįžti į sunkų, ryžtingą, vargingą gyvenimą slaptai krašte ir liudyti pasauliui, kad lietuvių tauta nori laisvės, nepriklausomybės ir turi ištverti sunkioje kovoje... Jis nenuėjo į „kapą be likusio ženklo, kad žmogumi buvęs", kaip dr. Vincas Kudirka yra rašęs.

Lietuvoje, kaip neseniai rašė David Satter Londono "The Financial Times" ir "Le Matin de Paris" yra keli slapti leidiniai. Ten neretai įvyksta įvairūs lietuvių patriotizmo reiškiniai. Ten nuo 1976. XI. 25 d. veikia Helsinkio Galutiniam Susitarimui sekti žmonių grupė, kurių pareiškimai yra pasiekę Vakarus. Visa tai liudija ryžtingą lietuvių kovos dvasią. Lietuvių tauta siekia ir laukia žmogaus teisių įgyvendinimo ir laisvės bei nepriklausomybės.

Prisiminimas tragiškų birželio mėn. deportacijų ir Juozo Lukšos herojiška auka tebūna paskatinimas sustiprėti veikloje dėl mūsų tautos laisvės, neieškant, kas mus skiria, bet kas jungia Lietuvos Nepriklausomybės kelyje.

◆

J. SURAUČIUS-TAURAS

ŽALIOJOJ RIKIUOTĖJ

Frontas iš rytų užgriuvo staiga, netikėtai. Negalima pasakyti, kad nelauktai. Vokiečiai prarasdavo užkariautus plotus visuose frontuose, bet jų karo mašina dar buvo pajėgi. Galinga pramonė veikė tiksliai, kraštas buvo gerai organizuotas net ir masiškai bombarduojant aliantams. Šiaip ar taip, Hitlerio Vokietijos pralaimėjimas buvo aiškus.

Antrosios sovietų okupacijos šmėkla slėgė žmones. Vis dėlto 1944 m. pavasarį dar nedaug apie tai buvo kalbama. Labiausiai jaudino nerami padėtis Vilniaus krašte ir apskritai rytinėje bei pietų Lietuvoje. Sovietų partizanų veiksmai, nukreipti ne vien prieš vokiečių kariauną, tiek sustiprėjo, kad sunku buvo susigaudyti, kokiai paklusti valdžiai. Vis daugiau žūdavo lietuvių administracijos pareigūnų ir patriotų, neturinčių nieko bendra su pilietine vokiečių okupacijos valdžia.

Lenkų Armija Krajova (AK) Vilniaus krašte kariavo atskirą karą prieš lietuvius. Telkdama gausias ir gerai ginkluotas savo pajėgas prie Ašmenos, Svyrių ir Eišiškių, netrukus ir artimose Vilniaus apylinkėse, ji ėmė atkakliai ir nepaliaujamai pulti lietuvių savigyną. Ateidavo žinių apie dramatiškas kovas. Žuvo keturiolika vyrų su ltn. Zaleskiu. Tokios aukos mažiau skaudindavo ir keldavo masinį pasipiktinimą lenkais, negu žinios apie taikių, niekur nepritampančių lietuvių gyventojų žudynes. Karas, kurį primetė lietuviams grobikiškas klastingas priešas, — vis dėlto karas, tegul ir neteisus. Žuvę kovoje kitaip apverkiami, o lenkų žudomi mūsų tautiečiai vien dėl to, kad jie — lietuviai patriotai, kad valstybinės lenkų okupacijos metais buvo Vilniaus krašto lietuvių visuomenės veikėjai, kiti tik prijaučiantys tai veiklai arba net ir dėl to, kad lenkų kaimynystėje nesislėpė esą lietuviai, — tai jau tragedija ir siaubas! Juo labiau kai tekdavo išgirsti nužudytųjų pažįstamų pavardes.

Pergyvenau tokių smūgių: nužudyti Dieveniškėse mano klasės draugo abu tėvai; nužudytas kun. Ambraziejus Jakavonis, klebonavęs parapijoje prie Vilniaus — didžiai nusipelnęs lietuvininkas, dėl to labai nekęstas ir persekiotas arkivyskupo Jalžbykovskio! Kun. Jakavonis man buvo itin artimas tuo, kad buvo kilęs iš Randamonių kaimo mano mieloje Ratnyčios parapijoje. Buvo ir daugiau mano pažįstamų bei artimų draugų, kuriuos išskynė nelemta ir žiauri mirtis.

Druskininkų—Marcinkonių kraštą per vis dar stipriai saugomą sieną į padidintus Rytprūsius pasiekė žinia, kad gegužės 15-ąją Naujojoje Akmenėje lenkų AK keliomis brigadomis puolė lietuvių Vietinės rinktinės bataliono padalinį. Kova tęsėsi nuo vakaro 10 iki 6 val. ryto. Žuvo 45 lietuvių vyrai su kpt. Počebutu. Lietuviai, pasiėmę savo žuvusius, pasitraukė į Mūrinę Ašmeną. Kaip tik tuo metu užklupo ir vokiečių operacija prieš Vietinę rinktinę. Nukentėjęs batalionas, kaip ir visos gen. P. Plechavičiaus vadovaujamos savigynos pajėgos, buvo nuginkluoti. Dalis rinktinės vyrų gindamiesi arba išvengę apsupimo, pasitraukė savais keliais, o visas batalionas nuo

Eišiškių pro Varėną ir Perlojų patraukė Dzūkijos pietvakarių link, sukeldamas paniką vokiečiams — Druskininkų valdytojams ir kurortininkams.

Apie Ašmeną, Beniakonis ir arčiau Vilniaus įsiviešpatavo lenkai, į šiaurę — apie Švenčionis ir į pietus, Dainavos šalyje, siautė niekieno netramdomi raudonieji partizanai. Lietuvių administracijos didesnėje Vilniaus krašto dalyje nebeliko. Lenkų AK, nepasitenkinusi savo „pergalėmis" prieš lietuvius ginčytiname plote, faktiškai talkinusi vokiečių baudžiamajai operacijai prieš „plechavičiukus", be to, ruošdamiesi momentui „vaduoti" sau Vilnių ir stigdama maisto savo pajėgoms, telkiamoms ir iš Naugarduko AK apygardos, pradėjo plačiu ruožu pulti į šiaurę ir vakarus nuo Vilniaus—Molėtų, Giedraičių, Utenos, Dūkšto kryptimi.

Vėl ėjo žinios apie žmonių žudymus ir negirdėtus plėšimus, bet netrukus pasklido padrąsinančių žinių, kad greit susiorganizavusi lietuvių savigyna sulaikė puolimą ir vietomis sudavė lenkams nuostolingų smūgių. Buvo pasakojama, kad stiprią savigyną suorganizavo vienos parapijos klebonas Ž. Jis pats vadovavo savigynos būriui, pasalomis ir netikėtais puolimais stulbindamas AK kariauną.

Po keleto metų — jau staliniškuose lageriuose — teko girdėti lenkų pasakojimus apie aną AK frontą. Esą tai buvusi politinė ir militarinė lenkų klaida, persvėrus štabe „vanagų" — nuožmiausių Lietuvos priešų — nusistatymui. Nesėkmės „fronte" prieš civilius Lietuvos gyventojus sugėdino vilniškės AK vadovybę — puolimas buvo atšauktas. Visuomenės savigyna pasirodė masinanti ir veiksminga jėga. Ne be reikšmės buvo tai, kad atsispirta priešui, kuris reiškė panieką lietuviams, o Lietuvą laikė savo būsimos didžiulės valstybės dalimi.

Padėtis keitėsi greitai. Pietų Dzūkijoje, kur žmonės kentė dvigubą vokiečių ir lenkų okupaciją, lietuvių gyventojams dar nebuvo taip bevilтiška, ypač Druskininkų valsčiuje, pačiame „pasienyje" prie Nemuno. Sovietų partizanai tik retkarčiais patraukdavo čia nuo Gudų šalies. Lenkai Druskininkuose, kaip ir į pietus visame Gardino regione, laikė ginkluotą parengties būrį, kuris išeidavo naktimis lyg ir į pratimus, o daugiau — pademonstruoti savo jėgą ir įbauginti lietuvių gyventojus, vienur kitur lietuviškuose kaimuose apmušti jaunus vyrus, kad jiems neateitų į galvą priešintis lenkams.

Apie Kabelius, Musteiką ir kitur kaimuose iki pat Marcinkonių pradėjo valdyti sovietų partizanai ir daugiau ar mažiau palaidi ginkluoti būriai, plėšdami iš gyventojų maistą ir aprangą. Musteikos mokytojas, pavarde Černiauskas, suorganizavo kaimo savigyną, kuri pradžioje buvo gana sėkminga. Jis skatino imtis tokių pat priemonių ir kitus plėšiamus kaimus. Tai buvo pavojinga, neapgalvota veikla. Černiauską augesni vietos žmonės įspėjo dėl nelaimių, didesnių negu apiplėšimai, be to, jam kaip mokytojui, buvo draudžiama provokuoti sovietinius miškinius. Vieną gražią dieną ir ištiko nelaimė: raudonieji didesnėmis pajėgomis išblaškė Musteikos savigyną, sušaudė keliolika kaimo vyrų, tarp jų — senių ir paauglių, sudegino dalį kaimo.

Prie Mančiagirio kaimo ant Ūlos kranto, kuriuo ėjo „rytprūsiškas rubežius", sovietų partizanai nušovė du vokiečių pasieniečius. Keisti buvo tie vokiečiai: jau neįveikė aplink raudonųjų Banditen, bijojo jų baisiai, pasienio barų būstinėse buvo apsikasę gynybos bunkeriais, o sieną siųsdavo apvaikštinėti du pasieniečius — reguliariai dieną ir naktį. Šie saugodavo judėjimą per sieną, gaudydavo abipusę kontrabandą. Du pasieniečius miškingame pusiau atvirame 4—5 km ruože galėjo nugnybti bet koks ginkluotas pasiutėlis arba provokatorius. Bet nebuvo tokių atsitikimų, nors siena ėjo toliau

į rytus ir suko į pietus Baltgudijos plote. Buvo lyg ir sutarimas: vokiečiai pasieniečiai nesekė partizanų ir nedalyvavo veiksmuose prieš juos, partizanai nekliudė pasieniečių, kad nebūtų žiaurių represijų prieš gyventojus.

Įvykis prie grynai lietuviško kaimo buvo sąmoninga sovietų provokacija, rengianti lietuvių gyventojams tokį likimą, koks ištiko Pirčiupių kaimą prie Valkininkų. Vokiečiai jau buvo atsiuntę baudžiamąjį dalinį, apsupo Mančiagirio kaimą, varė gyventojus į vieną vietą... Gal dabar jau niekas nežino ir vargu ar kada sužinos, kodėl vokiečių baudžiamosios ekspedicijos įsakymas buvo sulaikytas. Per žmones sklido dvi istorijos. Viena — kad moteriškė, pabėgusi iš apsupto kaimo per Ūlą Dubičių linkme, sutiko dar nuo 1941 metų užsilikusio lietuvių savisaugos bataliono karius ir jiems papasakojo apie gresiančią nelaimę; karininkas su keliais kareiviais, pagavę ūkininkų arklius, atskubėjo į Mančiagirio kaimą kalbėtis su vokiečiais ir įspėjo juos, jog parengtyje yra visas lietuvių batalionas, kuris neleis sunaikinti kaimo. Kita tvirtino, kad vokiečiai apsigalvojo, paveikti Lietuvių komiteto Gardine, skubiai ir drąsiai pasakius pačiam jo pirmininkui Viktorui Kurgonui. Grėsmė nusiaubė visą lietuvišką Marcinkonių valsčių, taip pat saugesnes Druskininkų apylinkes.

Užnemunėje buvo ramiau. Pietų Dzūkija už Nemuno buvo vadinama Lietuva. Tai man nelabai patiko: argi Druskininkų—Marcinkonių kraštas — tai jau ne Lietuva?..

— Lietuvoje, t. y. už Nemuno, už Merkio! Ty žmonės gyvena, o mes amžinai vargstame, — skųsdavosi dešiniojo Nemuno kranto dzūkai ir marcinkoniškiai šiliniai.

Leipalingio, Kapčiamiesčio, Veisiejų valsčiai, kaip ir visa Lazdijų apskritis, Merkinės valsčiaus dalis už Nemuno — tai plotas be geležinkelių ir be svarbesnių strateginių kelių, gyventojai vien lietuviai, išskyrus kelis rusiškus kaimus arčiau Lazdijų, beveik be pritariančių komunistinei propagandai tarpukario ir sovietams pirmosios jų okupacijos metais. Ten buvo ramu lyg karo nebuvę, apie priešiškų lietuviams partizanų siautėjimus, stiprėjančius raudonųjų partizanų veiksmus prieš vokiečių kariauną žmonės iš kalbų težinojo. Čia vokiečiai rečiau apsilankydavo dėl duoklių ir pyliavos, ne tiek vargino siautimais, administracijos tvarka ir tiesiog gaudymais darbams į Vokietiją. Tvarkėsi viršaičiai ir lietuvių policija. Bet nuo 1944 m. pradžios ir čia pradėjo viešpatauti svetimas miško gaivalas, kuris pasklido apie Ančią, Kapčiamiesčio valsčiuje, netrukus — toliau Leipalingio ir Veisiejų link.

Gal du trys vietos gyventojai, kiek komunistavę prieš karą, buvo nežymūs pirmosios okupacijos talkininkai. Iš pradžių tie partizanai gyventojams buvo nepavojingi, neskriaudė jų maistu ir apranga. Tai buvo mandagūs sovietinės santvarkos propagandininkai, ypač jeigu aptikdavo senesnį žmogų, mokantį rusų kalbą. Neturėjo progų pasireikšti veiksmais prieš vokiečius. Didesniems ir tolesniems nuo savo bazės išpuoliams nebuvo pajėgūs: ne tik trūko kovotojų, bet ir galimybių suorganizuoti ryšininkų tinklą, remtis gyventojų aplinka. Niekas jų nekliudė. Lietuvių administracijai teko taikytis su padėtimi.

Tam sovietinių partizanų būriui, kuris nežinia kaip susikūrė ir, matyt, nebuvo griežtai pavaldus aukštesnei vadovybei, buvo nepatogu per ilgai be pagarsėjimo tūnoti saugioje Pūščios didžgirėje. Įžengęs į Kapčiamiesčio miestelį, būrys nužudė du lietuvių policininkus. Įvykis sukrėtė žmones. Buvo sulaužyta nerašyta sutartis laikytis neutralumo. Jaunesni vyrai priėmė tai kaip įžūlų iššūkį. Iš Dulgininkų kaimo, iš kur buvo kilęs vienas nužudytų policininkų, iš gretimų Kmieliavos ir Mikalinos kaimų

susirinkęs ginkluotas būrys išsirengė į didžgirės plotą Baltosios Ančios krantais iššvalgyti sovietinių partizanų stovyklą ir susiremti su jais. Praėjo labai arti stovyklos eglaičių tankumyne prie upės, nepastebėdami jos. Stovyklos sargyba matė praeinantį būrį, o grįžtantį iš apsižvalgymo atsekė iki pat Kmieliavos kaimo.

Gal antrą dieną sovietų partizanai įsiveržė į Kmieliavą ir Dulgininkus nubausti apsireiškusį „piemengalių" priešą — taip pavadinęs neapgalvotą jaunuolių savigyną vienas lietuviškai kalbantis sovietų partizanas. Laimė, abu kaimai gyveno vienkiemiais, taigi buvo neįmanoma užklupti „kaltininkų". Įspėjo paaugliai, kurie anksčiau pastebėjo sovietus, einančius lieptu per Seirą. Vyrai ir patys budėję, pasitraukė į Mikaliną, kur buvo paspirtis. Dviem sugautiems jaunuoliams sovietų partizanai dovanojo gyvybę, o surinktus gyventojus įspėjo, kad, pasikartojus bet kokiam priešiškam veiksmui, kaimai bus sunaikinti.

Tuo ir baigėsi savigynos bandymas. Senesnio amžiaus gyventojams perkalbant ir patiems jaunuoliams apsigalvojus, susitaikyta su nuoskauda vyriškai ir patriotinei savimylai. Net ir vienalytė, vieninga gyventojų bendruomenė nieko negalėjo sau padėti, tiktai kantriai perlaukti sunkų metą. Jaunesni ir labiau kovingi svarstė: tegul jau ateina ir praeina rytų frontas — tada bent miškai bus mūsų: su mūsų žmonėmis išsilaikysime... Sprendžiant dviejų blogiu dilemą, labiau orientuotasi į tą blogį, kuris, nors ir nujaustas, bet dar betarpiškai iš naujo nebuvo pažintas. Anksčiau ir su mažesniu dvejojimu svarstė dilemą Vilniaus krašto ir Dzūkijos Šilainių žmonės: su frontu išsivalys mūsų miškai, ir jie bus mums kaip nuo senų senovės.

Nusistatymą ir galvoseną veikė sėkmingas pasipriešinimas vokiečių okupacijai. Politinė tautos išmintis, gal ir visuotinė lietuvių nuojauta liepė taupyti jėgas. Toks buvo didžios ginkluotos kovos apyaušris. Iš daugiau kaip keturiasdešimties metų nuotolio ryškesni pastebėjimai, neišvengiami apmąstymai, o kartu ir istorijos vertinimai, kurie reikalauja objektyvių paliudijimų.

Gegužės mėnesį Druskininkų vokiečiai buvo labai išsigandę žinios, kad artinasi lietuvių batalionas, kuriam pasisekė išvengti nuginklavimo ir vokiečių kruvinų baudžiamųjų represijų. Bijojo, kad pilnas vokiečių gyventojų ir poilsiautojų, daugiausia besigydančių fronto kareivių, kurortinis miestelis be jokios karinės apsaugos bus pirmasis taikinys. Teko ir man raminti vokiečių administraciją ir pastoviai apsigyvenusius Druskininkuose Bad Memeltal vokiečių verslininkus, krautuvininkus bei šiaip nusižiūrėjusius gražią vietovę Lande, prijungtame prie Ostpreussen. Nors pats nebuvau įsitikinęs, kad pavojaus nėra. Kaip ir dauguma vietos gyventojų, bijojau Druskininkų puolimo. Prisidėjau prie pasiruošimų sutikti tą „tolles litauischen Bataillon" prieigose ir vietos gyventojų vardu perkalbėti. Žinoma, ne vokiečių gailint, o savo interesų.

Gandas nepasitvirtino. Daugiau džiugino žmones druskininkiškių vokiečių nusiminimas dėl aliantų išsilaipinimo ir galingo antrojo fronto vakaruose. Dar buvo švenčiama mokslo metų pabaiga, po poros dienų turėjo prasidėti kursai mokytojams. Anksčiau atvažiavęs prof. Eretas iš Kauno gėrėjosi Druskininkais, lydimas panelių mokytojų... Kursai neįvyko. Žinios apie sovietų armijų puolimą fronto ruože dar tolokai į rytus nuo Minsko buvo priimamos kaip paprasta karo veiksmų informacija.

Prisimenu, tai truko keletą dienų, ne ilgiau kaip savaitę. Jau ir tolimoje užfrontėje reiškėsi ženklų, kad sutriuškintos vokiečių fronto pajėgos, pralaimėta beveik antrojo Stalingrado mastu, raudonajai armijai atviras kelias beveik iki Rytprūsių. Lenkai,

kaip paprastai greičiau painformuoti pradėjo kalbėti apie vokiečių gyventojų evakuaciją. Valsčiaus buhalteris F. Glonekas atėjo į mano kambarį ir apsidairęs, ar nėra žmonių, pasilenkė per stalą ir ėmė kuždėti, kad ryt, greičiausiai poryt, prasidės vokiečių administracijos evakuacija, organizuojama plačiu mastu iš anksto specialiais traukiniais per Gardiną net į Saksoniją, kažkur arti Bavarijos.

Tai suprantama, nes beveik visi administracijos pareigūnai iš Rytprūsių, o jeigu ir Rytprūsiams artinasi pavojus, tai jau geriau evakuotis kuo toliausiai. Įsakymas biurokratiškai liečia visą administraciją, t. y. ir nevokiečius tarnautojus žemesnėse administracijos pakopose. Esą buvę Gardine pasiklausimų, kaip bus žiūrima į tuos lenkus, lietuvius ar gudus, kurie nenorės pasinaudoti evakuacija, ir buvo atsakyta, kad tie bus laikomi laukiančiais sovietų. Glonekas pasakė, kad jis dings nuo rytojaus, pasišalins pas savo žmonos gimines kaime ir stengsis išvažiuoti į savo Lodzę, iš kur 1939 metais teko bėgti nuo vokiečių į rytus. Išpasakojęs padėtį ir savo problemą beveik vienu atsikvėpimu, jis žiūrėjo į mane, laukdamas, ką pasakysiu. Padėkojau už svarbią informaciją ir pareiškiau, kad aš problemų neturiu — niekur nesitrauksiu, nebent kur saugiau, kai eis frontas. Su Gloneku gerai sugyvenome, jis nebuvo iš įkyrių vietinių lenkų. Dabar nuoširdžiai paspaudėme vienas kitam ranką, palinkėdami viso gero naujoje ir labai neaiškioje situacijoje.

Tą pačią dieną po pietų sužinojau, kad pasiruošę evakuotis kai kurie tautiečiai Druskininkuose, tarp jų — jaunas gydytojas Alfonsas Kisielius, su kuriuo ilgiau pasikalbėjau. Aš buvau kiek nustebintas jo apsisprendimo. Jis tik gydytojas, buvo užsiėmęs vien studijomis, kurias baigė 1942 metais. Druskininkuose buvo atsidavęs tiktai gydytojo darbui; ar reikia baimintis dėl to, kad buvo lietuvis patriotas? Nepagyrė Kisielius mano pasirinkimo, pareikšdamas, kad esu nepataisomas optimistas ir idealistas, klaidingai manau galėsiąs kuo nors padėti savo kraštui naujoje sovietų okupacijoje. Nesiginčijau dėl okupacijos ir idėjos dalykų, o dėsčiau savo praktiškus išskaičiavimus, kad turiu žmoną ir mažą vaiką, vokiečiai atkakliai ginsis abiejuose frontuose, niekur nebus užuovėjos, žūties rizika trims asmenims didelė. Atsisveikinome.

Kitas maniškės Vytauto Didžiojo gimnazijos draugas — Adis Sabaitis, baigęs farmaciją Kaune, Druskininkuose išplėtęs gydyklos laboratoriją ir pušų bei kitų augalų ekstraktų gamyklą, rizikavo pasilikti. Nepasisekė susižinoti su Petru Kvaraciejum, arčiau susijusiu su Lietuvių komitetu Gardine. Po keleto dienų sužinojau, kad jis su žmona ir vaiku išvažiavo į Varšuvą. Nesusidūriau ir su valsčiuje dirbusiu Vytautu Jakavoniu. Pamaniau, jis patraukė pas gimines Merkinės valsčiuje, o iš ten savais keliais išvyko į vakarus.

Kažkuris mūsiškis, grįžęs tą dieną paskutiniuoju traukiniu iš Gardino, kalbėjo apie Lietuvių komitetą, pasirengusį evakuotis kartu su vokiečiais, pirmininką Kurgoną, darbuotojus Joną Kukauską, Ireną Ladygaitę. Gardino pradžios mokyklos ir lietuvių progimnazijos mokytojai buvo anksčiau atvažiavę į Druskininkus, bet kai paaiškėjo, kad pedagoginių vasaros kursų nebus, išsiskirstė į tėviškes.

Mano kryptis — Dulgininkai — uošvės gimtinė. Dulgininkuose ramu. Taip gal būtų tęsęsi dieną, kitą, jeigu ne pafrontės kregždutė iš toliau. Atvažiavo Jurkonių giminė Kazė, viengungė farmaceutė iš Kauno, nieko su savimi nepasiėmusi, tik geroką rūkalų naštą.

— Kauną užplūdo atbėgėliai iš Vilniaus, — trumpai drūtai tėškė žinią.

Man juo labiau parūpo sužinoti, kas Druskininkuose. Pirmiausia —

kas mano motinos šeimoje. Nuėjęs į Diržius, persikėliau per Nemuną ties Švendubre. Motina rūpinosi dėl sūnaus Alfonso Vilniuje. Brolis Pranas kalbėjo: jei frontas kurį laiką susilaikys prie Nemuno, bus didelis pavojus Švendubrei. Jauniausias, Juozas, važinėjęs dviračiu į Druskininkus, pranešė, kad jau nelikę jokios valdžios. Žmonės neramūs dėl fronto, prisimindami siaubingus Druskininkams 1915 metus.

Kitą dieną nuėjau ir aš apsidairyti miestelyje. Norėjau sutikti ką nors iš mūsiškių. Pasitaikė geriau, negu tikėjausi. Mokytojai Juozas Kalpokas iš Neravų ir Petras Gasiliauskas iš Gerdašių jau buvo teiravęsi apie mane uošvijoje. Sužinoję, kad kaip tik esu kažkur Druskininkuose, puolė manęs ieškoti. Susitikus pasakiau, kur mane surasti, kai frontas praeis. Kalpokas, kaip visuomet praktiškas ir kandus, atšovė:

— Tai man didelis žygis — tave visuomet susirastumėm, bet ar sumanei padaryti ką nors geresnio, sakysim, mašinėlės ar šapirografo paieškoti?

„Iš tikrųjų! Begalvis iš manęs", — pyktelėjau pats sau. Buvo surasta nedidelė rašomoji mašinėlė, kurią čiupo Juozas. Petrui teko temptis į Gerdašius gerą, mažai naudotą šapirografą. Juozas atsargiai nuslinko parku ir panemune savo kryptimi, mudu su Petru patraukėme paežere ir persikėlėme per Nemuną.

Grįžau į Dulgininkus. Vėl laukimo diena. Vakare užėjo keli sovietų partizanai iš Ančios būrio, pasirodo, jau gerai šeimininko Jurkonio pažįstami. Nesidomėjo padidėjusia šeima. Vakarieniaujant jie prisijungė prie kitų gretimuose viensėdžiuose ir nuėjo būriu Vilkanastrų kryptimi.

Vis dėlto buvo nejauku. Kitą dieną nuėjau į Mizarus. Druskininkuose nieko nauja. Smagiau nuteikė žinia apie druskininkiečių AK nesėkmę. Susirinkę lenkai mėgino kažkur prie Raigardo slėnio kirsti besitraukiantiems plentu vokiečiams. Nežinia, ar padarė „priešui" kiek žalos, bet patys gavo tiek ugnies, kad galvotrūkčiais parbėgo į namus ir sukišo savo ginklus į slėptuves. Bet neilgam. Netrukus Druskininkų AK sukėlė ant kojų Mizarų vyrų pokštai. Įdomus ir juokingas nuotykis, reikalingas papasakoti.

Mizarų kaimo žmonės — Druskininkų kaimynai tik per Nemuną, taikūs lenkų priešininkai. Ne, jie ne silpnadvasiai — lietuvininkai stiprūs, bet pratę daugiau pasiginčyti, pasijuokti iš lenkuojančių, kartais kokią išdaigą iškrėsti, negu, kaip pas mus kalbama, ant peilių eiti. Druskininkų lenkai ir lenkuojantieji Mizarams buvo atlaidūs todėl, kad per šią gyvenvietę ir jos viensėdžius ant Nemuno kranto ėjo spekuliacijos keliai, tiksliau — buvo galima apsirūpinti maistu sunkiu karo metu.

Taigi vieną anų fronto laukimo dienų pas Ptakauskus ar Vailionius, o gal pas Subačius sėdėjo iš Druskininkų kelios bobos, maistavusios gretimuose kaimuose. Šalia, plonai atitvertoje trobos pusėje, šnekučiavo Mizarų vyrai, kaip tik minėdami Druskininkų AK „žygį" prie Gardino plento:

— Kad taip kur Abromėlį sutikus. Gal pagąsdintų lenkus su savo būriu?

Abromėlis, reikia žinoti, tuo metu buvo svarbus Mizarų kaimo žmogus. Gyveno skurdžiai vienoje plytinėje pusiaukelyje į Didžiasalį. Nereikia stebėtis, kad nedaug išmanantį ir sunkiai galvojantį žmogelį komunistuojantys retkarčiais išnaudodavo dar tarpukaryje. Dabar jis buvo sovietų partizanų būrio ryšininkas ir vedžiotojas į tolesnius žygius. Taigi, Mizarų vyrams taip bekalbant, atsidaro durys, ir žengia per slenkstį... pats Abromėlis! Vyrai pašoko visi kaip vienas:

— Dievas tave neša! Ką jūs ten veikiate, ko laukiate? Sėdite Krivonyse ir Guronyse, žmonėms suolus trinate, krūminę gurkšnojate, o čia

lenkai rengiasi Druskininkus užvaldyti. Kaip jums negėda, vyrai?

Abromėliui atėmė žadą. Šiaip ar taip, jis — lietuvis patriotas, kaip ir visi Mizarų žmonės. Jo būrys — tai Lietuvos tarybinių partizanų būrys, Tarybų Lietuvos vaduotojai.

— Argi, dzie? Jei taip, bėgu. Rytoj Druskininkai bus mūsų!

Neprisėdęs puolė pro duris, bet vyrai sulaikė:

— Nors stiklinę su mumis išgerk! Juk netoli — septyni aštuoni kilometrai.

Aišku, Druskininkų bobos, gal kuri ir AK „didvyrio" žmona, sukruto greičiau paskubėti keltis namo.

Masalas buvo geras ir gerai mestas. Druskininkų AK kariauna visą naktį išgulėjo prie Nemuno, užėmusi pozicijas ties Mizarais ir Diržais, kur labiausiai tikėdavosi sovietų partizanų kėlimosi per upę. Išvargo įtemptai budėdami, sušalo. Auštant susirinko į būrį ir pasitraukė į pušyną. Iš ten dar keletą valandų žvalgė Nemuno ruožą. Nė ruda lapė nesulojo nuo Mizarų ir Diržų. Tai štai tomis nerimo ir juodų gandų dienomis dar nebuvo užsirišęs juokų ir lengvesnių nuotykių maišelis.

Sunku prisiminti tą laukimo tarpsnį, rikiuojant įvykius ir nuotaikas dienų eiga, tačiau liepos 13-oji palieka neišdildoma. Nuo ryto — mūšis prie Nemuno. Spėjant iš penkių kilometrų nuotolio ir iš tolesnių atgarsių, kažkur nuo Sventojansko iki Liškiavos. Keista, kad prieš dieną, net vėlai išvakarėse niekur nebuvo matyti vokiečių kariuomenės. Vėliau paaiškėjo, kaip buvo.

Nuošalioje užuovėjoje prie Seiros jautėmės saugiai... Po pusdienio didžiagirės pakraštyje pasirodė sovietų pėstininkai. Išžvalgę pakrantes ir Dulgininkų viensėdžių plotą, artėjo būriais. Vienas — per Seirą į Jurkonių sodybą. Susislėpė po medžiais. Nepilna kuopa, vadovaujama kapitono. Ant daržinės kraigo įsitaisė žvalgai, veikia racija:

— Volga, Volga, zdes Don!

Kapitonas, pusamžis pilkas žmogus su akiniais, žvalgė vietą pozicijoms. Moterys ir vaikai jau buvo savo slėptuvėse. Dėdienė Elena barė savo vyrą, kad sėdi priebutyje. Aš vaikštinėjau po žalią kiemo veją. Buvo įdomu pasidairyti. Traukė keli nedideli padaliniai, apsiginklavę nešamais ginklais kovai su tankais, tačiau labiausiai sudomina nematyta nežinota karinė gurguolė — po šešis, aštuonis šunis poromis, traukiančius sunkiai pakrautus viename pakinkte nedidelius vežimėlius. Gurguolė perėjo brastą, šunys tempė vežimus prieš įkalnį, kareiviai vežėjai keikė ir čaižė juos botagais... Kareiviai buvo užsiėmę savo reikalais, kai kurie stiprinosi, išsiėmę iš savo duonmaišių konservus, ištuštintas skardines mėtė, kur pasitaikė. Pasižiūrėjau į vieną tokią: amerikoniški konservai! Pavalgę ateidavo pagerti kompoto ar pieno kibiruose, kuriuos moterys išstatė ant suolo priešais namą.

Nuotaika lyg ir nebloga. Kėlė nerimą tik vienas tipas. Nieko jis neveikė, su trumpu ginklu nerūpestingai vaikštinėjo ten ir atgal, perėjo per mūsų slėptuves, tiriamai pasižiūrėjo iš viršaus į moteris su vaikais, priėjo prie dėdės Jurkonio, paklausė, ar jis šios sodybos šeimininkas, paklausė, iš kur daugiau žmonių — nejaugi vienos šeimos. Buvo nerusiško gymio ir ne taip jau atšiaurus, jeigu ne jo neregėtai didelės ausys ir keista, iškili laikysena. Priėjo prie manęs. Paklausė, kas aš. Pasakiau, kad šeimininko giminė, mokytojas.

— Na na, visaip galima kalbėti. Mes žinome. — Patylėjo ir toliau: — Yra visokių, geriausiai padarytų tie, kurie, tuojau stoję į mūsų dalinį ir mušdami prakeiktą fašistą, kurį gal iki šiol rėmė, taip atsipirktų.

— Kad jį kur velniai! — pagalvojau.

Greit sumečiau, ką daryti. Sklandžiai, taip pat iškiliai pasakiau tam tipui gera, jam netikėta rusų kalba, kad yra anksčiau sovietų partizanų

sukurta tarybinė valdžia, ir mes — pabrėžiau tą „mes" — žinome, ką daryti. Bus mobilizacija. Kaip tik vakar buvo apsilankę partizanai. Yra informacijos, potvarkiai — viskas sutarta. Apsisukau ir nuėjau link avių pakalnėje, tarytum rišamas perkelti į kitą vietą geriau pasiganyti.

Man besivedžiojant su avinais, išgirdau sodyboje triukšmą. Moterų verksmas, rusiški šauksmai. Atbėgau. Kareiviai laksto prie savo pozicijų, žvalgai nuo daržinės kraigo duoda ženklus; nerami, karštligiška kalba per raciją. Atbėgęs iš gretimo viensėdžio kažkoks vyresnysis laksto ir šaukia:

— Tuojau išsikraustyti! Laukiame vokiečių tankų puolimo. Po pusvalandžio čia bus pragaras! Ten, kur upės užuolanka, slėpkitės, už kranto!

Vieta, vadinama Paalkūne, buvo gera, netoli sodybos. Pačių numatyta kaip saugesnė, buvo ir apkasėliai ten padaryti... Skubėjome persikraustyti su parankiniais, pačiais reikalingiausiais daiktais. Tik tetos Elenos negalėjo jokia jėga pajudinti. Su savais ir kalbėtis nenorėjo. Kareivius įtikinėjo (ėjusi mokslus caro laikais, rusiškai kalbėjo neblogai):

— Brangūs mūsų kareivėliai, nesirūpinkite manimi sena. Tai jūsų gaila, jaunuolių gražuolių. Meldžiuosi už jus.

Ir meldėsi garsiai, paskubomis, rožančius tarp pirštų slinko. Ką daryti? Palikome tetą „pirmoje pozicijoje".

Iš Paalkūnės nieko nematome, nieko nežinome ir negirdime. Prieš galingą susirėmimą būtų iš toliau girdimas tankų ūžesys. Laukiame. Jeigu mūšis — įsikniaubtume į mūsų plokščius apkasėlius. Valanda, antra — nieko negirdėti. Pakilau iš pakrantės, prislinkau iki vietos, iš kur gerai matyti mūsų sodyba ir didelė visos gyvenvietės dalis — jokio žmogaus prie trobesių, jokio judėjimo toliau į Kmielavą ir Mikaliną. Prislenku prie pat sodybos. Na taip, „mūšio laukas" po įvykdyto apiplėšimo! Atmesti blogesni drabužiai, išvilktos pintinės ir dėžės, kuriose buvo sukrauti ir pakasti geresni daiktai...

Žinojome, kad labai reikia bijoti apiplėšimų. Tarėmės, kaip geriau paslėpti vertingesnius daiktus. Atrodė, kad mūsų sumanymas buvo gudrus, tiesiog neįspėjamas: pagilinti kasamas slėptuves, ten sudėti daiktus ir apkasti — baltas, smėlėtas slėptuvės dugnas, ir tiek! Kas galėtų pagalvoti, kad nevidonai, visur badydami šampalais, ir ten sumanys paieškoti apkastų gėrybių. Gudrūs buvo, velniai. Ir artistai puikiausi!

Baigėsi pirmoji fronto diena. Nuo popiečio mūšių artimiausiame ruože nebuvo, atgarsiai girdėjosi kažkur toliau į pietus ir toliau į šiaurę. Kitą dieną vyko mūšiai prie Leipalingio, tarp Veršių ir Kaziulių, į vakarus ties Viktarinu prie plento.

Nepamenu kelintą dieną, skaičiuojant nuo liepos 13-osios, atėjo į Dulgininkus mano brolis Pranas. Įdomu buvo klausyti jo pasakojimų, kaip sovietai nuo Švendubrės forsavo Nemuną. Labai paprastai: užplūdę per miškus nuo Ežerėlių netikėtai, stvarstė daržinių ir kitų ūkio pastatų duris, visas lentas, kokios buvo, net šiaudų kūlius, paruoštus stogams dengti, ne vienam ir lovys skerdienai dingo. Viskas tiko „perepravai". Taip masiškai lėkė, kėlėsi per Nemuną, o vokiečių tankai ir savaeigiai pabūklai, užėmę numatytas pozicijas ir vėl jas skubiai keisdami, pliekė pasiutusia ugnimi, dažniausiai išilgai Nemuno. Iš sovietų pusės geros priedangos nebuvo.

Iš Diržų ir Lipniūnų esą kai kas stebėjęs, kaip Nemunas virė. Nuplaukė Švendubrės kaimo gėrybės su sovietų aukomis Nemunu žemyn. Kaip žmonėms dabar prasigyventi duris ūkio pastatams arba ir lovį kelių centnerių penimui? Bet tai niekis. Joks sviedinys į kaimą nekrito, niekas nenukentėjo. Tik štai dabar bėda. Sovietai gaudo vyrus, varo pastotes prie tilto statybos. Medžius

kirsti, vežti prie statomo, subombarduoto ir vėl atstatomo tilto vietos. Pasmerktas visiškam iškirtimui aukštastiebis kurortinis pušynas ties Melnyčėle. Ne mažiau apmėtomas bombomis ir iš kulkosvaidžių apšaudomas miškas pilnas kirtėjų ir pastočių. Vienam dar galima kur nors toliau bėgti ir slėptis, nors ir tas labai pavojinga, kai sargyba griežtai draudžia:

— Gulėti vietoje, ir baigta!

Gaila ir arklio, ir vežimo netekti. Vyrai bijo, nenori mirti „už tėvynę ir Staliną", moterys pergyvena šeimos pragarą. Ką daryti?

— Prasidėjo tai, ko tikėjomės, ko laukėme; jau dabar vyrai slepiasi... — Kalbėjo Pranas susirūpinęs ir kažkaip ryžtingai. — Kas žino, ar jie čia, artimoj užfrontėj, nėra saugesni?

Buvau kiek nustebintas tokiu brolio nusimanymu apie padėtį ir reikalus pavojingiausiais atvejais. Tada dar nežinojau, kad mano kaime buvo jaunuolių organizacija, veikusi vokiečių okupacijos metais, nusistačiusi veikti ir atėjus antrajai sovietų okupacijai. Brolis vaidino joje svarbų vaidmenį. Vėliau, kai sužinojau tai, pasijutau beveik įsižeidęs.

Glaudėmės Paalkūnėje aštuoniolika dienų. Nedrįsome keltis į trobesius, nueidami tik tiek, kiek reikėjo gyvulius prižiūrėti; vieną ar du kartus teta Elena kepė duoną. Nedrįsome, gąsdinami žinių, kad vokiečiai yra apšaudomi ir padegami viensėdžiai. Nuo Dulgininkų teko matyti degančius pastatus Vilkanastrų kolonijose arčiau fronto, Černiauskuose ir kažkur net į Veršius. Ypač ryškūs artimesnių ir tolesnių gaisrų vaizdai buvo vakare ar naktį, kai vėjo neblaškomos liepsnos pamaži laižė stogų rišimus ir medžio sienas.

Mes — kiek nuošalesnė ir vėsesnė pafrontė. Retkarčiais nukrisdavo vokiečių artilerijos sviedinys, judėjimas buvo, bet ne toks, koks, pavyzdžiui, Didžiasalyje, kur ėjo pagrindinis tiekimas fronto linijai prie Leipalingio. Kartais pravažiuodavo šalutiniais keliais arba tiesiog per laukus galingi amerikietiški „studbekeriai". Prie Kmieliavos pamiškėje buvo įsitaisiusi lauko ligoninė, tikriau — pirmas sužeistųjų priėmimo punktas. Labai susirgus vaikui viduriavimu, teko ten nukakti ir prašyti vaistų. Paslauga buvo nuolanki, išvargę medicinos žmonės, sanitarai, transporto keleiviai — išvargę, bet malonūs pasikalbėti.

Naktį į rugpjūčio 1-ąją gaivališkai atsiliepė vokiečių visų nuotolių artilerija ir toliau siekianti raketų ugnis. Nejaugi kontrapuolimas? Paryčiui viskas nutilo. Netrukus paaiškėjo, kad vokiečiai pasitraukė visu frontu. Greičiausiai iki Rytprūsių sienos.

Frontas prie Rytprūsių sienos buvo labai aktyvus. Artėjo patrankų gausmas į pietus — nuo Suvalkų ir Augustavo. Sekmadienį rūpėjo pasidairyti po apylinkę. Besitvarkanti užfrontė. Stulpais nužymėtos susisiekimų linijos, plentais ir vieškeliais palengva slenka dulkių vilkstinės — tai varomos mobilizuotųjų kolonos, iš šonų pagrioviais — sargybos. Pro dulkes pirmiau išsineria durtuvai, paskui sargybinių siluetai ir sugrūstos kolonos priešaky. Mizarų kaime į upelio slėnį suvarė visą mobilizuotųjų koloną. Jauni, įvairaus amžiaus vyrai, nuo aštuoniolikmečių iki pagyvenusių. Dvi dienas laikė, kol suvežė į dviejų viensėdžių daržines karinę aprangą ir asmeninius daiktus. Liepė visiems nusirengti, palikti ant drabužių krūvos net glaudes ir varė grupėmis prie daržinių. Gavę paeiliui baltinius, batus, kelnes, palaidinę, „valtelę" ant galvos, buvo rikiuojami į būrius ir skyrius. Per porą valandų atvarytas margumynas pavirto kariška kolona, kuri pajudėjo rikiuotėje fronto link. Žmonės vienu kitu žodžiu persimetė su mobilizuotaisiais, paduodami maisto išalkusiems, gerai išskaitė, kas įrašyta jų veiduose ir širdyse: „Kas turės

laimę — išliks, o gal apmokymas užtruks ilgiau ir per tą laiką karas baigsis?" Paliktus slėnyje drabužius apipylė benzinu ir sudegino.

Maždaug rugpjūčio vidury iš išlipintų skelbimų sužinojome apie paskelbtą Lietuvoje mobilizaciją į raudonąją armiją. Skelbimą pasirašęs kažkoks mjr. Soblis. Valdžia kūrėsi tik miesteliuose ir dar nebuvo apvaldžiusi apylinkių ir kaimų. Buvo galima aiškintis, kad nežinome, kur ir kaip prisistatyti norintiems atlikti „pilietinę" ir „patriotinę" pareigą, pagaliau ir taip, kad laukiama asmeninių mobilizacijos šaukimų.

Surado mane Kmieliavoje ltn. Loginas Švalka, mokytojavęs prie Marcinkonių. Buvome gerai pažįstami ir anksčiau sutarę, kaip laikytis numatomais ir spėjamais atvejais. Ltn. Švalka susipažino su Gončiu. Pirmasis uždavinys: veikti prieš mobilizaciją. Neiti, slėptis, stengtis broniruotis, kas gali ir kaip išmano, organizuoti žvalgymus, budėjimus ir apsisaugojimą nuo gaudymo operacijų. Sutarėme dėl ryšio ir keitimosi informacijomis. Palydėjau Švalką iki Liškiavos. Buvome užėję į kelias vietas pasirodyti ir pasikalbėti. Prisirišęs drabužius ant galvos, Švalka perplaukė per Nemuną ties Viečiūnais. Deja, taip ir neteko vėliau su juo susitikti. Net nežinau jo likimo. Juozas Kalpokas kalbėjo, kad Švalka išvyko į savo kraštą kažkur prie Širvintų ar Dubingių, kur jau vyko ginkluota partizaninė kova, bet ketino grįžti. Kiek kartų girdžiu, kad prie Merkio žuvo keli vyrai su karininku, spėju, kad tai buvęs jis.

Kurį laiką pavojaus dar nebuvo. Dar ir rugsėjo pradžia mūsų užuovėjoje buvo visai rami, bet iš kitur ėjo neraminančios žinios. Prie Merkinės siautė specialūs sovietų daliniai. Buvo nužudymų ir plėšimų. Plačiai pasipiktinę kalbėjo žmonės, kad nužudytas lenkas kaime prie Nemuno, kur įteka Merkys. Jauno vyro sutana buvo mirtino šūvio taikinys.

Jau prasidėjo mokslo metai. Gontis dirba mokykloje. Atrodo, jam tik viena rūpi — prasigyventi dviratį. Vaikščioja pėsčias į Leipalingį. Atneša žinių. Dar negirdėti apie mobilizaciją, bet gausėja suėmimų. Pažįstant kai kuriuos iš suimtųjų, girdint apie suimtuosius pagal profesijas ir aktyvumą vokiečių okupacijos metu sunku susigaudyti, kuria linkme stiprėja sovietų represijos. Tik tiek paaiškėjo, kad pogrindžio veikla prieš vokiečių okupantus be sovietų palaiminimo ir pavaldumo jiems — vienas iš didžiausių nusikaltimų Sovietų Sąjungai. Sumaniau įsidarbinti kaip mokytojas kur nors kaime arčiau Lazdijų. Gal būtų taip ir buvę, jeigu ne Gončio nesėkmė. Vieną dieną jis neparėjo iš Leipalingio. Grįžo tiktai kitos dienos pavakarį. Pasakė, kad baigta su mokykla, jam lieka arba dingti kur nors, arba laikytis su vyrais arčiau miško. Buvo suimtas, nuvežtas į Lazdijus, tardomas ir kalbinamas slaptai dirbti NKVD. Paleistas su sąlyga, kad apsigalvotų ir nustatytu terminu pats ateitų. Taip pasakojo Vytautas Gontis man ir dėdei Šerkšnui. Jam buvo sunku pasakyti tiesą žmonai, kuri laukėsi antro vaiko.

Sukilimas Varšuvoje paskatino ieškoti ryšio su pasauliu. Supratau, kad lenkų sukilimas prieš vokiečius — sukilimas ne tik prieš mirtiną ir oficialų priešą, bet ir prieš Stalino Sovietų Sąjungą, norinčią pavergti Lenkiją. Didelis įvykis, svarbios reikšmės faktas! Gal pavyks Vakarų sąjungininkams surasti būdų kaip nors gelbėti Lenkiją, išreikalauti lengvatų Pabaltijo kraštams?

Atsirado geras radijo imtuvas. Pas Mikučionius daržinėje, prikrautoje iki kraigo, vakarais valandas išgulėjau, klausydamasis užsienio laidų. Žinios buvo blogos. Anksčiau Jalta sukėlė nerimą, o dabar vis labiau aiškėjo, kad Jungtinės Amerikos Valstijos ir Didžioji Britanija iš tikrųjų pernelyg nuolaidžiauja Stalinui. Kovojanti Varšuva liko vieni-

ša. Be materialinės paramos — ginklų, šaudmenų, vaistų bei kitų svarbiausių reikmenų — tūkstančiams kovotojų ir šimtams tūkstančių miesto gyventojų — moralinė Lenkijos žmonių ir Vakarų viešosios nuomonės parama nedaug tegalėjo padėti.

Prisimenu vieną Šveicarijos laidų, kurioje buvo pasakyta, kad surenkamų aukų vargu ar pakaktų nupirkti po vieną gėlę kritusiems Varšuvos kovotojams bei nekaltai žuvusiems Lenkijos sostinės gyventojams. Kitoje laidoje buvo kalbama, kad Stalinas trina rankas iš pasitenkinimo, kai žūsta stipriausios, geriausiai organizuotos lenkų patriotinės jėgos ir kai Vakarų sąjunginininkai lieka abejingi tam, leisdami vokiečiams sutriuškinti Varšuvos sukilimą; keliems mėnesiams atgijusi Molotovo-Ribentropo pakto dvasia.

Diskutavome tada apie lenkų politinį mintijimą be vaizduotės ir nuoseklumo. Neužteko jiems Vilniaus „vadavimo" patirties, užbėgant besiartinančiai sovietų armijai už akių ir to užmojo pasekmių. Skverbėsi į Lenkiją iš Vilniaus pirmieji AK likučiai. Nenutrūkstamas miškų plotas nuo Vilniaus siekė iki Nemuno su Baltosios ir Juodosios Ančios įtakais, o už Nemuno tęsėsi didelė Augustavo giria. Teko kalbėtis su lenkais. Vieni dar tikėjo Londonu — skubėjo padėti kovojančiai Varšuvai, kiti nusistatė tęsti kovą su sovietų grėsme etnografiniame Lenkijos plote. Šie gyrė lietuvių tautos politiką ir nusistatymą:

— Jeigu jau žūti, tai žinant — kaip ir už ką.

O mes tada galvojome: „Jeigu Lenkijoje vyksta kova, tai ir mums bus lengviau".

Valsčių miesteliuose jau veikė milicija, kuri išvykdavo tik į artimiausius kaimus. NKVD įstaigos ir įgulos dar nebuvo gausios, bet apsistodavo kuriam laikui ir didesni daliniai — jie leisdavosi kartu su milicininkais ir sovietų valdžios pareigūnais toliau nuo miestelių. Savisaugos priemonės veikė gerai. Įspėjimų sukelti žmonės, dažniausiai dirbantys laukuose, rinkdavosi pamiškėse. Buvo išstatomos sargybos ir vykdoma žvalgyba. Maža buvo tokių, kurie pasitikėdavo slėptuvėmis trobesiuose ar kur nors netoli savo sodybos. Kai kurie rizikavo kuo ilgiausiai palikti prie darbų laukuose.

Ilgainiui „oblavos" griebėsi tokios taktikos, prieš kurią plačiai veikianti savisauga ne visuomet galėjo būti veiksminga. Būrys iš valsčiaus eidavo atvirai, anksti pastebimas ir sekamas, o šalimais, nepastebimai buvo siunčiama gerokai į priekį po kelis kareivius, vedamus gerai pažįstančio vietas milicininko. Šie iš netikėtos pusės prislinkdavo prie kaimo ar lauko, kur dirbdavo žmonės. Dėl tokios nevidonų taktikos nukentėjo Dulgininkų ūkininkas Mykolas. Bėgdamas per Seirą, jis buvo pašautas. Gerai, kad nenužudė jo vietoje, kaip neretai girdėjosi. Aptvarstė ir liepė žmonai vežti pas gydytoją. Išsigydė, bet dėl sužaloto nervo ranka žemiau alkūnės liko nejautri. Mykolo jau nelietė mobilizacija. Gal tai ir gyvybę jam išgelbėjo, bet vis dėlto invalidumas — didelė nelaimė visam gyvenimui.

Po bulviakasio — beveik jokių darbų kaime. Linamynei užtenka moterų ir kelių pagyvenusių vyrų. Jaunieji laikėsi būreliais „strategiškai" tinkamiausiame vienkiemyje. Kmieliavoje tokia suėjimo ir žvalgymosi vieta buvo Kancevičių sodyba. Arti didžiosios Puščios girios pakraščio prie trobesių pievą siekė miško alksnyno ir krūmų juosta. Galima buvo stebėti Kmieliavos ir dalį Dulgininkų ploto. Iš Smačiškių puses mažiau tikėtasi pavojaus, kelias nuo Paliepio ėjo mišku, išnėręs juo priešas būtų arti, bet buvo galimybė ramiai pasitraukti į girią alksnynu.

Trumpos rudens dienos greit prabėgdavo suėjus pas Kancevičius. Vieni kortomis lošė, kiti ką nors pasakojo, buvo skiriamos tarnybos

žvalgybai su žiūronais... Iš Leipalingio grįždavo Kancevičių įnamis Šerkšnas (Šerkšnų daug Leipalingio valsčiuje). Jo namas miestelyje buvo tik apgriautas. Taisė jį, nusiveždamas kartais medžiagos Kancevičių vežimu. Buvo nusimanantis ir apsukrus žmogus. Jis pranešdavo vyrams vertingiausių žinių. Man buvo laiko mokytis angliškai. Gontis mielai teikė pamokas — ir jam buvo užsiėmimas. Jis, kaip pastebėjau, gimnazijoje su anglų kalba negaišęs laiko, o aš apskritai buvau linkęs kalboms, tad mokslas ėjo sparčiai. Prasimanėme vis daugiau temų pasikalbėjimams ir, pasišalinę į kitą kambarį, jas kartodavome.

Prie pat miško, bet arčiau kelio, nuo Paliepio buvo nedidelis Valentų ūkelis. Vėliau apsistodavome ten, tik jau griežtesnėje parengtyje — su ginkluota sargyba. Pasirinkimą lėmė gal ir tai, kad netoli buvo kalniukas, vadinamas Kapčiumi. Vis spėjome, kaip atsirado lygumoje tas ne gamtos padarinys — nedidelis keturių penkių metrų aukščio piliakalnis tiksliu kūgio pavidalu. Pakraštyje medžių dengiamas, berželiais apaugęs, ir žinančiam buvo sunku pastebėti, jog tai iškili vieta. Jo viršūnėje buvo kulkosvaidis, keli šautuvai, praretintos angos šaudymui. Puikiausia vieta, iš kurios buvo galima dengti pasitraukiančius. Visaip galėjo pasitaikyti: sargybinis užsižiopsoti, „oblava", sužinojusi padėtį, galėjo nuo miško užeiti... Kulkosvaidžio ugnis nuo Kapčiaus gelbėtų. Nakvojome prie sodybų slėptuvėse, dažniausiai daržinėse. Turėjau pasidaręs gerai paslėptą pastogę javus kraunant, Gontis kitoje vietoje — tokią pat.

Taip slinko rudens dienos maždaug iki lapkričio vidurio. Frontas griaudė už keliasdešimties kilometrų. Spaudimas mobilizacijai didėjo. Iš kitur ėjo blogos žinios, vis labiau tragiškos. Prie Merkinės, Gudakiemyje ar Masališkėse, enkavedistai nušovė vieno iš besislapstančių vyrų žmoną, apie Kabelius užduso žmogus slėptuvėje ūkio trobesiuose, kai kratos išgąsdinta žmona jį užsklendė ir apkamšė.

Žmonės jau buvo pripratę prie turinčių ir neturinčių broniruotes žmonių suėmimo, tačiau stebino ir neramino tai, kad daugumą iš suimtųjų nedaug tardydavo, greit, be jokios bylos ir teismo išveždavo iš Lietuvos. Netrukus ateidavo laiškeliai iš tolimos šiaurės — sužinodavome, kad dirba anglies kasyklose, darbo ir buities sąlygos pražūtingos; pirmą kartą buvo išgirsta ir imta vis dažniau kartoti Vorkuta.

Buvo svarstoma, ar pavojaus atveju būti miške be ginklų, ar su ginklais, pasiryžus juos panaudoti. Beginklių nuomonė: jeigu ir pagautų, tai nenušaus, o fronte gal nežus, pagaliau ir karas gal greit baigsis. Ginklų šalininkai aiškino: beginklius gali toli vytis ir supti, pagavę nušaus arba nukankins, o gavę ugnies iš pamiškės, į mišką nesiverš — tiek žiaurūs beginkliams enkavedistai, tiek metami „oblavoms" fronto ar pafrontės daliniai nelabai norės rizikuoti gyvybe. Ir vienus, ir kitus neramino artėjanti žiema. Pusė bėdos, jeigu be sniego, o jeigu bus sniego danga?

Taigi ir buvo kalbama apie bunkerius miške, pralaukiant juose ir neišeinant ilgesnį laiką — savaitę, dvi ar dar ilgiau. Pirmiausia — nuomonių įvairovė dėl vietų: arčiau miško pakraščių ar toliau, arčiau miško kelių kelelių, pravažiavimų, proskynų ar toliau nuo jų. Kita alternatyva — bunkerio dydis: vienas visam būriui ar keli mažesni — keliems asmenims; jeigu mažesniais bunkeriais, tai ar plačiai pasisklaidžius miško plote, ar arčiau vieni kitų — net taip arti, kad būtų galima juos sujungti dengtomis persilaužimo angomis; jeigu vienas iš mažesnių bunkerių būtų aptiktas, tai tokia sistema padėtų gelbėtis arba, per angas susijungus būriui, apsiginti ir pasitraukti nuo gausesnio priešo.

Problema buvo ir bunkerio pavidalas: ar pasislėpti aklinai, lygiai su paviršiumi, su gerai maskuota anga į viršų, pasitikint laime ir Dievo Apvaizda, ar įrengti žeminę su gerai užmaskuotu nedideliu iškilimu, su stebėjimo langeliais, šaudymo angomis, sudarant galimybę per akimirką bunkerį apleisti.

Labiausiai susiorganizavę buvo Mizarų vyrai. Paaiškėjo, kad jiems vadovauja Liepa — Jurgis Ptakauskas iš gausios mizariškių šeimos, kurios du broliai tarnavo Lietuvos policijoje Kaune. Jurgis buvo žinomas kaip įsisenėjęs kaunietis, ten vedęs, tarnyboje pakopėjęs. Buvo paragavęs parako policijos batalione, kurį vokiečiai prievarta sudarė ir 1941/1942 metų žiemą apgaulingai metė į frontą prie Ilmenio ežero. Pabėgo iš fronto, gavęs atostogų — žodžiu, pralaukė vokiečių okupaciją. Dabar nusprendė laikytis arčiau tėviškės prie Nemuno — Puščios didžgirės prieglobstyje.

Su Lipliūnų ir Gerdašių vyrais susitikdavome, pasikalbėdavome be konkrečių planų. Palyginti rami padėtis. Nedidelis Mizarų būrys — toks buvo pirmasis konkretus Leipalingio valsčiaus pavadinimas ginkluoto pasipriešinimo apyvartoje — dairėsi kokio nors žygio. Ir toks buvo — tiesą pasakius, netipiškas, nenusisekęs, be to, ir blogai apgalvotas.

O buvo taip: nežinia nuo kaip tolimos užfrontės, bet aišku, kad iki pat fronto ėjo pagrindinė susisiekimo telefonu ir telegrafu linija, nužymėta aukštais, tvirtais stulpais ir įvairaus storumo laidais: kas 5—8 km ją saugojo ne daugiau kaip dešimties kareivių moterų įgulos; vienas toks postas buvo prie Švendubrės kaimo, kitas už 7—8 km kažkus prie Šventojansko už Nemuno. Taigi sumanyta taip užpulti postą Švendubrėje, kad „priešo" pusėje nebūtų aukų, užtektų ginklų ir šaudmenų laimikio. Iki Švendubrės — 4 km per mišką, postas — gyvenamoji žeminė, pritaikyta gynybai nuo miško pakraščio, nutolusio ne daugiau kaip šimtas metrų. Turėtomis žiniomis, poste dieną buvo tik 2—3 gynėjos, o kitos iki pavakario kieminėjo kaime be ginklo, taigi reikėjo įveikti kelių moterų „įgulą", ir mizariškiai, tada greičiausiai be Liepos, ryžosi. Viskas iki nepalankaus momento klostėsi gerai: į pavakarę jie jau buvo pamiškėje, išžvalgymas patvirtino žinias: poste buvo dvi ar trys gynėjos, bet staiga išbėgo atokiau viena iš miško ir galvotrūkčiais puolė prie posto. Valandėlė — ir keturi šautuvai pasiruošė paleisti ugnį. Nebeliko kitos išeities — tik nepastebimai pasitraukti. Nežinia, ką darė antroji posto gynėja miške — negrybavo, nes jau buvo vėlus ruduo, bet, šiaip ar taip, pastebėjusi ginkluotus miško pakraštyje, įjungė pavojaus skambalą. Žygio dalyviai prasitarė apie tai Mizaruose, veliau ir savo ryšininkams Švendubrėje. Buvo pasijuokta, pagaliau ir pasitenkinta kaip tik tokia puolimo baigme.

Kitaip pasidarbavo švendubrėnai, labai jautrūs anų ginkluotų, bet meilės ištroškusių kareivių-moterų vyliams. Pasakojama, kelias jie „išvedė iš rikiuotės". Tiesa, tas paaiškėjo jau į karo pabaigą, bet vis dėlto kenksmingas darbas raudonajai armijai buvo padarytas (o gal ir nekenksmingas? — samprotaujant pokarinės demografijos kategorijomis).

Apie Dulgininkų būrį dar nebuvo kalbama. Tos apylinkės vyrai pavojų atvejais telkdavosi ginkluoti miško pakraštyje. Be viešos priešaikos, o tik nusistatymu prisiekusių, buvo trys broliai Sukackai, du Stanikai, Petras Vilkelis, du Savickai ir dar vienas iš netolimos Mikalinos, kinieliaviškis Mikučioniukas ir mudu su Gončiu iš Šerkšno sodybos. Buvo dar keli nuo Leipalingio, kurie reikalui esant galėjo papildyti būrį.

Bręstantis Dulgininkų būrys sumanė dviejų dienų iškylą per Puščios didžgirę į pietus iki Igarkos kaimelio prie pat buvusios sienos su Lenkija. Tikslas ir uždavinys: pasi-

tikrinti ir pasipratinti patrulio žygiuotėje, iššvalgant pietinę didžgirės dalį, ypač Baltosios Ančios pakrantes; žvalgyti iš pamiškių arba iš artesnių priėjimų prisidengiant medžiais ir krūmais, kaimus bei vienkiemius: koks gyventojų, ypač mobilizacijos liečiamų vyriškių, judėjimas, ar yra savisauga... Čia jau mėginome perprasti priešą: koks būtų nevidonų žvalgymas, kaip jie veiktų, siekdam isėkmingai užklupti žmones.

Vedlys buvo Algis. Jo motina iš Igarkos, o teta nutekėjusi į Igarką už motinos brolio; toks vedybų sumainymas — pagal jau išnykstantį piršliavimų, derybų ir pragmatiškų sandėrių paprotį. Išvykome septyniese. Petras Vilkelis — jau kaip Barzdukas, aš — Paberžis, du jaunesnieji Sukackai, vyresnis Savickas, berods Strazdo slapyvardžiu, nepamenu, kas dar, ar ne iš leipalingiškių. Vadovavo patruliui Barzdukas — Lietuvos kariuomenės puskarininkis, vyriausias ne vien laipsniu, bet ir amžiumi. Buvome apsiginklavę, du — trumpais šautuvais, vadinamais kavalerijos karabinais, kurie geriau tiko apšaudymui ar atsišaudymui iš toliau ir juos buvo galima paslėpti po drabužiais, vaizduojant beginklius. Kiekvienas turėjom po dvi kiaušinines granatas.

Išvykome gana anksti, prieš pietus. Trumpos rudens dienos pakako dviems uždaviniams įvykdyti. Ėjome taip, kad būtume niekieno nepastebėti. Lenkdami Guronių kaimą, pro kurį ėjo vieškelis nuo Paliepio ir toliau į Gerdašius, pasiuntėme du vyrus, su trumpais ginklais pasiteirauti pas žmones ar nebuvo vieškeliu sovietų, arba driskių, valdžios su apsauga judėjimo. Siųstieji Guronių žmonėms buvo gerai pažįstami, jie galėjo ir daugiau pasikalbėti.

— Ramu, ačiū Dievui, ramu. Jūs čia, vyručiai, kaip meškos ausyje, o šalimais, girdisi, blogiau.

Paliepio vienkiemių, artesnių ir toliau, kitoje ežero pusėje, esančių vienkiemių žvalgymas nedavė pastebėjimų svarstymams ir diskusijoms. Prie Maciūnų stebėjome pro žiūronus kaimą ir malūną, kuris plačiai aptarnavo apylinkę. Rudenį, arčiau Kalėdų, jis dirbo visu pajėgumu, stovėjo prikrautų vežimų virtinė, laukė vežėjai ir krovėjai seniai, paaugliai, moterys.

— Vyrams ne tik kinkas drebinti, bet ir patinginiauti proga,— pastebėjo Barzdukas.

Iki Igarkos buvo 11—12 km, nuo Macūnų — 4 km. Temstant Algis su keliais dulginiškiais pasibeldė pas tetą. Išaiškino, kad nieko blogo, tik šiaip su draugais patraukė į Igarką, nori pernakvoti daržinėje, o ryte eis atgal. Sugriuvo į pirkią septyni vyrai, žinoma „beginkliai", ilgesni ginklai buvo sudėti daržinėje. Tuojau buvo išstatyta sargyba, bet taip, kad niekas jos nepastebėtų. Teta tikino, jog nėra reikalo, teko įkalbėti, kad sargyba reikalinga.

Igarka — mažas kaimelis, visai girios užgaubtas. Klausėmės moteriškės pasakojimo ir jos aimanų dėl sunkios ir ateityje neaiškios padėties. Vyras ir šeima retai atsiliepdavo, mat Igarka — vienas iš keleto pasienyje sulenkėjusių kaimų, kaip Varviškė, Bugieda ir kiti. Lietuviškai gyventojai viską suprato ir kalbėjo, bet sunkokai, o ko miksėti ir lenkuoti, kai šeimoje yra lietuvė?

Igarkai buvo ne naujiena besislapstančių vyrų užklydimai, bet iki šiol — tik iš sovietinės Baltgudijos: nuo artimos Sapackinės, nuo Ašužos kitoje Nemuno pusėje, net nuo Kaletų. Ir ten lenkai ir gudai nepakluso mobilizacijai į raudonąją armiją. Paieškomų šeimos ir pagautieji teisinosi, kad jie yra lenkai ir nori tarnauti Vandos Vasilevskos kariuomenėje. Taip aiškinosi ir lenkai, ir gudai, norėdami apskritai išvengti kariuomenės vykstant karui. Kai kurie iš besislapstančių mėgino persigauti į Balstogę, kur vyko telkimas į lenkų Liaudies kariuomenę, tačiau patekti į Balstogę, kad ir ne per toliausiai, buvo pavojingiau ne-

gu slapstytis vietoje. Sovietų „oblavos" Gardino apylinkėse buvo dažnesnės ir ryžtingesnės, negu gretimoje Pietų Dzūkijoje.

Pernakvoję ant šieno, sąžiningai iš vakaro paskirstę sargybą, pavalgydinti ir aprūpinti maistu, pajudėjome Ančios link per girią arčiau Nemuno. Neskubėdami žvalgėme girios plotus, vietomis lygius, su dailiais aukštais pušynais, vietomis kalvotus, tankmes ir senus eglynus be krūmų, daugiamečius ir vėlesnius želdinius. Papietavome pasirinkę tokią vietą ir taip įsitaisę, kad praeinantys iš mažiausio nuotolio negalėjo nieko pastebėti.

Mokomojo žygio programa plėtėsi: prie sukurto nedidelio laužo iš kruopščiai parinktų sausų šakų ir tokioje vietoje, kad iš visai arti nesimatė nei liepsnos, nei dūmų, ėmėme svarstyti, kiek priešui reikėtų kariuomenės Puščiai apstatyti. Plotas 10—11 km×5—6 km. Kiek mesti jos košimui grandinėmis ir kiek palikti atsargai kovoti su aptiktais ar puolančiais partizanais? Kokios būtų partizanams manevravimo ir prasiveržimo galimybės? Ar ne verčiau išsislapstyti gerai paruoštose mažose slėptuvėse?

Beliko programos punktas — pernakvoti miške — juk reikia ir prie to pratintis. Perėję Ančią ir pasukę Paliepio link, radome puikią vietą laužui sukurti: apžėlusi krūmais nedidelė dauba gerai slėpė, tik nuo jos pakraščio buvo galima pamatyti ugnį, arti ugniakuro nebuvo aukštų medžių, tad šviesa nekilo į aukštį. Be to, buvo sargybos postas, labai tamsią naktį skirtas ne stebėjimui, o klausymui. Tačiau nakties poilsio miške teko atsisakyti: besirengiant šešetukui užmigti prie laužo, sargybinis davė sutartą ženklą ateiti pas jį. Nuėjo Barzdukas. Girdėjosi kažkieno judėjimas miške, plonų, o retkarčiais ir storesnių šakų traškėjimas tai į kairę, tai į dešinę nuo tos vietos, kur buvo pirmą kartą išgirstas. Nebuvo abejonės, kad kažkas vaikšto. Kas tai galėtų būti? Šernas? Koks nors raguotis? Klausėmės gerą pusvalandį visi, išėję ant daubos pakraščio. Spėliojome ir ginčijomės pašnibždomis. Nebuvo galima nei numoti ranka, nei išžvalgyti vietą, naudojant ilgą žiburėlio šviesą.

Grįžus prie laužo ir palikus dvigubą sargybą, spėliojimai ir svarstymai nuteikė nejaukiai. Kažkuris prisiminė kalbas, kad netoli Norulių prie Merkinės buvo suimti miške NKVD šnipai. Tardymai ir prisipažinimas patvirtino, kad imtasi ir tokios sekimo priemonės. Trečiasis, mėginęs pabėgti, buvo sušaudytas, pas jį rastas gerai paslėptas enkavedisto pažymėjimas. Imta dėmesin ir tai, kad gal dar bastosi miškuose pavienių besislapstančių vokiečių kareivių, kurie mėgina prislinkti prie fronto ir persigauti pas savuosius. Žinojome tokių, kuriems nepasisekė pereiti fronto ir jie grįžo į Puščią. Žmonės neatsakydavo jiems maisto, niekas nepranešė sovietams — buvo manyta, kad taip ir neatsitiks. Vis dėlto kažkas užvedė ant bunkerio: keturi vokiečiai, tarp jų trys karininkai, buvo sušaudyti, penktasis, išėjęs prie šaltinio vandens, išliko.

Buvo ir tokia nuomonė, kad gal kas iš mūsų žmonių, pasitikėjęs prieglobsčiu miške, netoli turi savo bunkerį ir, pastebėjęs ginkluotus asmenis miške, stebi, kaip įsikūrė nežinomi stovyklautojai; gal tas žmogus vaikštinėja iš tolo ir svarsto, ką daryti: bandyti užmegzti ryšį ar tik stebėti?

Ką daryti? Velniai nematė, ir taip miego nebus! Traukiame į namų guolius. Eiti naktį per mišką ne taip jau lengva. O naktis — nors akį merk. Reikia rankomis praėjimo ieškoti, vietomis delnu ar alkūne akis saugoti. Pagaliau pataikėme į mišką keliuką, kuriuo išėjome į Krivonis. Toliau gerai žinomais takais, proskynomis parsigavome į Kmieliavą. Iš Valentos pamiškėje gautos žinios buvo geros. Nuotykis, sutrukdęs nakvynę miške, kiek gąsdino

nuotaiką, bet žygį laikėme naudingu partizanavimo patirčiai.

Igarką prisiminėm dėl tragiškos žinios iš pasienio ir Baltgudijos pusės. Lapkričio gale, o gal tai jau buvo pirmosios gruodžio dienos,— žodžiu, su sniegu, vyrus apie Sapackinę ir Ašužą suvarė į miškus didelė gaudymų operacija, kurią vykdė neregėti iki šiol daliniai — kažkokie raiteliai kalmukai ant nedidelių savo arklių. Retas kuris rusiškai keletą žodžių pasakydavo. Ne žmonės ir iš kalbos, ir iš elgesio! Taigi tie kalmukai, vadovaujami rusų karininkų, ėjo į miškus. Aptikdavo beginklius vyrus dar pakraščiuose. Bėgančius vydavosi kilometrais, paviję žudė vietoje. Nė vieno suimto! Tai nebuvo gaudymas ir suėmimai, o tiesiog žudymas. Žuvo apie 40 vyrų — tokia buvo pirmoji pasiekusi žinia; kiek vėliau, po laidotuvių, skaičiuota apie 30 nužudytų. Daugumą jų palaidoti bendrame kape — taip kalbėjo žmonės, bet iš tikrųjų — atskirų kapų eilėje Ašužos kapinėse.

Pasitvirtino nuomonė: jeigu jau telktis miške, juo pasikliauti, tai tik su ginklu ir organizuotai. Kalmukai, gavę ugnies iš miško, patyrę nuostolių, buvo mažiau veiksmingi. Be to, persitvarkymas, bandymai pulti besitraukiančius ir keičiančius pozicijas vyrus pareikalautų laiko; žiemos diena trumpa — tuojau ir sutemos, o naktį ginkluotiems vyrams būtų galima persimesti už operacijos apimto ploto. Ginkluota savigyna naudotų ir kitas priemones, pvz., turėtų su savimi miške savo arklius, o esant sniego dangai — roges.

Siaubinga žinia suaktyvino pietų Dzūkijos vyrus. Buvo praktiškų svarstymų ir išradingų išvadų. Gretimo Gardino lenkų ir gudų nelaimė mokė, kaip tokių atvejų išvengti, kokių imtis savigynos priemonių. Pasiekdavo kalbos apie anos nelaimės paliestų šeimų sielvartą. Kartojami nusiskundimai, kad būtų ne taip tragiška ir ne taip skaudu, jeigu jų nužudyti tėvai, broliai, sūnūs būtų netekę gyvybės kovoje, turėjo moralinio ir psichinio poveikio. Juo labiau sklindant žinioms apie sovietų nuostolius fronte, ypač neseniai mobilizuotųjų daliniuose.

Gruodžio mėnuo buvo be didesnių pavojų, tačiau nerimą kėlė sovietų valdžios atsišaukimas, kviečiantis vengiančius mobilizacijos stoti į miliciją savo valsčiuose ir respublikinėse tarybose: esą milicija — tai ne frontas, viešosios tvarkos tarnyba visur ir visuomet reikalinga, tenegalvoja kas, kad po karo bus kitaip. Buvo aišku, kad tai apgaulė, bet ne visiems. Iš vienur kitur pasigirsdavo, kad kai kas iš besislapstančiųjų organizuotai stoja į miliciją, neįspėję miško draugų. Buvo visaip galvojančių pasikalbėjimuose, sušlubavo tarpusavio pasitikėjimas.

Atsišaukimas būtų padaręs daugiau žalos, jeigu valdžios organai valsčiuose nebūtų paskubėję parodyti savo tikrąjį veidą. Iš suėjusių į „miliciją", vietomis po kelis asmenis, kitur ir gausiau, ir parinktų galvažudžių — buvusių sovietų partizanų ir rusų — valsčiuose ir didesnėse vietovėse buvo sudaryti specialūs būriai nacionalistiniams partizanams — „banditams" naikinti. Iš rusiško pavadinimo „istrebitelnyje otriady" tuojau atsirado trumpas lietuviškas pakaitalas „stribai". Pats faktas, o netrukus ir stribų veiksmai sukėlė visuomenės pasipiktinimą. Ginkluotoji vyrų savigyna juo labiau įtūžo, kad tarp stribų atsirado kai kurie besislapstantieji, žinantys savigynos organizuotumą, susitelkimų vietas, ryšius ir kitas savisaugos priemones. Tiems kelio atgal nebuvo gal daugiau dėl NKVD paspęstų pinklių, negu dėl atsakomybės partizanams ir visuomenei, kuri suprato, kad vargšai lengvatikiai buvo žiauriai apgauti.

Taip keičiantis padėčiai, keitėsi ir vyrų laikysena. Ji žadino miško brolių agresyvumą ir kerštо troškimą. Stribai išvažiuodavo į kaimus,

žinojo, ką visų pirma terorizuoti, kokias šeimas skelbti liaudies priešais; apkaltindami kitus, jie teisino savo plėšimus. Iki šiol miškiniai nekliudė nei metamų operacijoms sovietų dalinių, nei valdžios pareigūnų su apsauga, nors tam buvo gerų progų, kai jie pasiskirstydavo grupėmis po kelis ir ieškodavo, kur geriau prisėsti ir gal naminės išgerti. Pasitaikydavo, kad, krikdami po vienkiemius, jie praeidavo pamiškėmis, tarp gojų ir alksnynų, krūmų dengiamomis vietomis.

Stribai buvo puolami ne tik per jų „operacijas" kaimuose, bet ir nuolatos tykojami dviejų trijų pasiryžėlių prie pat miestelių ir atsparos postų. Nejaukiai pasijuto stribų šeimos. Kėlėsi į miestelius. Leipalingyje besislapstančiųjų šeimos buvo spaudžiamos ir terorizuojamos, kad vyrai išeitų iš miško ir stotų į stribus. Tai padidino galutinai išėjusių į mišką žmonių skaičių.

Pas mus, t. y. apylinkėse į pietus nuo Leipalingio, dar nebuvo įvykių su stribais, bet ateidavo žinių iš toliau. Prisimenu gal ir ne pirmą išgirstą, bet labiausiai įsimintą todėl, kad įvykio didvyriu tapo mano gerai pažįstamas Valentukevičius Pranas iš Kabelių. Šklėrių kaime siautė Marcinkonių stribai, vadovaujami „karingo" Lietuvos totoriaus, kurį žmonės vadino Šešiapirščiu dėl rankos apsigimimo; Valentukevičiukas — akiplėšiškai drąsus vyras — vienas užklupo Šešiapirštį vienkiemyje arčiau pamiškės. Šešiapirštis buvo atklydęs su savo pavaldiniu, matyt, naminės ieškodamas. Valentukevičiukas puolė abu, lyg ir šaukdamas kitus savo draugus iš miško; eilinis stribas pabėgo, o Šešiapirštis ir Valentukevičiukas susirėmė. Šešiapirštis buvo kietas, kovose jau prityręs, sužeistas gelbėjosi taikliai atsišaudydamas, tačiau Valentukevičius vikriai ir sumaniai keitė pozicijas tarp trobesių, sodybos ir sodo medžių. Dvikova užsitęsė. Jau skubėjo visas stribų būrys gelbėti savo viršininko, bet Valentukevičiukas laiku gerai pataikė ir pribaigė Šešiapirštį. Stribų Druskininkuose dar nebuvo, tik keli milicininkai ir nedidelė enkavedistų įgula. Daugiau atsirado, kaip girdėjosi, Merkinėje, Seirijuose, Šventežeryje.

Artėjo Kalėdos. Žiema buvo nusistovėjusi, užsnigtuose miškuose keliai keleliai išvažinėti rogėmis įvairiomis kryptimis, labiau pratrinti negu paprastai. Sumaniau aplankyti motiną, brolius ir sesutę Švendubrėje. Šeši kilometrai, Nemunas užšalęs, naktys tamsios. Gailėjausi prasitaręs apie tai vyrams. Mane įsigeidė lydėti Vikcius Sukackas, su juo — dar vienas (neprisimenu kuris). Išvykome. Švendubrė — kaimas gatvinis, sodybos — abiem pusėm tirštai viena prie kitos, visi gyvenamieji namai — prie pat gatvės, toliau kiemuose — ūkio trobesiai, trečioje eilėje — daržinės. Nepastebimai parsigavome net į kambarį nuo kiemo pusės, tad namiškiai — kas pas kaimynus buvęs, kas dar apie gyvulius vaikščiojęs, motina su sesute buvo kitame kambaryje — labai nustebo, mus aptikę.

— Savas vagis visus kampus gerai žino,— kalbėjo motina, mėgstanti kiekviena proga kokį priežodį pasakyti.

Užtrukome ilgiau, negu buvau numatęs. Pranas abu mano palydovus gerai pažinojo, jaunesnis brolis Juozas, labai svetingo ir šaunaus būdo, nenorėjo mūsų paleisti, nepavaišinęs kaip reikia. Buvo laiko ilgiau pasikalbėti šeimos reikalais. Mama džiaugėsi, kad nors sūnaus Alfonso padėtis yra geresnė — kaip Švedo liaudies ansamblio dalyvis, jis nuo pat ansamblio įsikūrimo turi stiprią broniruotę; tiesa, sunku dabar Vilniuje kaip ir visur, kas gyvena didesniame mieste, bet Pranas dažnai nuvažiuoja ne tuščiomis.

Su Pranu buvo kalbama apie kaimo reikalus. Suimtas kaimynas Vladas Smaliukas. Įskundė ne kas, o seserėnas — Kairelio Jonas. Išvežė na-

bagą kažkur toli į šiaurę. Keliolika vyrų, tarp jų ir pusbrolis Albinas, gerai susitvarkė, gavę broniruotes. Rado kažkaip priėjimą Gardine, gerai patepė namine, lašiniais ir tapo labai reikalingais statybininkais. Darbas sunkus, toli nuo namų, bet tokie nepatogumai — niekis prieš nerimą ir pavojus. Atvažiuoja sekmadieniais, tempia naminę ir skerdieną, pažįstamiems aiškina, kad visi kaimo vyrai yra karo statybose prie Gardino. Todėl valdžia ir įvairūs ieškotojai vis mažiau domisi Švendubre,— kalbėjo Pranas su pasitenkinimu.

Kūčių vakarą, Kalėdų dienomis ir Naujųjų metų naktį frontas į vakarus jau ne dunksėjo, kaip nuo rugpjūčio pradžios, o aidėjo salvėmis visame girdimame ruože, jautėsi lyg ir žemės bangavimas.

— Tai todėl, kad žemė įšalusi,— kalbėjo žmonės.

Kažkaip visai ramiai praėjo sausio mėnuo. Tikras partizaninis gyvenimas mūsų būriui prasidėjo vasario pradžioje. Šaltą žiemos vakarą prieš vakarienę sėdėjome prie stalo, kai Tiutinas nenoriai sulojo kaip ant svetimų, t. y. ne iš savo kaimo. Mudu su Gončiu pasitraukėme. Dar girdėjome įeinančius žmones, kurie sveikinosi su šeimininku kaip pažįstami. Netrukus į antrą namo pusę, kur mano ir Gončios šeimos turėjo po kambarį, įėjo dėdė Šerkšnas ir apskelbė, kad savi, be to, tiesiog pas Vytautą Gontį su reikalu. Buvo trise. Černiauskų Šerkšnas, Liudas Vailionis iš Mizarų ir trečias, kurio ir dėdė nepažino. Štai ką jis papasakojo, po to perdavė svarbų prašymą: Buteliznoje apsistojęs partizanų būrys, kuriam vadovauja vyr. ltn. Šimonis iš Liškiavos, susiorganizavęs į pastovų kovos dalinį, keičia apsistojimo vietas, dabar pajudėjo panemuniu į pietus. Iš pradžių buvo apie keturiasdešimt vyrų — liškiaviškių, iš Vilkiautinio, Gailiūnų, Žeimių ir kitų apylinkės kaimų, bet jau padidėjo nuo anos Leipalingio pusės — apsistojus būriui Mizarų vienkiemiuose, prisidėjo mizariškiai — dabar jau apie šešiasdešimt kovotojų. Vadovauja Lietuvos kariuomenės karininkas, prityręs kautynėse, šaunus, mėgstamas. Sužinojęs apie Gontį Kmielavoje, vyr. leitenantas siunčia pas jį šios apylinkės vyrus ir prašo atvykti į pasitarimą Buteliznoje. Neprisimenu, ką pasakė Gontis, aš klausiausi kaip pašalinis, nors buvau susidomėjęs šita žinia. Pasiuntiniai atsisakė pavaišinimo, aiškindami, kad abu po vakarienės ir kad skuba. Dėdė Šerkšnas nusprendė:

— Na tai einu kinkyti kumelaitę. Po pusvalandžio būsime Buteliznoje.

Žiemos kelias geras, kumelaitė nejaučia šešių vyrų svorio — tik tylūs rogių girgždėjimai. Ir pusvalandžio netruko, kai išnėrėme iš miško į gyvenamą laukymę. Trys Bučionių vienkiemiai, netoli už gojelio — ketvirta sodyba. Pamiškėje sulaikė pasislėpusi sargyba — du kailiniuoti su automatiniais ginklais. Išgirdę parolį, praleido. Sargyba prie trobesių atpažino savuosius. Įeiname. Keista, pamačius kambariuose tiek daug vyrų ir ginklų. Nuo stalo pakyla būrio vadas Šarūnas (vyr. ltn. Šimonis). Abu karininkai pasišalina pasitarimui. Po to — bendra kalba su Gončiu ir manimi prie sėdinčių už stalo vyrų.

Mudu su Gončiu tik dabar sužinojome, kad sausio 27 d. prasidėjo galinga raudonosios armijos ofenzyva nuo Baltijos iki Karpatų, vokiečiai pralaimi, traukiasi, gali greit prieiti prie karo pabaigos. Momentas svarbus lietuviams: reikia skubiai pasiruošti ginkluotai kovai už nepriklausomybę. Tam tikslui būrys ir leidosi į gilesnį reidą. Gontis mąstė. Buvau ketinęs pasvarstyti visos lietuvių tautos perspektyvas, bet, pasižiūrėjęs į vyrus, susilaikiau porą valandų. Šarūno būrys kitam apsistojimui išvyks į Mačiūnus. Grįždamas iš reido, užsuks pas mus. Dėdė Šerkšnas, porą kartų nusikrenkštęs, pradėjo kažką pats sau murmėti. Jautėme, kad jis nepatenkintas. Pa-

galiau dėdė pasakė, kad nepritaria vykti toliau į pietus — ten ir kitokių žmonių pasitaiko. Buteliznoje ar Kmieliavoje, kaip ir kitur mūsų apylinkėje, būrys galėtų savaitę saugiai stovyklauti.

Vasario 6 d., apie pusiaudienį, keliu nuo Smališkės žengė apie dvidešimt ginkluotų vyrų. Didesnė jų dalis pasuko pamiške į Valentų ūkelį ir į Kancevičių sodybą, kiti ėjo toliau keliu ir sustojo prie Šerkšnų — mūsiškiai iš Šarūno būrio. Pritrenkė liūdna žinia: Mačiūnuose būrį anksti rytą trijuose viensėdžiuose netikėtai užklupo stiprus sovietų karinis dalinys; žuvo šeši kovotojai, taip pat būrio vadas Šarūnas. Likusiems iš siautimo pasisekė prasiveržti per užšalusią Ančią į mišką. Jie žygiuoja ana puse Seiros — Didžiasalio ir Kaziulių linkme.

Ši grupė užsuko į Kmielavą pasitarti dėl padėties su vyr. ltn. V. Gončiu. Apsistota iki nakties. Šerkšnas iš Černiauskų buvo lengvai sužeistas į koją. Pakeitus tvarsčius ir pailsėjus, jautėsi gerai. Iš viso buvo dar keli — laimė — lengvai sužeisti. Grupei vadovavo nedidelio ūgio, judrus kovotojas Zuikis, turintis visą pavaldumą ir pasitikėjimą (pavardės neprisimenu). Iš pasikalbėjimų su grupės vyrais supratau, kad autoritetą jis įsigijo per nelemtas kautynes savo drąsa, sumanumu bei valdymo įtaka, išeinant iš keblios padėties bei didesnio sutrikimo.

Toliau kalbantis, paaiškėjo įvykio detalės. Būrys pasiekė Mačiūnus pavakare, taigi galėjo būti pastebėtas, apsistojus trijuose vienkiemiuose prie Ančios, žinia galėjo pasklisti per kaimą ir pasiekti išdaviką; nebuvo jokios abejonės, kad kažkas tiesiog užvedė sovietų karinį dalinį. Tai liudijo užpuolimo eiga: įpuolęs sargybinis šūktelėjo, kad šaudoma ta linkme, kur išvykęs pakeliu per kaimą dviejų kovotojų patrulis, beveik tuo pačiu metu prasidėjo artimas dviejų vienkiemių apšaudymas; priešas prislinko arti, turėdamas tikslius nurodymus, o tai buvo įmanoma dėl pušynėlių ir krūmais dengiamų vietų. Besiveržđami į kiemą žuvo Liudas Vailionis iš Mizarų ir būrio vadas Šarūnas. Greičiausiai žuvo patrulis, vienas buvo nukirstas ant užšalusios Ančios. Trečiasis šaudymas vienkiemyje prasidėjo gal po dešimties penkiolikos sekundžių.

Ano vienkiemio kovotojams padėjo sėkmingai prasiveržti Rudis iš Snaigupio (nežinau, ar tai buvo slapyvardis, ar pavardė, nors vėliau su tuo kovotoju susipažinau ir mačiau jį kautynėse). Rudis, pastebėjęs, kad visai arti yra priešo kulkosvaidis, dviem taikliais pistoleto šūviais nukovė kulkosvaidininką ir jo padėjėją, pribėgęs prie kulkosvaidžio, pradėjo iš peties apšaudyti matomas ir nujaučiamas priešo pozicijas. Be nuostolių išsiveržę šeši vyrai, užgulę grandine, paleido stiprią ugnį ir sudarė sau manevravimo galimybę; patys tvarkingai traukdamiesi, jie padėjo saviškiams iš anų dviejų vienkiemių. Priešas, be dviejų nukautų, greičiausiai turėjo ir sužeistų.

Vyrai buvo nusiminę, bet nenustojo vilties. Dėl to ėjo per Kmieliavą. Tikėjosi, kad vadovavimą perims vyr. ltn. Vytautas Gontis — Alseika. Pakampiais tūpčiojęs būrys telaukė. Matyt, Zuikis jau kalbėjosi su Gončiu. Mačiau tai iš jo veido: buvo gal net kiek nusiminęs, rūstesnis ir susimąstęs. Supratau jį, kai Gontis paprašė mane pasikalbėti. Jis aiškinosi negalėsiąs pakelti žygiuočių sunkumo dėl įkyraus kojos skausmo — sirgo, rudenį vos galėjo judėti — tai ir aš gerai žinojau — buvo geriau, beveik visai gerai, bet kaip tik dabar negalavimas vėl atsiliepė. Apie tai dar nieko nesakęs žmonai nei kitiems namiškiams pas Šerkšnus. Tikėjau ir netikėjau. Man atrodė, kad Gontis kitaip žiūrėjo į padėtį ir reikalus, negu žuvęs Šarūnas. Jeigu ne tragiška nesėkmė, kalbėtų šiuo metu su Šarūnu asmeniškai — tikriausiai būtų kitaip.

Gaila buvo Zuikio ir jo žmonių, kad susijungs su visu Šarūno būriu. Tada žygio misija liktų dar labiau nenusisekusi. Mūsiškių veiduose — vien klausimas: ką darome?

— Aš einu! — pasakiau.

— To ir laukiau,— atsiliepė pirmas Barzdukas.

Nudžiugo abu jaunesni Sukackai — Viktoras ir Zigmas. Prisidėjo du Savickai ir dar vienas, iš Mikalinos. Aštuntas — Sukacko giminė, ateivis, pavarde Sotnikas. Pasiruošti neužtrukome. Vadovauti mūsų skyriui kaip kovos vienetui pavedėme puskarininkiui Savickui, kuris tuojau prisistatė su skyriumi Zuikiui — jo bendrai vadovybei iki Šarūno būrio susitelkimo ir persitvarkymo. Zuikis, išsirikiavus padidėjusiai grupei, priminė ir papildomai išaiškino įvairius kliūčių įveikimo variantus žygiavimo metu. Naktis buvo apytamsė, vėjo blaškomuose debesyse narstė mėnulis.

Ėjome per Seirą ties Jurkoniais, šalia Vilkanastrų, pro Didžiasalio ežero galą. Toliau miško ir pamiškės keliu pasiekėme Kaziuliuose Leipalingio-Druskininkų plentą. Buvo po pusiaunakčio. Iki pirmojo kaimo, kur buvo numatyta apsistoti, liko keli kilometrai per mišką sniego keliais. Vis dar buvome didžgirės plote. Už plento miškas tęsėsi iki Avirio ežero ir Veršių kaimo prie Leipalingio (2 km), kita linkme — iki Baltašiškės kaimelio ties Druskininkais anoje Nemuno pusėje. Dideliu iškilusiu iškyšuliu, kuris dėl ploto ir sąsmaukos su giria buvo išsiskiriantis miškas, apėjome viensėdžius iš rytų. Kitoje kaimo pusėje miškas siekė Avirio galą, už didelio Ricielių kaimo į šiaurę 4—5 km atstumu driekėsi tamsi Žaliamiškio riba. Įsiminiau vaizdą, šviečiant mėnesienai: ne tik gėrėjausi nematytu žiemos peizažu, bet ir partizaniškai žvelgiau į jį. Į vieną iš atokiai nuo pamiškės išsidėsčiusių vienkiemių nuėjo Zuikio patrulis. Ten buvo palikta žinia, kur toliau vykti susitikimui su būriu. Įėjus patruliui į pirkią, Zuikis pradėjo žvalgytis pro žiūronus, matyt, laukė kokio ženklo. Taip ir buvo. Pajudėjome vienkiemio link. Ten išskirta grupės dalis nuėjo į gretimą vienkiemį.

Čia apsistojome visai dienai. Į pavakarę, sutemus, persikėlėme į kitą vietą, kur turėjo įvykti susitikimas su visu būriu ir galbūt nauju jo vadu atsargos j. ltn. Lukošiūnu. Mūsų skyrius liko sargybos ir parengties tarnyboje, likusieji suvirto ant atneštų kūliais šiaudų, tik nusiavę batus. Panašiai buvo ir kitiems vienkiemyje. Pusryčiai buvo vėlokai. Mums — pirmieji partizaniški pusryčiai. Parengties tarnybą perėmė kitas skyrius, sugulėme vienas greta kito tikrai partizaniškam poilsiui. Nors praėjusią dieną ir naktį patyrėme stiprių pergyvenimų, kietai užmigome.

Kai prikėlė pietums, jau buvo gerokai po pusiaudienio. Zuikis painformavo apie padėtį. Turėjo žinių iš visų aplinkinių kaimų, o tie buvo gavę jų organizuotai iš toliau. Abiejuose vienkiemiuose buvo ramu; jei užeidavo kaimynas, užsukdavo pravažiuojančios rogės ar kokia moteriškė atklumpindavo su reikalu — paprastas žiemos judėjimas vienkiemių kaime.

Pirmoji diena neapsiėjo be įvykio. Kovotojai iš kito vienkiemio sulaikė du raudonosios armijos kareivius. Jie buvo pasidavę vokiečiams ir aiškinosi einą į savo dalinį, ieškodami jo arčiau fronto, bet negalėjo išaiškinti, kodėl nėjo pagrindiniais keliais, kur galėjo pagauti mašinas, važiuojančias fronto linkme. Išgirdęs tai, stengiausi negalvoti ir nesiteirauti, kas bus toliau.

Pajudėjome kitos nakties žygiui. Pamiške, netrukus lauku, slėniais, tarplaukių gojeliais, miškeliais ėjome į lygumą — plačią lygumą nuo Gailiūnų iki Nemuno vingio, nuo Merkinės į vakarus ir nuo Levūnų kaimelio — vėl stačiai į šiaurę, nuo Guobinių, Ricielių iki Žeimių, Gudelių.

Avirio ploto viduryje — iškili Liškiava su savo balta bažnyčia, vienuolynu ir piliakalniu, dar išlikusia pilies griuvėsių žyme. Gailiūnų kaimas didelis, vienkiemiais išsidėstęs nuo Baltašiškės iki Liškiavos. Antroje linijoje, jau ant aukštumos, už šlaito, vietomis apaugusio medžiais ir krūmais, labiau pakrikę vienkiemiai iki Ricielių ir Snaigupio.

Apsistojome Gailiūnuose prie Ricielių keturiuose ar penkiuose viensėdžiuose, esančiuose arti vienas kito. Čia susirinko visas Šarūno būrys. Paaiškėjo, kad, Šarūnui išvykus į reidą, apie Liškiavą organizavosi papildymas su j. ltn. Lukošiūnu. Dabar susitelkė apie aštuoniasdešimt vyrų, ginkluotų ne mažiau kaip aštuoniais kulkosvaidžiais, dešimtukėmis ir šiaip jau rinktiniais ginklais. Prisistačiau j. ltn. Lukošiūnui. Papasakojau apie mūsų naminį būrį ir jo skyrių, dabar laikinai prisijungusį prie Šarūno būrio, susiorganizavusio į stiprų kovos vienetą. Pirmą susitikimo dieną daug kalbos nebuvo. Ilgesnis pasikalbėjimas buvo atidėtas kitam kartui.

Tris savaites teko klajoti su Šarūno būriu plynėje tarp Žaliamiškio ir Nemuno viena linkme ir nuo Ricielių iki Kibyšių šiaurės kryptimi — iki Panaros mūšio vasario 28-ąją. Po to būrys išsiskirstė ir persiorganizavo į Šarūno rinktinę, parengus kitą išsilaikymo ir kovos taktiką. Per tą laiką tik du kartus trumpai apsistojome Žaliamiškio pakraštyje, šiaip dienojome vienkiemiuose, keldamiesi iš vakaro į kitą vietą. Kur ir kaip iš eilės — dabar sunku prisiminti, vien tik įvykius galima atpasakoti taip, kaip jie sekė.

Ateidavo vis naujų vyrų. Per keletą dienų būrys išaugo iki šimto kovotojų. Persikėlėme iš Gailiūnų į Liškiavos vienkiemius kažkur arčiau Dubaklonio. Kitą dieną netoli peržygiuota apsistojimui Vilkiautinyje su būrio vadovybe ir dviem skyriais pas ūkininką Baltaduonį; kiti apsistojo keliuose gretimuose vienkiemiuose. Po vakarienės būrys kėlėsi link Žaliamiškio. Ėjęs šalia Lukošiaus, vienoje vietoje sustojau pakiliau ir stebėjau praeinančią virtinę. Ji buvo ilga, nes laikytasi atstumų tarp žygiuojančiųjų, skirstė ją nešami ant pečių kulkosvaidžiai; du kovos būriai, kiekviename būryje — po keturis skyrius. Lenkdamas virtinę, vienoje vietoje išgirdau, matyt, vietinių kalbą, kad apsistota bus greičiausiai pas to paties Vilkiautinio Žaliaduonį, negali būti kitaip. Susidomėjęs sulėtinau žingsnį ir išgirdau žiupsnelį vietinio folkloro:

— Žaliepienis baisiai užsigautų, sužinojęs, kad stovyklavome pas Baltaduonį, o jį — Žaliaduonį — aplenkėme. Juk Žaliaduoniai nuo seno skelbia, kad pas juos ne blogesnė, o gal ir geresnė duona negu pas Baltaduonius.

Taip ir yra pas Žaliaduonius, žinoma, neapsieinama tik duona.

Iš tikrųjų, apsistota buvo ten. Neprisimenu, pas kuriuos „duonius" buvo geresnė duona, kadangi dėmesį nuo jos atitraukė nepaprasti būrio svečiai, ryšininkai — emisarai iš Alytaus ir iš toliau. Man pačiam neteko su jais susipažinti ir kalbėtis. Atvykusieji siūlė jungti kovos ir organizacinius būrius į vieną partizanų kovos struktūrą, paklusti vienai vadovybei, kuri faktiškai veikia nuo 1941 metų birželio mėnesio sukilimo ir davė organizacinį pagrindą vokiečių okupacijos metais.

Lukošius paklausė mane, ar esu girdėjęs apie „kęstutėnus". Kai pasakiau, kad girdėtas tik pats vardas, Lukošius papasakojo man daugiau. Krikščionių demokratų žmonės, daugiausia iš politinių partijų, pasidarbavę rezistencijai organizuodami ir ginkluotą pasipriešinimą. Dabar jie siekia sujungti visus kovos būrius. Lukošius atsakęs „kęstutėnams", kad šiuo klausimu teks pasikalbėti su visu būriu. Toks ryšys yra ir bus palaikomas kaip sutarta. Aš išreiškiau nuomonę, kad partizaninis judėjimas bus greičiausiai apėmęs visą Lie-

tuvą, tai ar yra prasmė kurti organizacinę struktūrą vienos politinės partijos vardu ir paklusti tik jos vyriausiajai vadovybei — reikia jungtis bendrai vadovybei, kaip bendra, nepolitinė buvo Lietuvos kariuomenė. Prie to klausimo negrįžome.

Kalbėjausi su Lukošiumi apie laisvo laiko panaudojimą. Klausimas buvo iškeltas pasitarime su skyrininkais. Visi pritarė, kad vyrai neturi nuobodžiauti ir patys ieškoti užsiėmimo, iš kurio nedaug naudos. Būrio dvasinei būsenai lošimas kortomis gali likti kaip pramoga, neneigiami ir pasakoriai, jeigu jų „melodijos" nenukrypsta į nešvankumus arba tuščius pasigyrimus. Martynas, matyt, veikęs jaunimo organizacijose, tuojau surašė uždavinius ir pasiūlytas veikimo kryptis. Būtina nuosekliai apmokyti naujokus ir netarnavusius kariuomenėje, kalbėtis temomis iš Lietuvos istorijos, ypač nepriklausomybės atgavimo ir tarpukario dienų, taip pat apie vykstantį karą, rengti žinių konkursus iš Lietuvos istorijos, geografijos, literatūros, nusižiūrėti pasakorius ir kalbėtis su jais dėl ruošiamų pasakojimų iš kaimo ir regiono buities, folkloro, tarnybų Lietuvos kariuomenėje ar lietuviškuose kariniuose daliniuose — atsipalaiduojant nuo raudonosios armijos lietuviškam korpusui savisaugos daliniuose, vietinėje rinktinėje, savigynos būriuose prieš lenkus, sovietus ir vokiečius ir pan.

— Gal susidainuoti pabandyti? O gal ir laikraštuką išleisti? — pasišovė eiliuotojas, dzinguliukų kūrėjas ir karikatūristas viename asmenyje.

Žygiavimai, apsistojimai ir stovyklavimai pastogėse tapo jau rutinuota tvarka. Man buvo įdomu pažinti naujas vietoves ir naujus žmones. Pamėgau Liepiškių kaimą prie to paties vardo ežero — vėliau tenai dažnai lankiausi partizaniniais reikalais. Ežeras pailgas, tęsiasi nuo Liškiavos viensėdžių iki Žaliamiškio. Liepiškiai nors irgi išsiskirstę sklypais, bet išlaikė gatvinio kaimo vaizdą. Prie kelio pagal girią vienoje pusėje — ežero galas, kitoje — keliu atkirstas miško iškyšulys. Tokia stovyklavimo vieta pareikalavo stipresnių apsaugos priemonių. Dienos metu Žaliamiškio pakraštyje ėjo tarnybą parengties skyrius su dviem kulkosvaidžiais. Buvo dažnesni tolesnės žvalgybos ryšiai: vis kas nors užvažiuodavo rogėmis į Liepiškius arba buvo sulaikomas pamiškėje ant kelio, atpažinus pagal sutartus ženklus.

Aiškėjo įvykių vaizdas apie Merkinę, Seirijų ir Miroslavo apylinkėse, ir apie Simną už Alytaus nuo vėlyvo rudens, per Kalėdas, Naujuosius metus ir sausio mėnesį. Mūsų skyrių sukrėtė pasakojimai apie Klepočių kaimo tragediją Merkinės valsčiaus užnemunėje. Mums paaiškėjo, kad juo toliau į Lietuvą, tuo daugiau veikė didesnių kovos būrių. Jie buvo gerai ginkluoti, bet per daug šaunūs ir per daug pasitikėjo savo šalimi bei visuotiniu žmonių prielankumu; taigi būta ir netikėtumų — kaip Šarūno būriui Mačiūnuose, o nuostolių — ir daugiau. Tikras partizanavimo mokslas nepigiai atsieidavo.

Nepaisant slaptumo, atsargos priemonių ir drausmės reikalavimų, paaiškėdavo spragos saugos sistemoje; žiūrėk, dienojimo metu ir pritampa kokia nors moteriškė prie kovotojo — jauna jo žmona arba sužadėtinė. Tuojau santūrūs išsiaiškinimai, kitą kartą — tiesiog tardymas. Kartą ir man teko talkinti tokiame reikale. Naras buvo šaunus vyras, jo žmona — gražuolė, gyvo būdo. Sėdi atskirai — draugai, labai paslaugūs tokiais atvejais, sudarė tam sąlygas — čiulba, džiaugiasi... Užmezgiau pasikalbėjimą taip, kad be jokių išsiaiškinimų, juo labiau įtarimo, sužinočiau, kas buvo reikalinga.

Naras išėjo į kovos būrį, bet nepasakė žmonelei, kur ir į kokį, pagaliau pats to nežinojo. Pateko į Šarūno būrį per draugus ir pažįsta-

mus Žaliamiškio apylinkėse. O žmonelė ieškojo, surado ryšį su Šventežerio būriu, bet ten vyro nebuvo. Sužinojusi apie partizanų būrį, veikiantį už Žaliamiškio, o gal ir toliau, turėdama giminių apie Liškiavą, pakeliavo ten. Nelengva buvo rasti Šarūno būrį. Atsitiktinai pataikė į stovyklavimo vietą. Iš netolimo ūkio atbėgo į kaimyninį, kuriame buvo partizanai, tik skarelę užsimetusi, tai ir nebuvo jokio įtarimo. Iš karto gerai pataikė — savąjį atpažino, pripuolė... tik skyrininkas susidomėjo Naru, kad, taip meiliai mergelę prisikalbinęs, vyrų pavydą kelia; Narui nebuvo leista aplankyti šeimos. Pasakojimu patikėjome, žinoma, buvo paklausta apie gimines ir pažįstamus prie Liškiavos — nesunku buvo patikrinti duomenis. Leidome moteriškei pasidžiaugti savo priesaika dar vieną parą.

Apsistojimą ir stovyklavimą Levūnų kaimelyje ryškiai prisimenu dėl dviejų aplinkybių: dėl pačios vietovės ir dalyvavimų „operacijoje". Levūnų kaimelis nedidelis, neišsiskirstęs viensėdžiais, nors kaip ir kiti kaimai — sklypinės žemėtvarkos. Buvo pačiame stovyklavimo plote šiaurės vakarų pakraštyje, aukštame Nemuno krante, prie vingio į šiaurę. Gražus ąžuolyno ir kitų lapuočių šlaitas. Iš aukštumos buvo galima stebėti slėnį dviem kryptimis: nuo Merkinės ir į Krikštonis, Nemunaitį. Pagalvojau: tokia nuostabi vieta — net pavydo ar nusivylimo jausmą patyriau; mat iki šiol buvau pratęs laikyti Nemuną gražiausiu mano kaimo — Druskininkų ruože, prie legendinio Raigardo su Gerdašių bažnytkaimiu, Lipliūnų viensėdžiais atviroje laukymėje, slypinčiais tarp gojelių ir priemiškės Diržais ir Mizarais kitoje Nemuno pusėje. Pristojo prie manęs svajonė: jeigu išliksiu gyvas, jeigu Lietuvėlė bus laisva, perplauksiu baidare Nemunu per visą Lietuvos kraštą iki Baltijos. Prisiminimus prof. Kolupailą, svajonė išaugo: nuo pat Nemuno ištakų iki įsiliejimo plačiomis atšakomis į jūrą!

Žiliškiuose buvo įsikūręs stribų postas. Po teroro veiksmų prieš niekuo nekaltus Merkinės gyventojus „valdžia" jautėsi saugiai, tarėsi pajėgia valdyti visą apylinkę. Stribai, įsigalėję labiau negu kituose valsčiaus centruose, organizavo atskirus postus stambesnėse kaimų vietovėse, pasirinkdami tinkamus pastatus. Jie vertė dėtis į „savisaugą prieš banditus" vietos gyventojus, sustiprinti postų įgulas nakties budėjimų metu. Iš Levūnų žvilgsnis toli aprėmė lygumą anoje Nemuno pusėje, iš lėto nuolaidžią į pakrantę.

Už poros kilometrų buvo vieniša vidutinio dydžio Ryliškių sodyba su plytų gyvenamuoju namu ir mūriniais ūkio pastatais. Sumanyta pulti Merkinės stribų postą. Žvalgai pro žiūronus nustatė, kad vienkiemyje sukinėjasi ne daugiau kaip septyni vyriškiai, kai kurie ginkluoti, visi civiliškai apsirengę, nepastebėta jokio ūkinio judėjimo. Sudarytam specialios paskirties skyriui vadovauti buvo paskirtas Aras, buvęs liktinis, pirmojo ulonų pulko puskarininkis. Pasiprašiau ir aš į tą skyrių.

Paryčiui išvykome uždavinio vykdyti. Perėję užšalusį Nemuną, vingio pakrante ir per atvirą lauką užėjome į vienkiemį nuo kylančios lygumos pusės. Buvo jau gerokai prašvitę. Skyrius užėmė pozicijas prie ūkio trobesių. Keli vyrai buvo pasiryžę tuojau pulti postą iš arti, bet Aras sudraudė juos. Tyla, jokio sargybinio. Aš ir Aras žvalgėme gyvenamąjį namą. Pro žiūronus buvo galima įžvelgti pro langus, kas viduje. Šuo ardėsi, bet niekas iš namo nepasidomėjo, kas kieme. Miega žalčiai! Vienas partizanas iš arčiau šūktelėjo:

— Kas girdėti, vyrai? Ar sumigote? Kur sargybinis?

Niekas neatsiliepė. Tada, mums nusitaikius į langus, du vyrai puolė pro duris. Jos buvo neužsklęstos. Tuo pat metu pastebėta, kad bėga ginkluotas vyriškis į Merkinės pusę —

jau gana toli, tiek, kad nebuvo prasmės šaudyti. Užimtame pastate rasta pagyvenusi moteriškė, mieganti užpečkyje, kitoje namo pusėje paliktas atidarytas langas, kambariuose — stribų buvimo pėdsakai. Apklausinėjama moteriškė aiškino, kad stribai kažkur išėję iš vakaro — tai dažnai pasitaiko — ir dar negrįžę. Buvo palikę du sargybiniai.

Toliau vyko tardymas: kiek stribų, kaip ginkluoti, kas dabar jiems vadovauja, kokius pažįsta? Iškvosti išsigandusią moteriškę lengvino tai, kad kai kurie mūsų skyriuje buvo vietiniai, t. y. iš Merkinės valsčiaus, jau turėjo žinių ir gerai spėjo. Paklausta, kur koks šių namų vyras, ji negalėjo įtikinamai paaiškinti, tik verkšleno dėl nelaimės, kad stribai apsėdo jų vienkiemį, šeima išsineštdino pas gimines į kitą kaimą. Vyrai taip pasisukinėjo po kambarius ir virtuvę, kad tikriausiai moteriškė pamatė dvigubai daugiau partizanų, negu mūsų buvo. Apleidžiant taip netikėtai ir lengvai apvaldytą „priešo" postą, buvo įsakyta perduoti stribams ir vienkiemio šeimininkui, kad jeigu stribai nepasitrauks į Merkinę, tai bus sunaikinti, o vienkiemis išgriautas.

Grįžome be tikėto laimėjimo įspūdžių. Pakeliui svarstėme, kas galėjo atsitikti, kad stribų nebuvo. Kur dingo antrasis paliktas sargybinis? Greičiausiai kokie penki ar šeši buvo išėję paplėšikauti naktį, terorizuoti žmones, tikinti, kad valdžia yra stribų rankose. Antrasis sargybinis, matyt, buvo anksčiau išbėgęs ir nepamatytas migloje. Galima buvo spręsti, kad sargybiniai budėjo ir pastebėjo ūkio pastatų apgulimą. Vieni partizanai apgailestavo, kad nebuvo apsupimo, kiti reiškė nuomonę, kad neapsimokėjo taip rizikuoti, užimant pozicijas atviroje vietoje, nebent buvo galima išstatyti kulkosvaidį atokiai stebėjimui ir bėgančių stribų apšaudymui. Aras tylėjo, pagaliau tarė, kad vieno partizano gyvybė yra brangesnė, negu laimėjimas, kad ir dešimt stribų nukovus. Savo ruožtu pratimas buvo geras, ir pamoka buvo gera. Vis dėlto nusivylimas liko.

Gavę dvi laisvas dienas, išsirengėme visi išvykon, tik Sukackų Zigmas liko. Jis sutiko Šarūno būryje draugą, kaip ir jis, buvusį „plechavičiuką", o jo tėviškė buvo būrio stovyklavimo plote. Tas draugas turėjo seserį, kuriai Zigmukas patiko, tad ji abu meiliai globojo. Priėję Ricielius, pasiėmėm gerą rogių pakinktą dviem arkliais ir praskriejome mėnesienoje iki Didžiasalio. Ten viename vienkiemyje įsakėme ryte nuvaryti jį į artimiausią viensėdį prie Ricielių stovyklos ir palikti nepastebimai, o jeigu kas pastebėtų ir prakalbintų, tai nesakyti, iš kur pakinktas atvarytas.

Nepilną valandą žygiavę, pasiekėme Dulgininkus — Kmieliavą. Galima buvo ramiai aplankyti savo namus. Džiaugėsi namiškiai, daugiau kaip dešimt dienų nerimavę dėl mūsų. Apsitvarkę pasirengėme grįžti į būrį. Paskutiniuoju momentu paaiškėjo mano „nelaimė": javų kūgyje paslėpto karabino diržą suėdė pelės, liko tik medinės sagtys. Toks gražus buvo lietuviško karabino diržas! Jaučiausi nuskriaustas kaip vaikas, tik pravirkti nederėjo, užtat keikiausi sodriai. Draugai pagelbėjo: gavau austinį šautuvo diržą kaip sovietų armijos ginkluotėje.

Iki Kaziulių pavėžino savieji. Žygiavome iki Gailiūnų vienkiemių už Snaigupio, iš ten patikimas žmogus pavežė mus iki Vilkiautinio, kur buvo sutarta ryšio vieta. Paryčiui buvome jau būryje, kuris stovyklavo prie Kibyšių.

Toje apylinkėje stovyklaujant, du kartus būrys artimai susiėjo su priešu. Apie pusiaudienį plentu nuo Leipalingio į Merkinę ėjo sovietų karinis padalinys — apie trisdešimt žmonių. Pasukęs nuo plento į vienkiemius, jis artėjo nedaug pakrikęs. Keliavo į sodybas, matyt, maištaudamas. Buvome apsistoję ke-

turiuose vienkiemiuose, kiek atokiau nedidelio miško. Pozicijos buvo pasirinktos prie vienkiemių ir tarp jų. Jeigu priešas peržengtų nustatytas ribas, patektų į stiprią ugnį iš gana arti. Kitas veiksmas būtų priklausęs nuo padėties. Priešas neperžengė ribos. Grįžo į plentą ir nužygiavo toliau.

Kitą dieną, būriui nedaug pakeitus stovyklavimo vietą, panašiai pasikartojo, tik toks skirtumas, kad sovietų padalinys, šį kartą gausesnis, ėjo plentu nuo Merkinės, taip pat lankėsi po vienkiemius ir artėjo prie miško, kurio pakraštyje mūsų būrys buvo užėmęs geras pozicijas priešui apšaudyti ir apsupti. Ateiviai buvo pastebėti anksčiau, taigi buvo galima anksčiau nepastebimai išeiti į mišką ir apgalvotai išsidėstyti ant priemiškio kauburėlių. Ir šį kartą nustatyta riba nebuvo peržengta. Daugumui būrio vyrų nepatiko tokia priešų laimė, bet netrukus jie bent kiek atsigavėjo.

Apie vasario dvidešimtą atšilo, buvo gražios, saulėtos dienos, bet naktimis gerokai pašaldavo. Vis dažniau būryje buvo kalbama apie netolimą stovyklavimą gamtoje. Tuo tarpu dienos ėjo, skaičiuojamos persikėlimais į kitas stovyklavimo vietas pastogėse. Vieną stovyklavimą, jau atolaidžio metu, vaizdžiai atsimenu. Tai buvo prie Žaliamiškio, ne per toliausiai nuo Leipalingio-Merkinės plento, bet jau į Liškiavos pusę. Nedidelėje aukštumoje buvo gana plati dauba, apaugusi riešutynais, toje dauboje du viensėdžiai — taip pat savotiški: ūkio pastatai apgaubti medžiais ir krūmais, du gyvenamieji namai, vienas prieš kitą per daubos veją,— su įstiklintais priebučiais. „Graži vieta ir tinkami namai. Ar ne koks vasarojimų kampelis?"— pagalvojau.

Dalis būrio apsistojo dviejuose viensėdžiuose prie daubos, abiejose jos pusėse. Įprasta paros programa: sargybų ir patrulių tarnybos paskirstymas, vakarienė, ilgas vakarojimas su apsilankymais vieni pas kitus vienkiemiuose, štabo pasitarimas.

Paryčiui, gal valandą prieš aušt ant — aliarmas! Ryšininkai pranešė, kad nuo vieškelio palei Žaliamiškį stribai ir kariškiai slankioja po vienkiemius. Įsakymas: įsijungti į grandies vidurį — bus puolimas! Užėmėme pozicijas, vieškelis buvo ne daukiau kaip už keturių šimtų metrų. Buvo matyti keletas siluetų prie trobesių ir rogės ant vieškelio. Abu grandies sparnai, pasidavę į priekį, ėmė šaudyti, viduriui buvo įsakyta užimti artesnę poziciją, perbėgant pakaitomis, ir taip pat pradėti apšaudymą. Turėjau progą pamatyti šalia Rudį, pasižymėjusį Mackūnuose. Buvo vidutinio ūgio, nestambaus sudėjimo, dėvėjo juodą žiemos apsiaustą ir juodus veltinius su kalošais. Stačiais iš kulkosvaidžio nuo peties žėrė trumpomis serijomis.

— Tik ne į pastatus! — riktelėjo skyrininkas.

Žiūrėjau pro žiūronus. Nuo vieškelio kažkas ėjo, mosuodamas rankomis virš galvos. Galima buvo aiškiai suprasti, kad duoda ženklą nešaudyti. Kai mūsų ruože nutilo šūviai, pasigirdo šauksmas:

— Nie strieliat. Svaji!

Skyrininkas šaukė:

— Kas per velniava!

Mūsų vidurys nešaudė ir dairėsi, kas arčiau vidurio. Netrukus paaiškėjo, kad abu sparnai jau ant vieškelio, dešiniajame tolo šūviai palei vieškelį į plentą. Ant vieškelio — mūsiškių šurmulys kaip turgavietėje ar per atlaidus. Kas atsitiko? Iš trumpų atsakymų buvo galima suvokti, kad tai stribai nuo Seirijų. Jiems vadovavo jaunas Lietuvos ruselis kariška apranga. Paėmė jį ir dar du stribus, kiti pabėgo savo rogėmis. Stribų vadas pagalvojo, kad juos puola sovietų arba Merkinės stribai, ir tokiu būdu pateko į nelaimę su dviem savo pavaldiniais.

Priėjome paeiliui pasižiūrėti į juos. Anas Lietuvos ruselis buvo

aukšto ūgio, naujutėle sovietų karininko uniforma. Dairėsi į šalis, lyg vis dar nesupratęs, kas atsitiko. Abu stribai sėdėjo sukniubę namo pasienyje. Vidutinio amžiaus ūkininkai, ūkiška apranga. Vienas, padėvėtais batais su mediniais padais, karštai meldėsi su rožančium rankose, poteriukai skubiai slinko tarp pirštų kaip gyvenimo prisuktame kadre.

— Kaip vadiniesi? — kažkas paklausė.

— Papieravičius,— atsakė vargšas žmogus, jau žinojęs, kad jo gyvenimas baigiasi. Įsakymas: eiti nustatyta tvarka į Žaliamiškį — už kelių šimtų metrų per priegirios miškelį ir krūmyną.

Dienota girioje gal net iki vakaro. Vyrai sukūrė kelis laužus, dalijosi įspūdžiais, spėliojo, iš kur galėjo atsirasti stribai nuo Seirijų. Tiesą žinojo tik būrio štabas. Nebuvau tardant, neklausinėjau, pagaliau ir būryje vėliau nedaug buvo kalbama apie tą įvykį. Matyt, įvykdyta mirties bausmė nežadino laimėjimo nuotaikos; kas kita — nukauti priešą mūšyje. Nesidėjo į laimėjimo nuotaiką ir įvykio epilogas: sargybiniai atvežė iš pamiškės roges, kur gulėjo vienmarškinis kruvinas vyriškis — stribų vadas, sušaudytas, bet palikęs gyvas ir dar tiek pajėgus, kad išbėgo į girios pakraštį, puolė į arčiausią sodybą ir prašė jį vežti į Merkinę. Vietiniai žmonės, jau sužinoję apie partizanų susirėmimą su stribais, atvežė jį kur reikia. Ką toliau kalbėti? — liūdna ir šiurpu...

Buvo tikėtasi, kad stribų išblaškymo vietoje pasirodys kokios priešo pajėgos. Prie plento per Žaliamiškį iki pavakario laukė pasalos atvykstančių nuo Leipalingio ar Seirijų, dalis būrio žvalgė judėjimą nuo Merkinės. Į minėtas vietoves nuvyko speciali ryšininkų žvalgyba. Nepastebėta pasiruošimų akcijai prieš partizanus. Tas įvykis buvo stribams slegiantis įspėjimas.

Būrio stovyklavimas žiemos sąlygomis tęsėsi nustatyta tvarka. Buvo stengiamasi prasmingai užpildyti šiokiadienius. Tuo tarpu padėtis frontuose keitėsi gaivališkai. Vyrams buvo pateikiamos informacijos. Retai kildavo diskusija ir dar rečiau leistasi į spėliojimus, kaip bus toliau. Vyravo tyli viltis, kad baigiantis karui politinė padėtis bus bent kiek lengvesnė. Ateidavo žinių apie partizanų būrius, susirėmimus, laimėjimus ir nemažus nuostolius Suvalkijos gilumoje. O mes — tai dzūkiškieji Suvalkijos rytai.

Buvo kalbama apie stambius partizanų junginius Aukštaitijos ir Vilniaus krašto šiaurės rytuose iki Naručio ežero: prieš tokias partizanų pajėgas buvo mestos dvi sovietų divizijos, daug partizanų žuvo, atkakliai besigindami iš įtvirtinimų Kiauneliškio miške kažkur į šiaurę nuo Vilniaus. Panašiai ir Naručio miškuose vyko nuožmios kautynės. Dideli partizanų junginiai, į kuriuos, beje, buvo įsijungę ir lenkiškosios AK likučiai, buvo priversti laikytis mažesnių dalinių didesniame plote taktikos.

Šarūno būryje nuotaika buvo gera. Gal net ir per daug buvo pasitikėjimo savimi — lietuviško karingumo gimtoje žemėje. Buvo sena valstybė, buvo Lietuvos kariuomenė, o teko taip tragiškai, taip nelemtai abi šias didžiąsias vertybes prarasti. Kitaip pradėta kariauti už tėvynės laisvę ir nepriklausomybę — ginti lietuvio vardą. Vyrai, petys į petį, atsidūrę kovos būryje, jautėsi šauniai. Turėjo tam įtakos tarnavę Lietuvos kariuomenėje. Jie savo pasakojimais pabrėždavo, kad lietuviai nuo senovės per visus istorijos laikus įprato atlaikyti vienas kelis ar keliolika priešo karių — taip yra ir dabar. Lietuvos kariuomenės statute žvalgybai esą šitaip nupasakojamas uždavinys: išžvalgyti ir sužinoti ne kiek yra priešų, bet kur jie yra.

Ryškiai prisimenu Šarūno būrio vyrus šventiškoje rikiuotėje, minint Vasario 16-ąją, kartojant priesaikos

žodžius, stengiantis kartu naudingai organizuoti žiemos dienų ir ilgų vakarų laisvalaikį. Tada pirmą kartą pagalvojau užrašyti tai. Pasirodė naujos partizaniškos dainos ir baladės, kuriamos greičiausiai gimnazisčių, seminarisčių, o gal ir studenčių, taip pat kaimo merginų — labai liaudiškos. Užsirašiau lapelyje, paskui nešiojausi atmintyje:

Renkas vyrai, žvanga plienas,
Traška lėkštės ir granatos,
Ir kulkosvaidį ne vienas,
Kaip žirgelį kieme stato.
Automatais, karabinais,
Kas žiūronais pasdabinęs,
Vytim šauniai, dviskersiniu,
O krūtinę... audros plėšo.
Ir į dainą žodžiai pinas.

Būryje atsirado dar vienas užnemunietis — kaip ir aš, Kizys iš Viečiūnų kaimo ties Liškiava. Jau neprisimenu gerai vardo ir slapyvardžio — ar ne Domas — Pirklys? Man buvo įdomu daugiau sužinoti, kaip mūsų krašte — Druskininkų ir Marcinkonių valsčiuose. Juk ten mano, pasakyčiau, partizanavimo šaknys organizacinio ruošimosi pradžia. Suvalkijos pusėje buvau, siekdamas kuo daugiau likti nežinomas. Apie padėtį sužinojau tik tiek, kad ten palyginti ramu. Galima laikytis prie namų, besirūpinant saugumu ir žmonių vienybe, nugnybant kokį paaiškėjusį išdaviką, vietos parsidavėlį.

Žiemos pradžioje buvo įvykis Gudų šalies pagiryje: „valdžia" nuvarė žmones girios kirsti. Su rogėmis net nuo Marijampolės, neskaitant artesnių apylinkių. Kirsti medžius ir išvežti juos prie geležinkelio kažkokie ginkluoti vyrai sutrukdė, išvaikydami suvarytus ūkininkus; kalba, kad nušovė keletą arklių, žmones apkūlė, įsakė tuojau išsidanginti ir nebegrįžti; kad ir kaip būtų varomi, priešingu atveju nebus įspėjimų ir aiškinimų... Gal ir buvo perdėjimų, kuriais patys suvarytieji buvo suinteresuoti. Be abejo, tai Kabelių ir Marcinkonių vyrai pasidarbavo, gelbėdami girią nuo iškirtimo, o ūkininkus — nuo sunkios prievolės. Šiaip ar taip, plačiai organizuota miško ruoša buvo sutrukdyta. Priešui neteko nei vieno kietmetrio miško medžiagos, nei vieno sparmedžio Donbaso kasykloms.

Sutarėme su Kiziu apsilankyti Viečiūnuose ir Neravuose, gal ir toliau kur, kol rogių kelias dar pakenčiamas. Kelinta diena ėjo staigus atolaidis. Vasario 27-ąją būrys apsistojo Panaros kaimo vienkiemyje. Iš būrio vado Lukošiaus gavau leidimą išvykti vienai nakčiai kartu su Kiziu mūsų reikalais. Atskirai papasakojau Lukošiui daugiau.

Iki Liškiavos nuvažiavome rogėmis. Perėję Nemuną, pasibeldėme į Kizio tėviškę: padėtis — kaip prieš porą savaičių. Žinojau, kad Viečiūnuose laikosi Milukų žentas j. ltn. Juknaitis. Jis buvo pasitraukęs iš savisaugos ar kokio policijos bataliono ir jau vokiečių okupacijos metais slapstėsi uošvijoje. Tas slapstymasis reiškė tik tiek, kad laisvai gyveno Viečiūnuose, retkarčiais apsilankydavo Druskininkuose. Buvau trumpai susipažinęs su juo. Artimus santykius palaikė mano bičiulis Juozas Kalpokas iš Neravų, mokytojavęs Viečiūnuose.

Susiradome Juozą Balčių, slapyvardžiu Balutis, kurio informacijos apribojo mūsų nakties žygį: Juknaitis išvykęs į Cimkavą, kur laikosi Povilas Damulevičius iš Ratnyčios, slapyvardžiu Danielius, mokytojas J. Kalpokas gyvena Neravuose, tėviškėje, iš ten kiekvieną dieną atvažiuoja į mokyklą. Balutis buvo aktyviai įsitraukęs į organizacinį darbą, visais reikalais palaikė artimus ryšius su J. Kalpoku, taigi jo informacijų visiškai užteko. Pavasario ir veiklesnio kovos sąjūdžio laukimą žadino žinia, kad kažkuur apie Kabelius yra pasislėpęs aukštesnio laipsnio karininkas, kurį netrukus gal teks pažinti, kai besiorganizuojantys kovų būriai pereis jo vadovybei. Ši žinia buvo labai svarbi. Pagalvojau,

kad ji sudomins Šarūno būrio vadą Lukošių, kuris dairėsi sąveikos su kitais partizanų būriais, ypač vadovaujamais karininkų. Deja, nesuskubau su raportu...

Panaros mūšis. Tai stambiausias įvykis per mano trejus partizanavimo metus. Mano kovos krikštas. Prisimenu jį kaip buvo, net tikriausiai ne tokį, nes buvau eilinis kovotojas, be to, iki paskutinio momento laikinai nebuvau būryje. Taigi, bus tik faktai ir prielaidos bei spėjimai.

Iš nakties žygio vasario 27-ąją grįžome su Kiziu į būrį 28-osios paryčiui. Naktis buvo nepaprastai šilta. Pavargome klampoję arimus ir papievius abiejose Nemuno pakrantėse. Nuo Liškiavos rogių kelias buvo dar geras, o privažiuojant prie būrio apsistojimo sodybos, teko arkliukui tempti roges grynomis, kaip ir rudenį pabjurusiomis akmeningomis molės plynėmis. Atradęs savo skyrių, kritau primigti.

Pažadino mane valgyti. Buvo nedaug po pusiaudienio, rengiausi nueiti pas būrio vadą. Kalbėjausi dar su šeimininke virtuvėje (kambariuose buvo tiršta vyrų) ir jos dviem ikimokyklinio amžiaus mergaitėmis. Į kaseles sušukuotais lino plaukais jos buvo labai meilios ir kalbios. Man, skautijoje dirbusiam su jaunuoliais, vėliau švietimo srityje, bendravusiam su vaikais, buvo proga bent kiek atsigauti kitoje aplinkoje. Atėjo iš kiemo šeimininkas, labai jaunas. Nežinau, kodėl šeimininkė iš karto pareiškė, kad tai jos antrasis vyras — neseniai mirusio pirmojo vyro brolis. Vėl proga mintims nukrypti į gyvenimą: taip, mūsų žmonėse yra dar likęs šeimų rūpesčio ir reikalo paprotys ir tokiu būdu derinti vedybas.

Kaip tik tuo momentu įpuolė būrio operatyvinis ryšininkas su įsakymu: priešui priartėjus, užimti anksčiau nurodytas pozicijas! Į kitus tris vienkiemius, kuriuose buvo apsistojęs būrys, ėjo siauras, negilus slėnis. Ant slėnio briaunos buvo skirta mūsų ir kito skyriaus pozicija, laikanti kairįjį būrio sparną. Buvau užkluptas padėties. Pagalvojau, kas atsitiko, kad mūšis priimamas lygumoje, tolokai nuo miško. Kai ką sužinojau iš mūsų skyrininko Savicko (berods Strazdo slapyvardžiu). Ėjęs šalia manęs, jis murmėjo, kad be reikalo čia veliamės į mūšį, geriau būtų iš anksto pasitraukti prie Žaliamiškio ir pasirinkti vietą šalia Šventežerio būrio. Mano paklaustas, pasakė daugiau, būtent, kad su Šventežerio būriu užmegztas ryšys jau iš vakaro ir kad, gavus žinią apie priešą, slenkantį nuo Merkinės, buvo pasiųsti ryšininkai su pasiūlymu šventežeriškiams prisijungti prie Šarūno būrio Panaroje, toliau anie pasiūlė saugiai trauktis prie jų būrio, užėmusio geras pozicijas už kelių šimtų metrų nuo Žaliamiškio pakraščio.

Mums išsidėsčius, netrukus prasidėjo susišaudymas dešiniajame sparne, kiek vėliau — ir viduryje. Kairysis sparnas dar žvalgė, kaip priešas juda atvirame plote. Jis buvo gana toli, gal už keturių šimtų metrų, iškilumoje su nedidele retų pušų giraite, ir turėjo geras pozicijas. Pradėjo artėti perbėgimais. Šaudyti pradėjo Zigmas trumpomis serijomis iš kulkosvaidžio. Atsiliepė mūsų šautuvai ir kaimyninio skyriaus kulkosvaidis. Automatiniai ginklai neturėjo darbo. Pirmieji priešo perbėgėliai sugulė, likusieji išeities pozicijose paleido taiklią ugnį. Pamačiau, kaip Zigmas knaptelėjo ir jau nebepakėlė galvos, jo kulkosvaidis nutilo. Beveik tuo pat metu nuėjo per grandį įspėjimas, kad veikia priešo snaiperiai. Zigmui buvo pataikyta į galvą. Barzdukas buvo bebandąs paimti kulkosvaidį ir perkelti jį į saugesnę vietą, tačiau tuojau atšoko, per plauką išvengęs Zigmo likimo.

Teko dengtis. Daug kovotojų pasijuto bejėgiai. Žvalgymas iš nedidelės akmenų krūsnies, vienintelės skyriaus ruože, rodė, kad priešas palie-

ka savo pozicijas, tuo tarpu smarkiai puola dešinį mūsų sparną ir vidurį. Degė ūkio pastatai, vėjas nešė dūmus į priešo pusę. Laikas bėgo greit, sunku buvo pasakyti, kiek tęsiasi pirmasis susirėmimas,— gal ne mažiau kaip dvi valandas, o atrodė, kad visai neilgai (tai teko patirti ir vėliau susirėmimų ir pavojų atvejais). Slėniu pro mūsų pozicijas į užnugarį nešė sunkiai sužeistą Linksmutį. Jaunas berniokas su ūseliais buvo įsidėmėtas būryje ne tiek dėl rudo plauko, kiek dėl linksmo ir gyvo būdo. Netrukus pranešė pro mus kitą sunkiai sužeistą. Paklausus, ar yra žuvusių, nebuvo atsakymo, tik kartėlio mostai rodė, kad nėra gerai. Kariuomenės dalinyje žuvusieji ir sunkiai sužeistieji yra normaliai skaičiuojami. Partizanų būryje — kitaip: čia savi, pažįstami, giminės.

Neilgai trukus pasirodė pasitraukimo grandis Žaliamiškio kryptimi įstrižai nuo susirėmimo fronto. Mūsų ir kaimyninis skyriai nepuolė trauktis, kurį laiką šaudė į priešą ties viduriu ir dešiniuoju sparnu, skyrininkai tarėsi, kaip geriau trauktis. Aš bandžiau pašalinti iš vis dar taikliai apšaudomos pozicijos žuvusio Zigmo kulkosvaidį. Užmetęs šautuvo diržą už kulkosvaidžio lėkštės, nutraukiau į pašlaitę, Barzdukas tuojau jį pačiupo.

Mūsų du skyriai traukėsi ne tiesiog perbėgdami plačias lomas, o labiau pašlaitėmis, lygiagrečiai su priešo puolimu, rasdami trumpesnius perbėgimus bei atsišaudydami iš aukštumėlių, manevruodami Liškiavos kryptimi. Priešas sutelkė stipresnę ugnį į besitraukiančius tiesiog į Žaliamiškį, skubėjo atkirsti juos nuo miško! Matėme iš priedangos, kaip vidurys ir dešinysis sparnas bėgte traukėsi per platesnę lomą, kulipkos sagstė sugulėjusį sniegą, melsvai taškydamas suledėjimus. Matėme, kaip toje lomoje žuvo vienas mūsų kovotojas. Būrio vadas Lukošius, ramiai eidamas, šaukė užimti pozicijas netolimoje aukštumoje. Kiek vėliau jis atsidūrė su grupe kovotojų prie mūsų skyrių, dabar jau dešiniajame sparne; buvęs dešinysis jau tapo kairiuoju. Susilaikė už akmenų krūsnių ir taikliai šaudė, prispausdamas priešą. Dešinysis sparnas jau buvo gerokai atsipalaidavęs. Galima buvo ramiai atsikvėpti.

Poilsis, kad ir trumpas, buvo labai reikalingas. Nelemtas staigus kelių dienų atolaidis! Žlegtelėjęs į papurusią pusnį kur nors atšlaitėje, pasijusdavai lyg į šaltą vonią įkritęs. Molis ir arimai kibo į batus ir milines. Niekas nežiūrėjo, kur krenta, kaip ritasi ar šliaužia. Tik ginklas buvo saugomas nuo užteršimo. Žemelė, prie kurios mūšio metu kovotojas taip glaudžiasi, šį kartą nebuvo tokia meili.

— Po centnerio krūvio!...— juokavo vyrai, išplakdami milines, braukdami kelnes, nuspardydami molį nuo batų.

Vienkiemyje tarp Liškiavos ir Vilkiautinio pailsėjome valandėlę. Moterys davė pieno išgerti. Pusamžis vyriškis buvo pabalnojęs arklį, su šautuvu ir išranga — ruošėsi prisijungti prie mūsų...

Prie Žaliamiškio gaivališkai sugrojo kulkosvaidžiai. Matyt, ten mūsiškiai susilygino su Šventežerio būrio pozicijomis. Priešas tikėjosi užkirsti kelią partizanams, bet skubėdamas užsivėrė ant šventežeriškių. Penkiolika kulkosvaidžių, daugiau kaip šešiasdešimt vyrų — tai ne bet kas! Partizanus nudžiugino savųjų kulkosvaidžių kalenimas ilgomis serijomis, netrukus perėjęs į trumpas serijas. Skyrininkai įsakė skubiai prisijungti. Pasirodė, kad buvome netoli vieškelio iš Liškiavos į Vilkiautinį ir toliau į plentą. Išeinant į vieškelį, kiek dešiniau pasigirdo trumpas, bet stiprus susišaudymas iš automatinių ginklų. Netrukus pamatėme roges su ginkluotais vyrais, dumiančiais į Liškiavą. Savi, bet iš kur? Vėliau paaiškėjo, kad tai šventežeriškiai, nuvažiavę vienomis rogėmis į Liškiavą dar prieš mūšio pradžią

Panaroje. Nežinia, ką ten gana ilgai veikė. O gal ir toliau važinėję? Išgirdę kautynes jau prie Žaliamiškio, skubėjo į būrį ir užšoko ant priešo. Pirmieji paleido ugnį, bet vienas iš šventežeriškių žuvo.

Suėjome su Lukošiumi ir keliolika kovotojų, kurie apsistojo atsikvėpti ir apsitvarkyti gretimame viensėdyje. Priėjome kartu vieškelį. Netoli buvo ilgas slėnis — iki Liepiškių sodybų netoli Žaliamiškio. Nutarėme tuo slėniu perbėgti ir prisijungti prie mūšio fronto, prailgindami jo dešinįjį sparną. Žvalgymas rodė, kad ties mumis priešas dar gana atokiai, be to, juda daugiau Žaliamiškio kryptimi. Tikslas paskatino greitą, kone lenktynių bėgimą. Skuodęs prieš mane Savickas — Strazdas staiga suklupo ir nusitvėrė už kojos, šaukdamas kartu susilaikyti. Aš dar spėjau perbėgti ir, pastebėjęs, kad slėnį iš dešinės sagsto kulkosvaidžio serijos, taip pat pradėjau įspėjamai šaukti.

Nežinau, kaip atsitiko, kad būrio vadas Lukošius nesusilaikė: gal nesuprato, gal rizikavo perbėgti apšaudomą siaurą slėnį, einantį statmenai į mus. Buvo nukirstas. Kiti susilaikė. Puolė į mūsų slėnio pakriaušę, išžvalgė priešo kulkosvaidį ir jį smarkiai apšaudė. Kaip nevidonai aptiko skersinį slėnį, ne platesnį dauboje kaip kiemo vartai? Ta nelemtoji anga ėjo nuo vieškelio už kokių keturių šimtų metrų; ten įsitaisė priešo kulkosvaidis. Kaip vietiniai nepagalvojo apie pavojingą vietą?

Matyt, mažėjantis pavojus ir tvirta atspirtis priešui mažino budrumą. Prišliaužęs nutvėriau Lukošių už peties ir pasitraukiau porą metrų į visai saugią vietą. Nerodė gyvybės ženklų. Atsagsčiau — kairėje krūtinės pusėje, kiek žemiau širdies, buvo pataikymo žymė kaip mėlynės uoga, nugaroje — didesnė plėšimo žaizda, mažai kraujuojanti. Savickas — Strazdas, buvęs fronto kareivis, nusprendė, kad yra išsiliejęs kraujas viduje, ir Lukošius iškart miręs. Priešas mažiau apšaudė tą mirties zoną, ne platesnę už didoką kambarį. Likusieji vyrai arba perbėgo, arba peršliaužė. Jie su Lukošium nešė ir savo vadą į Žaliamiškį.

Susidūrėme su retai kalenančiu kulkosvaidžiu ir pyškančiu šautuvais mūšio frontu. Strazdas buvo lengvai sužeistas. Apsitvarstė žaizdą virš kelio. Paragino užimti pozicijas. Pakluso jam ir neatskiriamas nuo mūsų kitas skyrius — daugiausia vietos vyrai (vis dar neprisimenu jų skyrininko slapyvardžio). Man atrodė, kad Strazdas, pajutęs prisilietusią mirties šmėklą, pergyveno laimės ir džiaugsmo momentą. Ir čia pagalvojęs apie save, pajutau tokį pat atoslūgį. Mirtinas pavojus buvo žingsnis už manęs.

Užgulėme grandimi už slėnio ant aukštesnio jo kranto, už savęs turėjome Lepiškių ežero galą, kairėje, mažiau kaip už kilometro, Žaliamiškio sieną. Priešo ugnis į mūsų dešinįjį sparną buvo silpna, pagaliau ir mūsų abu skyriai jau nebeturėjo reikšmės mūšiui — gal tik tiek, kad priešui padidėjo partizanų santalkos vaizdas... Įsikūriau apleistame vienkiemio name — matyt, žmonės buvo kažkur toliau į Liepiškius išbėgę. Iš langų tiesiai į priešą ir į kairę išilgai mūšio linijos turėjau gerus stebėjimo taškus, bet ir pro žiūronus nedaug tegalima buvo iki smulkmenų matyti. Kilo migla, jau driekėsi vakaro prieblanda, priešas užgulė, tik retkarčiais pajudėdamas ir manevruodamas.

Įsiminė du vaizdeliai. Kažkoks šventežeriškis, matyt, iš vadovaujančiųjų, jodinėjo pagal miško liniją gražiu pabalnotu žirgu su visa Lietuvos kariuomenės puskarininkio apranga. Jis prijojo prie mūsų pozicijų, kažką kalbėjo su abiem skyrininkais. Arčiau linijos vidurio kulkosvaidininkas Dūda — aukštas, aviacijos šalmine su palaidais pasegimais — darbavosi: dažnai keitė pozicijas, pripuolęs tai šen, tai prie akmenų krūsnies, žėrė trumpomis ir

ilgomis serijomis. Šalia kovotojai su žiūronais, balsu ir mostais rodė jam taikinius, gyrė už priešo varginimą.

Abi pusės laukė sutemos. Priešas — kad pasitrauktų, nes ne ką galėjo veikti, partizanai turėjo savo reikalų ir rūpesčių. Suėjome giliau į Žaliamiškį, kažkur prie eiguvos. Šventežerio būrys jautėsi šeimininku, palaikė apsaugą ir tvarką. Šarūniečiai buvo netekę savo būrio vado, išvargę daugiau, turėjo pasirūpinti sunkiai sužeistaisiais. Eiguvoje gulėjo partizanas su sutriuškinta koja, kurią galbūt reikėjo amputuoti. Išsikalbėjau su juo. Man prasitarus, kad esu iš Druskininkų, jis pasakė esąs Kvarciejus iš Merkinės, Druskininkuose jo giminės Griguliauskai, prašė jiems pranešti apie nelaimę, tikriausiai jie rastų galimybę saugiau organizuoti pagalbą. (Girdėjau, kad jam buvo nupjauta koja, naudojo protezą, su repatriantais iš Vilniaus krašto išvažiavo į Lenkiją).

Išsikalbėjau su Šventežerio būrio vyrais, kai jie valgydino šarūniečius. Tai buvo kitaip suorganizuotas ir kitaip veikiantis kovos būrys — lakstantis rogėmis. Dvylika gerų rogių poriniais arkliais, šešiasdešimt kovotojų, dvylika rankinių kulkosvaidžių, didelė šaudmenų atsarga, savo maistas, grūdų pašaras arkliams. Tokia ginkluotė, apsirūpinimas ir judrumas atnešė jiems keletą laimėjimų tiek lauktuose, tiek netikėtuose susirėmimuose jie naudojo išprovokavimo ir bėgimo taktiką, įvesdami priešą į pasalas. Enkavedistų ir kariniai daliniai vydavosi įžūlų partizanų būrį vieškeliais, šalutiniais keliais, pratrintomis rogių vėžėmis miškuose, giraitėse, kalvotose vietovėse. Būrys staiga pasukdavo šalia važiuoto kelio atgal, užimdamas geras pozicijas. Besivejančiųjų rogės tapdavo geru taikiniu. Netikėta triuškinanti ugnis vienu smūgiu parblokšdavo priešą; likdavo jis bejėgis toliau sekti partizanus.

Šventežerio būrys iki Panaros mūšio šalia mūsų būrio turėjo tik vieną žuvusį — ir tą patį per neapdairumą. Šis nuostolis buvo labai skaudus būrio vadui: pasalų metu krito jo jaunesnis brolis, drąsus ir karštas vyras. Partizanams vienintelė gera priemonė: po suduoto smūgio tuojau dingti. Būrio vadas griežtai draudė puikuotis narsumu, bet brolis — kaip brolis, matyt, galvojo turįs drausmės nuolaidą. Taigi ir praganė vadas savo mylimą broliuką.

Nuotaika buvo slogi. Niekas neskaičiavo priešo nuostolių, tik vėliau iš didinamų (kaip paprastai) buvo stengiamasi prieiti arčiau tikrųjų. Mes netekome septynių vyrų, tą nuostolį laikėme kone mūšio pralaimėjimu. Gal būtų baigęsi kitaip, likus gyvam mūsų būrio vadui. Būrys būtų pasitraukęs į miškus, kurie nuo Snaigupio jungėsi su Puščia. Nebuvo anksčiau aiškiai paskirto vado pavaduotojo, o ir dabar skyrininkų pasitarime toks nepasireiškė. Kai kurie samprotavo, kad didelių kovos būrių taktika atgyvenusi. Prisiminta, kad turime mums žinomame plote karininką. Jo vadovaujami turime kurti didesnį organizacinį vienetą — Šarūno rinktinę. Kadangi tas minimas karininkas buvo j. ltn. V. Gontis, tai mūsų skyriui, daugiausia man, teko ypatinga užduotis. Įsidėmėjau sutartas ryšio priemones ir vietas su anksčiausiai įsikūrusiu naminiu būriu apie Kibyšius (karininko Juozapavičiaus vardo) ir su kitais vyrais — nuo Liepiškių per Gailiūnus iki Vilkiautinio.

Mūsų skyrininkų pasitarimo pabaigoje dalyvavo Šventežerio būrio vadas. Neprisimenu, o gal ir visai nebuvau įsidėmėjęs jo slapyvardžio; vadas — ir tiek. Buvo vyr. puskarininkis, apie trisdešimties metų, pagal išvaizdą ir žodžius valingas, dalykiškas. Ir jis buvo susirūpinęs: baigėsi žiemos išdaigų metas — kad tik savo važnyčias su manta prie namų pritemptume. Šventežerio plotas buvo ypatingai sekamas — teks pajusti priešo įniršį.

— Kad mes turėtume tokią atramą miškuose!..— atsiduso.

Tada pasakiau jam, kad gali tarpais laikytis su savo būriu Pūščioje, tik 30—35 km nakties žygio Šventežerio būrys įeitų į Šarūno rinktinę, kad ir laikinai, kol neapsispręs kitokia organizacinė struktūra. Tas užtikrintų ryšius, kartu ir saugesnį judėjimą iki Pūščios ir pačioje didžgirėje. Tuo tarpu būtų palaikomas ryšys per Karininko Juozapavičiaus būrį. Taip ir buvo sutarta. Skyrėmės nuraminti sąveikos perspektyvų, pavasario vilčių guodžiami.

Iššygiavome savo pastogių linkme. Šalutinis kelias tarp Liepiškių ir Ricielių. Apsistojome Gailiūnų kolonijose prie Ringeliškės kaimo. Vyrai sumigo. Berods su mumis buvo dar kažkas nuo Leipalingio. Šeimininkas pasiūlė budėti devyniolika likusių valandų. Paryčiui pirmas pakirdau, prikeltas kažkokio sunkaus sapno. Šeimininkas jau buvo apsišėręs ir apsiklausinėjęs. Papasakojau jam daugiau apie vakarykščią dieną. Pritariau, kad pas jį saugiausiai pataikyta: pasitraukėme gana toli, vieta arti Druskininkų, prie Nemuno ir dviejų valsčių ribos, be to, čia nebuvę jokių sankirčių su stribais ir ruskiais. Šeimininkė paprašė pusryčių, kalbino ramiai ilsėtis iki vakaro.

Prieš pusdienį pasigirdo šūviai prie Žaliamiškio, kažkur net nuo Gobinių. Susišaudymas artėjo, ir Ricieliuose jau užvirė tikras mūšis. Kas per velniava! Susirėmimo su partizanais negalėjo būti! Kas gi būtų Žaliamiškyje palikęs, kas iš kur į Žaliamiškį atsikraustęs, jeigu vakar beveik visą dieną ten vyko mūšis, girdimas mažiausiai keliolikos kilometrų spinduliu, o žmonių dar toliau neštas? Kariuomenė galėjo būti įsitikinusi, kad partizanų yra daug, jie jaučiasi drąsiai ir sėdi miške. Jeigu taip, tai kariuomenės dalinys, gal ir gerokai sustiprintas, turėjo tęsti savo užduotį. Bet iš kur partizanai prie Žaliamiškio? Mūšis, kuris ten užvirė ir tęsėsi keletą valandų, dar valandą geso.

Nuo Liepiškių iki Snaigupio atėjo žinia, kad rusų karinis dalinys, krėtęs Žaliamiškį, pastebėjo Ricieliuose ir Guobiniuose ginkluotus vyrus ir pradėjo juos pulti. O ten buvo gana gausus Leipalingio stribų būrys. Subėgo jie į didoką ūkį, plačiai aptvertą akmenų mūreliu, ir įsitaisė šalia mokyklos, kuri irgi buvo tinkama gynybai. Stribų ugnis iš labai gerų pozicijų pridarė kariškiams nemažai nuostolių.

Stribai gana vėlai apsižiūrėjo, kad jų priešas — tai sovietų karinis dalinys. Gal ir būtų kaip nors sužinota, jeigu jie nebūtų iššovę baltą raketą — sutartą ženklą: savi! Tai dar labiau įsiutino kariškius, nes kaip tik vakar, baigiantis mūšiui, partizanai irgi iššovė baltą raketą. Dabar jiems nebuvo abejonių, kad tai vakarykščiai partizanai. Ūkį ir mokyklą supo ir puolė įniršę kariškiai, nepaisydami nuostolių. Stribams vadovavo kažkoks Kamorūnas, prieš keletą savaičių dar negirdėtas Leipalingyje. Jis narsiai vadovavo gynybai, matyt, įsitikinęs, kad kariškiai jiems nedovanos. Žuvo beveik su visu būriu, gal tik du trys išsigelbėjo, anksčiau prašliaužę krūmais Raudonikių dvarelio link, o iš ten ir miškas buvo netoli.

— Tai atsitikimas! — Barzdukas pažinojęs aną Kamorūną. Buvo nekvailas ir padorus žmogus, Lietuvos kariuomenėje — sumanus puskarininkis. Kaip jis galėjo patekti į stribus?

Toks vakarykščio mūšio epilogas geriau nuteikė vyrus. Smulkmenas apie stribų mūšį su sovietų kariniu daliniu sužinojome jau antrą dieną. Pavakary smagiau žygiavome į Dulgininkus.

KAPITONAS DOMININKAS JĖČYS

(1896—1947)

Domininkas Jėčys gimė 1896 metais Biržų apskrityje, Vabalninko valsčiuje, Medžiūnų kaime, pasiturinčio ūkininko šeimoje. Domininkas iš keturių vaikų buvo pats jauniausias, todėl pagal tų laikų papročius buvo leidžiamas „į mokslus". Prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą jis baigė Panevėžio realinę mokyklą.

1919 metais D. Jėčys įstojo į besikuriančią Lietuvos kariuomenę, dalyvavo mūšiuose, pateko į lenkų nelaisvę, bet netrukus iš jos pabėgo. Iš Vilniuje buvusios belaisvių stovyklos bėgo trise. Vieną bėglį lenkai nušovė dar tik lipantį pro stovyklos tvorą, o dviese atbėgo iki Žiežmarių. Tuo metu ties Žiežmariais ištisinio lietuvių ir lenkų fronto nebuvo, ir bėgliams orientuotis, kur kieno teritorija, vengiant užeiti į sodybas, buvo labai sunku. Bėgo žiemą. Strėvos upė dar nebuvo užšalusi ir, nors šaltis buvo gana stiprus, ledas kaustė tik upės pakraščius. Bėgliai neabejojo, kad tiltus saugo lenkų sargybos, todėl buvo priversti per Strėvą keltis plaukte. Naktį, palikę visus viršutinius drabužius ir batus ant kranto, ėjo ledu, kol įlūžo, tada perplaukė į kitą krantą ir, vis dar nežinodami, kieno čia teritorija, leidosi bėgti tolyn. Apsivilkę tik apatiniais baltiniais, mūvėdami tik pirštinėmis ir kojinėmis, spaudžiant stipriam šalčiui, jie bėgo dar kelis kilometrus. Šlapi baltiniai sušalo, rankovės ir kelnės ties alkūnėmis ir keliais bėgant nulūžinėjo ir nusimovė. D. Jėčio bendražygis nebeišlaikė ir nutarė sukti pas pirmą pasitaikiusį ūkininką, rizikuodamas pakliūti lenkams į rankas.

Likęs vienas, D. Jėčys bėgo dar kelis kilometrus, kol, išsekus paskutinėms jėgoms, užsuko pas ūkininką ir jis. Čia sužinojo, kad taip toli bėgti jiems visai nereikėjo, nes šioje Strėvos pusėje lenkų nebuvo. Ūkininkas tuojau davė sausus šiltus drabužius, bet jokiu būdu nebuvo įmanoma numauti prie rankų prišalusių pirštinių. Pasimetusi šeimininkė užpylė ant rankų šilto vandens, ir pirštinės nusimovė su visa oda.

D. Jėčys-Ąžuolis

Rytojaus rytą ūkininkas pakinkė arklį ir išvežė pabėgėlį į Kauno karo ligoninę. Pakeliui susitiko kitą vežimą, kuriame buvo vežamas antrasis pabėgėlis. Jis, deja, netrukus ligoninėje mirė nuo plaučių uždegimo. D. Jėčys išsigydė, tik išorinėje plaštakų pusėje liko amžina neišgydoma egzema, todėl visą likusį gyvenimą teko praleisti apibintuotomis plaštakomis.

Anais laikais vidurį mokslą baigusio lietuvių jaunimo buvo labai nedaug, todėl jau puskarininkis D. Jėčys tuojau buvo priimtas į naująją Lietuvos karo mokyklą. Baigęs pirmąją laidą, leitenantas D. Jėčys buvo paskirtas į XI pėstininkų pulką, stovintį Alytuje. Vėliau pulkas buvo perkeltas į Ukmergės apskritį. 1926 metais D. Jėčys vedė vyresnės kartos karininko dukrą. Jos tėvas kapitonas Pranas Dambrauskas, kilęs iš Raudonikių kaimo prie Alytaus, buvo baigęs dar carinę karo mokyklą.

Vėliau teko tarnauti Tauragėje, Zarasuose, o apie 1930 metus D. Jėčys perėjo dirbti į Šaulių sąjungą. 1930—1936 metais buvo Utenos II šaulių rinktinės komendantas, o 1936—1940 metais jau vėl Alytuje — XIX rinktinės komendanto pavaduotojas.

Pirmosios bolševikų okupacijos metais D. Jėčys paskirtas Lazdijų apskrities karo komendantu. Šeimą paliko Alytuje, į Lazdijus išvažiavo vienas, nes netikėjo, kad ši okupacija galėtų ilgai užtrukti. 1941 metų gegužės mėnesio pabaigoje turėjo rimtą incidentą su tuometine valdžia. Į komendantūrą prisistatė partijos Lazdijų apskrities komiteto „veikėjai" ir pareikalavo visų šaukiamojo amžiaus vyrų sąrašų. D. Jėčys tokius sąrašus pateikti atsisakė, o pradėjusius triukšmauti „veikėjus" su komendantūros apsaugos vyrais išgrūdo pro duris. Kitą naktį visi sąrašai buvo pakrauti į sunkvežimį ir išsiųsti į Kauną. Rytą „veikėjai" įsiveržė į komendantūrą su kuopa pasienieičių, bet jiems buvo mandagiai paaiškinta, kad jų reikalaujamų sąrašų komendantūra neturinti, nes jie saugomi Kaune. Įtūžę „veikėjai" išeidami pažadėjo „atsiskaityti". O po poros savaičių prasidėjo masiniai gyventojų trėmimai. Tą pačią dieną D. Jėčys „dezertyruoja" ir jau birželio 15-osios ryte, persirengęs kaimietiškais drabužiais, parvažiuoja į Alytų.

Per likusią iki karo savaitę, besislapstydamas prie pat Alytaus — Raudonikiuose, D. Jėčys atstato visus senus ryšius su šauliais ir jau antrą karo dieną, birželio 23-ąją, prisistato vokiečiams kaip Nepriklausomos Lietuvos Alytaus apskrities karo komendantas su visa komendantūra. Taip vokiečiai, jau sušaudę kelias gyventojų grupes mieste, buvo lyg ir nušalinti nuo savos tvarkos įvedimo Alytaus apskrityje.

Tačiau ši D. Jėčio vadovaujama komendantūra Alytuje egzistavo neilgai. Kai vokiečių spaudžiama laikinoji J. Ambrazevičiaus vyriausybė Kaune sustabdė savo veikimą, D. Jėčys išformavo komendantūrą, o pats perėjo į civilinį darbą: beveik visą vokiečių okupacijos laiką dirbo Alytaus socialinio aprūpinimo skyriaus vedėju, rūpinosi pensininkais, vaikų ir senelių prieglaudomis.

Kai tik generolas P. Plechavičius 1944 metų pavasarį paskelbė savanorių ėmimą į Vietinę rinktinę, D. Jėčys buvo paskirtas šios rinktinės dalinio vadu Alytuje. Pagal susitarimą su vokiečiais Vietinė rinktinė galėjo būti panaudota mūšiuose tik Lietuvos sienoms ginti, o kai vokiečių vadovybė, priremta nesėkmių Rytų fronte, pabandė išsiųsti rinktinės dalinius už Lietuvos ribų, D. Jėčys savo dalinį tuojau pat išformavo, o dalinio vyrai, pasiėmę su savimi visus ginklus ir mundiruotę, išsiskirstė namo. Pats vadas, pažįstamų gydytojų pastangomis, pasislėpė Alytaus džiovininkų sanatorijoje; to-

kių įstaigų vokiečiai bijodavo ir jų vengdavo.

Užplūdus antrajai bolševikų okupacijai, D. Jėčys kurį laiką slapstėsi pas žmonos gimines Žilinskus Navickų kaime prie Rumbonių, apie septynis kilometrus nuo Alytaus. Tais pačiais metais, atkūręs pogrindžio ryšius, išėjo į mišką ir vadovavo Dainavos apygardai iki pat mirties. Žuvo Punios šile, Dainavos apygardos štabo bunkeryje, 1947 metų rugpjūčio 11 dieną.

D. Jėčys asmeniniame gyvenime buvo linksmas, mėgo humorą, darbe būdavo labai reiklus ir griežtas, tačiau šios savybės jam nė kiek nekliudė gerai sugyventi su savo bendradarbiais ir valdiniais. Ramiais prieškario laikais turėjo du pomėgius: krapštytis prie savo senutėlio, bet gerai prižiūrimo „forduko" ir medžioti. Ypatingą laimę turėjo medžiodamas vilkus: jų kailiais buvo nuklotos visos kambarių grindys.

Ilgą laiką jo vadovaujamoje Dainavos apygardoje buvo uždrausta mirties bausmė. Įvairūs šnipeliai buvo po kelis kartus perspėjami mesti savo nešvarų darbą, neklausančius ir toliau šnipinėjančius primušdavo. Tik apie 1946 metus visai sujūlėjęs šnipai buvo imti bausti mirties bausme pagal būtiną tam atvejui partizanų teismo nuosprendį. Buvo griežtai kovojama prieš alkoholio vartojimą, o už savavališką mirties bausmės taikymą patys partizanai buvo baudžiami mirties bausme, tačiau tokių atvejų buvo nedaug. Labai griežtai buvo baudžiami stribai ir plėšikai, kurie, persirengę partizanais, plėšdavo ir žudydavo kaimo žmones.

Per tą paskutinįjį mūšį iš štabo bunkerio nepavyko išsiveržti ir pabėgti nė vienam partizanui, todėl, aprašant štabo žuvimą, buvo naudojamasi tik aplink Punios šilą pasklidusiais gandais, kurie buvo labai tolimi nuo teisybės. Štai kaip apie tai pasakojo Alytaus saugumo kameroje ano mūšio dalyvis — štabo ryšių viršininkas, buvęs Birštono gyventojas Vincas Juozaitis — Vyturys.

Štabo bunkeris buvo įrengtas į Nemuną tekančio šaltinio ištakoje. Į bunkerį buvo patenkama einant miško keliuku iki tiltelio per minėtą šaltinį. Nuo tiltelio buvo žengiama į šaltinį ir jo dugnu einama apie 200 metrų iki pat bunkerio angos. Šaltinėlis vinguriavo tarp aukštokų kalnelių, todėl užtekdavo partizanui nuo tiltelio nutolti tik 40—50 metrų ir einantiems keliuku jis buvo nebematomas. Šaltinėlis tekėjo beveik iš bunkerio angos, o vandeniu buvo galima apsirūpinti net neišėjus laukan. Dviejų patalpų bunkeris buvo įrengtas kalnelyje ir turėjo dvi angas, iš kurių tik išeinanti į šaltinį buvo nuolat naudojama. Nukėlus angos dangtį, iš šaltinio buvo žengiama tiesiai į beveik horizontalų koridorių, vedantį į pirmąją patalpą, o ši jungėsi su antrąja, kurios lubose buvo įrengta beveik nenaudojama antroji anga. Ant kalnelio tiesiai virš antrosios patalpos stovėjo išdžiūvęs medis su išpuvusia šerdimi, atstojęs bunkeriui ventiliacinį kaminą. Pirmoji patalpa buvo daug didesnė už antrąją, vien joje esančiuose gultuose galėjo tilpti 16 žmonių.

Tos lemtingos dienos išvakarėse (1947 08 10) bunkeryje buvo 8 žmonės: Domininkas Jėčys-Ąžuolis, Juozas Puškorius-Girinis, Vincas Juozaitis-Vyturys, Antanas Mackevičius-Linas, Vaclovas Kavaliauskas-Juodvarnis, Petrauskas-Aras ir du svečiai iš Balbieriškio — kun. Vaidoto grupės vadas Juozas Petraška-Patrimpas ir partizanas Krūmas.

Per naktį buvo spausdinamas štabo laikraštis „Aukuras", o paryčiais visi sumigo. Apie 11 val. ryto Patrimpas išgirdo virš bunkerio kažkokius keistus garsus ir pažadino Ąžuolį, bet šis jį apramino, jog tai tikriausiai, kaip jau ne kartą buvo, atklydusios pamiškės gyventojų karvės. Tačiau garsai nesiliovė, ir, pasiklausę prie dangčių, partizanai iš-

girdo rusų kalbą. Patrimpas, pabandęs pakelti viršutinės angos dangtį, automato šūviais buvo lengvai sužeistas. Krūmas atidarė kitą angą, bet taip pat buvo sutiktas šūviais ir, nebetikėdamas laiminga šūvio baigtimi, nusišovė.

Užvirė mūšis. Vieni partizanai gynėsi granatomis ir automatų ugnimi, kiti skubiai degino štabo dokumentus. Jie degė labai blogai, nes bunkeryje trūko deguonies. Ilgainiui nuo byrančio iš lubų smėlio pradėjo užsikirsti šaunamieji ginklai. Enkavedistai mėtė į bunkerį granatų ryšulius. Viena iš tų granatų smarkiai sužeidė Ąžuolį, kuris kartu su Vyturiu atsišaudė, neleisdami enkavedistams įsiveržti į koridorių. Skeveldra Ąžuoliui perplėšė šoną ir krūtinę, jis susmuko prie sienos ant grindų. Būdamas fiziškai stiprus, jis labai ilgai kankinosi, bet niekas iš partizanų nedrįso padėti savo vadui numirti, kol jis pats, matyt, truputį atsigavęs, staiga pakėlė ranką ir nusišovė.

Po penkių valandų mūšio, apie 16 valandą, enkavedistai ėmė į bunkerio vidų šaudyti signalinėmis raketomis, kurios degdamos skleidžia labai aitrius dūmus. Likę gyvi partizanai neteko sąmonės ir buvo paimti į nelaisvę. Bunkeryje žuvo Ąžuolis, Aras, Juodvarnis ir Krūmas. Liko gyvi Patrimpas, Girinis, Vyturys ir Linas. Visi jie gavo po 25 metus lagerio.

Per tardymus Linas išdavė kitą bunkerį, kuriame žuvo dar keli partizanai, todėl lageryje buvo nubaustas ir namo nebegrįžo. Vyturys parvažiavo į Lietuvą psichiškai sužalotas ir apie 1986 metus mirė. Patrimpas šiuo metu gyvena Alytuje, o Girinis — Antanavoje.

Bunkerį išdavė pamiškės gyventojas B. Narkevičius, pas kurį štabo gyventojai laikė savo maisto produktus. Tą jis viešai prisipažino Lukiškių kalėjimo kameroje, kurioje tuo metu buvo apie 150 žmonių. Jis iš lagerio taip pat negrįžo.

Domininko Jėčio-Ąžuolio lavoną enkavedistai parsivežė į Alytų ir laikė numetę saugumo, Dariaus ir Girėno gatvėje, kieme. Kur dabar jo palaikai — niekas nežino.

Taip baigė savo dienas Lietuvos karininkas, kuris savo gyvenimą paaukojo Tėvynės Laisvei ir Nepriklausomybei ginti.

1992 02 20

Algirdas Jėčys

A. STATKEVIČIUS

OKUPANTŲ IR KOLOBORANTŲ VALDOMOJE LIETUVOJE

Paskaita, skaityta JAV gyventojams lietuviams Čikagoje, Jaunimo centre, 1988 m. birželio 4 d.

Daugumai pasaulio žmonių yra žinoma, kad 1939.VIII.23 Ribentropas su Molotovu Maskvoje pasirašė nepuolimo paktą ir slaptą protokolą prie jo. Realizavus šį protokolą, Lietuva, Latvija ir Estija pateko į Sovietų įtakos sferą. 1940.VI.15 buvo okupuota Lietuva, o kitą dieną — Latvija ir Estija. Nuo tada tose pavergtose tautose prasidėjo vargai ir nacionalinio išsivadavimo kova, kuri tęsiasi iki šiol.

Būdamas medicinos studentas, aš įsitraukiau į kovą už savo ir kitų pavergtųjų tautų laisvę. Rėmiau rezistentus, partizaninę kovą. Turėjau slapyvardį Klevas. Keturis medicinos

fakulteto kursus baigiau Kaune. Vengdamas arešto, medicinos studijoms iš Kauno universiteto persikėliau į Vilniaus universitetą.

1947 metais buvau jau paskutiniame kurse. Rudenį, eidami į akių ligų paskaitą, mano kurso studentai universiteto koridoriuje pastebėjo KGB prokurorą ir keletą jį lydinčių vyrų. Jie studentų klausė, kuris čia yra Algirdas Statkevičius. Mat niekur Vilniuje nebuvau priregistruotas, ir mane galėjo rasti tiktai paskaitų metu. Studentai kolegos man apie tai kuo greičiausiai pranešė ir padėjo pasislėpti. Saugumiečiai tikrino visų vyrų dokumentus, bet manęs jau nebuvo.

Po to ketverius metus su svetima Vytauto Vaicekausko pavarde dirbau kaimo ambulatorijų ir gimdymo namų vedėju. 1951.VI.22 Vainute, Šilutės rajone, į mano butą atėjęs milicininkas sakė, kad labai sunkiai susirgo jo duktė. Prašė pagalbos. Kartu su milicininku sparčiais žingsniais nuėjau į jo butą. Vos atidarėm duris, mane staiga užpuolė keletas vyrų. Žiauriai, be pasigailėjimo mušė, partrenkė mane ant grindų. Tada jie išėmė iš mano kelnių diržą ir už nugaros surišo rankas. Tai buvo KGB darbuotojai. Po to jie, užmovę maišą ant galvos, vedė per miestelį. Nenorėjo, kad žmonės sužinotų, ką jie veda. Paskui jie kaip sviedinį įmetė mane į automašiną ir nuvežė į Klaipėdą. Ten atrišo nuveržtas rankas. Norėdami sadistiškai pasilinksminti, pasityčioti bei pažeminti, padavę man akordeoną, liepė groti.

Po to surištomis rankomis išvežė į Kauno KGB rūmus. Net nakčiai jų neatrišo. Kitą dieną automašina nuvežė mane į Vilniaus KGB kalėjimą. kameroje buvo prietema ir dieną, ir naktį. Tardydavo tiktai naktimis. Dieną miegoti neleisdavo. Norėjau skaityti knygą, tačiau buvo per tamsu. Aš ir dar vienas suimtasis — Vytautas Dūda — paprašėme įsukti šviesesnę lemputę. Dėl to mus abu penkioms paroms uždarė į ypatingo griežtumo karcerį. Uždarė mus į atskiras kameras. Išrengė. Paliko tiktai su maudymosi kelnaitėmis. Karceris buvo giliame rūsyje ir labai šaltas, grindys bei sienos šlapios. Nakčiai ant šlapių betono grindų įmesdavo vartelius. Ant jų gulėti buvo dar šalčiau. Visas 5 paras drebėjau ir kalenau dantimis. Gailėjausi, kad teks žūti, kad negalėsiu toliau tęsti kovos. Rytą kaip visos paros racioną duodavo vieną puoduką vandens ir 50 gr. duonos. Kasdien į kamerą įeidavo KGB darbuotojas ir kumščiais mušdavo, spardydavo.

Po penkių parų aš vos gyvas grįžau į kamerą. Mano draugas, atsėdėjęs kitame karceryje, sugrįžęs sakė, kad kitą kartą verčiau pasirinktų mirtį, bet ne penkias paras išbūti tokio karcerio pragare. Vėliau daug kur teko sėdėti karceriuose, bet tokio žiaurumo, kaip Vilniaus KGB, niekur nesutikau.

Greitai po to karinis tribunolas nuteisė mane 25 metus būti lageryje, o po to dar 5 metus tremtyje. Ilgą laiką laikė Maskvos „Krasnopresnenskaja" kalėjime. Paskui išvežė į Kirovo kalėjimą. Ten suformavo didelį etapą į lagerį, esantį Altajaus kalnuose, prie Mongolijos sienos.

Gyvuliniuose vagonuose, neturinčiuose langų ir ventiliacijos, vežė ilgai. Kas dieną sargybiniai, įėję į vagoną, mušdavo medinėmis „šlėgomis". Kriminaliniai kaliniai vagone plėšikavo: išrengdavo žmones, atimdavo drabužius ir gaunamą maistą. Vyko grumtynės, buvome kruvini. Sargybiniai į tai nekreipė dėmesio. Jie stengėsi sutraukyti žmonių ryšius, vertė visus bijoti.

Atvykus į lagerį, iš visų atėmė teismo nuosprendžius. Grumtynės su kriminalistais tęsėsi ir čia. Jie kovėsi su peiliais, o mes — tuščiomis rankomis. Man grasino peiliu perpjauti abi akis. Susirgau sąnarių reumatu, širdis ištisomis valandomis plakė neritmingai. Varė į betono fabriką sunkiausiems darbams, nors

dirbti visai negalėjau. Kartais prarasdavau sąmonę. Be to, visą laiką kankino radikulitas, nugaros skausmai. Vėliau daug kartų sėdėjau karceriuose, izoliatoriuose.

Dėl to, kad neįstengiau įvykdyti nustatytų išdirbio normų, mane ir dar apie 30 žmonių išvežė į ypatingai pavojingų kriminalistų lagerį, nors Vyriausiosios lagerių valdybos — Gulago — taisyklėse buvo parašyta, kad politiniai kaliniai turi būti laikomi atskirai nuo kriminalinių. Todėl mes reikalavome vežti mus į bet kokį politinių kalinių lagerį ir atsisakėme eiti iš vagono, užsibarikadavome duris. Jau žinojome, kad tame lageryje kaliniai yra šaudomi netgi ant gultų barakuose, jeigu lagerio teritorijoje pasirodo trys kartu einą kaliniai — į juos be perspėjimo šaunama iš sargybos bokštelių.

KGB sargybiniai jėga išmušė mūsų vagono barikadas, ėmė šaudyti į politinius kalinius. Keletas krito negyvų. Kareiviai su sunkiomis, storomis lazdomis įsiveržė į vagoną. Mane norėjo užmušti, tačiau aš smūgį atrėmiau dešine ranka. Lūžo tos rankos kaulas. Greitai šokau iš vagono, nusiritau pylimu žemyn ir gulėjau kaip negyvas. Po to mus antrankiais surakino vieną prie kito po du ir uždarė kriminalistų karceriuose. Išlaikė tenai keletą mėnesių, bet mes atsisakėm eiti gyventi į kriminalistų zoną.

KGB darbuotojai buvo dėl to patraukti teisminėn atsakomybėn, tačiau jie paskelbė, kad ne jie nušovė ir sužalojo kalinius, o kaliniai išžudė vienas kitą. Po 2—3 mėnesių atvežė mus į lagerį prie japonų belaisvių kapų ant Lenos kranto, Osetrovą — Ust — Kuto vietovę. Nuo ten dabar Ramiojo vandenyno link nutiestas naujas kelių tūkstančių kilometrų ilgio geležinkelis BAM — Baikalo-Amūro magistralė.

Buvo skelbiama: „Kas nedirba — tam mirtis". Aš dirbti negalėjau, o be to, ir nenorėjau tarnauti okupantams. Vėl prasidėjo karceriai, vėl kalinių etapai. Atvežė į vieną lagerį, kur siautė dizinterija. Gydytojų nebuvo, vien tiktai Kinijoje gimęs ir ten užaugęs felčeris Aleksej Svetlov. Mane paskyrė eiti gydytojo pareigas. Nebuvo vaistų. Įvesti griežtą karantiną neleido. Dėl to dizinterija išplito po daugelį kitų lagerių. Mirė žmonės. Greitai po to mane paleido iš lagerio.

Sugrįžau į Vilnių. Įstojau į medicinos fakultetą baigti studijų. Daug kartų į Vilniaus miesto milicijos valdybą mane kvietė KGB darbuotojai ir reikalavo pasidaryti jų šnipu tarp studentų. Grasino pašalinimu iš universiteto ir grąžinimu į Sibirą. Griežčiausiai atsisakiau su jais bendradarbiauti. Persigalvoti leido keletą savaičių. Įsitikinę, kad manęs nepalauš, privertė pasirašyti raštą, kad niekam apie tai, kas buvo kalbėta, nepasakosiu.

Baigęs universitetą, dirbau gydytoju Rumšiškėse. Miestelis po kelių mėnesių turėjo būti visiems laikams užlietas vandeniu. Iš kapų mirusiuosius pernešė į kalną. Vietoje nebuvo maisto, netgi duonos, nors vyko didelės apimties statybos. Nebuvo jokio visuomeninio transporto. Vadovavau naujos ambulatorijos statybai. Po to grįžau į Vilnių. Tapau sanitarijos gydytoju Vilniaus valgyklų treste.

Kai tiktai ėjau tikrinti valgyklų ar restoranų — visur vaišino gėrimais. Mačiau, kad laukia girtuoklio likimas. Atsisakiau to darbo. Pradėjau dirbti Finansų ministerijoje, Vyriausiojoje Lietuvos draudimo valdyboje, vyriausiuoju gydytoju. Iš atsiųstų dokumentų nustatinėdavau darbingumo netekimo procentą beveik visiems respublikos žmonėms, kurie buvo apsidraudę ir susižaloję nelaimingo atsitikimo metu. Pamačiau, kad daugiausia žmonių žūna bei susižaloja, būdami girti. Parašiau, straipsnį: „Ką pasirinksim — kultūrą ar alkoholį?" Dėl jo paskelbimo „Švyturio" žurnale 1969 m. lapkričio mėnesį Vyriausiosios valstybinės drau-

dimo valdybos vadovybė grasino atleisti iš darbo. Advokatai mane apgynė ir dirbau toliau.

Dirbdamas Finansų ministerijoje, parašiau knygą „Visuomenės gyvenimo abėcėlė, arba bendražmogiškumo manifestas". Joje iš nepriekaištingos dorovės pozicijų kritikavau komunistų ideologiją bei praktiką. Įrodžiau tą patį, ką Reiganas padarė daugiau kaip po dešimt metų: paskelbiau, kad SSSR — blogio imperija. Areštavo. Pusantrų metų išlaikė Vilniaus kalėjime.

Išėjęs iš kalėjimo, daugiau kaip pusę metų mokiausi Gydytojų pasitobulinimo kursuose. Po to devynerius metus dirbau Vilniaus greitosios medicininės pagalbos stotyje. Apie trejus metus — terapeutu. Vėliau Vilniaus universitete išėjau psichiatrijos specializacijos teoriją bei praktiką. Išdavė gydytojo psichiatro diplomą. Siekdamas taikos ir matydamas žmonijos susinaikinimo grėsmę, parašiau knygą „Sofiokratija ir geodoroviniai jos pagrindai". Įrodžiau, kad be nepriekaištingos moralės principų negalima ne vien garbinga taika, bet ir dvasinė bei materialinė žmonijos gerovė.

Pastebėjęs, kad Sovietų Sąjunga visai negerbia 1975 metais pasirašyto 35 valstybių įsipareigojimo ginti žmogaus teises (Helsinkio susitarimo) bei Aukščiausiosios tarybos prezidiumo ratifikuotų tarptautinių paktų, liečiančių žmogaus teises, tapau Lietuvos visuomeninės grupės Helsinkio susitarimui remti nariu. Grupės veikla gynė nacionalinius ir internacionalinius reikalus.

Helsinkio grupės nariai protestavo prieš Afganistano okupavimą, prieš disidentų persekiojimą Čekoslovakijoje, prieš Sacharovo ištrėmimą į Gorkį, prieš Maskvoje leidžiamo pogrindinio laikraščio „Einamųjų įvykių kronika" redaktorės Tatjanos Velikanovos areštą ir pan. Į mus kreipėsi daugiau kaip 50 vokiečių, atvykusių iš Vidurinės Azijos, kad padėtume jiems išvykti į VFR. Protestavome prieš neteisėtus žmonių suėmimus Lietuvoje.

Piktindamiesi, kad SSSR vyriausybė trukdo kovoti su išplitusiu alkoholizmu, 1979 metais kreipėmės į Pasaulinės vaikų dienos minėjimo dalyvius, atvykusius iš visų kontinentų į Maskvą. Parodėme, kad nuo 1950 m. iki 1979 m. Lietuvoje gimusių psichiškai nepilnaverčių vaikų skaičius padidėjo 13 kartų — t. y. 130%. Aš, kaip gydytojas psichiatras, žinodamas tai, neturėjau teisės tylėti.

Stengėmės į Helsinkio grupės veiklą įtraukti latvius ir estus. Estas docentas Kuks rengėsi tuojau pat Estijoje suorganizuoti Helsinkio grupę, bet buvo greitai suimtas ir, nepakėlęs sunkių kalėjimo sąlygų, mirė. Estas Niklus ir dabar tebėra lageriuose.

Kai aš po pasitarimo Helsinkio grupės reikalais 1980.II.14. apie vidurnaktį grįžau namo, kad kažkas mane vejasi, tačiau prisivijęs laikosi keleto metrų nuotolių. Apie 100 metrų nuo mano namo pamačiau stovinčią juodą su keliomis antenomis „Volgą". Man einant pro ją, šoferis paėmė telefono ragelį ir pradėjo greitai kažką kalbėti. Tai buvo KGB mašina. ,

Vos įėjęs į savo kiemą, pamačiau kitą juodą KGB „Volgą", stovinčią prie mano gyvenamojo namo. Nors buvo tamsoka, bet atpažinau prie automašinos vaikščiojantį KGB papulkininkį Kalakauską. Kartu su juo buvo dar ketvertas vyrų. Aš greitai pasukau į gretimo namo laiptinę. Penktame aukšte po rogutėmis pakišau savo parašytą knygą. Tuojau pat išgirdau, kad KGB darbuotojai kopia aukštyn tamsiais namo laiptais paskui mane. Priešintis nebuvo prasmės. Įgrūdo į „Volgą". Bijojau, kad nusivežę kur nors nenužudytų ir neišmestų į upę, kaip pasielgė su filologijos mokslų daktaru Kazlausku.

KGB rūmuose mūsų jau laukiantis jų žmogus liepė pasirašyti, jog aš suimamas už tarybinės valstybės

ir visuomeninės santvarkos šmeižimą, už antitarybinę agitaciją bei propagandą. Pareiškiau jam, jog tai piktas KGB darbuotojų šmeižtas ir atsisakiau pasirašyti. Tuojau padarė kratą, išrengė nuogą. Suspėjau niekam nematant iš kišenės išsitraukti popieriukus su telefonų numeriais bei adresais. Mėginau sukramtyti. Nepavyko. Šiaip taip prarijau. Atėmė pinigus, laikrodį, gydytojo antspaudą.

Buvo aišku, kad manęs vėl — jau trečią kartą — laukia kalėjimai, lageriai, Sibiras. Žinojau, jog ką tuo laiku suėmė — nieko nepaleido. Buvo gaila vien to, kad per maža padariau, kad daug planų liko nerealizuota.

Naktį neužmigau. Buvo žiema. Lova — storos geležies, labai masyvi, o čiužinys — visai plonutis, antklodė — taip pat. Per naktį drebėjau, kas minutę kalėjimo sargas iš koridoriaus žiūrėjo į kameros vidų, barškino į duris. Ryte krėtė šaltis. Pasijutau ligonis. Pakilo temperatūra. Labai padažnėjo pulsas. Skaudėjo galvą. Kosėjau. Kiekvienas judesys kėlė aštrius skausmus nugaroje. Pagal įstatymą, taip sergančio žmogaus tardyti neturėjo teisės. Tačiau anksti ryte KGB kalėjimo sargybiniai nuvedė mane į trečią aukštą.

Kabinete sėdėjo Lietuvos vyriausiojo prokuroro padėjėjas KGB reikalams Bakučionis. Jis man parodė dvi ant stalo gulinčias raštų krūvas ir pasakė:

— Štai pirmoje krūvoje yra tavo knyga „Sofiokratija ir geodoroviniai jos pagrindai". Joje jokio kriminalo nėra. Antroje krūvoje — Lietuvos visuomeninės grupės Helsinkio susitarimui remti dokumentai. Čia yra kriminalas, pasireiškiąs tarybinės valstybės bei tarybinės visuomenės santvarkos šmeižimu. Be to, yra antitarybinė agitacija ir propaganda.

Tada aš jam pasakiau:

— Prašau parodyti man, kokiame Helsinkio susitarimams remti dokumente, kokiame puslapyje, kokiais žodžiais išreikštas ir prieš ką yra nukreiptas tas „šmeižtas".

Vyriausias Lietuvos KGB prokuroras atsakė: — Štai už gretimo stalo sėdi žmogus. Jo pavardė Matulevičius. Jis bus jūsų tardytojas ir viską iki smulkmenų išaiškins.

Visą laiką krėtė šaltis, iš silpnumo vos pasėdėjau. Temo akyse. Sugrąžino į kalėjimo kamerą. Pasibeldžiau į duris ir paprašiau nuvesti mane į KGB saugumo kalėjimo medicinos punktą. Atsakė, kad jokio medicinos personalo šiandien nėra. Negavau nei termometro, nei vaistų. Atnešė duonos ir karšto vandens. Valgyti visai nesinorėjo.

Nuvedė į techninio paruošimo kabinetą. Nufotografavo iš priekio ir šono. Paėmė visų pirštų antspaudus, kiekvieno — atskirai, po to — visų kartu. Paskui išsikvietė tardytojas Matulevičius. Pradėjo klausinėti apie vien technologinę mano veiklos pusę: domėjosi, kas man spausdindavo Helsinkio dokumentus, kas ir kada išspausdino knygą, su kuo susitikdavau, ir pan. Atsakiau, kad to aš nepadarysiu, nes neleidžia mano įsitikinimai. Tuojau pat prašiau parodyti, kuriame Helsinkio grupės dokumente ir kokiais žodžiais yra pareikštas „šmeižtas". Pažadėjo supažindinti kitą dieną. Parodė jis man surašytą protokolo tekstą, liepė pasirašyti. Atsisakiau, nes mūsų pokalbį jis aprašė neteisingai, iškreiptai.

Karščiavau, bet negavau vaistų ir rytojaus dieną. Dar po dienos Matulevičius vėl iškvietė tardyti. Karščiavau, buvau visai nusilpęs, jaučiau skausmus visame kūne. Reikalavau parodyti, kur ir kokiais žodžiais yra parašytas „šmeižtas". Čia tardytojas Matulevičius atskleidė savo stalininį veidą: pareiškė nieko nerodysiąs, nes ir taip viskas esą aišku.

Tą pačią dieną iš KGB kalėjimo išvežė į Lukiškių kalėjime esantį psichiatrinės ekspertizės skyrių. Taip aš niekad ir nesužinojau, kokiu „šmeižtu" esu kaltinamas, kuriame Helsin-

kio grupės dokumente ir kokiame puslapyje jis parašytas. Kad tai sužinočiau, jau būdamas kalėjime, parašiau tris pareiškimus respublikos prokurorui Kaireliui ir vieną Aukščiausiosios tarybos prezidiumo pirmininkui Barkauskui. Atsakymo negavau nė į vieną. Tačiau kalėjimo administracija pranešė, kad pirmieji trys pareiškimai pasiųsti pagal adresą, o paskutinis ne pagal adresą — Valstybės saugumo komitetui.

Iškviestas priežiūros prokuroras užtikrino mane, kad gausiu atsakymą į visus keturis pareiškimus. Tačiau per šešis mėnesius negavau nė vieno atsakymo. Man pačiam dalyvauti mano teisme neleido. O žmoną įleido tiktai kaip liudininkę labai trumpam laikui. Po teismo tuojau pat išvežė į Černiachovsko spec. psichiatrinę ligoninę, kur 80% uždarytųjų sudarė žmogžudžiai. Kiti — plėšikai, vagys, prievartautojai ir pan. Politinių buvo mažuma. Jie buvo įpratę tabletes sulaikyti gerklėje prie balso stygų. Mokiausi to ir aš. Tūkstančius kartų teko repetuoti, kol išmokau.

Buvo žiema. Antklodę davė visai plonutę. Karščiavau. Skyriaus vedėjas Pčelovodov vertė dirbti oficiantu valgykloje bei įvairius sunkius darbus, o man labai skaudėjo nugarą. Pasiuntė fizioterapinėms procedūroms. Elektrodus prie nugaros prispaudė labai šaltais maišeliais, pripildytais smėlio. Dėl to procesas dar pablogėjo. Dirbti visai negalėjau. Bendros kalbos su skyriaus vedėju neradau. Uždarė izoliatoriuje. Kai atvažiavo manęs aplankyti dukterys, aš jų paprašiau kreiptis į ligoninės vyriausiąjį gydytoją, kad mane iš izoliatoriaus perkeltų į kitą skyrių. Pasimatymą iš karto nutraukė. Dukterys verkė. Skyriaus vedėjas Pčelovodov labai užpyko ir kankinimo tikslu paskyrė du kartus per dieną aminazino injekcijas. Mano kraujo spaudimas buvo visados žemas, o aminazinas jį dar labiau numušė. Buvo tamsu akyse, negalėjau sukoncentruoti minčių, svaigo galva, kūną tampė traukuliai. Aš krisdavau be sąmonės ant cementinių grindų, galvą sutrenkdamas į jas.

Mano laimė — skyriaus gydytojos Biserovos sūnui, besimokančiam kažkokiame institute, prireikė išversti į rusų kalbą keletą lapų angliško teksto. Konfiskavo iš namų man atneštą „Moscow News" numerį. Skyriaus vedėjas Pčelovodov pasakė:

— Jei sutiksi šį laikraštį išversti į rusų kalbą — nuo šios dienos iki vertimo pabaigos tau jokių vaistų neduosiu.

Aš iš karto ir su didžiausiu džiaugsmu sutikau. Per trejetą dienų atsigavau ir stengiausi neskubėti. Dirbau apie mėnesį ir taip dėl anglų kalbos mokėjimo išsisukau nuo izoliatoriaus ir nuo piktybiško kankinimo, vadinamo „gydymo" vardu.

Su įkalintaisiais spec. psichiatrinėje ligoninėje gydytojai, medicinos seserys, sanitarai ir kareiviai elgėsi beširdiškai. Todėl šie ne vienai seseriai mėgino išdurti akis. Suchorukovui liepė šlapintis pro langą. Vyr. gydytojo Fukalovo žmoną vos pavyko išgelbėti nuo užmušimo. Černiachovsko gydytojai ragino kareivius žiauriai mušti ligonius, tačiau liepdavo laikytis vieno principo — neatimti gyvybės.

Būnant Černiachovske, spec. psichiatrinėje ligoninėje įvyko laikomų įkalintųjų sukilimas. Jie įkaitais paėmė gydytojus ir seseris. Norėdami pamokyti, patys davė jiems kaloperidolio, aminazino, sulfazino ir kitų stipriai veikiančių neuroleptikų injekcijų. Kai po savaitės sukilimą nutraukė patys kaliniai, juos per pietus užpuolė specialus smogikų būrys. Vieniems išmušė akis, kitiems sulaužė kaulus; ant kūno mažai kam liko vietų be poodinių kraujo išsiliejimų. Sumuštus ir surištus kareiviai mėtė iš antro aukšto ant betoninių grindų.

Po sukilimo 1983 metų pabaigoje mane kažkur išvežė. Nesakė kur. Po

keletą dienų ar po savaitę laikė Vilniaus, Smolensko, Voronežo, Saratovo, Orenburgo, Taškento kalėjimuose. Galų gale nuvežė į Taškento spec. psichiatrinę ligoninę. Ir ten su ligoniais elgėsi beširdiškai. Pvz., 8-ajame skyriuje, kur vedėjas buvo Faisman, neleido į tualetą. Žmonės šlapinosi tiesiog pro langą arba į plastikinius maišelius, kuriuos išpildavo pro langą. Neišplautus maišelius laikydavo po čiužiniu. Palatose ir aplink namą sklido nepakeliama smarvė. Tarnautojai iš antro aukšto skųsdavosi, kad ir tenai juos pasiekia aukštyn kylanti smarvė. Juk visiems žinoma, kad be valgio galima apsieiti kelias dienas, o be tualeto — nė vienos.

Černiachovskio ir Taškento spec. psichiatrinių ligoninių gydytojai, kaip ir Taškento universiteto profesorius, laikė mane vien šnipu. Jie sakė:

— Apie kokią nors tavo ligą negali būti nė kalbos. Tu vien šnipinėji, kokie čia yra politiniai psichiniai ligoniai, kaip jie gydomi, kokios čia sąlygos, kokie gydytojai, kokia tvarka ir pan.

Tačiau jie visi pasirašinėjo, kad būčiau ir toliau laikomas toje institucijoje.

Politiniai ligoniai visą laiką buvo laikomi 5—10 kartų pavojingesniais už kriminalinius ir 5—10 kartų ilgiau buvo laikomi. Tuo požiūriu Tarybų Sąjungoje egzistuoja dar senovės Judėjos laikus primenantis teisingumas, kur tikrasis filosofas Kristus buvo atiduotas mirčiai, o žmogžudys Barabas — amnestuotas. Žmogžudžius iš spec. psichinės ligoninės labai dažnai išleisdavo po vienerių metų. Politiniams buvo nustatytas trejų metų minimumas.

Pirmoji gydytojų komisija, kuri rekomendavo Taškento teismui grąžinti mane į Vilnių, buvo po trejų metų. Tačiau Taškento teismas jų rekomendaciją atmetė, motyvuodamas tuo, kad aš spec. psichiatrinėje ligoninėje per trumpai išbuvau. Praėjus pusantrų metų, tokią pat gydytojų komisijos rekomendaciją Taškento teismas tuo pačiu pretekstu atmetė antrą kartą. Vėl praėjus pusantrų metų, buvo ketinama ir trečią kartą neišleisti manęs į Vilnių. Tačiau mano žmona kreipėsi į Gorbačiovą, ir tai, atrodo, suvaidino lemiamą vaidmenį. Labai priekaištavo Taškento spec. psichiatrinės ligoninės vyr. gydytojas Babajev, kad dėl žmonos skundo tikrinimo komisijos eina ir eina viena po kitos.

Per paskutiniuosius buvimo Taškente mėnesius vyr. gydytojas Babajev atsinešė didelį ryšulį man rašytų laiškų su užsienietiškais vokais. Neatidavė man nei vieno laiško, nei vieno neleido paskaityti. Tačiau kategoriškai pareiškė:

— Išmušė lemiama valanda. Žmonės iš užsienio kišasi į tavo asmeninius reikalus. Jie nori paskelbti tave disidentinio pasaulio vėliava. Jeigu viešai — per spaudą — nepasmerksi, būsi spec. psichiatrinėje ligoninėje laikomas iki gyvos galvos.

Smerkti draugus iš užsienio aš nemačiau jokio pagrindo. Griežčiausiai atsisakiau. Kas pora savaičių vyr. gydytojas Babajev ar 1-ojo skyriaus vedėjas Izabela Grinberg man sakydavo:

— Gal jau persigalvojai? Pasakyk, ir mes tave tuojau leidžiam vykti į namus.

Tačiau žengti amoralaus žingsnio nesiryžau ir griežtai atsisakydavau.

Gyventi spec. psichiatrinėje ligoninėje buvo labai sunku. Daug sunkiau, negu kalėjimuose ar lageriuose. Siautėjo žmogžudžiai bei homoseksualistai. Tačiau gydytojai jų netramdė. Nepakeliamas dalykas buvo nuo kėlimo iki gulimo visu pajėgumu veikiąs radijo taškas palatoje. Jis netgi neleido skaityti knygos ar laikraščio. Rūkė visi be perstojo. Palatos oras nuolat buvo mėlynas nuo dūmų.

Taškente veikė vyr. gydytojo Babajevo suorganizuotas politinių kalinių nuolatinio sekimo tinklas. Vie-

nas žydas inžinierius kriminalistas, Taškento spec. psichiatrinės ligoninės „ligonis", man parodė vyr. gydytojo jam duotą planą su nurodymais, kokie politiniai kaliniai yra laikomi visuose 12-oje skyrių. Vienos pavardės nebuvo pabrauktos, kitos pabrauktos raudonu pieštuku vieną kartą, dar kitos — du kartus. Pastaruosius būtina sekti labai intensyviai, prisiminti kiekvieną jų žodį ar elgesį. Dukart pabraukta ir mano pavardė.

Sanitarais dirbo iš lagerių atvežti kriminaliniai kaliniai. Jie mušdavo kumščiais, spardydavo, neleisdavo į tualetą, atimdavo laikraščius, knygas, vogdavo asmeninius daiktus, neteisingai įskųsdavo tuos, kurie iš gauto siuntinio neatiduodavo jiems maisto produktų.

Siautėjo vitamino „C" avitaminozė su visais padariniais. Reikėjo vergiškai dirbti. Už mėnesio darbą Černiachovske mokėjo simboliškai — 3 rublius. Už juos buvo galima nusipirkti tiktai pusę kilogramo geros dešros. Daugumai per prievartą metų metais be perstojo buvo duodamos aminazino tabletės, o juk visi žino, kad ilgai vartojamas jis veikia kaip kancerogeninė, vėžį sukelianti medžiaga.

Kiek pastebėjau, gydytojai psichiatrai yra pasiryžę priešintis Gorbačiovo pradėtam persitvarkymui, jį ignoruoja, tęsia biurokratinę praktiką. Pavyzdžiui, Taškente prieš lemiamą komisiją, kaip man sakė skyriaus vedėja Grinberg, man keletui dienų paskyrė po 2 frenolono tabletes. Po komisijos jų jau nedavė. Atvežus mane iš Taškento į Vilnių — čia vėl man paskyrė tas tabletes. Aš protestavau motyvuodamas, kad man jokie vaistai nereikalingi. Taškente man jokių vaistų nedavė visus ketverius metus. Tačiau Vilniuje pirmojo vyrų skyriaus vedėjas Radavičius atsakė:

— Jeigu esi ligoninėje — privalai gauti vaistus. Pas mus taip priimta. Taip reikia, tokia tvarka ligoninėje.

Yra žinoma, kad, duodant bet kokius vaistus, būtina ligos istorijoje aprašyti, kodėl jie skiriami. Kadangi jie buvo duodami tik dėl to, kad „taip reikia", todėl gydytojai visuomet privalėjo prigalvoti nesamų nukrypimų nuo sveikatos normos. Taip atsirado storos ir fiktyvios ligų istorijos. Be to, buvo mėgstama išgalvoti nebūtų dalykų.

Kartą į Vilniaus psichiatrinę ligoninę, esančią Vasaros gatvėje, manęs atvyko aplankyti senas pažįstamas disidentas Čekanavičius — Kauno gyventojas. Budinti gydytoja Kovaliova tuojau pat iškvietė budinčią seserįIreną ir priekaištavo, kodėl ji leido pasimatyti ne su artimu gimine laisvoje ligoninėje. Ji tuojau pat nutraukė pasimatymą, mums vos pasikeitus keliais sakiniais. Kitą rytą mane į savo kabinetą iškvietė skyriaus vedėjas Radavičius. Ten buvo ir gydytoja Kovaliova. Radavičius klausė manęs:

— Kas tas žmogus, kuris vakar buvo pasimatyme? Ką jis tenai rašėsi?

— Tas žmogus buvo mano senas draugas iš Kauno. Jie nieko nerašė ir laikė rankas padėjęs ant savo „diplomato".

— Aš mačiau, kad rašė,— piktai kalbėjo Kovaliova.

— Daktare Kovaliova, neprigalvokite tokių dalykų, kokių nebuvo,— pasakiau aš.

— Aš mačiau, kad jis turėjo rankoje paišelį,— jau neryžtingai sakė Kovaliova.

— Jis rankose visai nieko neturėjo. Todėl dar kartą prašau jus, daktare, neprigalvoti dalykų, kurių nebuvo,— sakiau aš.

Tačiau skyriaus vedėjas Radavičius nutraukė mane ir, labai sunerimęs bei gindamas melagę gydytoją okupantę Kovaliovą, kalbėjo:

— Aš matau, kad jums paūmėjo liga: jūs priešinatės gydytojai, sakančiai tiesą. Aš turėsiu iš to padaryti išvadas. Atrodo, kad reikės apie tai pranešti jūsų žmonai.

— Kovojimą už tiesą, savo tiesios pozicijos gynimą ir melo demaskavimą nėra logiška laikyti ligos, tuo labiau nebuvusios ir nesamos, paūmėjimą,— atsakiau aš.

— Tai kaip vis dėlto darysim — užrašysim jūsų ligos paūmėjimą ar ne? — klausė Radavičius manęs.

— Tai jūsų reikalas,— ramiai atsakiau aš.

— Ach, mano reikalas!..— sušuko jis ir paklausė: — Koks jūsų namų telefonas?

Kai pasakiau telefono numerį, jis tuojau paskambino mano žmonai ir kvietė kuo greičiau ateiti. Ji — mokytoja. Turėjo neiti į mokyklą ir atskubėjo į ligoninę Vasaros gatvėje.

— Blogai su jūsų vyru. Paūmėjo liga. Teks jį grąžinti atgal į Taškentą,— pasakė Radavičius.

— Negali būti. Jis visada buvo sveikas, ir apie kokios nors ligos paūmėjimą negali būti net kalbos,— atsakė mano žmona.

— Kada jūs matėte jį paskutinį kartą? — klausė mano žmonos skyriaus vedėjas Radavičius.

— Vakar vakare. Ir jis buvo kaip visada,— sakė žmona.

To užteko, kad ,,ligos paūmėjimas" būtų likviduotas. Tačiau Radavičius neatsiprašė nei manęs, nei mano žmonos ir dėl melo nepasmerkė gydytojos Kovaliovos. Pasimatymą su Čekanavičium stebėjusi medicinos sesuo Irena vėliau sakė.

— Aš mačiau, visą laiką stebėjau atvykusį lankyti Čekanavičių. Jis ramiai sėdėjo, draugiškai kalbėjosi, rankas laikė padėjęs ant savo ,,diplomato", rankose nei paišelio, nei popieriaus neturėjo. Aš priešingo dalyko niekados neliudysiu, nors mane ir iš darbo atleistų.

Daugybė faktų rodo, kad TSRS psichiatrai yra prasti ir kaip žmonės, ir kaip gydytojai.

Greitai aš buvau paleistas.

1987 m. spalio 28 d. iš Maskvos Serbskio mokslinio tyrimo instituto atvyko psichiatrė moteris — mokslinė bendradarbė. Pasikvietusi Sveikatos apsaugos ministerijos vyriausiąjį psichiatrą Dembinską, ji man sakė:

— Gali atsirasti galimybė jums susitikti su psichiatrais iš užsienio. Ar jūs turite kokių priekaištų tarybinei psichiatrijai?

Į tai aš atsakiau, kad po to, kas buvo daroma su manimi per tuos septynerius metus, ar iš viso yra logiška pateikti tokį klausimą.

Praėjus maždaug pusei metų, aš išvykau į Jungtines Amerikos Valstijas.

LTSR Aukščiausios Tarybos prezidiumo pirmininkui
ir TSRS Aukščiausios tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotojui
A. BARKAUSKUI

Gydytojo psichiatro Statkevičiaus Algirdo, s. Jono, gyv. Vilniuje, Čarno g. 18—21, dabar esančio Vilniaus kalėjime, 314 kamera,

PAREIŠKIMAS

Prieš keliolika mėnesių ,,Komjaunimo tiesoje" buvo patalpintas Jūsų straipsnis, kuriame rašėte, jog LTSR Aukščiausiosios tarybos prezidiumas dės visas pastangas, kad naujosios LTSR konstitucijos niekas nepažeidinėtų. (Po suėmimo šią mano nuosavą konstituciją kartu su joje įklijuota minėto laikraščio iškarpa saugumo tardytojas Matulevičius iš manęs atėmė ir neleido ja naudotis, nors aš keletą kartų to prašiau).

Kadangi Konstitucijos reikalavimų pažeidimo pasėkoje aš buvau neteisėtai apkaltintas, neteisingai suimtas, ir neteisėtai įkalintas, kadangi saugumo ir tardymo organai sistemingai pažeidinėja tarybinį teisėtumą, o kartu ir konstituciją, tai kreipiuosi į Jus. Turiu pareikšti štai ką:

1. Sekančią dieną po suėmimo — t. y. 1980.II.15 — aš susirgau: laikėsi aukšta kūno temperatūra, krėtė šaltis, skaudėjo visą kūną, vaikščiojau pusiau apsvaigęs. Kol buvau VSK-to izoliatoriuje, ne tik reikiamų vaistų, bet netgi nei termometro negavau. Kalėjime, į kurį mane atvežė 1980.II.20., taip pat sirgau visą laiką. Patekus į kalėjime esančią ligoninę, atlikus reikiamus tyrimus ir pravedus gydymo kursus, temperatūra krito, ir dabar jau jaučiuosi sveikas. Todėl tik dabar jaučiuosi esąs pajėgus parašyti tai, ką buvau numatęs dar esant VSK-to izoliatoriuje.

Saugumo tardytojas Matulevičius paskutinio mano bylą liečiančio protokolo surašymui išsikvietė mane II.19. Pateikė maždaug tokio turinio klausimą: „Prašau atsakyti, kaip vyko Helsinkio susitarimams remti Lietuvos visuomeninės grupės veikla: kas rašė dokumentus, kur ir pan?"

Aš atsakiau: „Kadangi minėta grupė užsiėmė išimtinai tiktai žmogaus teisių gynimo veikla ir vadovavosi tarybiniais įstatymais, nepažeisdama nei vieno iš jų; kadangi šioje veikloje nebuvo jokio kriminalo ir ji nuo pradžios iki galo buvo šventa, tai mano įsitikinimai neleidžia duoti jokių parodymų apie jos veiklą".

Gerbiant tarybinius įstatymus, šis atsakymas maksimaliai tiksliai turėjo būti užrašytas į tos dienos tardymo protokolą. Tačiau tardytojas to nepadarė. Vietoje to jis pradėjo prievartauti mane naujais klausimais iš tos pat srities. Be to, pradėjo man grasinti: „Jei ir toliau taip atsakinėsi į klausimus — pastatysiu magnetofoną, tai pamatysi, kas bus!" Vystydamas psichologinį spaudimą, jis šaukė: „Prisivirei košės — tai dabar kabink ją!", „O be to, kaip sau nori — man tavo likimo finalas aiškus jau ir dabar!" O kai aš paprašiau paaiškinti, kada, kokiame dokumente, kokiame puslapyje ir kokiu sakiniu aš būk tai šmeižiau tarybinę valstybę bei visuomeninę santvarką, tardytojas Matulevičius pradėjo iš manęs piktai tyčiotis: „Ką, ar tau dar ir dabar neaišku? Juk tavo namuose buvo rastas vienas numeris „LKB kronikos". O ji gi — tai šmeižtų rinkinys!"! Taip buvo atsakyta į klausimą. Tačiau ką mano „šmeižtas" turi bendro su „LKB kronika?"

Iš visa to aš aiškiai pamačiau, kad Matulevičiaus kaip tardytojo veiklos aukščiausias principas — tarybinio teisėtumo laužymas, nerodymas jokios pagarbos jam. O kadangi dėl ligos aš buvau visai nusilpęs kaip fiziškai, taip ir dvasiškai, kadangi aš buvau tapęs apatiškas viskam ir nepajėgus spirtis tardytojo prievartavimams, tai pasakiau: „Rašykit, ką tik norit ir kaip norit, o aš pasirašysiu."

Ir Matulevičius rašė, ką norėjo. Skaitant jau parašytą protokolą, aš mačiau, kad ten parašyta labai daug netiesos, tačiau abejingai pasirašiau.

Kadangi minėtas tardymo protokolas buvo surašytas naudojant grasinimus, šantažą, įvairiapusį spaudimą, pasityčiojimus ir pan., tai prašau šį tardymo protokolą laikyti fiktyviu, negaliojančiu.

2. Helsinkio susitarimams remti Lietuvos visuomeninė grupė, kurios narių aš buvau, už veiklos programą turi Baigiamąjį aktą, po kuriuo pasirašė Brežnevas. Neišeidama iš TSRS konstitucijos ir TSRS Aukščiausiosios tarybos prezidiumo ratifikuoto tarptautinio pakto, liečiančio pilieti-

nes ir politines žmogaus teises, ribų, ji vienais atvejais išreiškė savo nuomonę, kitais — kritiką, turinčią tikslą stiprinti TSRS visuomeninę santvarką, trečiais — pateikė visą eilę pasiūlymų. Savo teiginius ir išvadas ji rėmė tokiais faktais, kuriuos kiekvienu momentu įmanoma patikrinti. Buvo rašoma vien tiktai apgalvota ir nuoširdi tiesa. Grupė niekados nesigriebė tyčinio veiksmo, koks yra šmeižtas. Tačiau saugumiečiai, suėmę mane, apkaltino, kad aš būk tai šmeižęs tarybinę valstybę bei visuomeninę santvarką. Tačiau iki šiol jie neturėjo drąsos parodyti man puslapio, sakinio ar žodžio, tariamai nešančio šmeižikišką turinį. Todėl ir dabar, praėjus mėnesiui nuo suėmimo, aš taip ir nežinau, kodėl aš kaltinamas šmeižimu. Skaitau labai bloga ir negerų — įtartinų tikslų siekiančia tą apkaltinimo bei tardymo praktiką, kai piliečiui priklijuojama etiketė „šmeižikas", o po to bailiai vengiama, tiesiog atsisakoma nurodyti, kur glūdi šmeižimo esmė.

Helsinkio susitarimams remti Lietuvos visuomeninės grupės dokumentuose ne kartą buvo paminėtas Hitlerio-Stalino slaptas suokalbis, 1939 m. padarytas už lietuvių, latvių, estų, lenkų, suomių ir kitų tautų nugarų. Galbūt šis dalykas laikomas „šmeižtu".

Apie slaptus protokolus, kuriuose buvo šis suokalbis įformintas, ne kartą rašė tarybinė spauda. Pav., 1939 m. rugsėjo 29 d. Šis faktas gana aiškiai aprašytas užsienio šalių enciklopedijose, kurias paskaityti galima respublikos didžiosiose bibliotekose. Pagaliau respublikos bibliotekų uždaruose spec. fonduose, manau, galima rasti ir tų pačių slaptų protokolų fotokopijas su Ribentropo ir Molotovo parašais, atspausdintas užsienio laikraščiuose, minint 40-sias šio suokalbio metines. Pilnus šių protokolų tekstus ne kartą perdavė užsienio radijo stotys. Pav. VFR tai perdavė 1979.IX.6. Todėl šių gėdingų istorinių dokumentų paminėjimas yra ne tyčinis veiksmas, ne žinomai melagingų faktų skleidimas, o žinomai teisingų istorinių faktų konstatavimas ten, kur be to apsieiti neįmanoma, kur jų ignoravimas reikštų istorijos falsifikaciją. Filosofas B. Spinoza istorijos klastotojus siūlė karti lygiai taip, kaip ir netikrų pinigų padirbėjus.

Helsinkio susitarimams remti Lietuvos visuomeninės grupės dokumentuose buvo pateikti kai kurie minėtų slaptų protokolų, dabar jau plačiai paplitusių liaudies tarpe, tekstai. Aš paprašiau tardytoją Matulevičių, kad atitinkamiems ekspertams būtų pavesta patikrinti minėtų tekstų tikrumą. Tačiau tai padaryti Matulevičius griežčiausiai atsisakė.

Ne aš ką nors apšmeižiau, bet pats buvau piktai ir neatsakingai apšmeižtas. Apšmeižtas tam, kad būtų nors ir fiktyvus, bet vis dėlto „pagrindas" susidoroti su manimi kaip su žmogaus teisių bei tarybinio teisėtumo gynėju.

Visi žino, kad vergijos epochoje Atėnų vergvaldžiai apkaltino doriausią žmogų — Sokratą — „šmeižimu", „jaunimo tvirkintoju" ir pan. Ir šis didžiausio visų laikų filosofo apšmeižimas buvo skirtas būti baze, ir faktiškai buvo bazė jam nužudyti.

Kaip matome, epochos pasikeitė, tačiau amoralių subjektų veiklos metodai ir šiandien tebėra tie patys.

Skaitau, kad manęs apkaltinimas šmeižimu — tai nusikaltimo darymas su ypatingu žiaurumu. Tai nepaprastai piktybiškas pasityčiojimas iš nieko nekalto žmogaus, iš viso tarybinio teisėtumo, iš Konstitucijos. Tai nusikaltimas prieš žmoniškumą.

Atrodo, kad labiau nesiskaityti su žmogumi, su žmogaus teisėmis, su tiesa bei teisėtumu galbūt gali tik PAR, Čilė, polpotinė Kampučija ar kuris kitas kraštutiniškai antižmogiškas politinis režimas.

Mane apšmeiždami, saugumiečiai pirmiau visko grubiai pažeidė 57-jį TSRS konstitucijos straipsnį, kuris teigia, kad „Asmenybės gerbimas, piliečių teisių ir laisvių apsauga — visų valstybinių organų, visuomeninių organizacijų ir pareigūnų pareiga".

3. LTSR Centrinės statistikos valdybos viršininkas Lengvinas 1979 m.— Tarptautiniais vaiko metais — alkoholizmo ir jo pasėkmių padėtį nušviesdamas, rašė, kad nuo 1950 m. iki 1979 m. Lietuvoje psichiniu požiūriu nepilnaverčių vaikų gimimas padaugėjo 12 kartų. Per tą patį laikotarpį pagalbinių mokyklų — psichiškai nepilnaverčiams vaikams — padidėjo 10 kartų. Štai kuria kryptimi pasaulyje negirdėtais tempais progresuoja Lietuva! Nuo šio „progreso" neatsilieka šeimų skyrybų, nusikalstamumo augimo ir visoks kitoks nepageidaujamas progresas.

Pagal Konstituciją piliečiai turi teisę burtis į liaudies — darbo žmonių interesams tarnaujančias draugijas. 1979.X.5 saugumiečiai atėmė iš manęs virš 50-ties piliečių sąrašą su jų adresais ir parašais. Minėti piliečiai pageidavo, kad Lietuvoje būtų atkurta Blaivybės draugijos veikla. Sąrašo negrąžino iki šiol, nors aš dėl to 1979.X.7 parašiau pareiškimą LTSR Prokuratūrai.

Argi tai nekalba, kad saugumiečiai šiuo konkrečiu faktu įrodė, jog piliečiai neturi teisės burtis į draugijas, kad nepaprastai skaudus masių psichinio išsigimimo faktas bei Lietuvai niekad nepažintas amoralumo išplitimo mastas — jiems svetimas ir nesuprantamas dalykas. Manau, kad statyti kliūtis šalies blaivinimo reikalui — tai reiškia užsiimti visų labiausiai kenkėjiška veikla.

Ar visa tai neliudija, kad daugeliu atvejų dabartiniai saugumiečiai save yra iškėlę daug aukščiau konstitucijos, kaip ir Berijos laikais? Visi žino, kiek žalos šaliai atnešė berijinių saugumiečių nebaudžiamas savivaliavimas, grubūs tarybinio teisėtumo pažeidimai.

Ar ne pats laikas Konstitucijai ir TSRS Aukščiausios tarybos ratifikuotiems tarptautiniams paktams, liečiantiems žmogaus teises, suteikti reikiamą svorį ir padaryti galą recidyvuojančiai saugumiečių savivalei? Man atrodo, jog pats laikas, kad konstitucija nustotų būti suvedžiojančiu miražu bei klastingais spąstais, kurių pagalba saugumiečiai gaudo ir kiša į kalėjimą tuos, kurie ją laiko šventu dalyku ir į ją remia savo veiklą.

Pagal tarptautinę teisę, šalis, kuri nesilaiko savo pačios nustatytų įstatymų, negali būti vaddinama valstybe, o vien anarchine visuomene.

Visa tai turint mintyje, labai prašau Jus tesėti „Komjaunimo tiesoje" duotą pažadą ir imtis reikiamų priemonių, kad grubiausiu būdu pažeistas tarybinis teisėtumė, liečiąs mane, būtų kuo greičiau atstatytas.

1980. kovo 15 d.

1980 kovo 20 d. kalėjimo Nr 1 (Učerieždienija OČ Nr 12—26 — tokia iškaba yra prie kalėjimo pagrindinių vartų) administracija.

Visiškai slaptai
(Vertimas iš rusų kalbos)

LIETUVOS TSR VIDAUS REIKALŲ MINISTRO
ĮSAKYMAS

1946 metai

Turinys: Apie uždavinius kovoje su banditizmu ir karinių dalinių perdislakavimą Lietuvos TSR teritorijoje

Nr. 0026 1946 m. kovo 26 Vilnius

Pastaruoju metu lietuviškas nacionalistinis pogrindis ir jo ginkluotos gaujos aktyvina savo veiklą, vykdo teroristinius aktus prieš partinį-tarybinį aktyvą, naujakurius, terorizuoja gyventojus, skleidžia provokacinius gandus.

Galutiniam antitarybinio nacionalistinio pogrindžio likvidavimui ir jo ginkluotų gaujų sutriuškinimui —

ĮSAKAU:

1. Mano pavaduotojui karinėms dalims — generolui majorui drg. VETROVUI ryšium su man pavaldžiomis 34-to MŠP, 262 ir 285 ŠP, 1/IV — 46 m. perdislokuoti karines dalis, išskiriant kuopų ir būrių garnizonus, reikalaujant iš minėtų dalių vadų ir garnizonų viršininkų atsakomybės už visišką banditizmo, nacionalistinio pogrindžio likvidavimą ir reikiamos visuomeninės tvarkos organizavimą šių apskričių ir valsčių administracinėse ribose:

25 šaulių pulkas: Štabas, spec. daliniai ir viena šaulių kuopa — Panevėžys.

Batalionų štabai su spec. daliniais ir vienu šaulių būriu: Subačius (8060), Ramygala (5020), Šeduva (8070);

Kuopų garnizonai: be vieno šaulių būrio:

Šimonys (8080), Raguva (6050), Krakės (6010), Baisogala (7070), Rozalimas (9080), Pušalotas (0020);

Būrių garnizonai:

Kupiškis (9070), Viešintos (7070), Troškūnai (6060), Surviliškis (5010), Grinkiškis (6060).

285 šaulių pulkas: Pulko štabas, ŠB štabas spec. daliniai — Biržai;

Batalionų štabai su spec. daliniais ir vienu šaulių būriu: Rokiškis (0010), Skapiškis(9080);

Kuopų garnizonai be vieno šaulių skyriaus:

Vaškai (3020), Pasvalys (1030), Vabalninkas (1050), Kamajai (8000), Obeliai (0020);

Būrio garnizonai: Krinčinas (1040), Pabiržė (3050), Salamiestis (0060), Jūžintai (8010).

137 šaulių pulkas. Štabas, spec. daliniai ir viena šaulių kuopa (be vieno būrio) — Utena;

Batalionų štabai su spec. daliniais ir vienu šaulių būriu: Vyžuona (6000), Zarasai, Švenčionys;

Kuopų garnizonai be vieno būrio: Užpaliai (6070), Tauragnai (4020), Sal-

dutiškis (4020), Dusetos (8020), Salakas (6040), Dūkštas (5050), Daugeliškės (3050), Adutiškis (1070);
Būrių garnizonai: Deveikiai (6090), Daugeliai (6020). Kuktiškis (4010), Antalieptė (7020), Degučiai (7070), Rimšėnai (5060), Kaltinėnai (2030), Mielagėnai (2060), Tverečius (3070).

262 šaulių pulkas. Pulko štabas ir spec. daliniai — Ukmergė. Batalionų štabai su spec. daliniais ir vienu šaulių būriu:

Paželvys (2070), Taujėnai (4060), Vepriai (1070);
Kuopų garnizonai: Molėtai (2090);
Kuopų garnizonai be vieno būrio: Anykščiai (5080), Alanta (3090), Giedraičiai (0080), Musninkai (9060). Gelvonai (0050), Šėta (3020), Siesikai (3040), Kavarskas (4060);
Būrių garnizonai: Kurkliai (4070), Žemaitkiemis (3070), Paneriai (2040), Jonava (0020), Žeimiai (1020), Pagiriai (3030), Lėnas (4040).

261 šaulių pulkas: pulko štabas, spec. daliniai ir 1 bei 3 šaulių batalionai — Vilnius.
2/261 šaulių pulko štabas ir spec. dalys — Trakai;
Kuopų garnizonai — Valkininkai (2050);
Kuopų garnizonai be vieno būrio: Žąsliai (8040), Semeliškės (6040);
Būrių garnizonai: Žiežmariai (7030), Rumšiškės (4050).

34 motošaulių pulkas: Pulko štabas ir spec. daliniai — Alytus.
Batalionų štabai su spec. daliniais ir vienu šaulių būriu: Butrimonys (4020), Varėna (1040), Seirijai (1080);
Kuopų garnizonai: Onuškis (4040), Marcinkonys (9020), Merkinė (0090);
Kuopų garnizonai be vieno būrio: Jieznas (5010), Aukštadvaris (5040), Daugai (2020), Druskininkai (9090), Miroslavas (2080), Simnas (3070);
Būrių garnizonai: Stakliškės (5020), Alovė (2010), Kriokialaukis (3070).

298 šaulių pulkas: Pulko štabas, spec. daliniai ir 3 šaulių bataliono štabas — Kaunas.
Batalionų štabai su spec. daliniais: Raseiniai, Kėdainiai ir bataliono štabas su būriais — Kruonis (7020);
Kuopų garnizonai be vieno būrio: Šiluva (5040), Jurbarkas (0010), Ariogala (2050), Krakės (7070), Josvainiai (2080), Čekiškė (1060), Vandžiogala (1080), Rumšiškės (8020), Garliava (8080);
Būrių garnizonai: Kelmė (6020), Nemakščiai (4010), Viduklė (4010), Betygala (3050), Girkalnis (3040), Šimkaičiai (2020), Gudžiūnai (5070), Pernarava (2060), Seredžius (2050), Babtai (0070), Zapyškis (9070), Panemunė (8090), Pakaunė (6090).

273 šaulių pulkas: štabas ir spec. daliniai — Tauragė.
Batalionų štabai su spec. daliniais: Šilutė (5070), Kretinga (9010), Telšiai (0070);
Kuopų štabai be vieno būrio: Eržvilkas (2000), Šimkaičiai (3060), Laukuva (6070), Švėkšna (5030), Gaurė (2090), Darbėnai (1010), Endriejavas (7040), Gargždai (7020), Plungė (9050), Žarėnai (9070).
Būrių garnizonai: Batakiai (3080), Vainutas (3050), Naujamiestis (3040), Judrėnai (6050), Kvėdarna (5060), Kartena (9020), Salantai (1030), Alsėdžiai (1060), Laukuva (9090), Varniai (7080).

32 šaulių pulkas: Pulko štabas ir spec. daliniai: Šiauliai; Batalionų štabai su spec. daliniais: Ginkūnai (0040), Mažeikiai (4080), Joniškis (3060);
Kuopų garnizonai be vieno būrio: Židikai (4060), Seda (2060), Papilys (2010), Gruzdžiai (2040), Šiaulėnai (7050), Užventis (8000), Žagarė (5030), Krakės (4070), Linkuva (2080);

Būrių garnizonai: Ylakiai (3050), Tirkšliai (3080), Akmenė (3000), Kruopiai (3020), Kuršėnai (0020), Padubysys (8030), Lygumai (1060), Pakruojis (0070), Skaistgiriai (4040);

94. pasieniečių būrys: Štabas, spec. daliniai ir manevrinė grupė — Marijampolė.

Pasienio komendantūros su rezervinėmis užkardomis: Igliškėliai (5060), Sasnava (5050), Kamšai (8070);

Pasienio užkardos: Veiveriai (7070), Prienai (5030), Balbieriškis (4080), Gudeliai (4070), Liudvinavas (4050);

Manevrinė 23 pasieniečiai būrių grupė — Lazdijai (1060);

Pasienio užkarda — Šventežeris (1070).

Manevrinė 97 pasieniečių ir 3 PK grupė — Veisiejai (9070);

Pasienio užkarda — Leipūnai (9080).

113 pasieniečių būrys: Štabas, spec. daliniai ir **4PK. 112 pasieniečių būrys** — Vilkaviškis.

Pasienio komendantūros su rezervinėmis užkardomis: Šakiai (9030), Pilviškiai (6040), Keturvalakiai (4030), Kybartai (5010); Manevrinė grupė ir rezervinė užkarda — Kazlų Rūda (7050);

Pasienio užkardos: Gelgaudiškis (0020), Lekėčiai (9050), Jankai (8050), Griškabūdis (8030), Barzdai (7040), Lukšiai (9030), Sintautai (8020), Gižai (5040), Kalvarija (3040), Kunigiškiai (4030) Gražiškiai (3020), Višty-tis (3010), Pajevonys (4010).

Tauragės jungtinės pasienio komendantūros štabas — Žibai (3020);

Pasienio užkardos: Kukorai (4020), Ramoniškiai (4030), Pašyšiai (3040), Jurgaičiai (2030).

2. 25-jam šaulių pulkui tęsti operatyvinę-kovinę veiklą kovoje su banditizmu ankstesnėse Panevėžio, Biržų ir Rokiškio apskrityse. Perdislokavimą įvykdyti, atvykus 285 šaulių pulkui.

3. Reikalauju, kad MVD apskričių skyrių viršininkai, MVD kariuomenės dalių ir padalinių vadai pagerintų vadovavimą operatyvinei-kovinei kariuomenės veiklai ir sustiprintų viso personalo atsakomybę vykdant operatyvines-kovines priemones, likviduojant gaujas.

4. Mano pavaduotojui kariuomenės reikalams — generolui-majorui drg. VETROVUI — pateikti man garnizonų viršininkų sąrašus, kad galėčiau tuos viršininkus skirti MVD apskričių skyrių ir valsčių poskyrių viršininkų pavaduotojais kariuomenės reikalams.

5. Kiekvienam kariuomenės garnizonui, dislokuotam valsčiuje, skirti po vieną karininką-žvalgybininką operatyviniam darbui, kuriam užduotis skirtų ir vadovautų MVD organo viršininkas dislokavimo vietoje.

6. Dalių vadams paskelbti įsakymus, kuriuose numatyti vietoves, skirtas garnizonų operatyvinei-kovinei ir tarnybinei veiklai.

Visą garnizono sudėtį įpareigoti greitai ir operatyviai išstudijuoti operatyvinę padėtį apskrityse ir valsčiuose (gaujų veiklos metodus, vietovę, pramonės objektus, gyvenvietes ir t. t. dislokavimo vietose).

7. Siekiant perspėti apie gaujų užpuolimą ir jų likvidavimą, periodiškai rengti pasalas ir sekretus: gamyklas, tarybinius ūkius, MTS, arklių nuomojimo punktus, malūnus, naujakurių ūkius ir kitus objektus.

8. Reikalauju, kad visa MVD kariuomenės ir MVD organų karininkų asmeninė sudėtis vykdytų aktyvius karinius veiksmus likviduojant gaujas. Operacijas vykdyti pagal agentūrinius ir kitus operatyvinius duomenis, o nesant duomenų — kasdien (dieną ir naktį) aktyviai ieškoti banditų, išdėstant visų rūšių tarnybinius patrulius numanomo banditų

buvimo ir judėjimo vietose, patikrinant atskirus vienkiemius. Gaujų ieškoti ir persekioti bet kuriomis vietos, oro, dienos ir nakties sąlygomis.

9. MVD kariuomenės garnizonų viršininkams asmeniškai vykti į gaujų veiklos rajonus ir aktyviai organizuoti gaujų, įvykdžiusių teroristinius aktus arba apiplėšusių vietos gyventojus, paieškas bei likvidavimą.

„ŠMERŠ" organams ir Prokuratūrai traukti atsakomybėn laiku nesiėmusius priemonių užkertant kelią teroristiniams aktams, apiplėšimams, ieškant ir likviduojant gaujas, įvykdžiusias nusikaltimą.

10. MVD kariuomenės dalių (garnizonų) operatyviniais viršininkais skiriu MVD apskričių ir valsčių skyrių viršininkus.

11. Ateityje tolesnį garnizonų perdislokavimą be mano sankcijos — kategoriškai uždrausti. Apie perdislokavimo pabaigą ir numatytas praktines priemones, siekiant likviduoti ginkluotas gaujas, man pranešti 1946 metų IV. 7.

Lietuvos LTSR Vidaus reikalų ministras
generolas majoras (Bartašiūnas)
(parašas)
(Vertimas iš rusų kalbos)

LIETUVOS TSR VIDAUS REIKALŲ MINISTRO

ĮSAKYMAS

1946 m.

Turinys: Apie MVD dalių garnizonų viršininkų paskyrimą apskričių ir valsčių MVD skyrių viršininkų pavaduotojais.

12 balandžio 1946 m. Nr. 0038 Vilniaus m.

Vykdant Sovietų SSR Vidaus Reikalų ministro įsakymą Nr. 0216 15.3.46 m. paskirti MVD Vidaus dalių garnizonų viršininkus pavaduotojais apskričių ir valsčių skyriuose, tai suderinant;

32 šaulių pulkas

Šiaulių MVDVO viršininką	— 32 šaulių pulko vado pavaduotoją pulkininką ČUVACHOV NIKOLAJ VASILJEVIČ
Mažeikių MVDVO viršininką	— 2/32 šaulių pulko vadą kapitoną OFICEROV VLADIMIR DMITRIEVIČ
Joniškio MVDVO viršininką	— 3/32 šaulių pulko vadą majorą GUSEV IVAN KIRILOVIČ
Užvenčio MVDVO viršininką	— 1. e. 1 šaulių kuopos vado pareigas leitenantą KUBRIN ALEKSEJ PAVLOVIČ
Kuršėnų MVDVO viršininką	— 3 skyriaus 1 šaulių pulko vadą j. leitenantą FROLOV PAVEL ZACHAROVIČ
Gruzdžių MVDVO viršininą	— 2 šaulių kuopos vadą leitenantą KLEPALOV MICHAIL ANDREEVIČ
Kruopių MVDVO viršininką	— 3 skyriaus 3 šaulių pulko vadą j. leitenantą BELBKOV PETR IVANOVIČ

Šiaulėnų MVDVO viršininką — 3 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą GIZATULIN PAŠIT SALACHOVIČ

Padubysio MVDVO viršininką — 1 skyriaus 3 šaulių kuopos vadą j. leitenantą KLIMACHIN GEORGIJ IVANOVIČ

Papilės MVDVO viršininką — 4 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą MALŠEV ANALOLIJ IVANOVIČ

Akmenės MVDVO viršininką — 3 skyriaus 4 šaulių pulko vadą leitenantą DREMOV IVAN KIRILOVIČ

Sedos MVDVO viršininką — 3 šaulių kuopos vadą leitenantą TICHORENKO FEDOR IVANOVIČ

Kirkšlių MVDVO viršininką — 1 skyriaus 5 šaulių kuopos vadą leitenantą ZVEREV IVAN VLADIMIROVIČ

Židikų MVDVO viršininką — 3 šaulių kuopos vadą leitenantą PAVLOV NIKITA ALEKSANDROVIČ

Ylakių MVDVO viršininką — 1 skyriaus 6 šaulių kuopos vadą j. leitenantą NOSAKIN ALEKSANDR KUZMIČ

Krukių MVDVO viršininką — 7 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą STARININ NIKOLAJ KUZMIČ

Lygumų MVDVO viršininką — 2 skyriaus 7 šaulių kuopos vadą leitenantą GORBUNOV ALEKSEJ TROFIMOVIČ

Žagarės MVDVO viršininką — 3 šaulių kuopos vadą leitenantą VOLKOV ARSENTIJ IVANOVIČ

Linkuvos MVDVO viršininką — 9 šaulių kuopos vadą leitenantą SVIRICENKO IVAN KIRILOVIČ

Pakruojo MVDVO viršininką — 2 skyriaus 9 šaulių kuopos vadą j. leitenantą

Alytaus MVDVO viršininką — 34 motošaulių pulko štabo viršininką papulkininkį KURILOV

Seirijų MVDVO viršininką — Kulkosvaidžių skyriaus 1 šaulių bataliono vadą j. leitenantą ZAICEV NIKOLAJ TIMOFEEVIČ

Butrimonių MVDVO viršininką — 2 skyriaus 3 šaulių kuopos vadą leitenantą MEDENEC VASILIJ IVANOVIČ

Varėnos MVDVO viršininką — kulkosvaidžių skyriaus 3 šaulių bataliono vadą j. leitenantą LITOVČENKO PETR FEDOROVIČ

Šventežerio MVDVO viršininką — 1 skyriaus 3 šaulių kuopos vadą j. leitenantą BEŽENCEV NIKOLAJ ANDREEVIČ

Leipalingio MVDVO viršininką — 1 skyriaus šaulių kuopos vadą j. leitenantą SAZONIONOK MICHAIL VASILJEVIČ

Simno MVDVO viršininką — 2 šaulių kuopos vadą leitenantą MAKEEV SEMION NIKOLAJEVIČ

Miroslavo MVDVO viršininką — 3 šaulių kuopos vadą leitenantą SISOEV NIKOLAJ NIKITOVIČ

Ūdrijos MVDVO viršininką — 2 skyriaus 2 šaulių kuopos vadą j. leitenantą FERTIJUV VASILIJ NIKOLAJEVIČ

Onuškio MVDVO viršininką — 4 šaulių kuopos vadą leitenantą REKA VASILIJ AFANASJEVIČ

Aukštadvario MVDVO viršininką — 5 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą SLOBOCENIUK DANIL AFANASJEVIČ

Jiezno MVDVO viršninką — 6 šaulių kuopos vadą leitenantą DEMJANENKO ALEKSANDR SEMIONOVIČ

Stakliškių MVDVO viršininką — 4 šaulių kuopos vado pavaduotoją kapitoną DOVGIN VASILIJ ALEKSEJEVIČ

Daugų MVDVO viršininką — 7 šaulių kuopos vadą leitenantą JUDIN SERGEJ IVANOVIČ

Merkinės MVDVO viršininką — 3 šaulių kuopos vado pavaduotoją leitenantą LAZARENKO PIOTR MICHAILOVIČ

Rudnios MVDVO viršininką — 1 skyriaus 3 šaulių kuopos vadą leitenantą TESLENKO FEDOR ALEKSEJEVIČ

Marcinkonių MVDVO viršininką — 9 šaulių kuopos vadą leitenantą BOLOTIN ANDREJ IVANOVIČ

137 šaulių pulkas

Utenos MVDVO viršininką — 137 šaulių pulko vado pavaduotoją majorą JERŠOV

Zarasų MVDVO viršininką — 2/137 šaulių pulko vadą kapitoną KORILIAKOV MICHAIL VLADIMIROVIČ

Švenčionių MVDVO viršininką — 3/137 šaulių pulko vadą majorą CHVOSTOV GRIGORIJ MATVEJEVIČ

Vižūnų MVDVO viršininką — 1/137 šaulių pulko vadą majorą MASKO ALEKSANDR STEPANOVIČ

Užpalių MVDVO viršininką — 3 šaulių kuopos vadą kapitoną ZAŽITIN PAVEL MICHAILOVIČ

Tauragės MVDVO viršininką — 1 šaulių kuopos vadą leitenantą RUŽENKOV VASILIJ FILIPOVIČ

Kuktiškio MVDVO viršininką — 1 skyriaus 1 šaulių kuopos vadą leitenantą SINICA NIKOLAJ MATVEJEVIČ

Debeikių MVDVO viršininką — raitų žvalgų skyriaus vadą j. leitenantą ELISEJEV ALEKSEJ MATVEJEVIČ

Daugėlių MVDVO viršininką — 2 skyriaus 1 šaulių kuopos vadą j. leitenantą ANŽAUROV MICHAIL ALEKSEJEVIČ

Dusetų MVDVO viršininką — 6 šaulių kuopos vadą leitenantą RIVICKIJ ALEKSEJ TARASOVIČ

Antalieptės MDVDO viršininką — 2 skyriaus 6 šaulių kuopos j. leilenantą SEVRIUKOV PAVEL STEPANOVIČ

Salako MVDVO viršininką — 5 šaulių kuopos vadą leitenantą VSEVOLOD FEDOROVIČ

Degučių MVDVO viršininką — 3 skyriaus 7 šaulių kuopos vadą leitenantą ZAIKIN NIKOLAJ PETROVIČ

Dūkšto MVDVO viršininką — 4 šaulių kuopos vadą leitenantą ŠULGA MICHAIL SERGEJEVIČ

Rimšės MVDVO viršininką — 1 skyriaus 4 šaulių kuopos vadą leitenantą PALTIJEVIČ DAVID TIRAJEVIČ

Saldutiškio MVDVO viršininką — 7 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą MANAJEV STEPAN IVANOVIČ

Kaltinėnų MVDVO viršininką — 3 skyriaus 7 šaulių juopos vadą leitenantą ŠUMRANOV ALEKSEJ IVANOVIČ

Daugėliškio MVDVO viršininką — 9 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą SAGIN ANDREJ KUZMIČ

Tverečiaus MVDVO viršininką — 1 skyriaus 9 šaulių kuopos vadą leitenantą OČKASOV MICHAIL ALEKSANDROVIČ

Adutiškio MVDVO viršininką — 8 šaulių kuopos vadą kapitoną LITVINENKO MICHAIL STEPANOVIČ

Mielagėnų MVDVO viršininką — 1 skyriaus 8 šaulių kuopos vadą leitenantą KLIMENKO CHARLAMPIJ MATVEJEVIČ

261 šaulių pulkas

Trakų MVDVO viršininką — /261 šaulių pulko vadą kapitoną ŠIVILKIN IVAN VASILJEVIČ

Semeliškių MVDVO viršininką — 4 šaulių kuopos vadą leitenantą KALAŠNIKOV NIKOLOJ IVANOVIČ

Rumšiškių MVDVO viršininką — 1 skyriaus 4 šaulių kuopos vadą j. leitenantą ZADOROŽNYJ ALEKSEJ STEPANOVIČ

Valkininkų MVDVO viršininką — 5 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą RODIONOV EVGENIJ IVANOVIČ

Žąslių MVDVO viršininką — 6 šaulių kuopos vadą KSENZ IVAN ALEKSANDROVIČ

Žiežmarių MVDVO viršininką — 1 skyriaus 6 šaulių kuopos vadą j. leitenantą JAKOVLEV IVAN GRIGORJEVIČ

262 šaulių pulkas

Ukmergės MVDVO viršininką — 262 šaulių pulko vadą majorą AKULOV IGNATIJ AFANASJEVIČ

Taujėnų MVDVO viršininką — 1/262 šaulių pulko vado pavaduotoją kapitoną DIANOV VASILIJ IVANOVIČ

Paželnio MVDVO viršininką — 2/262 šaulių pulko vado pavaduotoją kapitoną GRIBANOV VASILIJ ALEKSEJEVIČ

Veprių MVDVO viršininką — 3/262 šaulių pulko vado pavaduotoją vyr. leitenantą SIDIAKOV VLADIMIR VLADIMIROVIČ

Siesikų MVDVO viršininką — 1 skyriaus 1 šaulių kuopos vadą leitenantą MALACHOV NIKOLAJ MICHAILOVIČ

Lėno MVDVO viršininką — 2 skyriaus 1 šaulių kuopos vadą leitenantą ILBIAŠČENKO MICHAIL EVSTAFJEVIČ

Pagirių MVDVO viršininką — 3 skyriaus 1 šaulių kuopos vadą leitenantą KABAIDZE LEVAN SEMIONOVIČ

Kavarsko MVDVO viršininką — 2 šaulių kuopos vadą KUVŠINOV MICHAIL VASILJEVIČ

Anykščių MVDVO viršininką — 1 skyriaus 3 šaulių kuopos vadą leitenantą LEBED DMITRIJ NAZAROVIČ

Kurklių MVDVO viršininką — 3 skyriaus 3 šaulių kuopos vadą leitenantą MIASNIKOV IVAN FIODOROVIČ

Alantos MVDVO viršininką — 4 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą ŽILIN VASILIJ FIODOROVIČ

Žemaitkiemio MVDVO viršininką — 2 skyriaus 4 šaulių kuopos j. leitenantą MIASOJEDOV IGOR BORISOVIČ

Molėtų MVDVO viršininką — 5 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą SMIRNOV FEDOR FEDOROVIČ

Giedraičių MVDVO viršininką — 6 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą SEROV ILJA ILJIČ

Musninkų MVDVO viršininką — 7 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą ŠADUNC RAFIK OSIPOVIČ

Šatų MVDVO viršininką — 3 skyriaus 8 šaulių kuopos vadą j. leitenantą NARUŠEVIČ VLADIMIR VIKTOROVIČ

Žeimių MVDVO viršininką — 1 skyriaus 8 šaulių kuopos vadą j. leitenantą GOLIK ILARION FEDOROVIČ

Jonavos MVDVO viršininką — 2 skyriaus 8 šaulių kuopos vadą j. leitenantą GANEV VLADIMIR ALEKSEJEVIČ

Gelvonų MVDVO viršininką — 9 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą ŽITKOV GEORGIJ SPIRIDONOVIČ

273 šaulių pulkas

Tauragės MVDVO viršininką — 273 šaulių pulko vado pavaduotoją kapitoną PLEŠKOV IVAN NIKITOVIČ

Kretingos MVDVO viršininką — 1/273 šaulių pulko vadą kapitoną KONOŠENKOV

Telšių MVDVO viršininką — 2/273 šaulių pulko vadą kapitoną KUZMIN

Šilalės MVDVO viršininką — 3/273 šaulių pulko vado pavaduotoją kapitoną GAVRILOV ALEKSEJ JEGOROVIČ

Andriejavo MVDVO viršininką — 1 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą SUDNEJEV ALEKSEJ TIMOFEJEVIČ

Judrėnų MVDVO viršininką — 1 skyriaus 1 šaulių kuopos vadą j. leitenantą POPOV VASILIJ RADIONOVIČ

Gargždų MVDVO viršininką — 2 šaulių kuopos vadą kapitoną FINKEL JOSIF NAUMOVIČ

Kuršėnų MVDVO viršininką — 1 skyriaus 2 šaulių kuopos vadą leitenantą IVČENKO PAVEL NIKIFOROVIČ

MVDVO viršininką — 3 šaulių kuopos vadą leitenantą TARASOV VASILIJ ANDREJEVIČ

Salantų MVDVO viršininką — 3 skyriaus 3 šaulių kuopos vadą j. leitenantą SOKIRSKIJ PETR NIKOLAJEVIČ

Plungės MVDVO viršininką — 4 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą KISELIOV ALEKSANDR PETROVIČ

Alsėdžių MVDVO viršininką — 3 skyriaus 4 šaulių kuopos vadą j. leitenantą LEIDEV MICHAIL VASILJEVIČ

Žarėnų MVDVO viršininką	— 5 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą DUBIN SERGEJ NIKOLAJEVIČ
Lukšių MVDVO viršininką	— 5 šaulių kuopos vado pavaduotoją leitenantą TICHONENKOV NIKOLAJ NIKOLAJEVIČ
Laukuvos MVDVO viršininką	— 6 šaulių kuopos vadą leitenantą PODGORNOV MICHAIL NIKOLAJEVIČ
Varnių MVDVO viršininką	— 3 skyriaus 6 šaulių kuopos vadą j. leitenantą KALINOV ABZALOV MURŠAMINOVIČ
Eržvilko MVDVO viršininką	— 7 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą KOVALENKO DMITRIJ SEMIONOVIČ
Gaurų MVDVO viršininką	— 8 šaulių kuopos vadą leitenantą DEMJANCEV IVAN IVANOVIČ
Skaudvilės MVDVO viršininką	— 1 skyriaus 8 šaulių kuopos vadą j. leitenantą PROCHOROV SERGEJ IVANOVIČ
Kvėdarnos MVDVO viršininką	— 9 šaulių kuopos vadą vyr. leitenantą ŽDANOV STEPAN VASILJEVIČ
Taujėnų MVDVO viršininką	— 2 skyriaus 9 šaulių kuopos vadą leitenantą MIKIN MICHAIL EFIMOVIČ
Kaltinėnų MVDVO viršininką	— 2 skyriaus 6 šaulių kuopos vadą j. leitenantą ŽEREBCOV ALEKSEJ ALEKSANDROVIČ
Vainuto MVDVO viršininką	— užkardos vadą j. leitenantą VIDENIN VASILIJ ILJIČ
Naumiesčio MVDVO viršininką	— užkardos vadą leitenantą PROROKOV VASILIJ MERKULOVIČ
Švėkšnos MVDVO viršininką	— užkardos vadą leitenantą POTAŠEV VASILIJ POTAPOVIČ
Žvingėnų MVDVO viršininką	— užkardos vadą leitenantą NAZAROV VIKTOR SERGEJEVIČ
Žigų MVDVO viršininką	— užkardos vadą vyr. leitenantą MAZUROV NIKOLAJ MICHAILOVIČ

Pavaduotojai armijos dalims turi atsakyti ir vadovauti koviniam ir politiniam parengimui, vidaus tvarkai ir jų panaudojimui kovoje su banditizmu.

Įsakymą paskelbti visai MVD dalių ir organų asmeninei sudėčiai.

Lietuvos TSR
Vidaus Reikalų ministras (Bartašiūnas)
generolas-majoras (parašas)

VRM Informacinio Centro Archyvas. F. 141.A.I.

Spaudai parengė Vidas Gregoraitis

Vienas iš KGB metodų, kovojant prieš ginkluotą rezistenciją — perverbuotų partizanų panaudojimas. Jie būdavo perrengiami partizanų uniformomis, be to mokėjo elgtis tarp jų kaip savi. Jie buvo vadinami smogikų būriais. Atsakingas už jų paruošimą buvo Sokolovas.

Viena iš tokių būrių ruošimo bazių buvo N. Vilnioje. Čia jie linksmai gyveno, buvo apmokomi, iš čia buvo siunčiami į operacijas. Žinoma, kad šis centras dar veikė 1952—53 m. 1-oje nuotraukoje — namas, kuriame gyveno šių būrių nariai.

Kreipiamės į Jus: gal kas nors atpažintų nuotraukose buvusius partizanus ar plačiau papasakotų apie Naujosios Vilnios namą? Rašykite adresu: Kaunas, Donelaičio 70b, LKA redakcijai.

TURINYS

DOKUMENTAI, FAKTAI, KOMENTARAI

Dzūkų rinktinės archyvas 3
Lietuvos rezistencijos centralizacijos klausimu (tęsinys) 46

ATSIMINIMAI, LIUDIJIMAI, SVARSTYMAI

J. Suraučius-Tauras. Žaliojoj rikiuotėj 70
Kap. Domininkas-Jėčys (1896—1947) 102
A. Statkevičius. Okupantų ir kolaborantų valdomoje Lietuvoje 105

IŠ SOVIETINIŲ ARCHYVŲ

VRM archyvo dokumentai 117

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS 5

Eina šešis kartus per metus
Redakcija: Dalia KUODYTĖ (vyr. redaktorė), Rima GUDAITYTĖ, Valdemaras MACIULEVIČIUS, Birutė OKSAITĖ, Regimantas ŽILYS
Duota rinkti 1992 05 22. Pasirašyta spaudai 1992 09 14. SL 176. Popierius rašomasis.
Formatas $70\times100/_{16}$. Iškili spauda. 8 sp. l. Kaina sutartinė.
Tiražas 10 000 egz. Užsakymo Nr. 907.
Leidžia — Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, Donelaičio 70b, 3000 Kaunas.
Spausdino „Spindulio" spaustuvė, Gedimino 10, 3000 Kaunas